

Pútnická cesta do Ríma

z príležitosti

50-ročného kňazského Jubileuma

Jeho Svätosti Pápeža

LEVA XIII.

roku 1887 konaná

a

opis pamätnosti večného mesta Ríma.

Wňtah z obširnejšieho diel

soštaveného

Jozefom Kompánek,

farárom veľko-ostratickým w biskupstwe nitrianskom.

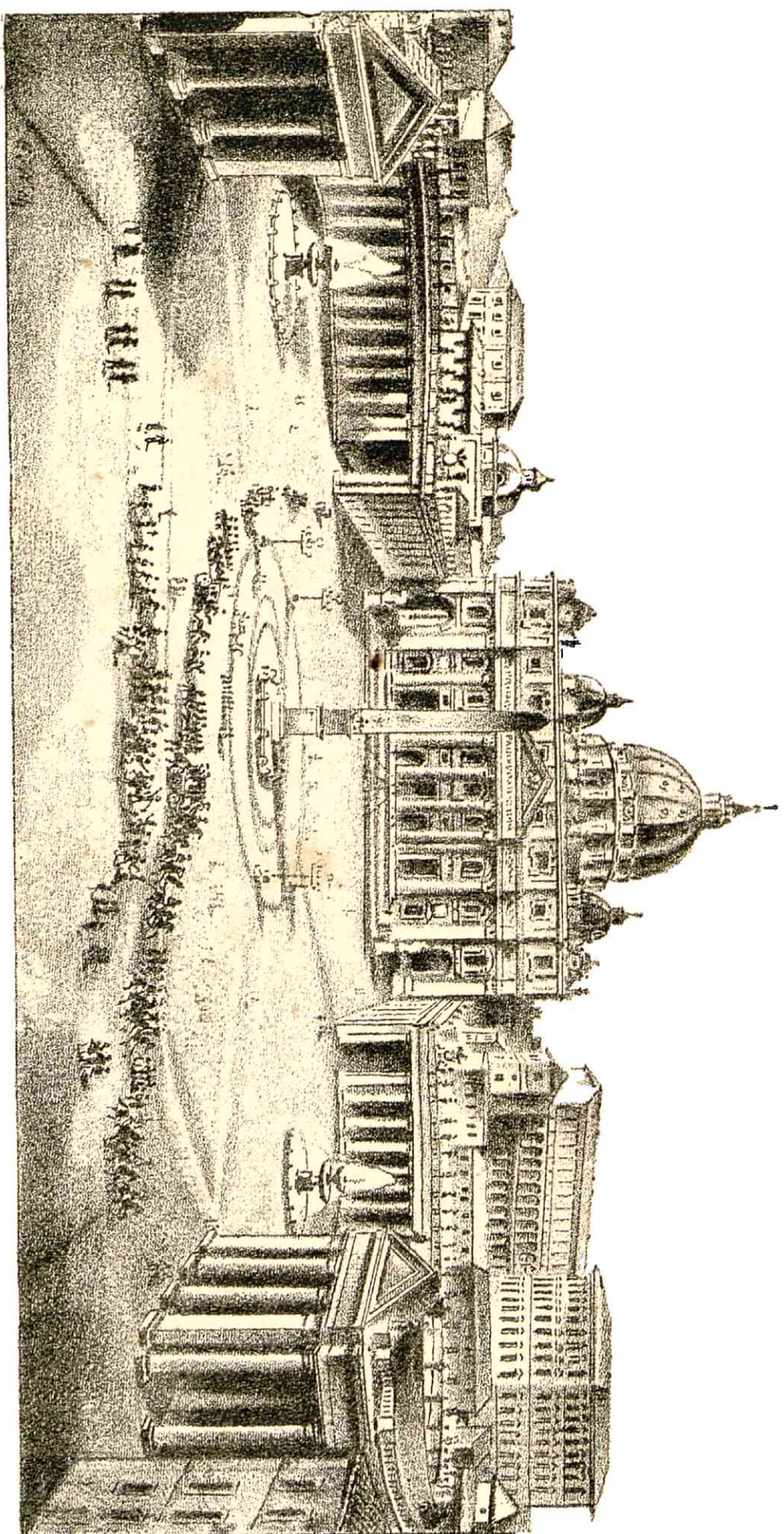
Nákladom Spolku Sv. Adalberta (Bojtecha).

Číslo 49. podielových kníh.

Vo Viedni.

Tlačou kongregácie Mechitaristov.
1891.

VEĽCHRÁM SVÄTO-PETERSKÝ A VATIKÁN V RÍME.

I.

Pričina nášho putovania do Ríma.

Dore ša, katolíci, do Ríma!" takéto heslá štriedali ša po celom šwete kresťanštom koncom r. 1887, takéto heslá donášali nám časopišy, biskupské lišty, — takýmito šlowmi oduššewňowali duchowní paštieri ľud šwoj weriaci, aby wšsetci wýrazu dali šwojim detinšým citom radošti nad 50-ročným jubileumom kňazštwä Jeho Šwätošti pápeža Lewa XIII., aby wýrazu dal celý šwet tej wiere, že tento Lew XIII. je hlavou celej Cirkwe, Kristom Ježišom založenej, — že On je námeštníkom Špašiteľa Ježiša, — Otcom celého kresťanštwä. Tohoto wýrazu detinškej oddanosti, š toľikou okázalošťou w šamom Ríme dokázanej, potrebowal šw. Dtec š poteššeniü šwojeho šrdca, tam w šídle šwojom a šídle celého kresťanštwä škrze wotrelcow štiešňowaného, — ale aj š dokázaniu tým pápežožrútom wo Rwirinále, že pápež — ač i na jediný Watikán odkázaný, wšsetkého dôchodku a moci, neodwisľosti a šwobodny osobnej i úradnej pozbawený — : je predša welmocou, š ktorou účtowať treba.

Púte do Ríma odbýwali ša wždy, odkedy Rím je hrobom šw. Petra a neščíselných mučenníkov, — odkedy je šídlom pápeža, — štredišštom kresťanštwä. Tak putował do Ríma šamým Ježišom wywoleny apoštol — nádoba wywolenia — učiteľ národow, šw. Pawel, „widet twár Petrowu," t. j. predštawiť ša mu čo hlave cirkwe a prijať od neho úprawy š apoštolowanü. Tak chodiewali do Ríma a — chodia doteraz biskupi cirkwe Kristowej, uctiť „limina Petri",

t. j. prahy hrobu Petrowho, a účtovať o biskupstve svojom pred námestníkom Kristovým, ktorému sám Spasiteľ sverchovanú moc spravovania cirkve svojej odovzdal, a ktorému preto všetci kardináli, patriarchovia, primási, arcibiskupi, biskupi, opáti a jakéhokoľvek názvu hodnosťari cirkvni bezvýminečne podriadení sú. Tak ako sám jediný Ježiš Kristus kedysi pravil apoštolom. „Idúce učte všetky národy“: tak aj doteraz sám jediný rímsky pápež rozposiela biskupov učiť, spravovať ľud k poznaniu pravdy, učeniu spásy a k dosiahnutiu blahoslavenej večnosti.

Pápežstvo je teda božského pôvodu k božským cieľom ustanovené, — nie ľudský vynálezok, ale božský ústav, preto mu Ježiš Zakladateľ sám predpovedal: „a brány pekelné nepremôžu“ cirkvi, ktorá je na tejto škale, t. j. na pápežstve vystavaná. Bez pápeža niet cirkve, niet kresťanstva; lebo štrž neho a v ňom udržuje sa prameň čistej, mienkami ľudskými nepomútenej pravdy učenia Ježiša Krista. Ako apoštolom hlavou bol sám Spasiteľ Ježiš Kristus, ktorých učil, podporoval, posilňoval: tak v celej, po celom svete rozšírenej cirkvi hlavou bol Peter, ako apoštolom, tak aj veriacim; a tak aj teraz nástupník Petrow — pápež — je hlavou i apoštolom-biskupom i celej cirkve veriacej.

Tento Peter ale čo Hlava Cirkve najviac v Ríme účinkoval a tam aj zomrel: preto rímski pápeži, čo nástupcovia Petrowí, sú tiež Hlavou Cirkve. Známo je, že sv. Peter už za času cisára Klaudia asi r. 42. po prvý raz prišiel do Ríma, a tu v tejto hlave starého sveta umiaval sa vo správnu stádu Kristovho. Umučený bol r. 67. po nar. Kr. P. Odtiaľ sa aj odvodzuje jeho 25-ročné pápežovanie v Ríme, hárš Peter týchto 25 rokov nebol v Ríme nepretržite, lebo r. 50. alebo 51. predjedal snemu v Jeruzaleme. Patrné ale je ustanovenie Kristove toho, že najvyššia Hlava cirkve ním ustanovená seba Rím za sídlo obrala, kde bolo sídlo moci a slávy starého sveta; aby, kde bola hlava jednej, tam sa nachádzala i hlava druhej moci; aby, kde mala sídlo neresť, nemravnosť, — tam mala stolicu svoju ctnosť a pravda, svätosť a zapieranie seba — hrdiniskosť kresťanstva. Jeruzalem bol síce kľúčkou cirkve, no Rím a Itália bola detinskou izbou a Pápež mychovatelom čelade kresťanstvej.

Nújsť nie je tuto úlohou mojou dokazovať Predníctvo Pápežov v cirkvi. Toto som dokazoval v inom diele svojom.*) Tuto mi o to ide, laickému čitateľovi predstaviť všeobecné odussevnenie katolíckeho sveta za Pápeža Lema XIII. v čas jubileuma jeho 50-ročného kňazstva.

*) Vid' moje „Rázne sviatočné“ na sviatok sv. Petra a Pavla apoštolov.

II.

Jubileum Lewa XIII., Pápeža.

W tomto jubileumu nie je možno, aby sa newidelo účinkowanie božskej Prozreteľnosti. W tomto období, kde zbrane rozšírených mocnárów štrmo proti sebe namierené stoja, w období, kde zwady národow a zášť plemenná až k plameňu rozžatá je, — w období času, w ktorom sa národ od národa odcudzuje: zrazu vychádza námeštník Ježiša Krista, kniežata pokoja, w swojom swetowom smierčiwom postavení. Jako Ježiš Kristus nebol Zakladateľom národnej cirkwe: tak ani pápež nie je pápežom len jedného národa; teda nie je národný (snáď taliansky) pápež, — ale on je medzinárodným, — on je všetkých ľudí, on je celého sweta pápežom, — a toto je, čo w myšlienke jubileuma pápežského žiari a wýwodí: „katolicizmu, všeobecnošť, swetový význam pápežstva!“

Lew XIII. sláwi jubileum, a hľa, celý swet sa hýbe, každý cíti sa byť synom, dcérou Welikého Jubilanta! Počnúc od zeleného ostrova až po deti puštatin asiatických a po štepy Ameriky, či z palácow majetníkow, či z wetchých chýž robotníkow, ožívajú sa hlasy nadšenia: „Sláva Pápežowi Lewowi XIII.!“ Lebo jeho prawiца žehná všetkých jednako; len pápež je štrom, ktorého ratolesti celý swet zastieňujú.

Lew XIII. sláwi jubileum!*) A hľa, hýbe sa každý mocnár a dáwa wýraz svojej úcty ku najwznešenejšiemu panovníkowi; hýbe sa katolí, hýbe protestant, štarowerec, mohamedán i pohan. Pošielu šfwele wyšlanštwu, úctyplné prípišy, drahocenné, šfwoštné dary!

Jako nejaký welechrám mnohé šfrýwa w sebe kaplny: tak i nad všetky mocnárštwu wznáša sa kráľowštwu pápežowo, — lešne sa swätá, katolícka cirkew. Kráľowštwu toto „nie je z tohto sweta,“ ono je dušewné, ono je wládou šrdc, ono je nezdwížné, nešplenné, nanajwšš mocné, — bárs sú aj hmotné prostriedky jeho šlabé, nedoštatočné. Šlabé, bezpomocné dieťa ležalo pred šforo dwoma tisícročiami w majštálke betlehemškej na šlame, w chudobe, opuštenušti narodené; a toto dieťa bolo zakladateľom tejto nešmiernej moci a

*) Doteraz 16 pápežow bolo, ktorí svoje 50-ročné jubileum kňazské odbýwali t. j. svoju zlatú mšju sw. slúžili, a šice: Jan XXII. 1316—1324. — Řehor XII. 1406—1409. — Řalifš III. 1455—1458. — Pawel III. 1524—1549. — Pawel IV. 1555—1559. — Šnnocenc X. 1644—1655. — Řlemenš X. 1670—1676. — Šnnocenc XII. 1691—1700. — Benedif XIII. 1724—1730. — Řlemenš XII. 1730—1740. — Benedif XIV. 1740—1758. — Pius VI. 1775—1799. — Pius VII. 1800—1823. — Řehor XVI. 1831—1846. — Pius IX. 1846—1878. — a Lew XIII.

wlády. — Newládny štarec a bezbranný wäzeň, s ktorým si mätež talianšhá fruto zahráva, wešluje čo formidelnúť nepremožitelný a nezynghný w lodi tejto mocnej držawy.

Tento slabý na sily telešné formidelnúť lode Krištowej, Lew XIII., pápež, sláwi šwoje kňazské jubileum, — wšjetko ja zaňho w úcte oswedčuje, len jeden kabinet — tam w Rwirinále — mlčí, — ach! že mlčí?! zúri, šoptí, — a wo šwojej nemoci nemohúc doštat ja k ošobe sláwného Jubilanta, wšliewa žlč šwoju na werných katolítkoch. Zhadzuje knieža Torlonia, mešštanostu rímskeho, že bol tak šmelý blahoželat šw. Dteowi a jemu wzácne dary pokloniť. Odowzdal totižto kn. Torlonia Jeho Šwätosti kalich w hodnote 25.000 frankow. Zúri a šoptí talianšhá vláda proti wýjamom lášky katolítkom oproti šw. Dteowi; — ona jednoducho odstránila náčelníka policie rímskej, pána Verroša, preto, že ja w oči do Ríma prichádzajúcim pútnikom došť drzo nedrží, — či že ja w oči nim dla okolnosti došť po ľudšty chowá.

Znáč wšjetky národy celého šweta pretetaly ja w dokazowaní šwojej detinškej lášky a oddanosti, tak že niet národa, niet krajiny, áno krajinky, ktorá nebola by prílnula k šwojmu Dteowi z príležitosti tohoto radoštného dňa.

My ale uhorščí občania, nielen katolíci, ale wôbec wšjetci bez rozdielu wierowyznania, máme tisíc príčin pokloniť ja wznešenému Jubilantowi. Pápežstwo, ačkoľweť je úštam šwetowý, predja wždy zwlášttnu nášlonnosť a priazeň uhorškej krajine dokazowalo. Dôštojne toto dokázal Š. Emin. p. kard. primáš a arcib. Ján Simor wo šwojom arcipastierškom lište z 18. júna 1887. Uhorško sláwilo r. 1886. 200-ročnú pamiatku wšwobodenia krajiny od jarma panštwá tureckého. Pápež Lew XIII., aby dal wýrazu šwojej priazni naproti wlašti našej, napísal encykliku na biskupow Uhorška, w ktorej špomína útrapy krajiny pod Turkami, — blahoželá z wíťazštwá, — a biskupom dáwa náwod k rozšširowaníu kresťanstwa a ku blahu národa.

My ale Slowáci krajiny uhorškej s powdačnosťou špomíname si z tejto šlawnej príležitosti neštranníu apošštolšktú štarostliwosť šw. Dtea Lewa XIII. naproti wšjetkým fmenom šlowanškým, ktorých oblažiť ráčil šwojou prepamätnou encyklikou: „Grande munus,“ — a jašo šlawný biskup Š. Š. Strošmayer r. 1881 pri predštawení šlowanškých pútnítkow w reči šwojej na pápeža wšslowil ja „grandissimum munus,“ — ktorou šwiatof šw. apošštolow Cyrilla a Metoda na celú cirkew rozšširit a nowú omšju šw. i cirkewné hodinky s hymnou uštanowil, áno w Ríme u šw. Klementa škwoštníu kaplnu s wšjotou báňou postawiť dať ráčil. — Nowý dôkaz lášky k šlow. národom podal šw. Dtec, keď mocou apošštolšského úradu s porozumením a welkoduššným nadaním Jeho Weličenštwá apošštolšského kráľa náššho Grantiššhá Jozefa I. dňa 5. júla 1881 sriadil hierarchiu w Bosne

a Hercegovine s arcibiskupstvom vo Vrhbojne (Sarajewe) a biskupstwami: w Banjaluce, Mostare a Trebini. — Dalej sriadil katolícku cirkev aj w Čiernej Hore, ktorú právomoci barjského (Antimari) biskupa podriadil, a týmto bohoslužbu w slowanštom jazyku potvrdil.

Abý teda aj w Uhoršku deň tento Jubileuma sw. Otca dôstojne zasvätený bol, utvoril sa krajinský výbor jubilejný pod predsedníctvom gr. Alexandra Karolyiho a gr. Ferdinanda Zichyho zo 63 členom pozostávajúci, ktorý i zbierky, podpisy i dary, — ale aj púte do Ríma z Uhorška ist majúce s veľkou obetivosťou a zaujatosťou riadil, a ktorého účinkovaniu jedine pripísať dlžno ten úspech, jakého si Uhorško w Ríme teraz vydobýlo, — že sa parížsky „Journal des Debats“ vyslovuje, že Rakúsko-Uhorško najodvševnenejšie berie účasť w slavnostiach pápežských. Tento zjav menovaný list pripisuje dobrému príkladu dvoru. Potom wyzdvihuje tú okolnosť, že sa oslawovanie pápeža deje verejnými slavnosťami a že dotyčné uzavretia o podaní prípisov pápežovi krajinské snemy jednohlasne prijaly. Ale aj sám sw. Otec bol sa tak o Uhoršku vyslovil, hovoriac: „Hungaria praeripit palmam Austriae“ (naľsko prvá púť bola prv sriadená ako w Rakúsku; avšak w apríli 1888 bolo Rakúsko w Ríme vo veľkom počte zastúpené).

Vo utvorení tohoto výboru dialy sa podpisy prípisu vernosti S. Sw. pápežovi, — zbierky peňažité na fundáciu jednej omše swätej, ktorú by pápež každoročne za Uhorško slúžil, — zbierky peňažité pre dary, — a dialy sa príhľasy k púti, ktorá bola ustanovená: pohnúť sa z budínskeho nádražia o 8. hodine večernejšej dňa 21. nov. 1887.

Ja som sa s radosťou prihlásil aj s mojím drahým susedom, dp. dekanom Fr. Strakovičom, a dotiaľ, kým neprídeme k odchodu, sluší bližšie spomenúť si swätého Otca Lema XIII. vzácnej osoby.

III.

Vincent Joachim Pecci.

Narodený 22. marca 1810 w Carpineto zo starošľachtického rodu, bol hneď od detinstva starostlivo najprv od matky, potom ale Jezuitmi vychovávaný. Malý Vincent hneď od malička prezradzoval nespšedné vlohy duševné, — a wynikal príkladnými mravmi, — ktoré byly zavčasu zbadané a ocenené. Lem XII. pápež prijal bol wšsetkých chovancow pápežských akademii w slavnostnej audiencii u prítomnosti mnohých kardinálow a prelátow. Pri tejto príležitosti esšte len 15-ročnému Peccimu (čítaj Peččimu) dostalo sa wyzname-

nanie: *sw.* Otca po latinšty ošlowit. Wystúpenie a reč štíhleho mladíka lúbila sa pápežowi. Zawolal si ho ku sebe, položil na neho ruky, požehnal ho a daroval mu melikú, krásnu medailu. Jeden z jeho súdruhov takto o ňom napísal: „Môžem došvedčiť, že Pecci od tohoto času, čo do kollegiunna wstúpil, bol každým obdivovaný i pre svoje wýborné wlohy, i pre svoje nadowšjetkých príkladné držanie. Za som s ním nawštemoval nižšie triedy, kde sme boli súpermi, a keďkoľvek som ho widel, zdal sa mi plný žiwota a ducha. Za čas učenia nič nechcel weďet o priateľstwach, o ipoločnoštach, o zábawách, o wyrážaniach a ihrách. Jeho učebný stolík bol mu jeho žiwetom; jeho nebom bolo wnifnúť wo svoje štúdia. Už wo svojom 12—13. roku písal klasický po latinšty jať w proše, tak i w weršoch, a to s takou eleganciou, že ju w jeho weľu právom obdivovali.“

O prospechu Pecciho w učení bohosłowia šwedčia katalogy a registry rímskeho kollegiunna, w ktorých o jednej werejne držanej dišputácii 20-ročného Pecciho pod wedením chýrečného profesora a spisowateľa dogmatiky, Perrone-a, toto stojí zaznačené: „Wincent Pecci — Joachim bolo jeho druhé meno — držal werejnú dišputáciu o odpustkoch a o swiatosťach posledného pomazania a poswätenia kňazstwa, pri čom mu traja protivníci čelili, wšjetci ale oštatní boli pozwaní k tomu cieľu, aby mu námietky robili. Pri tomto čine bolo mnoho biskupow a iných wýtečných mužow prítomných. W tejto dišputácii mladík toľkého ducha doľázal, že možno uzatwárať, že ho Boh k niečomu wyššiemu powolal.“

Pecci štýri menšie rády (poswätenia) obdržal od Vaiš-a, biskupa ferentinského, ktorý k napomenutiu, ktoré dáwa sa swätencomi, i tieto slowá doložil: „Boh má veľké weci s tebou, — Boh má s tebou zvlášťne úmysly.“ Wyššie rády (poswätenia) obdržal Pecci od kardinála kn. Odeschalchi-ho, a síce podjáhensťwo a jáhenšťwo w chráme nowiciátu jezuitského *sw.* Andreja na Kwirinále w kaplne *sw.* Stanislawa, kde aj primicie odbawil; prešbyterát ale w kaplne wikariátu dňa 31. decembra 1837.

Božská prozreteľnosť tak riadila, že činitelia rímski zreteľ svoj veľmi zawčajú obrátili na Joachima Pecciho, ešte pred jeho poswätením. Preto bol ešte čo flierik za preláta pápežského, za referendára u pápežského duchowného súdu della segnatura, za ipolučlena kongregácie del bon governo (dobrého šprawowania cirkewného štátu), áno za konsultora (za radcu) predôležitej kongregácie jnemu tridentského wymenovaný. Nož po poswiacke powolal pápež Rethor XVI. Joachima Pecciho, mladíka 28-ročného, za delegáta (tolko čo u nás hl. župan w štolici) do pápežského ofrešu beneventského, — a o tri roky poslal ho w teže jakosti do Perugia. W tomto postawení doľázal Pecci neobyčajný talent wladárenia

a riadenia civilných záležitostí. R. 1843 poslaný bol Pecci čo pápežský vyslanec do Brusšelu ku kráľovskému dvoru belgickému, spolu bol kardinálom Lambruschinim za arcibiskupa damiettského posvätený (v chráme sv. Wawrinca dňa 19. febr. 1843). V Brusšelu teda započal Pecci svoju diplomatickú účinnosť, kde čo 33-ročný mladý človek uspel vydobýť si obdivovanie kráľovo i celého diplomatického sboru. Kráľ často radu jeho užíval, a jeho rada vždy dokázala sa byť pravou. Pecci bol zručný diplomat. Sami kráľ sa jedného mladému Peccimu do očí osvedčil, hovoriac: „Pave nuncius! Vy ste jednať šebhlý diplomat, jako wýborný prelát.“

Tri roky účinkoval Pecci v Brusšelu, kde mimoriadnu činnosť wywinul, zvlášťte v záležitosti štátu a wyučowania. Potom zo zdravotných príčin prosil sv. Otca o svoje odvolanie.

Vo jeho návrate do Ríma onedlho zomrel biskup peruzinský (Perugia). Hneď na to doštawilo sa powerenictwo z Perugie u sv. Otca, ktoré si Pecci-ho žiadalo mať za biskupa. Nemohli totižto Peruzinci zabudnúť na svojho niekdajšieho delegáta, mladistvého to Pecci-ho. Pecci stal sa teda biskupom v Perugii. (Vom XIII. Perugin dňa 27. marca 1882 pozdwiwnul na arcibiskupstvo, na pamiatku toho, že on tam úrad biskupský zastával, a jako taký bol za pápeža zvolený.) Jeho najmilšie zamestnanie bolo v seminári a medzi profesormi. Vo šassiangoch šhromažďował klerikow okolo seba, sriadowal malé lutrie s darmi a wýhrami, ktoré pre nich sám zaopatrowal. Na prednášky chodiował bez predbežného ohlásenia sa, — často zjawił sa w kruhu klerikow i w čas swobodného času a wyrażania.

O celé svoje duchowenstwo štaral sa w pravde po otcowsky; založil špolok pre zaopatrowanie wyslúžilých kňazow pod názvom „špolok sv. Šoachima“. Wiac mu ešte záležalo na wnútornom šdokonalení sa jeho kňazstwa. Pri každej príležitosti odušewňował jich k pilnému študowaniu, k ctnostnému, príkladnému životu, k plneniu powinností, k odbýwaniu aspoň každé tri roky sv. exercicií. Uwiedol konferencie kňazow, ktoré odbýwaly sa každý mešiac raz a w ktorých pretriašaly sa zvlášťte otázky z nrawowedy a paštorálky.

Biskup Pecci hneď po nastolení swojom započal a z času na čas po celej diocési prewádzal šwáté mišsie. V Perugii samej trikrát dal mišsie wydržiawat. Jako sa o chudobu štaral, zvlášťte w neblahých rokoch 1853 a 1854, w dobe hladu powodňami powštalého, wyprávaji ešte Peruzinci o tom, že biskup Pecci sriadil welikú kuchyňu, w ktorej on za mnohé mešiacie krmil štá a štá lačných chudobných, detí, žien, mužow i štarcow, a obyčajne sám bol prítomný pri podelení, aby núdzných aj duchowných napomenutím a powzbudením nakrmil. Keď ale powážime, že Pecci po čas svojho w Perugii biskupowania w zašladaní šrotincow, wychowáwacích úštawow, pen-

šionátom peňažitú účasť brával, — že spoločný katolícke, spisbu, tlač a tretí rád jw. Františka podporoval, že apoštolát modlitby, braterstvo najšw. Srdeca Ježiša, a spoločný pre zvlášťne štawy života, — že pobožnosť májowá a každonedeľné katechéty a kázne zaviedol, — že jwoju diocézu najšw. Srdcu Ježišowmu a Nepoškvrnenej Bohorodičke menoval, — že on sám často kázawal a diocézu wšitowal: prichodí nám čudowaf sa nad toľkou silou ducha a wytrwalošťou. Pecci-ho účinkowanie w Perugii bolo nadľudské. Sám biskup Pecci oživotnil dwoje katol. časopisow, a síce: „Il cultore cattolico“ = „ctiteľ katolícky“ a „Apologeta“ = „obranca wiery“. R. 1877 na pokyn Pecci-ho začal wychodiť viac politický časopiš: „Il paese“ = „wlast“ pre Perugiu a okolie, ktorého cieľom bolo liberálne, protikatolícke časopišy won wytlačiť z rodinných fruhow.

Jaťo pravý pastier odháňa wlkow od štáda swojho: tak sa aj biskup Pecci nezlomným duchom a odwahou oproti postavil každému, ktorý hľadel dušiam škodiť. Roku 1848 podarilo sa mu uspokojiť rozbiurených mätežníkow uličných swojím osobným zjavením sa medzi nimi. Toto rozhnemalo náčelníkow revolúcie; preto prišahali mu zľazu. Jemu totižto na wzdory chceli w pôšte na prŕnách diwadelných predstavowaf weľmi urážliwý kus „Tartuŕfe“ od Moliéra. Perugia patrila k cirkewnému štátu. Biskup mal prámo tento kus zakázať. Boly to teda ošhďla na biskupa nastrojené. Dowolí-li predstavenie, dowolíli tým hanobiť wieru, cirkew; nedowolí-li, wymolá odpor, šhon, wšstupky, rewoltu. Pecci awššaf nič newáhal, — neznal šwätejšieho ohľadu nad powinnosť; zakázal predstavenie „Tartuŕfa“. Nemimula hodina, už štála nahucfaná rota mätežníkow pred palácom, písťala, wrejšťala a wolala: „Won oľnom wyhodiť biskupa!“ A w štutku drala sa luza do izieb biskupských, sľuhu biskupského ubila a hľadala biskupa. W tomto rozhodnom okamihu pribehol kanonik Pastucci, ktorý bol u ľudu obľúbený, a primál biskupa, aby sa do seminára utiahol.

Pecci bol príšny, kde toho potreba žiadala. Tak wystúpil bol proti zlozwŕtku zlorečenia, proti Piemontčanmi uwdenenému civilnému manželsťwu, proti zákonu z r. 1860, proti reholám donešenému, — proti Angliťancom a waldenským facierom, wládou hájeným, — proti kniže Menanowej „Žiwot Ježiša“; a so zvlášťtnou odhodlanosťou wystúpil proti zákonu z r. 1864, dľa ktorého aj klerici bohošľowci boli pod zbraň ľahaní.

Týmto ale ani len z ďaleka nie je podatý celý obraz účinkowania biskupa Pecci-ho.

Kardinálom štál sa Pecci 19. decembra 1853. Po tomto powššiení zostal Pecci ešte 25 rokov w Perugii biskupom. Weliká wážnosť, ktorú Pecci požíwal nielen u pravých katolíkow, ale aj u liberálcom pre jwoju zriedťawú wzdelanosť, wedomosť a dobročinnosť,

robí pochopiteľnou tú okolnosť, že aj ministri novej vlády častejšie prorokovali, že kardinál Pecci bude ešte pápežom, a že s ním budú mať ťažkú prácu. De Waal (rektor nemeckého hospicu u cintora pri Vatikáne), vo svojom diele „Život sv. Otca Lema XIII.“ má túto udalosť z časov talianskej okupácie zaznačenú: „V jeden veľký sviatok boli dvaja dôstojníci prítomní biskupskej omši sv., ktorú v dome sám kardinál slúžil. Nemôjeda nešťastná vážnosť a veľká pobožnosť, s jaťou hodnosťár dejstwowal, na oboch urobila veľký dojem. Po ukončenej slawnosti prišli do biskupského palácu a poprosili biskupského tajomníka, aby wyprostredkowal, žeby ja mohli u kardinála wyzpowedať, zjawne oswedčiac ja, že k tomuto kroku pobožnosťou Jeho Eminencie, ktorou omšu sv. slúžil, boli pohnutí. Tajomník oznámil kardinálowi wôľu jejich, ktorú odpowedal: „Nech tí páni udajú hodinu, ktorá jim bude príhodná, a ja jich wtedy budem w kaplne čakať.“ — Manželka ministra Ratazzi-ho raz písala manželowi: „Widela som wčera biskupa peruzinského. Málo znám twár tatého wýrazu, w ktorých by ráznosť, odhodlanosť a sila tak ja wyrážala, jako u neho. Naraz wywoláwa i bázeň i úctu; predčí w ňom asfetičnosť a prísnosť, awššat táto je zmiernená istou milosťnosťou, zwlášťne keď ja ku dietkam znižuje. Slowom: kardinál Pecci z Perugia je zjawom welikánskym, a ponewáč on — jako ty myslíš — mohol by ja niekdy stať pápežom, podržím si ho dobre w pamäti.“

Aj ináč často bolo wtedy počuť mientku, že Pecci dosadne na stolec pápežský. Sám Pius IX. pred smrťou dost jasno poukazowal na Pecci-ho, keď po smrti kardinála Filipa de Angelis hodnosť cammerlenga kardinálowi arcibiskupowi peruzinskému odowzbal, ktorá hodnosť jo sebou fahá riadenie cirkwe po smrti pápeža až do wywolenia nowého. Keď mnohotrápený pápež Pius IX. dňa 7. februára 1878 oči zatvoril, náležalo Pecci-mu k wydržiawaniu wolebného „conclave“ poriadky porobiť a nad ním bedliť. Po trojdňowom trwaní conclave pripadlo zo 61 hlasow prítomných kardinálow 44 na kardinála Pecci-ho. Jako Pecci zbadal wäčšinu hlasow za seba, zalialy ho slzy, pero wypadlo mu z ruky a obľadol jako stena.

IV.

Lema XIII. Pápež.

Deň 20. februára 1878 bol tým znamenitým dňom, w ktorom wywolený bol náš sv. Otec za Pápeža. Gotwa že ja wýsledok wolby rozhlásil, spustili kardináli w Sixtine baldachýny, ktoré ja nad jejich sedadlami zdwíhaly, dolu, znatoni toho, že jejich swrchowawosť (suve-

renita) preštalá, a poddekan kardinálskeho kollegiuma predšúpil pred Pecciho, pýtajúc sa ho, zdálišť wolbu prijíma a také meno na seba berie? „Beriem si meno Lema XII.“, odpovedal Pecci trajúcim sa hlasom, „ku ktorému sa vždy wdáčnosťou cítim viazaným byť“. Hneď po jednej hodine z poludnia vyhlásil prvý kardinál-jáhen vymolenie nového pápeža s loggie (s pawlače) chrámu swätopeteriského: „Máme pápeža, ktorý si dal meno Lema XIII.“

Od tých čias šweje sa meno Lema w cirkwí, a šweť sa bude cez štoletia. Sotwa že ďalekopiš rozniešol meno Lema po šwete, hneď započala sa činnosť tohoto lewomej šily duššewnej muža, ktorá nielen náš katolíkom, ale celý šwet k obdivowaniu pomzbudzuje. Dešat rokov minulo od pamätnej tejto wolby, — odtedy nosí Pecci tiaru (pápežskú trojakiú korunu zlatú), odtedy si neodddýchnuť, ale pracuje čo opravdomý apoštol, ktorý si je powedomý úradu, powinnošti, zodpowednošti — jako ktorý z plnošti šwojej moci riadi osudy národow, frajín celého šweta.

Prvý úkon pápeža po wolbe je prvé pápežské požehnanie. Aj Lem XIII. PP. zdvihol ruky šwoje, žehnal prítomným, čakajúcim na toto požehnanie, — žehnal celému šwetu; a celé dešatročie panowania jeho je uštawičným požehnaním šweta.

Sw. Písmo označuje pohanštwó šlowom: „tma,“ a týmto wyslowuje noc duššewnú, w jakej sa ten nachádza, ktorý z očí ztratil Boha a šwoje určenie, čili šwoj posledný cieľ. Čím wiac sa naše štoletie ku pohanštwu wracia a sa mu šbližuje, tým wiac mu platia šlowá Písma: „Lebo tma prikrýje zem a mrákoty národny.“ (Jzai. 60, 2.) Tým wäčšou teda radošťou uwítaly národny w týchto tmách nowopohanšských „šwetlo z neba“, Lema XIII.! Áno, Lem je „šwiecou w temnom mieste šwieťacon“ (II. Peter 1, 19;), on je šwiecou w temnoštach terajších mrákotárov. On sám hľbočo zasahujúc zrakom šwojho ducha do štawu terajších časow, už w prvom šwojom pastierškom apoštolškom lište wyslowuje sa (r. 1878 dňa 21. apríla): „Hneď na počiatku náššeho pápežštwá predstavuje sa nám šmutný obraz wšjetkého zlého, ktorým špoločnosť ľudská teraz štiešnená je: toto podkopáwanie najwyšších práwd, na ktorých, jako na nejškom pemnom základe, založená je trwáčnosť ľudskej špoločnosti; táto opowážliwosť duchow, ktorí žiadnej právnej moci nad šebou trpeť nechcu; tento jednotajný rozbroj, z ktorého boje wnútrajšie a frwawé wálky powšťahajú; toto zapowrhowanie zákonow, ktoré šriadujú mrawy a chráňa šprawednosť; túto neškrotenuť žiadosť pominuteľných, časných weci a zabudliwosť na weci wečné až po tú šbesiliú wzteklosť, ktorou mnohí neššastliwci šami na šeba ruky zdvihajú wražednú.“ Wššak člowečenštwó je preto tak zmámeno, že mu nešwieti wečná prawda jako „šwieca na jeho cestách“, — preto, že sa odličilo

od viery, od cirkve. Preto sv. Dtec vždy dôraznejšie odťahuje národy na to meno, v ktorom všetci spasení byť majú, odťahuje ich na „Syna Božieho“, Spasiteľa sveta, — odťahuje na ten ústav, v ktorom Ježiš Kristus vždy ďalej žije, a v ktorom a sŕdze ktorý on milosti a prostriedky spasenia rozdáva. Toto je základná myšlienka všetkých ofručných listov (encyklík) pápeža Lewa XIII., toto je jadro všetkých allocúcií (rečí tu kardinálom), — na toto je celá štarošť Jeho obrátená: aby panovala viera, — aby sa život v štáte a spoločnosti ľudskej dľa tých zásad spravoval, ktoré cirkvou hlása, wtedy by „bol učinенý jako rieka pokoj sveta, a spravodlivosť jeho jako hlbiny morište.“ (Izaj. 48, 18.) A, bár by si národy všimnuli tohoto „svetla z neba!“

Alle snáď by sa nevera nebola tak silno zakorenila, keď by nebola našla zdanlivú podporu vo ľvivých vedách, zvlášťne vo ľžefilozofii. Lebo aj v tomto ohľade zanechali ľudia studnicu dobrých, pravých, zdravých vôd, a kopali jebe cisterny, ktoré neboly v stave modu udržať. Odtiaľ, hľa, to pomatenie práve na tejto postati v našom stóletí, ktoré si tak rado pridáva názov stóletia filozofie. — Sv. Dtec Lew XIII. jako šfutočné „svetlo z neba“ svetu poslané osvecuje, poučuje, dokazuje dôkazmi nezdvižnými, neodolateľnými bludy sveta, bludy zásad obdobných, — upozorňuje, „prosí, žehre, hromzí vo všetkej trepezlivosťi a učení“ (sv. Pavol k Timot.). Toto hlásajú, toto dýchajú všetky jeho encykliky, počtom 27. Vôbec nie je tej postaty súfrotného ani verejného života, ktorú by sv. Dtec nebol už osvietil, ktorej by nebol uďal pravidlá k priaznivému účinkovaniu a k dosiahnutiu vytknutého cieľu. Spoločnosť ľudská je nemocná; jej uzdravenie len wtedy môže nastúpiť, jestli kresťanské zásady v nej znovu prijatia najďú a ňou znovu pohybovať budú.

Len z ďaleka a na krátko dá sa tu podotknúť, čo vykonal pápež Lew XIII. v prospech jednotlivých štátov. On všetky národy jednako láskou objíma, jednako otcomskou starostlivosťou každý národ wyznačuje, tak že by sa zdalo, jakoby len tomuto osobitne žil. Čo vykonal pre Itáliu, ktorá mu je medzi jeho dieťkami najbližšia, ale ktorá aj najväčšie rany zasadila otcomskému srdcu jeho! Koľko mu ďakujú katolíci nemeckí! Lew vykonal šfvele úlohu svoju jako prostredník pokoja v boji kultúrnom a vo spore o ostrovy Karolínské. S jakou obozretnosťou a múdrosťou usiluje sa sv. Dtec udržať dobré pomery jednotlivých štátov tu svätej stolici! Sv. Dtec sriadil pomery cirkvne v Portugalsku a v Čiernej Hore konfórdatom. Aby štatu cirkve pomohol, wstúpil Lew XIII. do rovného, bezprostredného styku s panovníkmi Persie, Japonšťa, Číny a Abessinie. Tak veľmi stará sa o rozšširovanie viery! V krajoch misijnárskych celý rad biskupštiem a apoštolštych wikariátom

založil, — a po všetkých častiach zeme vysielal horlivých wierzow. Pomery cirkwe, jaké utvoril w Scandinavii, w Austrálii a w Amerike, oprávnujú nás k najlepším nádejam. Na Wýchode sjednal sjednotenie wšelijakých rozkolníkov, utišil Arménov a spojil s cirkou katolíckou; w Škotií, w Bosnii, w Románii a w Indii nazpät uviedol jw. Hierarchiu (sriadenie biskupstiev).

Prádom možno pýtať sa, ktorý by bol wo jwete ten národ, čo by nebol wo veľkej miere už pocítil starostlivosť a veľkodušnosť sw. Otca Lewa XIII.?

Keď len tak pomrchne do ohľadu wezmeme apoštolskú činnosť sw. Otca, nemožno nezbadat zvláštnu Prozreteľnosť božskú, ktorá w týchto ťažkých časoch tak veľkého muža postavila na čelo cirkwe svojej. Boh, powyšujúc hlavu cirkwe, pozdvihuje i nádej jedného každého katolíka w blaženejšie časy. Keďkoľvek bije srdce pravého katolíka, tam wšade bije srdce w pravej láske za Lewa XIII. A práve táto láska, ktorá nás spája s Lewom XIII., pápežom, spojuje nás aj so swätou cirkvou Ježiša Krista, a s Bohom, ku ktorému voláme za nášho wšacného Otca-Jubilanta: „Posliže Tebe pomoc od Swätého, — a zo Sionu ochraňuj Ťa!“

V.

Zo súkromného života sw. Otca Lewa XIII.

Denný poriadok sw. Otca je asi tento: Sw. Otec zaobrá sa zwäčš cez deň apoštolskými prácami. Wstáva obyčajne o 6. hodine, a po jedn hodinovej modlitbe slúži omšu sw. pri prisluhovaní svojich kaplánov wo svojom oratoriume. Pred mšou sw. odberá si vždy svoje hodinky, modlitby tretieho rádu sw. Františka, a takto skutkom dokazuje, jak veľmi leží mu na srdci tento rád swetový a jeho rozsireníe. Po wšakowčinení, ktoré pod omšou sw. jedného svojho kaplána odpravuje, málo raňajkuje, a síce kávu s mliekom. Po raňajkách zaobrá sa sw. Otec s menej dôležitými záležitosťami. O dviatej hodine začne s kardinálom štátnym sekretárom pracovať. Práca táto trvá dla toho, jak mnoho je weci k poťonaniu, a dla dôležitosti jejich. Jakonáhle sú tieto záležitosti doťonané, zamolá pápež prefektom rozličných kongregácií ku sebe, ktorí mu wšwod dávajú o wecach k poťonaniu došlých, — na to sa pápež na málo utiahne a modlí sa. Potom wráti sa do svojej pracovny a dáwa wšsluchy. Po wšsluchoch jde na krátke čas do zahrád a prechodí sa. Pod prechádzkou alebo modlí sa, alebo dá si čítať z nejakej duchow-

ného obsahu knihy. O 2. hodinách je „collazione“, obed fratšší, ktorý záleží z polievky, z mäsa so štrouhou a z ovocia. Po tomto obede utiahne sa sw. Dtec do svojej izby, kde si na málo odpočine, a zas prichádza do roboty. O 5. hod. sedá na koč a dá sa vozit po vatikánskej zahrade; tu ho sprevádzajú aj niektorí monšignori a gardisti z gardy šľachtickej kočmo. V koči sa sw. Dtec lebo Kuženec modlí, alebo sa s monšignormi rozmluvou zabavuje. Po prechádzke sú audiencie. O 8. hod. večer modlí sa sw. Dtec hodinky a venuje istý čas rozjímaniu. Večera donáša sa o pol desiatej hodine a pozostáva zas z polievky, z mäsa a štrouhy a z ovocia. Pri obede a večeri vypije pápež 1—2 poháriky červeného vína bordeauxského. O 10. hod. utiahne sa do svojej izby a pracuje zatiaľ, zatiaľ sa ho sen nezmocňuje. Tento čas upotrebuje sw. Dtec aj k básneniu. Lew XIII. aj jačo pápež prešmapuje svet wšetečnými latinškými básňami. Tieto básne sa už do wšjetkých rečí prekladajú. Z príležitosti Jubileuma sw. Dtea preložil ich Dr. Behringer do nemeckej reči, a tlačené poklonil ich k Jubileumu pápežovi, za čo ho sw. Dtec wyznačil krížom komtúrskeho rádu sw. Ktehora, wydawateľa ale týchto básní, Pušteta w Rezne (Regensburg), tiež komtúrskeho krížom rádu sw. Sylwestra. — Zriedka stane sa, žeby si pred 12. hodinou ľahol, — áno často prihodilo sa, že ráno našli oblečeného, majúceho hlavu o štolík písací opretú. Obvyčajne spi len 5 hodín. — Zby pápežowe, ktoré obýwa, sú w II. poschodí Watikánu s wšhladom na námestie swätopeterské. — Sw. Dtec wedie prísný asfetický život, pôsty príjne zachováwa, sebe ničoho neodpuští a nedopuští. V poslednom čase r. 1888 jačo w rofu jubilejnom každodennými wšsluchmi mnohokrát bol welmi zunovaný a sošlabený. Odhodlali sa teda jeho domáci preláti k podaniu zmláštnej prošby, aby bol zmiernený pôst pre pápeža Lewa XIII. (preláti prošia pápeža a dišpenáciu pre Lewa XIII.), ktorý je štaručkým a zbožným krešťanom, a ktorý zmláštne teraz potrebuje šilnejšieho štrawovania, aby mohol toľké unawenie prekonať. Pápež ale túto žiadosť nepriaznive wybawil, a w odôwodnení svojho rozhodnutia howorí: „Muž, o ktorého tu ide, nekoná žiadne welmi ťažké práce, a má toľko prostriedkov, že si môže zaopatrit primerané pôstne jedlá, a preto nech len zachováwa pôst.“ — Z tohoto widno, jať prísný život wede a jať štroniný a pracovitý je sw. Dtec náš Lew XIII., pravé „šwetlo z neba“, ktorému i my s celým jašajúcim šwetom s nadššenosťou jrdca woláme: „Na mnohé roky!“

„Bože, žehnaj Dtea nášho,
Námestníka Kristowho!“

VI.

Aim.

Pracobywatelia Italska. — Poloha, zalozenie mesta
Ríma. — Kráľovia rímanští. — Republika. — Cisárstvo.
— Pápežské mesto a štát.

Rím leží v čarofrásej Itálii, čili vo Wlachoch. Italia činí poloostrov, ktorý obtočený je zo troch strán morom. Pôda Itálie je zväčša výškovatá. Od severu po celej šírke hraníc vypínajú sa ťažké (alpy) ťmajčiaršé. — Appenniny delia Itáliu severnú od strednej, a tieto potom ťahajú sa cez celú Itáliu smerom k juhu až po Sicíliu, ktorú tiež konce Appenninow len úžinou moršou delené prepletujú. Itálsko má aj dve sopky (ohň vyhadzujúce vrchy), a síce Wezum v Neapolsku a Etnu v Sicílii. Značnejšie rieky sú: Pád (Pó), Adyža (Gč), Tibera, Arno.

Praobymatelia Italie boli Etruskovia, Latinovia, Samniti a Sabinovia. Tieto národy každý osobitne mal svoje mestá a okresy, medzi sebou ale žili vo spolku.

Zo zmieššania ja týchto troch kmenov povstalo obyvateľstvo mesta Ríma, a síce, dla bájky, takto: Žltá kráľovská dcéra, menom Rheasylvia porodilo dvojčatá Romulusa a Remusa.

Amulius jej strýc sa ztránil, mysliac, že ho títo chlapič keďsi s trónu shodiať môžu. Preto obe tieto deti dal do Tibery vyhodiť. Amfiasť sľuhomia jeho z milosrdenstva položili jich do koryta, a tak vystavili Tibere. Nieka sa rozmnožila a deti na breh vyhodila, a tuto zjavila sa jim jedna vlčica, ktorá jich svojím mliekom odchovala. Tu jich našiel pastier Faustulus, ktorý jich potom aj so svojou ženou vychoval, až vyrástli za silných junákov. Stedy s mnohými júdruhmi vnikli do kráľovského palácu, Amuliusa zabili a svojho deda Numitora na trón späť usadili. Tento jim z vďačnosti u brehu Tibery, tam, kde boli na breh vyhodení, dal veľký kus zeme, aby si na nej mesto vystavali. Amfiasť bratia nedowiedli sa shodnúť ani o mieste ani o pomenovaní mesta. Romulus sám započal mesto stavať na palatínskom vrchu, ale v tak malom rozmere a s tak nízkymi múrami, že jich Remus s posmievaním preskakoval; na čo sa brat tak rozhnevával, že Remusa zabil a mesto po sebe pomenoval „Roma“. Založenie toto Ríma padá do r. 753. pred nar. Kr. P.

Romulus, aby mesto svoje a obyvateľstvo jeho zväčšil, na rovine medzi palatínskym a kapitolským vrchom otvoril ašylum, t. j. ochranné miesto, kde nikoho nebolo slobodno ťihať, — a tých, ktorí ja tu zachránili, za rímskych občanov vyhlásil. Takto značne zrástol

počet mužov, ale na ženšfé bol veľký nedostatok, lebo susedné kmenné nechcely dcéry svoje za manželský dávať vyšľeliatým príbehlíkom pochybného rázu a minulosti. Aby tomuto nedostatku odpomohol, ustanovil Romulus na sviatok Konšúja slavnosť k počte Neptuna: hry, ku ktorým pozval susedné kmenné. Tieto prijali pozvanie a prišli k slavnostiam i so ženami a dcérami. V strede slavností Romulus dáva znak, mládež rímska vybera a unáša si dcéry dímajúcich ja a prepadnutím ohromených susedov, — a junáci vstupujú s unesenými dekami do stavu manželského. Sabínci chceli zbraňou pomstiť toto hrubé urazenie práva hostovského; avšak ženy, ktoré sa na silu stali Rímankami, boli so svojimi mužmi spokojné, uprosily Sabíncov tak, že títo od vojny upustiť spojili sa s Rímanmi, obľadili vrchy Kapitol a Kvirinál, a stali sa spoluobyvateľmi Ríma, áno aj kráľ Sabíncov Titus Tacius s Romulusom spolupanoval. Do Romulus nie dlho domiedol znášať spolupanstvo Titus-Taciuse, onedlho tohoto dal zavraždiť a potom 37 rokov samostatne panoval nad Rímanmi a Sabínci. Panovanie jeho bolo spravodlivé a mierne. Viedol mnohé šťastlivé války, ktorými meno Ríma a bojovnosť Rímanov veľmi zveľadil.

Po smrti Romulusa panovali kráľovia: Numa Pompilius, Tullus Hostilius, Ankus Marcius, Tarquinius Priscus, Servius Tullius, Tarquinius Superbus asi za 224 rokov.

Tarquinius Superbus bol aj s rodinou do vyhnanstva odsúdený — a kráľovská hodnosť navždy zrušená. (R. 224. po výt. Ríma.)

Po zrušenom kráľovstve nasledovalo panovanie, vláda aristocracie, ktorá v tom vrcholila, že práva kráľovské vykonávali dvaja volení konšuli. Konečne stala sa slobodná obec rímska (republika) úplne demokratickou, pod ktorou ustavičnými válkami, plenením Gallov, úpadkom mravov národu a vnútornajšími odbojmi Rím mnoho utrpel, — bo s uťoreným s celého sveta bohatstvom vkradnul sa do Ríma aj cudzí mrav i nemrav, zhýrilosť a lenivosť, sľvosť a márnivosť. Zákonmi síce činila sa prietrž tejto nebezpečnej záplawy, no ženy strhly opravdivú zburu, a zákon bol odvolaný. Na vyvinutie dusevnej povahy ľudu veľmi vplývaly aj hry gladiátorov (šermioníkov vo verejných predstaveniach) a zápasov so zvermi, ku ktorým sa v punických válkach navykli a ktoré v Rímanoch náklonnosť k vraždeniu užasne vzbudily.

Po republike nasledovalo v Ríme cisárstvo, ktoré asi 469 rokov trvalo. Pod cisármi bol Rím najsilnejším a najslavnejším; moc jeho sa po celej zemi rozprestierala. Pod cisárom Augustom mal Rím dva milióny obyvateľov. Na vrcholci slávy svojej a rozkvetu nachádzal sa Rím pod Trajánom. V takejto moci a pod-

maňomani národov Rím nasháňal pokladom nešmiernych, a toto znovu za sebou tiahlo znemravnenie a márnivosť jať cisárov, tak aj obyvateľov. — Rím za tou príčinou kľesal — utopil sa vo vlastnom sadle. A úpadku nemálo prispela aj tá okolnosť, že víťaz Konštantín sídlo svoje do Byzancu preložil — a Rím ponechal svojmu osudu. Na to prišli Góti a Wandalí, ktorí Rím takmer úplne vyplnili a zniročili.

Prvým cisárom bol Oktavian, ktorému r. 27 p. n. Kr. P. pridali meno Augustus, čo by sme my asi preložiť mali na: W. Weličenstvo, bo týmto názvom ho sami konšuli vyhlásili za samovládara. Pod ním narodil sa Spasiteľ náš Ježiš Kristus, a otvoril sa v ten istý čas v Ríme prameň oleja, tam kde stojí chrám „S. Maria in Trastevere“. (Grown. tam.) Ježiš Kristus v 30. roku veku svojho vystúpil verejne jako učiteľ sweta, a začal kázať, dobre činiť, zážrahy robiť, a tak kráľovstvo božie na zemi zakladať a rozširovať. Vymolil si dvanásť apoštolov, ktorých vyučil, a títo po smrti Ježišovej idúce po celom swete pokračovali vo vyučovaní národov v učení Ježiša Krista. Ešte nikdy žiaden mudrc takú premenu svojím učením v mravoch národov neučinil, jako tento Ježiš Kristus.

Prvá obec kresťanská sriadila sa v Jeruzaleme; avšak keď sa apoštolovia po celom swete rozšli, zvlášte sv. Peter a Pavel prišli i do Talie, menovite do Ríma, hneď v I. storočí povstaly v Talii kmetúce obce kresťanské, ktoré vynikaly čistými mravmi a nežnými, ľudomilnými citami, a ktorých údomia spolu jako jedna rodina spojené boli. Ktorí do sväzku tejto obce kresťanskej patrili, tým nedali nikdy nejakej núdze trpieť. Takto sa dokazovalo učenie Ježišovo blahodarným pre človečenstvo, šľachtujúc toto pre život domáci, občiansky i všetky pomery života.

V dobe cisárov rímskych došli apoštolovia sv. Peter a Pavel do Talianska, menovite do Ríma. Sv. Peter tuto v dome sv. Pudensa, senátora rímskeho, býval a z tohoto domu začal aj so sv. Pavlom ohlasovať v pohanskom, nádhernom, pyšnom Ríme sväté ewangelium Ukřižovaného, toho spotupeného Ježiša, ktorého miestodržiteľ cisára rímskeho, Pilát, na križ bez winy odsúdil, a za to úradu pozbavený, jako zbabelec do vyhnanstva v Gallii vytvorený — von z vlasti biedne zahynul.

Na apoštolom Petra a Pavla veľká bola úloha v Ríme kázať kresťanstvo, ktoré sa protivilo citom, chůfkam, žiadosťam a zvykom pohanským. Ťažké bolo postavenie apoštolov aj preto, lebo rímski cisári kresťanov prenasledovali a zabíjali už aj preto, aby sa majetku mocnejších kresťanov zmocnili. Najukrutnejším bol cisár Nero, ktorý matku, manželku, sestru, učiteľa, bez počtu občanov

a nečísľelných kresťanov a židov dal pomražiť a Rím podpáliť, a aby Rímanom proti kresťanom popúdil, podpálenie Ríma na kresťanov zvalil. Nero dal usmrtiť aj sv. Petra i sv. Pavla v Ríme. Tehdajší rímski pápeži, ktorí po sv. Petromi nasledovali, taktiež aj veriaci v podzemných hroboch, takzvaných katakombách službám božským obcovali, sväté sviatosti prijímali, slovo božie slyšali. A toto kruté krivé prenasledovanie trvalo 300 rokov. No boli medzi cisármi aj dobrí, ktorí nahliadli, že wiera kresťanská činí ľudí dobrých, láskavých, ku vláde ale poslušných poddaných a hrdinských vojakov. Preto sa často stalo, že najvyššie vojenské úrady kresťanmi obsadené boli. Títo kresťanov neprenasledovali, ale ich návideli. Takýto bol cisár Konštantín, ktorého matka, sv. Helena, tak vychovála, že potajmo už na dvore cisárskom v Nikomedii kresťanom prial, za čo mu boli od Galleriusa cisára a jeho náhončích proti životu nástrahy činené, ktorým jačoby zázračne usiel, ačkoľvek bol všade ťháný najatci cisárovými, až usiel do Gallie, kde bol otec jeho Konstancius Chlorus cejarom. Medzitým otec Konštantínov zomrel, jemu ale samému bolo sa brániť proti nápadom cisára Maxenciusa, pohana urputného. V ležení vojska svojeho idúc už proti Rímu do poľa, videl i Konštantín i vojsko jeho v oblakoch sčvúci sa križ a slyšal slová: „*Εν τού τῷ νικᾷ!*“, t. j. „v tomto zvíťazíš!“ Konštantín dal znať križa vztýčiť na žiđe foruhwí a vyššif na samé zástawy, — a tak zvíťazil u mostu Milwius=ského. Maxenc sám sa i s koňom zrútil v zúľaní do Tibery. Víťazstvo Konštantínovo bolo víťazstvom križa, víťazstvom kresťanstva. Z wdáčnosti cisár všsetky foruhwe, zbraň a štatstvo vojska dal ozdobiť swätým križom, v chrámoch i vo svojom paláci dal stawat swäté križe; áno na forum Romanum, t. j. na námestí rímskom dal postawiť svoju sochu so sw. križom v ruke, ktorého moci svoje víťazstvo pripisuje. Kresťanom domolil swobodno wieru svoju wykonáwat, chrámy stawat, áno kresťanstvo. za wieru štatnu powyššil, pápežom štatky zemské udelil, ku ktorým neskôr jač bohatí Rímania a šusedné kniežatá, tak kráľ frankšský Pipin a cisár Karol Weliký pridali panstwo swrchované nad Rímom a okolím, nad Rawennou a nad mestami od Longobardom zpätwydobytými. — Ďalej Šindrich III. obdarował pápežom kniežatstvom benewentským, — toskánska ale markýša Matilda oddala mu všsetky svoje matejtky, — Šilip III., kráľ francúzsky, dal mu gröffstwo Wenaisšiu, Romagnu, Ankonu, Spoleto a Awenion. Z týchto teda čiastok utvorené bolo pápežské územie, ktorého hlavným mestom bol (a právne aj je) Rím, a kráľom: Jeho Swätosť Pápež=Kráľ Toto svoje územie pápežowia behom času zweľadili kúpon, — takto dostali Bolognu, Ferraru, Urbino a Raštrottu.

Keď sa následkom podpichovania Napoleona III. cisára francúzskeho a Camoura ministra piemontského myslieňa o sjednotenej Italii vždy viac do popredia dostávala a dňa 7. septembra r. 1870 takrečený wlašský parlament vo Florencii Rím za hlavné mesto Italie defetowal, a keď francúzské vojsko r. 1870 dňa 10. sept. po páde Napoleona u Sedanu z Ríma vytiahlo, wtiahol Wiktor Emanuel, kráľ piemontský, — ktorý si wzal teraz názov „kráľa italiského“, — dňa 20. sept. tohože rofu do Ríma cez „porta Pia“, ktorú rozstrielal, — a pápeža wšetkeho majetku pozbawiac, usadil ja sám do pápežského „palácu fwirinálskeho“. Od toho času „územie pápežské“ jako také skutočne nejestwuje, ponewáč w obeť padlo právobornej idei „jednoty italiskej“. Tak je už teraz Otec kresťanstwa, Učiteľ národom, Námešník Kristom olúpeným wäžňom watifánskym, odkázaným na milodary swojich dietoť, zafial sám Boh neučiní cirkwi swojej po pravde, „nemyttrhne sluhu z rúk nepriateľow jeho.“ Wšak od tých čias Boh citliwio namjšterwuje Rím aj Italiu; každoročné nehody, powodne, zemetrasenia, nemoce náfazné a iné pohromy stíhajú Italiu. Sám Wiktor Emanuel po krátkom čase herostratickej sláwy nanáhlo zomrel a je pochovaný — za zásluhy! — w Pantheone! A Camour, lento intelektuálna príčina wpádu Piemontézow do Ríma, tiež nanáhlo zomrel ešte w Turíne, a tak bol z Ríma — swojho to Kanaanu — wytworený, jako kedysi Mojžiš zo zeme zaslúbenej — pre neweru!”

Teraz w rukách drží moc kráľowskú w Ríme syn uchwatiteľow Umberto I., ktorý chce zrazu jakoby čaromným prútom zo zeme wylúziť pohanský — doterajším spasonosným kresťanským inštitúciám odporujúci — Rím. Kúca, borí ústawy, swätynie, pomníky kresťanstwa, pápežstwa, a stawia . . . majštale kráľowské! A, ironia osudu! Wyhadzuje swätých, predmety úcty stáročí, — a wowádza ta predmety swojho prepnychu a swewole. Čo bol Camour otcomi, to je trigamos Crispi synowi. Crispi staw ja predsedom ministerstwa italiského, je opravdivým Karachom swojho kráľa, tryzniteľom pápeža a kňazstwa, ničiteľom cirkwe božej, za ktorej w Ríme uštálenie viac krwe w Ríme wytieklo, než Tibera w jebe wody chowá. Crispimu kedysi Sw. Otec, jako peruzinský kard. biskup, predpowedal, že bude z neho ministerpredseda. Crispi odpowedal: „Ano, Eminencia! ale wtedy W. G. bude pápežom!“ A hľa! Prozreteľnosť božská tak riadila srdcia dotyčných riaditeľow osudow týchto dwoch wýtečníkow, že sa predpowedania oboch na literu splnily! Ale jaké činí Crispi útrapy tomu Sw. Otcowi, u ktorého kedysi tak lichotiwie prorokowal jeho pozdwiženie! Jak neswedomite lže na neho, jako ho mystifikuje z nepriateľstwa proti wlasti, zo spiklow a mäteží! Nehodné je toto zachádzanie s dôstojným Otcem kresťanstwa; awšak na wlaš zodpowedá tradicionálnej ne-

A Umberto ubezpečuje vládu, že pomery Ríma „nie sú na ujmu pápežovým duchovným právam.“ Vy sami smejete sa z duchovných práv pápežových, keď nemá v ruke inej moci, — my Crispowci! — a do sveta vyhlasujete úctu ku týmto právam! — Jačo možno srownat' v jednom meste a kraji dve vlády dvoch jumerénom, ilustruje tento príklad: „Gróf Marcello, syn jednej dwornej dámy kráľovnej wlašskej, dohadomal sa s jedným kollegom wojaškom o rímstej otázke, a pápežstvo zastával. Rozopra tať daleko šlahala, že bol gróf kollegom na súboj wyzwaný. Obrišť pluku toho radil grófowi, aby prijal súboj. On ale pravil, že ho prijať nemôže, bo mu to zakazuje náboženstvo. Zložil teda dôstojníctwo a prištal k dobromoľníkoni ku wýprave do Afriky, k Masšawe odchádzajúcim. (Gazetta di Torino). — Takýchto pádom protivy powinnošti katolíka s powinnoštami občana pri terajších pomeroch pápežskej stolice a nových ustanowizní vlády italskej sa každodenne mnoho wyskytuje. (Wyšše udaný obežník kráľa Štalie „M. A.“ dementuje. Buď si wššat' ja kofolweť, poštamenie Sm. Otca w Ríme je bezohľadným dejstwowaním Crispiho et consortum, nesnešiteľné, hlavy cirkwe nehodné.) — Alebo, čože znamenajú beztreštné napádania, hanobenja, wyjmiewania, hrubosti, obrážania jumeréna-pápeža wo vládných časopisoch, ktoré Crispi nenachádza winnými konfisskacie alebo pofarhanja? Čo znamenajú pouličné hulákania šberby najatcom dwojgroššowých patriotom: „morte al papa!“ Nuž môže-li pápež len na ofamženie položiť poswätnú nohu na pôdu odňatú, motrelcami znemawžowanú? Zdáliž sa swätosť jeho úradu, jeho osoby w každom ofamžení w Ríme swätofrádežne nenapadá?! Teda liché sú líčenia Crispiho štamu pápeža w Ríme, — liché mystifikowanie katolíckých národow o swobode jeho duchownej šworchowanej moci!

W Neapoli ten istý Crispi rozkázal odstrániť sochy a obrazy Spašiteľa, Bl. P. Marie a swätých Božích z námestí a ulíc!

Pápežowo postawenie w Ríme je teda nanajwňš nedôstojné, ba neslušné, vláda italšská ani nechce, ani snáď nemôže utworit' také pomery, aby ašpoň monfajšie deforum ššetrené byť mohlo. Vláda bez oddanosti zrna ludu je slabá, — a zrno Štalianow je pápežowo. — Pápežowi, zbawenému swobody osobnej i úradnej, nemožno riadiť do 300 millionow duší, — no weď toto je práwe, čo swobodní maltáši za ľubom majú, toto je cieľ jejich úšilného namáhania, učiniť pápežowi ne-možným styť s cirkwou, rozdrobiť cirkew, zrútiť zázračnú jej jednotu, a že potom padne i pápež i cirkew. E. Olmiev o swobode pápeža pod wládou Samojowcow písše: „Ješšli swoboda weliteľa wysše 200 millionow ľudí w tom záleží, že má za bydlo palác, na rozjímanie a na učenie jednu izbičku, na wyrazenie jednu zahradu, ktorú w lete umorujúce wýpary obtáčajú, — že má k obcowaniu a k porade

niekoľko kardinálov a prelátov; jestli to je, všjetka swoboda pápežova, — wtedy je pápež swobodný." — „Pápež teda len k tomu je pápežom, aby utiahnuto žil vo Vatikáne, aby encykliky pod pero diktoval, aby okolo seba malý dvor a asi štyroch Švajčiarov držal, — aby sa v galleriach prechádzal, aby o hlade nezomrel, aby v zahradách zimnicu dostal." (Z Magyar Allamu.) Takto výtečný Olivier! A my mu smutní prišviďčame. Čo neučinili Attila, Hunnomia a Wandali, to učinila nábožných a swätých predkov čítajúca dynastia Samojcom.

Aj my, uvažujúc tieto skutočnosti, dospeli sme k tomu presvedčeniu, že Sv. Otec náš Pápež Lev XIII. trpí mnoho, že jeho stav v Ríme podobný je stavu pápežom dôb pohanských. Albo, mravy pod záštitou novej inštitúcie kardinálskej môžu ľahko so sebou doniešť aj postavenie pápeža, také bolo pred staropohanstvom. Preto do Ríma! Vidieť, obdivovať Levu cirkev, ktorú sa paľuje s dramou mlčicou Ríma! Pokloniť sa sv. Otcovi celého kresťanstva, a pomodliť sa zaňho u hrobom swätých apoštolov, je swäté heslo naše, je ohlas srdca našich detiných!

VII.

Pellerinagio nazionale ungherese à Roma.

Dozvediac sa z „M. A.“-u podmienky púte a cestovania do Ríma, hneď sme sa odhodlali s drahým priateľom, wd. p. Fr. Strašewičom, účasť brať na nej. Preto šoberúc svoje nejaké tie šajny, poslali sme ich pod adresjou wd. p. Š. Walló do Budapešti, a síce 115 zl. za oboch jačo polovicu sumy určenej za vozbu II. triedy a za byt i štravovanie v Ríme. Dneďho prišiel list na dobierku tých ostatných 115 zl., v ktorom byly pre náš dvoch dočasné pomozné lístky, biléta na byt a štravovanie v Ríme na 8 dní a program cestovania, soštavený ústredným výkonným výborom jubilea pápežského a náčelníkom mestskej kancelárie pomozných listov fr. uh. štátnych železníc, p. Pawlom Schimmerom. Tento program ustáľuje cestu na 21. novembra 8. hod. večerniu z Budína cez Stolno-Belohrad, Westú Ranižu, Pragerhof, Goricu, Cormons, Mestre, Bononiu (Bologna), Florenciu do Ríma. Pomozný list mal na 30 dní platnosť. Ceny byly výlučne pre železnicu tieto: I. trieda 75 zl., II. trieda 50 zl., III. trieda 37 zl., v. č. Ceny to tak lacné, že do Ríma ešte nikto tak lacno necestoval. *) Byt ale a štravovanie

*) Mimo jednej Maďarky, ktorá túto púť pešky prekonala, newediac inej reči mimo svojej materinskej; — a preto predsa cieľu svojho dosla, aj domov sa šťastne navrátila. Z „M. A.“-u.

Ľ tomu pre II. triedu 75 zl. — Cestovateľ I.-triedový mal izbu každú sám pre seba, II.-triedový boli dvaja v jednej izbe, III.-triedový 3—4 v jednej izbe. Jedenie má pozostávať z raňajok (káva alebo čaj a mladé maslo), z obedu, ku ktorému majú byť 4 jedlá, a z večere, ku ktorej má byť 6 jedál. V Ríme bol pre každých 30 pútníkov ustanovený jeden vodič a vysvetľovateľ pamätností, ktorého tam nazývajú „cicerone.“ Cestovateľom zpiatky bolo voľno ísť aj o samote, mohli odísť aj do Neapolu na osobitné útraty; — jestli ale zpiatky dľa maršruty na pomoznom lístku naznačenej išli, smeli v Taliansku dvakrát vystúpiť a niektoré mesto navštíviť. Jestli ale toto právo chcel niekto použiť, nutno mu bolo na tej stanici, na ktorej do vozňa vstúpil, u náčelníka stanice „capo di stazione“ (Stations-Chef) dať si v lístku poznámku napísať, že tam a tam chce vystúpiť: „Signore capo di stazione! La prego d'instradarmi la carta di viaggio à Firenze.“ V Rakúsko-Uhorsku bolo voľno tiež dvakrát vystúpiť.

Pre rímskych pútníkov bola aj na iných železnicách Uhorska povolená 50 %-ová zľava po Budapešti, aj po Ranižu, alebo Pragerhof.

VIII.

Odchod z Budína.

Dňa teda 21. novembra o 8. hodine večer, keď som ja bol na fiacre navrátil zo severného nádražia, kde som bol vybehol v ústrety chynoranskej pútničke Gme Chrenkovej, aby ja niekde neztratila (ona avšak nedržiac ja mojej úpravy, už dňa 19. do Pešti dorazila a bola za dva dni v ústrednom seminári ubytovaná a tak aj s inými slov. pútníkmi už v Budíne na odchod čakala), vbehol som do čakalne budínskej, súc zvedavý, jaké poriadky ku ceste stávajú, kde jaké pomozné lístky dostaneme, jakých úprav cestovania asi dostane ja nám, kto bude našim cestovným vodcom? No z tohoto wšsetkého som ja pranič nedozvedel, iba že som si dočasný pomozný lístok zamenil s platným až do Ríma a späť znejúcim. Pri tom dostali sme aj fofardy — znamenie pútničke — okrúhle v bielom obrúbení, na červenom poli dvojité biely kríž na zelenom trojvrchu, ktorý znať sme si v povedomí nášho wznešjeného cieľu pyššo do dierky gombíčkovej zapravili a trpezlivo čakali, ako kto s nami ďalej bude nakladať. Čas tento došť príjemno vynaložili sme na to, poohliadať sa po svojich známych, milých, od seminárskych časov newidených súškolníkov, priateľov, známych; a veru som jich tu našiel mnoho. Poviem len ošw. p. pré-

pošťa gr. Adolfa Bongrácza, p. farárom Talčíka, Rubinu, Egela, Dudaého, okrem mojich spolucestovateľov až z domova, súdruhom w. dôstojných pp. Jos. Tamašowicša, prépošta a farára bojnického, myš. dôst. p. Michala Jurissa, kanonika a farára priemidzského, dôst. p. Franka Štrafowicša, dekana-farára rybianského, dôst. p. Jozefa Kuniczského, dekana-farára weštenického, b. p. Jána Szmiestu, pramotára pánstva bojnického, — hovorím, že príjemno plynul čas náš až po odchod, keď by pp. riaditelia neboli na to úplne zabudli, že okrem I. triedy čakalne je ešte aj II. trieda, a tam že je cestovateľom na štá wprataných, ktorí jačo slanečky w šude wbití jeden o druhého sa drelí, a dlhým pobytím taká spara sa štala, že sme všetci w pravom smysle slova premočnutí boli od horúceho potu. Ke tejto nemilej situácii prišlo aj to, že takrečení riaditelia, nemôjímajúc si nás, kde predsa medzi nami bolo mnoho na slovo vzatých hodnotárov, celú svoju úslužnosť výlučne I. triede wenomali a tých po predku do wozňow poukladali, nás ale ešte tak nechali, bárš nám už bolo na zadušenie. Konečne bila už hodina wyswobodenia, mali sa otworíť dwere z čakalne na perron; no najše sklamanie! Už je po radošti, len sa ešte par, duša moja! Že aby sme len po desiatich wystupovali! Ale jačo? Potom juáš, keď sme sa už podušili?! Ke tomu sa dwere čakalne do wnútra otváraly: nebolo možno otworíť. Keďby ale boli pp. riaditelia nielen w I. triede dworili, ale aj tu nám nakukli, boli by k tomu náhľadu prišli, že tu nutno pomôcť, a aspoň polowicu II.-triedowých pútnikow na perron treba wypustiť. Takto by sa bolo predišlo i neporiadkom, i trápnyim wystupom w oči pp. riaditeľow, ktorí úplne zabudli na to, že w II. triede wšutku boli páni, pred ktorými by aj oni mladí, rýchle na Olymp sláwy wysšinuwsí sa, namyslení weľkomešťskí shihederi mali aspoň klobúk, keď aj nie na portwiš nastrčené hlavy pokloníť.

No jačo tak ťažko a s welikým namáhaním pošťaštilo sa nám, bárš aj s potknutím a padnutím jednoho z nás dostať sa spolu do oddielu; a toto bolo najše newýslowné sšastie, to bola už prvá odmena za najše weliké útrapy budínskeho s nami zaobchodenia! Dwe noci a dwa dni nepretrženého cestowania mali sme pred sebou! Ke to už zkušil, ten mi za pravdu dá, že toľko wo wozni sedieť medzi neznámymi, je úloha hrozná, a ačkoľweť medzi nami ľahko by sa bola známosť urobila: no predsa len milšie nám bolo, že sme si najbližší susedi, priatelia, starí commilitones spolu zajašli a kowali „do sto wšselijackých“ tým, ktorí nás tak neššarmantne pobečelowali. No chytro sme sa wžili do situácie, a weľkodušne wšetko odpustili; wššať ideme na sw. púť, odpustiť je záslužný čin, a „odpušť nám Pane, jačo i my odpúšťame našim winníkóm.“ Dni sa tí pp. riaditelia aj tak wyhowarajú, že to šo 600 cestovateľmi nebolo ináč možno, a ja nahliadam,

že čosi je vo meci. . . Medzitým na týchto riaditeľov ešte začašto prijde wššeličo z času na čas poznamenat.

Jakoši čosi po krusšnom páde jednoho z našich spolucestovateľov, ktorí sme boli w jednom oddelení, prišla želaná hodina, wššetko bolo umiestené, zvonec dwaťrát zazvonil, nám: srdce mohutne búšilo: weď máme zanechať wlasť, domow, priateľow, domácich, a to na došť dlhý čas troch týždňow; weď máme nastúpiť cestu ďalekú, trdnú, plnú nebezpečenstwa, wŕstavenú mnohým prípadnosťam! Teda my priatelia ľobúfy dolu a pravicu hore položili na čelo, a zaš dolu na pršia a na obe ramená, a wolali sme o Božíu pomoc: „Deus in adiutorium meum intende“, „Bože, na pomoc moju pamätaj“. W tichej modlitbe w obetowaní púte tejto w prospech utiešneného šw. Dca zazvonil zvonček trikrát a hlasité „meheť“ „vezetnök“=owo taký wýškot wyčarilo z hrdla predpriahnutého behúňa, že sme sa z rozmyšlenosti jakoši prebrali, a podajúc si wšsetci ruky, sľúbili sme si pomoc a podporu po celej ceste. Sotwa že prestalo wriešťať splašžené koništo, puštilo sa do behu, lebo sme mali wlasť ošobitný, ktorý sa len na hlavných štanicach štamowal, a bežal cez jasť šw.=gellértšky a ďalej po rowine podunajškej k St. Belohradu s takou šilou, že nám lampa wozňowá zhašla, ktorá sa aj k našej najwäčšej zlobe (a na prospech nieči . . . ?!) wiac až do Ríma nerozšwietila. Dwe úplné noci bez šwetla! Kto by to myšlel, že je to možno, a predša tak bolo! Šla! znomu sa w duchu — ale len w duchu — štretáme s premilým našim riaditeľštwom, ktoré na tak ďalekú cestu nedá popredku wššetko dôkladne poprezerat, zdáliž je to síce, došť šilné na toľkú púť?! No, homorím, že už teraz odpúšštame aj túto newššimawosť riaditeľštwu, ktoré majúć šamo wššetko pohodlie w I. triede o náš sa pranič, ani wtedy nepošturalo, keď náš krik a náššu newoľu hlašte prejavowanú počulo. Medzitým sme si po utiššení prwey newole z našej egyptškej -tmy nič nerobili. Ššli sme cez Uhorško, cez Zadunajško, železnicou, takým krajom, kde nič nie je pozoruhodného okrem Blatoňa, welikého jazera medzi wesprímškou a ššomodšskou štolicou, a toto mali sme na zpiatočnej ceste w celej jeho rozšiahlosti dokonále wideť, lebo tadeto sme mali íť práwe w raňajších hodinách.

Prvé malé šojadnutie z wozňow bolo w Štol. Belohrade, kde aši 20 minút bolo „zastawenie“, aj sme ššli a pri ošwetlení nádražia urobili sme malú prechádzku po perrone, až zase znelo: „tessék, bezzálni!“ Tuto sa k pútnikom pripojil ošw. p. gróf Béla Gziráfky. Wšiezli sme znomu do posledného wozňa, lebo to bol náš, aspoň sme ľahko doň uhádli, a išli ďalej o prefot cez žirne štolnobelohradšké nivy, nestawujúc sa wiac nikde až do W. Raniže. Odtiaľto sme ešte len dwaja jakoši wydržali bez šna, oštatní už dávno odwádzali daň

Morfeusovi, a tak nahlas spali, že sme my nespíaci ťažko svoj hlas počuli. Chcel som totižto niečo vidieť z Medzimuria (Muraköz) a vidieť preťročenie hranice Uhorska, čo sa nám len zčiasťky podarilo, lebo hranice Uhorska sme nijak nemohli zbadáť, ponemáč bolo ešte sŕotma. Keď preťročenie Drávy u Bettawy sme zbadali, Pragerhof sme tiež videli, no len stanicu, lebo tu dediny niet, len sama stanica, jačo spojenie so štajerskou traťou. Mnoho sme išli dubinou, trať totižto železničná vedie cez mladú horu dubovú. Tuto už bolo ráno; svetlo úplne, a my po viacerých menších štýrskych staniaciach prešli sme aj popri meste Celji (Cilli), z uhorského dejepisu známeho Ulrika Cilli sídla. Utešené je mesto tohoto položenie. Krásna veža vysoká popri chráme opátstvom, pri ktorom opátom bol veľašlávny niekdý biskup Martin Slomšek lavantský, prv nežli sa stal biskupom. Po Celji o malú polhodinku zastavili sme vlak náš o 8. hodine v Steinbrücku, kde sme zostúpili na pol hodinu, a poumývali sme sa, zaraňajkovali sme si chutnej kávy, kúpili sme si ráčúste dopisovacie karôtky a písali každý ta, kde vedel, že na neho myslia, že sa o ňom šhovárajú, že za neho cítia. Toto je v cudzine tá najväčšia radosť, môcť sa aspoň listovne pošhovárať s tými, o ktorých aj tak po celej ceste najviac rozmýšľame: je to rodina naša, priatelia rodní, domoví. Keď som tieto prvé znaky o sebe a o priateľovi patriacim podal, išiel som sa prejsť na podľubí nádražia kryptom, a to isté učinili skoro všetci pútnici. Tuto som mal príležitosť znovu sa ísť s dôst. p. Rubinom a dlhší čas s ním sa pošhovárať. Šhovor náš bol zaujímavý, no čo na plat, krátky, lebo keď sme si práve mali vyprávať o životných otázkach spisovateľstva, wtedy zamrzelo: „einsteigen“. Tuto raňajkoval v cestovních štátach aj ošw. a najd. p. biskup rožňavský a medzi nami krátky čas tiež držal svoju raňajšiu promenádu.

Zapíšťal vedúci strojník a my občerstvení spechali sme ďalej ku cieľu. Preťročili sme aj štýrsku hranicu, prišli sme do Krajinska, krajiny to veľmi ľúbeznej, mnoho hornatej, no bohatej na krásy prírodné. Výchovný strmé, škálom poprejekávané, úbočia, polôčky hrkotájúce, vodopády šumiace, a toto všetko steká a spája sa v Sáwe, ktorá tuto všade vlak náš vítala, nám oproti tečúc. Bola to zaisť veľmi ťažká práca, tadeto viesť dráhu železničnú. Samý vrch, škala, kolmé steny balvanové z oboch strán, a prostriedok vyplňuje rieka Sáwa, zo škál štebotné ručaje a mumľajúce vodopády. Roviny niet za dľaň. Je to tu už krajina divoká, úžka, uzavrená. Vysoké škaly priamo do neba strmia, a tam hore nad tými škálami predsa ešte ľud býva, lebo na najvyšších kopcoch Krajinska čnejú do výšky biele chrámy s vysokými vežami, kaplnami, kláštorami, áno vidieť aj celé dediny. Kde-tu na vysokom a strmom svahu zatmitne chatrč so

svojimi pobočnými štambami, áno kde tu pod skalou malá drevená búda nejakého biedneho dremorubača. Konečne sa údolie šíriť počínalo, až pri Ľublani sa celkom otvorilo, kde aj náš vlak na 10 minút zaštal.

„Laibach, 10 Minuten Aufenthalt!“ Ej škoda, že toho zastavenia nie je viac: stálo by za to, vziať vozku aspoň na dve hodiny a poprechádzať sa po úhladnom tomto meste slowinskom; lebo jačo w Štýrsku, tak aj w Krajine bývajú čo praobyvateľia a základná časť celého obyvateľstva Slowinci, ušilovní to ľud, majúci málo ornej pôdy, ale tým viac ušilovnosti, ktorú sa horárením wie poctive a statočne využijú.

Z Ľublany veselý pohnul sa vlak náš ku susednej Itálii. Nám žiadalo sa už vidieť túto vlastnú hodvábu, pomarančom a citrónom, vidieť háje olivové, gáštanové, jady morušové; ale chyba lávky — utíšte sa ešte na dobre dlhý čas žiadosti naše! Máme ešte prekonať prekážku: zdolať melikána, pred nami sa tiahnuceho. Keď dolina je tu zamretá zo všetkých strán, pred nami „barina ľublanjská“, a nám prichodí po nej sa brodiť. Mo od brodenia oslobodil náš preutešný dvojpatrový viadukt (570 m. dlhý a 38 m. vysoký most), až sme sa za ním octli w Franzdorfe. Tu sa naši ľahúni poznomu napojili, a hajde hore do vrchu. Ššli sme s tým odhodlaním do vrchu, že pôjdeme zafial možno hore, a keď nebude možno prešľočiť, „tož prolezeme“ jaskami. Tátošši zadychčaní wždy hore borinou ľamanou, mytešanou, alebo mytopenou hľbohou cestou pachtili sa, ani nezašli až w Loiči, potom w Rašetu. Po krátkom zastavení pohnul sa vlak a niesol nás hore na vrchy Ľulských Alpov až sa zrakom našim zjavila meliká voda, jazero cirknické, ktoré meliký priestor planiny okolo mesta Cirknice na pravo trate železničnej zaujímalo. Samo mestečko Cirknica milo w údolí svojom z jednej strany lesom, z druhej pľesom (jazero = pľeš) obtočené, vysokou vežou svojou pozornosť púťalo. Pľeso toto sa nám častejšie zjavovalo raz na pravo, raz na ľavo, znať toho, že sme sa okolo vrchu — hore sa boriac, točili. Takýchto pľesov sme všľať na týchto vrchoch viac videli.

Mohlo byť asi 10 hodín, keď sme zastavili a náš „šalauz“ — vodič vlaku — konduktor — volá: Adelsberg-Postojná, mestečko na pravo pod holým vrchom asi pol hodiny ležiace, do ktorého medie krásna, jačo dlaň kamenná hradská. My sme tu len 5 minút postáli, lebo w našom cestovnom programe nestálo pozrieť svetochýrnu jaskyňu štalaktitovú a štalagmitovú (kvápelovú).

Stanica „Postojná“ zdá sa byť už na vrcholu Krassu, bo tu i tu už je trať železničná kamenným múrom od severu proti pustošiacej bôre chránená. Uháňali sme od Postojnej po kamennej rovine,

na ktorej len kde-tu kúsiky rôľ tiež kamenným múrom obohnané sa zjavujú. Z oboch strán vidieť úhladné mestiečka a dediny, menšie i väčšie plesá (jazera). Z vyššiny tejto, ktorá ťahne sa až po stanicu Sv. Peter (San Pietro), vidieť dolu z oboch strán dosť priestranné dolinky, ktoré čím nižšie padaly, zdaly sa byť tým zelenšími.

Stanica Sv. Peter. Odtiaľto rozchádza sa železná dráha: na ľavo vedie do Rieky, Karlowca a Záhreba, na pravo ale jachala ďalej s nami bližšie ku Taliansku. Po Sv. Petre nasledujú štyri veľké jasky, cez ktoré prejdúc vlak zastal v stanici

Lezece. Po malej zastávke v tejto stanici bolo badať, že sa spúšťame; áno, odtiaľto sme po pravej strane už aj vinič zbadali. Od Lezece do Divače sú dva veľké jasky. Rôľky sú aj tu len po kúskoch kde-tu očisteného od kamenia pozemku, — kde-tu vidieť popri železnici aj školy ihličnatého dreva; školy tieto tiež sú kamenným múrom obohnaté, ako aj železnica vyššie z prava, čili od severu takýmto dosť vysokým múrom ešte je chránená. Ešte pred Divačou vidieť ozimné šiatiny.

Stanica Divača, pekné mestiečko s vysokou vežou, dobre vybielenou na pravom boku. Tuto sme videli cintor, tiež múrom obhradený. Okolie Divače je dosť široká rovinka. Odtiaľto sa už ide prudšie dolu vrchom, z prava pekné šiala, vinič i orechy, ba aj gaštanové stromy vidno popri kamenných múroch železničných z pravého boku, kde je úhladná, dedinkami a jednotlivými dvormi posiatá dolina. Tu i tu vidno už aj panšú villu. Jedna bola celkom blízko železnice so skleníkom a paríškami, panšú ale domec s okrúhlou vežou. To už wlašský spôsob stavania. Z ľavého boku sa už tiež ukazujú dolinky, áno aj väčšie rovinky; a hľa, jať utešený tu zase zjav! Na najvyššom končiari jedného vrchu od strany Terstu vidno krásny kostol. Už tuto roľa pri roli pozdĺž sa vinie a role si sused od suseda delí viničom, ktorý na stromy morušové ťahá. Hradské už tiež vidieť, ktoré sú krásne biele, tlčeným kamením vyšpané, áno na vyvýšených miestach aj múrom kamenným obohnané. Tuto už vidieť veže wlašského slohu, t. j. štvorhranaté, odseknuté, bez drevenej alebo blachovej pokrývky, majúce dve-tri okná jedno pri druhom a v nich malé zvonky na slobode visiace, dažďu, vetrom vystavené. Borová hora, i dosť pekná dubina a na trávnikoch popri železnici zelen.

Stanica Sežana. Odtiaľto delí sa železnica do Istrie, do Romigno a Pola, hlavného to vojenského prístavu rakúskeho. — Od Sežany dolu zase samé skaly, pusto, bieda. Stretli sme tu vlak proti nám vystupujúci. Tu videli sme na ľavom boku aj hradskú do Terstu (Triestu) vedúcu, širokú, bielu, — ah! a naše hradské, kdeže tie zaostávajú za hradskými týmito?! Je pravda, že týmito

Štíriancom materiál nepadne ľazko šháňať na vymáňanie cesty, no predsa protiva je do očí bijúca. Na pravo na jednom vrchu rozkladá sa rozľahlý kláštor, dlhý, — ba jako, odkiaľ si títo dopravujú svoju výživu? Veď je to až ta hore jakoby skamenelé more.

Stanica Proseka, wlašský Prosecca. Došť veľké mesto na južnej strane, čili na ľavo od železnice. Toto je do Nabreziny už poslednia stanica. Odtiaľto prudko spadá trať, preto sa hamuje, čili bremzuje. Už tuto z oboch strán samé skalie, je tu aj jasný kameňolom.

Šme teda w Nabrezine. Stanica druhej triedy, preto, že odtiaľto je spojenie Rakúsko-Uhorska s Wlachmi a s Terstom, hlavným to prístavom fupeckým državy rakújskej. Pre nás tiež stanica welawítaná, bo súc už 2 hodiny popoludní, tuto nás čaká prichytný obed. Preto sotwá odznelý šlowá z úst konduktéra, už šme sa brali, škákali z možňow. Každý opatrený dobrou záľobou hladu, ponáhlal sa do jedálne, aby sa mu došťalo, keď aj nie miesta pri stole, aspoň taniera, lyžice a widlice; o nôž šme veľmi nešťáli, ani o štolice šme sa veľmi nenamáňali. Mo nám došťalo sa pri jednom ešte neobjadenom štolíku u dwier sa posadiť, — aj ulowiť jakéhoši toho kuchynského parlametára, pod menom kellnera, ktorý nám poliewku doniesol, a takto si nás čo abonentow celého obedu zaviazal, ale aj myšlel, že týmto činom celú plnosť šmojej povinnošti proti nám wykonal. Wiac nedajbože niečoho došťat. Wíno bolo na štoloch prichytné, týmto sa prázdňina času trochu vyplnila; ale začalo prihárat, lebo len pol hodiny bolo „zastawenie“. Čo tu činiť? Jako aspoň ešte jedno jedlo zaopatrit? „Kto má oči, ten došťočí,“ — widel šom ja to, že wšjetci, ktorí jedia, sú práwe w takom pošťawení, jako my! Wezmúc teda aj ja štyri prázdne taniere šo štola, a hajda, ta do kuchyne, kde si naši mladí pútnici do radu zašťali, a tak zašťawili komunikáciu medzi kuchynou a štolami, — zašťal šom si aj ja tu a pýtal šom z čohokolwek, čo majú na porúdzi, čo je hotové. Wzal šom dwa taniere plné a dwa wzal potom predsa pošľuha, tiež plné — a wrátil šom sa ku špoločnošti „rebus bene gestis“. Takto šme odbawili prvý obed došť rozmarne, aj došť chutno, newediac, že — oh, nebešia! — toto bolo našje posledné štolowé zašťadnutie až do wečného mesta Ríma. A dobre, že šme to newedeli, lebo by nám popredku bolo ľúto prišľo nad naššimi trochu na lepšší poriadok zwyšľými žalúdkami, a zašťte u mnohého bol by wyšťal ten newinný, radoštný, žartowný rozmar, jaký šme zachowali až ku konečnému cieľu cesty našjej.

Súc wšfuktu pútníkmi do Ríma, jídla to hlavy cirkwe Krištovej, nemali šme w programme odchýľky činiť, a tak ani z Nabreziny newyšťiwili šme Teršt, znamenitý obchodný prístaw rakújský; ale wšadnúc do predošľých možňow, ta šme uháňali medzi priesečkmi (hľa, tu

má etymologické vysvetlenie stanica pred Nabreszinou: Prosjea, nie-li tiež Prosjeť — prieseť?), a jaskami cez Duino, Monšalfone. Tu sme prvý raz v živote na ľavo zočili more — a strhol sa krik; každý bežal k oknu, aby sa nasýtil pohľadu, doteraz newideného, nepoňatého. Voda do diaľky pred nami nepriehľadná; len v diaľke čosi čierneho jakoby v mori stálo, — a to že Terst, so svojím lešom sťažňom lodných. Mo „Miramare“, táto perla z mora vytiahnutá, stálo pred nami tiež v diaľke, — a aj ošom nezbrojeným zbadali sme čarostráňny hrádok slomutného arcikniežata a slávneho náčelníka jily lodstva válečného rakúskeho. Videli sme „Sanssouci“ znomuzroditeľa flotty — arcikniežata Maximiliana, — ktorá v jeho duchu organizovaná, dowiedla wydobyť si mawríny wíťazstwa u Višny nad wlašskou flottou, ktorážto nebola spoťojná odstúpením Lombardska a Benátska, — issla jako na hotomé i Dalmaciu si pripojiť: ale jej klepli na prsty a wyprássili jej chrbty. Toto wíťazstwo, ačkoľweť slowútным Tegetthofom dobyté, pripisuje sa — a to práwne — aj organizátorowi námorníctwa, pánowi Miramar-u, ženiálnemu, ale nešťastliwému cisárowi mexickému, Maximilianowi I. Teraz tam smutný díwa sa Miramár do tajnostných wln objímajúceho ho mora; ale nenie k obwieseleniu, lebo weď widel loď dopľuf do Terstu, widel „Nawarru“ čiernym záwojom zastretú, čiernymi wľajkami ozdobenú, widel tam svojho pána na katafalku, — zahrmely delá a smutno ozwały sa náreky zwonow terstských: miláček Štrie, miláček mora, stworitel „Miramaru“ wiac nehľadí na krásy tworby svojej; on doľonal púť života w Mexiku, wydany zradou Lopeza, kapitána wojška svojho cisárského, a sťrže Gfobeda, kommandujúceho generála republiky mexickéj wo Kweretáre zastrelený dňa 19. júna 1867. U, keby arciknieža Maximilian bol wždy dla hesla pokračował, ktoré w siení zasjedacej wedľa trónu je k čítaniu: „Si fortuna iuvat, caveto tolli.“ „Praje-li ti sťšťastie, nepowznášaj sa!“ U, jakoby bol cítil osud svoj, keď tento nápis diktował! Šťastie priateľ mu, bol obdimowaným a milowaným politikom a diplomatom, bol sťšťastliwym organizátorom a wodcom flotty, bol blaženým, spoťojným manželom, — teda mal mať w čerstwej pamäti: „caveto tolli,“ nechod do Mexika, „nepowznášaj sa.“ Takéto hľa smutné mysslienky zachytily mňa pri pohľade na čarowný hrádok „Miramare“.

Dalej ubiera sa wľaf náš, on málo stará sa o naše mysslienky, len keď tedny kažssie oddychuje po wěľmi namáhawej ceste, a tu i tu zahwiždí, dáwajúc znaky svojho príchodu. Popri brehoch mora tu wssade widet bariny, ale prawiděľne obmedzené sťtworhrany alebo obdľžníky; niektoré z nich celkom suché, iné wodou napľnené. Sú to solowary, w ktorých morská woda jľaná sťrže wyparenie necháwa uľahlinu solowú, túto potom wybierajú a k užíwaniu očisťujú.

Stanice Ronchi, Sogrado, Rubbia-Savogna, Monfalkone*), jačo menej dôležité, nassu pozornosť na seba nemoztiahly, až keď sme sa vymotali z mnohých tých priesekov a jaskov, ukázala sa nám veľmi milá dolinka s riekou došť širokou, za ktorou pred zrakmi nassimi rozložené stálo došť značné mesto Gradiška s 2600 obyvateľmi a pemnosťou, od ktorého zase na pravo Gorica (mlaššty Goricia, nemecky Görz) leží. Rieka z Gorice tečúca a pred Gradiškou už veľmi široká, dla zememidu menuje sa Sdobba a činí Gradišku od Monfalkone pôwabnú, — Goricu ale delí, čili ju preteká. Teraz sme Gorici menovali natoľko pozornošti, koľko možno bolo z možna utekajúceho z jej polohy a okolia pochytiť. Položenie od juhu vrchov wyswetľuje, prečo tak mnohí na prsia nemocní sem sa poberajú na zimowisko, a prečo Monš. Filipp, tento wznesený ludomil, ašylum alebo nemocnicu kňazom z Meranu sem preložil a ústam swoj tuto založiac primeranú budovu tu wystawal. Práve i w Abbazii, blízko Terštu, je podobný ústam pre neduživých kňazom. W ústamoch týchto nachádzajú sa kňazi z celej držawy, a tak aj z Uhorska. Z nitranskej diöcese bol tam wyliečený cez jednu zimu dp. Stefan Bezák, býwalý administrátor in spiritualibus rybánsky, teraz ale farár w Lemárkach w ostrihomskej arcidiöcéji. Wšutku tu musí byť z jara raj, — keďže ešte teraz, 22. nowembra príroda w nádhernom swojom zelenom obleku plná kwieťa paradirowala. Bože, to nie sú naše belanské alebo orawské vrchy, kde sotwa sa málo čo z predku na slnku zohreješ, už ti za chrbtom sňazí! — A predsa „aj wo Wiedni lud je biedny,“ aj krásna Gorica má toho istého Hospodina, ktorý požehnáwa a karchá. Wlaní namšštíwili

*) Z Monfalkone sa asi za 4 hodiny wozmo príde do znamenitého z dejepisu mesta Akwilea (Wogleja), kde sw. Hermagoras (Mohor), učenník sw. Marka, bol biskupom. W Akwileji mnohí mučeníci za wieru Kristowu krw liali. Mesto toto prastaré bolo kedysi kwetlice, nazwané druhým Rímom. Preto tu prišli rímski námestníci so silnou wojenskou posádkou bydleli. Mučeníckou smrťou Akwileju oslawili: sw. Anastáz, Felix, Fortunatus, Hilarius, Largus, Dioniz, Chrysogon, Protus, Kancianus, Kancianilla, Gufemia, Dorothea, Thekla, Grajma. Sw. Pápež Pius I. bol tuto narodený (panowal 158—167). Wo IV. stol. stala sa Akwileja metropolou nad Istriou a susednými krajmi s 27 suffragánmi. Rufinus (nar. r. 340), ktorý prekladal diela Origena, bol kňazom cirkwe akwilejskej. Aj cirkewné snemy sa tu odbýwaly, a síce roku 381, na ktorom prítomný bol aj sw. Ambrož, biskup milánsky. Druhý snem wydržiatwal sa roku 558, bol to protisnem proti V-mu carigradskému, a bol aj od cirkwe zawržený. Tretí snem akwilejský r. 1409, pod osobným predsedníctwom Pápeža Mehora XII. bol odbýwaný cieľom zakončenia rozkolu východného. Arcibiskup akwilejský nosil názew patriarchy, ktorý wšak názow prenesený je po úpadu Wogleja na nové arcibiskupstvo, založené na benátskom ostrowe Grado, až toto arcibiskupstvo prenesené je do Benátok, a preto teraz patriarchát je spojený s arcibiskupskou stolicou benátskou. Akwilejské arcibiskupstvo zrušil Pápež Benedik XIV., zato ale powššil Udine a Goricu na arcibiskupstvá. Patriarchát s benátskym arcibiskupstwom spojil r. 1451 Pápež Mikuláš V.

kráj tento Všemohúci Pán takou neúrodou, že následkom jej panuje tam teraz strašný hosť — hlad — a za ním u nás doteraz ešte neznáma nemoc „pellagra“ nazvaná. — Jeho Svätosť Pápež vymenoval Dra. Summaruga, tajomníka správny lešníckej a hospodárskej gorickej za svojho komorníka — di spada e cappa. *)

Po malom zastavení v Gorici ubierali sme sa ku poslednej rafiústej stanici Cormons-u, do ktorej sme v krátkej dobe mŕčali. Majúc tu dlhšie zastavenie, vystúpili sme z vozňom a prechádzali sa po nádraží, v ktorom bolo aj divákov na toľkých cudzincom, no i predavačov a predavačiek mnoho. Ale aj oddych bol rýchly, lebo po krátkom obede nabrežinskom zachcelo sa každému zajať si niečo na nespory.

V Cormonsi dočkali sme druhý vlak pútníkov, ktorí pohli sa z Budína večer o 9. hod. 10 m. s vozňami II. a III. triedy. Vlak tento spojili s naším, zčiasťky aby Taliani tak veľký personál k výslužbe dvoch vlakov dávať nemuseli, no najviac preto, že vlak náš bol mimoriadny, viac takýchto vlakov by bolo nebezpečno pustiť jeden za druhým v ten istý deň pre nebezpečie srážky s riadnymi vlakmi. Pre nás to ale bolo šťastie, že sme cestovali v našich vozňoch, lebo by sme na riadnych vlakoch až do Rímu 6-krát boli presadali do iných vozňom „cambiamento del treno.“

Na stanici bolo síce ešte počuť nemecké slovo — ale len od úradníkov; no ľud už výlučne taliansky hovorí. Aj ja som sa tuto poprvé vytažil s mojou skromnou zásobou vedomosti vlastnej reči, a s rozvážnosťou si wetu popredku dohromady sbijúc, odhodlal som sa volať na jednu čiernotvárnú a hamranovlasú starenu: „datemi anche un grappo d' uva per dieci carantani.“ A výsledku, že sa mi môj pokus dosť dobre vydaril, dôkazom bol hodný stravec krásneho na podívanie a ešte lepšieho na požívanie talianskeho bieleho, vlastne zlatožltého hrozna. Dvŕžiac sa takto čerstvým mŕkom hroznovým, išli sme vyhľadať riaditeľa púte, p. Schwimmera, ktorý tuto rozdával právoplatné biléty na byt a stravovanie v Ríme. Mne a p. defanowi Strašomičovi ušlo sa bývať v „albergo d' Italia in piano terzo, nro 39.“ Tieto biléty bolo nádobno dobre uschovať, lebo bez nich by sa človek, do Ríma v noci dojdúc, bol v pomysľové a veľkých nešťastiach nachádzal. — Po jednohodinovom zastavení pustili sme sa už do cudzieho sveta, k našim milým susedom Slovom, ktorí nám r. 1859 Lombardsko a r. 1866 Benátsko, len tak z púbeho priateľstva odobrali, že vraj oni chcú mať „Italia unita.“ No však národný ruch týchto drahých susedov našich nielen nám draho prišiel, keď sme stratili krásne mesta talianske, po

*) T. j. mečom i s obojkom, čili s rovnosťou.

ktorých sa obyčajne naši rekrúti vojenski hneď po prvom jejich domacích cvičeníach prechádzali, ale zaplatili to aj väčšie talianske, od nášho odpadnutejšieho mesta, jako: Benátky, Milano, ktoré stali sa mestami provincialnými menšieho významu, a tým samým aj v majetku hlboko škľepli. — Predstavme si len Benátky za času rakúškeho panovania. Všetko zbožie koloniálne do Talianska rakúškeho, áno aj do Rakúska samého cez Benátky, jako prvú námornú stanicu prichádzalo. Teraz prístav benátsky stal sa poslednou stanicou „Italie unity“, odkiaľ už nemá kde zbožie dopravovať, lebo Rakúsko si od tých čias veľkým nákladom vystrojilo Terst a Uhorskú Rieku-Drieme, sčrze ktoré vlastné svoje prístavy všetko zbožie vyvážené a koloniálne dovážané býva. Takto odplatil sa Benátkam a iným podobného odusmernenia mestám plebiscit z r. 1866.

Pri takomto uvažovaní uniesol náš ohnivý náš ssiarčan v rýchlosti z našej monarchie, a na tých istých možnostiach, dorazily spojené oba vlády na pôdu vlastnú. Siarčan ustával, pena hupala sa mu z oboch strán škrane, beh sa mierni a my zastávame na prvej stanici krásnej Talie.

„Udine! trenta minute fermata!“ *) Tak volá taliansky vodič. No boli z 30 minút 2 hodiny fermata.

Dlhá nám bola tu chvíľa — bol čas večere. Ja som teda znovu chytil za ssticu moju vlastnú (ale nie tú kapustnú) a volal som v jedálni na kantiniera elegantne prístrojeného: „un arrosto e del vino nero!“ (pečienku a červeného vína). A tu byt! Jako by bol čaromným prútom šľahol, už som mal žiadané veci pred sebou, ktoré som len tak stojácky s bratom Strašovičom stromil a vyplatil všetko dohromady „due lire“ = našu jednu zlatku. Platili sme ešte našimi banknotami, ktoré Taliani k nášmu veľkému podiveniu radi brali, — a jako jedlo, tak aj víno dobre chutnalo.

Udine má v stredu svojom pemošť, ktorá bola niekdy rezidenciou patriarchu akvilejského. V Udine je sídlo arcibiskupské, krásny chrám biskupský a veľmi utešený cintor (Campo santo).

Tuto nám už nastávala preutešená zábanka prezerania batožiny, ktorú naši pilní colníci tak horlivo plniť zvykli, že sme sa tohoto nemilého styku s talianskymi prefutávačmi tým viac báli, ponemáť sme boli na území kedysi rakúskom, a títo Wlaši možno že niekdy sami boli rakúskymi financami a tak horlivosti svojho úradu u nás dobre cvičiť sa mohli. Ale naše obavy boli predčasné. Nikdy nemidel som ešte tak veľkých finančom, jako proti nám boli títo Taliani. Len to sme počuli nahlas oznamovať: „Rivedimento delle bagaglie“, čili: „priezor batožin“. Čakali sme pokojne v našom

*) T. j. 30 minút zastávka.

poslednom možni, súc presvedčení, že ničoho nemáme colného. Zrazu zavítal aj k nám „signor ufficiale della dogana“, pozdravil, salutoval po vojensky a pýtal sa: „Non hanno signori cosa soggetta a dazio?“ (Kde im nemedeli po taliansky odpovedať, salutovali a bez prefutávania odpálili.) „Nemajú pánowia niečo k odaneniu?“ „Non hanno tabacchi? Zigarre?“ My sme odpovedali Talianomi: „Niente cosa soggetta a dogare“, to jest: nič nemáme takého, čo by sa malo odaniť, a jedni ponúkli chlapovi rakúsku britaniku, iní kalíšek tuhej borovičky. Vďaka vzal oboje a slušne poďakujúc sa, zapálil si cigaru a za hodný čas s nami besedoval. Samo sebou rozumie sa, že o „rivedimento“, o otváraní zavazadiel, nebolo ani reči. Driečni to a slušní financi. Tí sú nassi proti svojim spoluobčanom, o tom mnohí vedomošť majú z vlastného s nimi potyku, — ale opíšem to, keď budem opísať zpiatočnú cestu cez krásnu Goricu. Toto buď tu podotknuto na česť a pochvalu vzdelanosti talianskych úradníkov. Jeden zdvorilý financ príjduc do oddielu (coupé), salutuje a pýta sa, či tu nie je k odaneniu tabak alebo cigary. Odpovedá sa mu: „Ba áno“ — „si Signore!“ A pútník podá mu plný cigarník jemných cigár rakúsko-uhorských. Talian sa zasmial, vyňal jednu cigaru, salutoval a ďakoval, rieknuť: „To bude za col!“ a ztratil sa. Všeobecne malo sa za to, že vláda talianska prísne naložila podriadeným medzíkam, aby boli k nám uhorským pútnikom čo najmlúdsšie.

Po takomto prefutávaní išlo sa dolu s možnou a išlo sa do jedálne, jedni jest, iní si smäd uhasiť. Po vykonaní tejto tuhosvedomitej povinnosti hľadali sme svoje príbytky, uvelebili sa v nich a čakali odchodu, ktorý sa avšak oddiaľoval, lebo najprv asi tri waky vypravili, zatiaľ na nás prissiel poriadok.

V prostredí tohoto hluhu vystupovania, sostupovania, vyhýbania, vyhrikovania pometrie zadumelo výstrelom. Ktorí z pútníkov ešte dolu boli, utekali k miestu nešťastia. A všutku nešťastie: jeden financ leží vo vlastnej krvi, v ruke s revolverom. Tam bol chodil z možna do možna, shováral sa s uhorskými pútníkmi, zrazu odvrátil sa, priložil si k sluchom revolver a zahrnel výstrel. Telo nešťastníkov padlo krížom cez kofaje, trhalo, mŕkalo sa a päste sa kľúčomite zatínaly. Zrazu hlboké ticho v nádraží, len z buřetu odrážaly sa hlasy tých, ktorí nemali tuffenia o nešťastí. Pútnici schytili úbohého na plecía a doniesli do čakalne II. triedy. Súdruhovia zaraz pribehli a ľutovali kolegu. Hneď jeden z nich utekal pre lekára, iný pre ženu. Úradné osobníctvo a nižší patriční železničari z počiatku uštrnutí hľadeli jeden na druhého, avšak o chvíľu každý opäť pokračoval v práci svojej.

Mali sme sa už hýbať k ďalšej ceste nassej, — no možnosť náš vynikal šerou tmou, — a my mali sme smutný výhľad, celú

noc takto vo tme predlieť. Boli by sme požiadali ošobníctvo úslužnejšie tohoto wlašského nádražia, ale jačo? Tak ďaleko som to ešte vo svojom pokroku vo wlasstine nedomiedol, aby som bol mohol „lampistowi“ ukázať príčinu toho, že naša lampa nijako nechce horeť. Príčinou totižto bolo rozbité sklo a — krátky knôt. No istý wysofopostavený spolucestovateľ, ktorý wždy wynikal svojím swiežim wtipom, wedel rady. Wykríkol hlasom štentorným: „Lampista! niente cosa szusz a lámpában!“ („Niet oleja w lampe“ chcel riecť). A wšfutku lampista čili obštaramateľ swetla porozumel tejto w troch rečiach wyslowenej žiadosti d. p. cestovateľa. Zapálil lampu, ktorá ale zhasla prv, než by bol lampista pri treťom wozni od nás býwal. A toto bola už druhá noc vo wýhlade w takejto tme egyptskej! No, čo bolo robiť? Poddal sa, rozložil sa dľa možnosti na sedadle, odporučil sa Pánu Bohu a pokúšil sa o možnosť nejakeho spánku, čo sa nám aj čiastočne podarilo, bárš na weskú ujmu swiežosti údom nášho telesného „ja“.

Majúc takéto silné predswzatie, dali sme už pokoj „lampistowi“, ktorý našej žiadosti aj tak nemohol wyhovieť, trpezlivo čakali sme wodičowo melancholičné: „pronto“, — „partenza“,*) čo by kdeš w Wiedni konduktor odbawil svojím stereotypným „fertig“, alebo hen kdeš w Budapešti wážnym a mohutným „mehet“-om. Po „partenze“ nasledowal silný ohlas parowého behúňa, že porozumel „kommandu“, potom malý otras wozňa a — pohybowanie sa. My sme išli už raz celkom wážne w Taliansku a wždy ďalej do Talianska. Ale bola tma aj wo wagone, aj wonku, z krás okolia nič nedalo sa wideť, a tak nasledowalo, čo nemohlo wystáť: telo, aj tak už dost utrmácané, splatilo daň svoju prírode, Morfeus otvoril lono svoje, objal nás wšsetkých w nežnom úsmewe, a my wšsetci sníwali sme sny blažené, kde popri nás míňaly sa stanice i minulosťou čili svojimi dejami na slowo wzaté, i pôwabnosťou stawieb, polohy a okolia znamenité, jačo: Basian=Schiamoneſco, pri ktorej nachádza sa Campo=Formio, kde stal sa mier medzi Francúzskom a Rakúskom, w ktorom uzavrelo sa znimocenie republiky benátskej, a Benátky aj s krajinou, čili už od teraz „kráľowstwom benátskym“ Rakúsku pripadly. Prešli sme aj riekou Tagliamento cez drôtowý, 800 m. dlhý most, — stanicu Bordenone, Conegliano, cez riekú Piave, Treviso, kde sw. Prosdocim, učenník sw. Petra, wieru P. Krista hlásal, — Mestre, odkiaľ je odwetwie železničnej trate do Benátok.

Z Mestre utekal wľaf náš ku swätej Padue, kam sme o 1 hod. po polnoci dorazili, potom popri Este a Monſelice cez riekú Adige (nemecky: Etsch), k mestu Rowigo, kde je residencia biskupa

*) T. j. hotový, odchod.

jaderského. Ďalej cez širokú rieku Pád = Po k znamenitému mestu Ferrara, odkiaľ cez viac staníc do učenej Bononie = Bologna.

Tuto prebudili sme sa všetci a divili sme sa nad skutočným nádražím, kde bola asi 30 minút „fermata“ = zastavenie sa vlaku asi na pol hodiny.

Od Bologni propri rieke Reno spiechal vlak do appeninských vrchov cez mosty a jasky, o ktorých ale spomeniem na zpiatočnej ceste, ktorú sme tadeto vo dne konali, a tak ani tieto kraje neušly pozornosti našej. My sme zaš len zaspať, a prvé prebudenie naše stalo sa na najvyššej stanici Appeninov, Pracchia rečenej. Bolo 6 hodín ráno, a my jakoby sme do jednej rodiny boli patrili, poďakujúc Pánovi za láskavé opatrovanie svojich spiacich dieťať, brali sme svoje zásoby potravné, a ponemáť ich už došť málo bolo, minulý sa všetký. Netušili sme my, že toto naše občerstvenie bude už posledné až do večného mesta Ríma; a dobre, že sme nemali toho tušenia: ono bolo by značne ochladilo veselého ducha nášho, ktorý panoval v malom, tesnom príbytku 7-členovej rodiny pútníkov rímskych. Bola to predbežná pútnická príprava nedobromoľného pôstu k nastávajúcim hodom uvidenia Ríma a skutočtom, ktoré v sebe skrýva, zvlášť ale „prahom“ svätých apoštolov Petra a Pavla, a svätej osoby Otca celého kresťanstva, pápeža Leva XIII. Tieto myšlienky náš vždy sprevádzaly a náš aj v činoch a citoch našich riadily. Týmto stala sa pre nás Pracchia pamätnou.

Odtiaľto nasleduje najdlhší jask, 2725 m., ktorým sa vlak náš cez najvyšší hrebeň Appeninov preboril a vo výške najmiernej cez trojpatrový most s 18 oblúkmi prebehnúc dolinku, vohnal sa do 6 nových jaskov, a z týchto vybehnúc našiel sa v dolinke Val di Brana, odkiaľ už utešená krajina Toskána so svojimi olivovými sádami, s révou viničnou, so svojím ešte zeleným ovocným stromom, s malebnými letohradmi a dedinami predstavuje sa oku zvedavého cestovateľa. Ešte jedna stanica, Piteccia, na upätí svahov appeninských, a už prichádza vlak náš na väčšiu stanicu roviny toskánskej u mesta výstavného, nazvaného Pistoja.

Z Pistoje vedie železničná dráha ku stanici San Piero, od ktorej na ľavo vidieť na výbežkoch Appenninow hrad Montemurlo, pamätný z dejepisu Florencie, kde z tohoto mesta uprchli republikáni r. 1537 Filipom Strozzi-m a Baccio-m Valori-m premožení boli.

Odtiaľto prichádza sa na stanicu

Prato, krásneho, pravidelno do štvorhranu peknými domami a palácami pri rieke Bisenzio stavaného, 37.000 obyvateľom čítajúceho mesta. V tomto meste je pamätný, a síce v nádhernom

kathedrálnom chráme držaný a ctený pás bl. P. Marie (= cintola della B. Vergine Maria), ktorý dľa podania pôvodne dostal sa wraj swätému Tomášovi apoštolovi, potom ale r. 1141 z Palestiny Michalom Dagomari Bratešom donešený, w chráme tomto a síce w hneď na ľavo nachádzajúcej sa kaplnke „della cintola“ opatruje sa a štyrikrát do roka sa s kazateľnice ľudu ku verejnej úcte ukazuje. Na hlavnom oltári nachádza sa strieborná socha Bl. P. Marie.

3 Prata medie železnica cez čarovnú rovinnu, posiatu willami a jednotlivými dworcami. Pozemky podelené sú na dosť úzke parcelly, ktoré jedna od druhej z oboch strán plotom viničovým sú oddelené. Okrem týchto plotov je ešte medzi každým pozemkom jarček asi na stopu široký, ktorým voda preteká a tak potrebnú pôdu wlahu vždy udržiava. Cez Calenzano, Castello Rifredi prichádzame do najkrásnejšieho mesta, do Florencie o 9. hodine ráno.

Florenca = Firenze la bella, je najkrásnejšie a najslavnejšie mesto w hornej Itálii. „Fermata“ trvala za celú hodinu, a tento čas použili sme zčiasťky k raňajkovaniu, zčiasťky k písaniu listov na nassich domácich, ktorým sme chceli radosť spôsobiť, dajúc o sebe vedieť z tej krajiny, „kde citrony a pomaranče kvitnú“. Sotwa tedu wlašowodič oznámil svoje bežné a vždy jednotvárne: „Firenze, cinquanta minute fermata“, už sme sfákali z možnosťou a najprv nohy naprawovali, potom sme si za „cinquanta centesimi“ twáre poumývali w jednej izbe nádrazia, kde k tomu ustanowená osoba ponúka: „della acqua signori per lavarsi!“*) a hneď aj uteráť, aj hrebeň ukazuje; a to múdro, lebo jej takto porozumel aj ten, ktorý po taliansky nemedel. Wykonajúc túto dôležitú raňajšiu prácu, išiel som po druhej, nie menej dôležitej, totižto hľadať niečo pre uspokojenie žalúdka. Tu už bolo na stá pútnikov, wrawa, ihon, krič; amššak bárs bolo kávy, mlieka nadošťač, nebolo možno prísť k raňajkám, lebo nebolo obšluhy a nebolo nádob, čiass. Čo tuto počať? Hlad je wynalezawý. Čakal som tíššto, zafial istá pani wypila swoju kávu a wstala od stola, a ja hneď ku ššialke, ktorú som už kličowito držal a až potom galanterii zadošťučinil, pýtajúc sa jej: „con permesso, signora!“ (S domolením, wzácna pani!) Ale som sa šklamal w mojej Talianke, ktorá mi s úšmewom odpowedala: „tessék!“ Bola totižto tiež z našej púte, a prv príjduc jakosi ku čiassí, dostala sa tak aj prv ku káve. Wtajúcemu už nádobu, bolo dosť ľahko prísť ku káve, ktorú wypijúc, bez ližičky, len tak stojmo, išiel som ku kašše zaplatiť, a tam som si kúpil „Cartoline postale“, čili dopisných listkov po „dieci centesimi“, a napísal

*) T. j. voda na umývanie, pánowia.

šom len tak tužkou v chytrosti niektorým známym niekoľko čít z našej doterajšej cesty. Hľadal som u náš obvyčajné truhličky poštové, na každej väčšej stanici vymenené. Do nikde a nikde ich; pýtam sa policistu: „dove si trova l'ufficio postale?“ A on ma napravomal kdesi do mesta; toho som sa nenazdal, že na nádraží niet úradu poštového. Držal som kárôtky v ruke celkom sformútený nad nezdarom priateľského podniku a utekal som tu možno, aby som dajako pre „dopisovanky“ sám tu nezostal. Pri samom našom coupé vidím mladého Taliana v rovnosťate. K nemu sa teda. „Signore La prego“, neviem, kde je pošta, a rád by som tieto kárôtky odoslať; do mesta na poštový úrad je ďaleko: majte, pane, to priateľstvo, hodiť ich príležitostne do truhličky“. Talian čosi odvetil takého, jačo: že je to ďaleko, že musím niečo doplatiť. Rozumel som mu dobre; vytiahol som 40 frajciarov našich a pýtal sa: „s'e e abbastanza?“ *) Usmial sa, ďakoval a sľúbil — a aj vyplnil moju prosbu, lebo všetci dostali moje dopisy z Florencie. Pán kanonik S... by povedal: „hja! tomu treba rozumieť“.

Odbila hodina odchodu. „Partenza-á-á! Každý bral sa ku svojim do svojho tesného domova ešte na celý deň cesty, okrem troch spolupútnikov, ktorí, skúpi na čas, tú hodinu tu pobytia k tomu chceli použiť, aby videli mesto Florenciu. Issli do mesta a zamestkali odchod vlaku — i pekné rúce zostali sedieť vo Florencii. My ale pustili sme sa posilnení aj jedlom, aj malou prechádzkou po mestej jedálni nádražia popri rieke Arno, cez ktorú sme u stanice Rignano sull' Arno mostom s dvojítm klenutím prebehli, a odtiaľto medzi samými rozmanitej vlastnej stavby letohrádkami a hradmi, medzi mestami a dedinami, na svahu vrchov stavanými, vždy ponad dolinou Arno hore sa pnuli, zaš na výbežky Appenninow, cez ktoré bolo sa nám preboriť do doliny tiberskej, do ktorej sa až u stanice Castiglione in Teverina dostaneme. Zatiaľ ale motali sme sa na úbreží pekné oranom a jačo dajaká zahrada obrábanom. Stanica Figlino dal Arno, obkľúčená samými mestečkami, na utešenej polohe stavanými, nad ktorými mnoho hradov zčiasťky už len v rumoch sa nachádza. Tuto sme videli už aj role, — a síce na svahu vrchu bolý zahrady a zahradná kultúra, dolu ale po bokoch rieky Arno roviny obrábaný sa čo role. Tu videli sme orať dvoma volmi. Ano, vyššie Figlino oralo sa už aj na úbočiach vrchov pomedzi malinovými stromami. Na tieto stromy tu ťahajú vinič, jačo u náš na longošse.

Stanica San Giovanni. Mestečko dosť veľké pod nádražím rozprestiera sa s viacej chrámami, na ktorých, keď držali sme

*) T. j. zdáliž to dosť?

„fermatu“, práve zvonili. Pýtal som sa, načo to zvonia? Že mraj „a un' defunto“. Bol to krásny súlad zvonom, skutočná hudba zármutku a náreku. — Videl som síce už vo Florencii mlaších policistov, ako mi zastalo na jejich mužskej postave a kráse, no tuto v San Giomanni, kde mali sme obedovať, — keď by bolo bývalo čo, — som ich nielen obdivoval, ale poschovával sa aj s nimi. U nás by sa to sotva stalo, žeby sa policista v službe postavený pustil s cestovateľom do priateľského šhovorú. U nás, keď počuješ ku sebe hlas policistu, už môžeš sa za uchom sfriabať a kdeš čosi o prýčne v kasárni špažiteľne rozjímať. Títo talianski strážcovia bezpečnosti, ktorí všade dvaja spolu chodili, a to aj v Ríme, sú oblečení v tmavej, tuším čiernej rovnostate: pantalony, frač a dvojrohý klobúk, krížom na hlavu postavený, tak že rohy nad pleciami padajú; sú vyššej postavy, šhovorčiví a veľmi úctiví, vždy dávajú cestovateľovi, o čom sa ich pýtaješ, a vďaka sa aj dlhšie poschovávajú. Za som sa pýtal, či sa nás vyhrom naľakali, keď ich všade po dvoch vidíme, a že to u nás nie je tak. Zasmiali sa a hovorili, že veru je to v Taliansku všade tak, že oni po dvoch, a to vždy nerozlučne spolu chodia a stoja. Pešne som sa poďakoval za vždy. V San Giomanni je veľká železiareň; na stanici bolo zložené mnoho železa k ďalšej doprave. — Za som si tu k obedu nič nekúpil, po prvé preto, lebo som nemal peňazí — toľko talianskych, — po druhé preto, lebo nebolo nič k doštaniu. Zatiaľ som sa prissiel ku predavačom a do jedálne, už bolo po zásobách. Uspokojil som sa: vzal som tužku a z pomsty nad krutým osudom zaznačil som si to na večnú pamiatku!

Stanica Montemarchi a pod ňou v dolinke hneď na ľavo rozložené malé mestiečko mne tým bolo nápadné, že som vo svojom živote toľko klobúkov newidel, ako v tomto meste po domoch hore v najvyšších výšlenkoch povyšianých, a to dom po dome všade klobúky: Montemarchi tuším pre celú Itáliu lífruje sfiráky. Za som chcel túto stanicu radnej pomenovať „Montecapellaio“ (capello toľko čo sfiráč), ale newiem, či vláda talianska tak ľahko rozdáva licencie na civilné priečrsky mien, ako u nás. U nás za 50 krajciarov môžeš mať meno za rok bards defotoraké; no v Taliansku by to za 1 líru sotva išlo. V Montemarchi, aspoň na tých domoch, ktoré ku nádražiu hľadeli, všade je holubník, — teda sú tu fabriky na klobúky a dochovávanie holubov je hlavným zamestnaním obyvateľstva. — Z Montemarchi rúfali sme cez mnoho jaskov, a nám zdalo sa, jakoby sme už dolu schádzali s vrchom appenninských, po ktorých sme sa od rána motali. U vsutku ukázala sa už otvorená dolina celkom iného tvaru, iného vyznenia, inej polohy, inej kultúry. Tuto už žltá pôda, kopcom holých viacej, no vsšetko pečlivou, usilovnou rukou

spracované; aj tie vršky, aj tie výmole, to je všetko skopané, spracované na užitočnú roľu. Veru tuto vidieť usilovnosť a rozumnosť, pracovitosť a schránlivosť národa wlašského! Stanice: Bucine, Caterina, hrad a mesto.

Ešte možný údolím Arno prichádza wlaš náš ku väčšiemu mestu, múrami obohnanému (a síce o 2. hod. popoludní), zvanému Arezzo, kde už Arno prestáva, ktorá rieka severne od tohoto mesta svoj počiatok berie. Tuto bolo „5 minute fermata“, a w nádraží stál Talian za stolkom, na ktorom wábimo rozložené boli jedlá a nápoje. Možno si pomysleť, s jakým pocitom sfákal každý s vozňa a hnal sa k Talianovi. Ale aj tuto sklamanie! Nebolo tu nič súčasného s jedením. Miesto žemlí alebo chleba jakési podivnej barvy a podoby pagáče: mne sa z toho, čo som tu videl, ničoho nechcelo, len z vína červeného w dutých fľašiach, rákosím opletených, vybral som si jednu flienu a pýtal som sa: „quanti costa?“ „Una lira.“ Podal som mu dvojlitník, aby mi jeden „ritorno“-val. Talian hľadá, hľadá, až ja kričím „partenza-á-á!“ Za dymat i druhú fľašu tohože moťu, tohože objemu, a volám: „voglio prendere tutte le due fiasche per le due lire; dunque bene cosi?“ „E bene, benissimo, signor!“*) Tak majúť w ruke tomar za obe litry, ponáhľam do vozňa so svojím poskladom, až ma od jednej „fiaschi“ (fľaška) oslobodil jeden w. dôst. p. spoluobyvateľ nasej dworany vozňovej, ktorý ináč — okrem vody — žiadneho moťu, ani réwového, ani liehového nepožíwa, a dajúc mi litru, bol rád svojmu poskladu, a požil toho božieho daru, jako sám hovoril, „od hladu“. Hľa! keď takí wznesení a wysofopostavení páni boli hladní, tam som ja svoj hlad považoval za wec nepatrnú, malúčkosť. Prw, nežli sa tých 5 minút „fermaty“ minie, spomeňme si niečo o slawnom meste Arezzo.

Arezzo leží na malom vršku, je rodiškom Petrarču, Cesalpina, Juliusa III., pápeža, Wasari-ho*) a mnohých iných wýtečných mužow. Chrám biskupský je w slohu gotickom stavaný a patrí w tomto obore medzi najkrásnejšie w celom Taliansku; je tu veľký gotický oltár od Giom. Pisano; w pravo od tohoto náhroboť bl. pápeža Mehora X. († 1276).

Z Arezza medie dráha cez dlhý jask a oliwový les ku Castiglione Fiorentino, odtiaľ ale ďalej k juhu ku stanici Cortona. Mesto Cortona leží na ľawo na kopčitom vrchu, ktorý ono celkom pokrýwa. W dejepise cirkewnom je Cortona známa dľa sw. Margity kajúcnice. Sw. Margita kortonská žila w XIII. stoleťi a

*) Po slowensky: Chcem si wziať obidve fľašky za tie dve lire; bude dobre tak? — Ž dobre, veľmi dobre!

*) Wasari, maliar italský.

menuje sa Magdalenou trinásteho stoeletia. Pochádzala z vysokošľachtického rodu a žila s istým šľachticom v hriessnom pomere zatiaľ, kým od pša milencového nebola domodená k mŕtvole jeho už zohavenej a dlho v priekope hnijúcej. Bol totižto milenec jej zbojníkmi prepadnutý a zavraždený. Zhrozila sa nad týmto božským pokynutím, zhrozila sa hriechu, vstúpila do šeba, pokanie činila a v III. ráde šv. Františka v ustamičnom pokaní očistila dušu svoju od šľachetného hriechu. Trýznila telo svoje až do smrti. Zomrela jako švätá. Na jej hrobe dialy sa mnohé zázračky, následkom ktorých bola pápežom Benediktom XIII. za švätú vyhlásená. Telo jej neporušené doteraz ctí sa v Cortone v chráme, tejto švätej zasvätenom.

Celé okolie Cortony je malebné, samé homôľky vrchov, ktoré sú mestami alebo aspoň letohrádkami posiate, pod vrchmi ale súkromé domy s náležiacimi pozemkami a mnohými kanálmi, pomedzi takými pozemkami ľahkými. Pri vŕšetkách ale krásach prírodných srdce pútnika šwieria nad tým, že odo jeho nikde newidí božiu mušku, nikde kríža, nikde obraz bl. P. Marie, jakoby tu ani katolíci nebývali, a predsa sú Taliani dobrí katolíci. (No no; nebude ich asi nazbyt. Red.) Je to teda zvláštnosť kraja! Oni radšej wenujú mnoho na šľachetnosť chrámov, na obrazy a šochy v chrámoch, nežli by ich šťamali v poliach. Sú to rozdielne pochopy. My si predsa chválime naše zvyky, wídeť i wonku kríž Spasiteľom a wzdychnúť si, pomodliť a pokloniť sa môcť aj wonku tomu, ktorý tiež pod šširým nebom na kríži za nás zomrel. — Proti Cortone je nepriehľadná rowina, na ktorej newídeť mesta žiadneho; role sa tuto už pravidelne pod zbožie obrábajú, ktoré sa kde-tu, ale tiež na rowine, lešikom gassťanového šťromowia pretrhujú.

Stanica Terontola, od ktorej ďalej idúcim k juhu zjavuje sa jazero Trasimeno, kde bola pamätná bitka, v ktorej Hannibal r. 217 pr. Kr. zničil wojsko rímske, konsulom Cajom Flaminiom wedené. Jazero obnáša 43 km. v dlhokosti, je 11 km. šširoké, 6 m. hlboké. Sú v ňom 3 ostrôwky, ktoré zwojsujú krásu a pôwabnosť jeho. Západný ostrôw Castilione del lago, s .pewnosťou na šľale šťawanou, má krásny chrám s baňou a cintor.

Stanica Chiusi. Naša spoločnosť bez toho, žeby bola mala wedomosť o znamenitosti mesta Chiusi, tessila sa na túto šťanicu, lebo nám v Arezze tak bolo rečeno, že v Chiusi je pre nás pútnikom obed ďalekopisne rozkázaný. Preto keď náš weliteľ a pán žiwotom nášich alias konduktor hlásal: „Chiusi 30 minute fermata“, pošťákali sme, — ale aj tuto chyba ľawky! My sme boli teraz za ohnivým koňom v druhom wožni, a zafial sme my dobehli do jedálne, už boli wŕšetky miesta zaujaté, a čo horššie, aj celá zášoba potravíných článkov pochovaná do prázdnych žalúdkov ššťastných,

ktorí boli „primi occupantes“ (prví zaujímatelia). Mám nepozostávalo nič iného aj tu, len nazpät uložiť lirý do toboľky, ktoré sme na pohotome držali, aby Talian vidiac, že chceme platiť hotovými, tým ochotnejšie vydal nám pokladný svojej komory žimnostnej. Teda zas sklamane! No nebolo ani prvé, ani posledné. Dost' krátky život človeka jatočosťmeť chudobného je predsa veľmi bohatý na sklamania, a jestli by niekto — nehovorím, že ja — chcel všietky svoje sklamania napísať, utvoril by takú literatúru — a síce dost' zaujímajúcu, — žeby ňou samou naplnil dost' hodnů skryňu. Zahanbený žalúdok môj aj so svojím pánom wracal sa smutný ku celle, v ktorej už dva dni, dve noci prebýval a rozjímal o tom, že jať čudno je to na tomto svete podelené: jedni jedia, iní sa im dívajú; jedni sa smejú, druhým je do plaču. No každá meditácia končí sa tým dodatkom, že Boh všietko zlé obracia na dobré, a kto tuto trpí, tam kde Boh prebýva, odmenený bude; kto tuto plače, tam sa veselí bude. Za mocou svojej suverenity nad svojím žalúdkom prikázal som mu dľa týchto pravidiel teraz uspokojiť sa, sľúbäc mu za to hojnú odmenu v Ríme.

Po stanici Ficulle prechádza vlaš náš z doliny Chiana do doliny riečky Paglia, ktorá už do Tibery padá, a tak prichádza na stanicu

Orvieto. Pomenovanie mesta tohoto pochádza z prefrúteného Orliveto; leží na príkrej skale 220 m. nad potokom Paglia a číta 15.000 obyvateľov. R. 538 dobyl ho Belizar. V stredoveku tu často bývali pápeži. R. 1120 tuto v chráme sv. Andreja a Bartolomeja korunovaný bol gróf z Artois za kráľa jeruzalemského. Rodí sa tu výborné víno musškátové, sladké, voňavé, nie veľmi tuhé, ktoré sa v Ríme čo hľadané stolové víno najviac míňa pod názvom „vino bianco mischiato di Orvieto“, čili „biele víno musškátové orvietánske“. Povestné je v Talii (hornej), zvlášťne v Piemontézsku v okolí Asti tiež víno mischiato biele, ale ešte chýrečnejšie čermené, ktoré sa v Turíne pije. Najradšej pijú „vino Nibiolo“ jasnočermené, sladkohorkasté, penavé. Ja som v Ríme len orvietánske „mischiato“ užíval.

Nvšsať Orvieto väčšej slávy nežli od vína požíva zo svojho biskupského chrámu, o ktorom sám Canova vyslovil sa, že je popri benátskom chráme sv. Marka v Talii najkrásnejšou stavbou stredoveku. Príčinu ku tejto tak vznešenej stavbe dokonalého slohu gotického (započali ho stavať r. 1290 v prítomnosti pápeža Mikuláša IV.) zambala tá okolnosť, že sa Orvietu dostala zriedkavá relikwia predrahej krme Spasiteľa Ježiša Krista. Roku totižto 1263 stal sa v meste Bolsena, na pol štvrtorej hodiny od Orvieta vzdialenom, nasledujúci zážrať:

Ľstý kňaz, slúžiac omišu smätú, pochyboval pri „prepodstatnení“ (keď hovorí slová: „Toto je telo moje“, „toto je kalich krvi mojej“), žeby sa bol chlieb a víno jeho slovom premenil v telo a krv Ježiša Krista. A hľa! po vyrečení slova prepodstatňujúcich zrazu zo sm. hostie tiekla malne krv červená na biely „corporal“, ktorý sa hneď na čermeno zbarmil. Pápež Urban IV. oddal zázračnú krv v corporali objaženú chrámu ormietškému, pod ktorý, čo biskupský, mesto Bolsena patrilo. Tento zázrač aj Rafael zvečnil freskou v pápežskej izbe „stanza d'Eliodoro“ vo Vatikáne. Tejto predrahej relikvii tu cti stávali Ormietčania za 290 rokov vznešený chrám biskupský, v ktorom je kaplna s touto presmätou relikviou „Capella del Corporale“ zvaná. Corporal je uzavrený v striebornej schránke. V tomto chráme je všetko vznešené, i stamba, i maľba, i sochárske, i rezbárske práce. Ormieto je mesto na výssku amphitheatrálne rozložené; má krásne paláce, zvlášťne rešidencia biskupská ozdobuje celé mesto.

Nám sa v Ormiete zase stala nehoda. Tu sme dlhší čas čakali na riadny vlak taliansky, proti nám rúšajúci. Ľstý kňaz zo sobotskej diócese sošúpil, vlak taliansky dojachal, a v tom sa náš pohrul a pána R. . . . tam nechal. A tak nám už 4 pútnici zaoštali. No neztratia sa, prídu oni do Rima ráno s prvým vlakom!

Z Ormieto cez dva jasky prechádza sa už do „Tiberskej doliny“ tu prvej stanici: Castiglione in Teverina, a odtiaľ cez viac malých jaskov tu stanici Orte, kde spojuje sa železnica z Foligno=Perugia.

Perugia je mesto provinciálne, jakoby hlavné mesto stoličné, kde bol náš sm. Otec pápež Lem XIII. najprv delegátom pápežským (hl. županom), potom ale biskupom.

Mesto Orte leží už pri Tibere, ktorá je odtiaľto už splavná. Preto mal tu pápež štátnu lodenicu (dielňu na lode).

Následujú stanice: Gallese, Stimigliano, od ktorej na pravo na vrchu leží mesto Civita Castellana so sídlom biskupským.

Naproti sú vrchy Sabinské a Virgilom ospemované Sorakte (Men. XI. 785).

Ďalšie stanice: Montorso, Passo di Corese, tu bolý — po odňatí Umbrie (1860) — hranice územia pápežského až do 20. septembra 1870. Stanica Monterotondo; tu rodí sa znamenité červené víno. R. 1867 tuto páchali garibaldisti meliké neriady a ukrutnosti. Konečne popri Fidenae a Antemnae ide vlak, a tu sa už z vlaku vidí báňa smätopeterská, a pri tľkote srdca pútnikov a rozochvenom duse vzdychaní ustáva vlak, mierni svoj beh, až

konečne zašľane na svätej pôde večného mesta, 350.000 obyvateľom*) čítajúceho posvätného Ríma. Tátossi naši (lebo sme na dvojke, s dwoma ruskými cestovali) radošne zahrdžali, jakoby nám dobropriali, že sme nimi bez úrazu sem dopremeraní cez toľkú diaľu, cez toľké nebezpečné rieky, vrchy, horny, prepaste, jaskyne, mosty, strány, úvozy; že sme po 50-hodinnom trampotnom, postrádaniaplňom cestovaní konečne u cieľu. My sami ale v nemom pohnutí a svätou úctou k tej pôde, na ktorú práve štúpiť máme, dojatí: každý tichú modlitbu odrieľali k poďakovaniu Bohu za ľasťavú otcovskú opateru, ktorou nás dopremadiť ráčil do mesta svätého otcov našich a svätých mučeníkov Kristových. V pobožnom tichu, bez slova bral každý svoj jaký taký ten uzlík a po otvorení vyškročil o 10. hodine večernej dňa 23. novembra, a konduktor kričal:

Roma! Rím!

Slzy radošného pohnutia perlily sa mi v očiach, keď som vstúpil do nádražia a vstúpil do priestrannej dworany, pre vychádzajúcich určenej. V ruke nešúc svoj chatrný mať, v srdci som si zanôtil našu hymnu:

Rímsky prestol: skala silná;
 V Ríme miera neomylná;
 U pápeža kľúče neba,
 Petrova moc i veleba.
 Pápežovi, pánov Pane!
 Slavné daj panovanie.

Sebamedomý Ríman je pyšný na svoj Rím a hovorí: „V Ríme je každý kameň hodný do muzeuma.“ Sebamedomý ale kresťan je tiež plný pravej hrdošti na svoj Rím a hovorí: „V Ríme je každá piad zeme posvätená krvou mučeníckou“, v Ríme každým krokom sľiapeš krv niektorého svätého! Rím je svedkom, je dôkazom kresťanstva, — Rím je predurčeným hlavným mestom, sídlom hlavy kresťanstva, bo Spasiteľ a Zakladateľ cirkve zomierajúc na Golgote, k Rímu obrátený vypustil Ducha. Rím je chľúbou našou, je právom naším, — Rím je dedictvom pápežom, — vlasťnosťou pápežom; lebo zničený válfami, borbami Wandalom, Gótom, Hunom a iných, domácich pleniteľom, bol jedine pápežmi zachránený, znovuzbudovaný, učinенý „Rímom“, t. j. sídlom wied a umení. Nebýť kresťanstva a pápežom, bolo by tam len púste miesto, kde kedysi stával slavný, do troch millionom obyvateľstva počítajúci bohatý Rím. Preto hovorí

*) Celá Italia teraz číta 28 millionom obyvateľstva.

istý protestantský spisovatel: „Ředby nebylo pápežem, Říma by už nebylo.“

Pápeži skrze křesťanstvo zastavili nelidské, barbarické niwočenie sa národem, — oni sossilachtily mravy, — myliečili hnilobu rímskej ríše. Pápeži boli sami učiteľmi pohanských predkov terajších „civis Romanus“-om, a za to aj mysliali firm svoju rad radom. Kto bol za pápeža zvolený, tým samým stal sa čakatelom (kandidátom) mučenníctva. A predsa neprestali učiť, ale uviazali sa i sami úradu učiteľskému, i posielali učiteľov dľa rozkazu Spasiteľa, ktorý apoštolom wravel: „Jdúce učte všjetky národy.“ A toto poslanie, — a síla milosti toho, ktorý ich myslal, — a firm mučennícka, ktorá potofmi tiekla, konečne zvíťazila. „Čím viac nás kóžite, tým viac sa množíme.“ Řím a okolie, — áno Štalia i celý swet stal sa křesťanským. A to múdro tak riadila prozreteľnosť božská, aby Římom zamládlo křesťanstvo. Takto sa pokoleniu ľudskému wrátila dôstojnosť ľudská. Ľudstvo pod hrdopysnými cesarmi už ani za ľudstvo nebylo považované, ale len za dobytok, slúžací cisárom. Ľudia žili, pracovali pre cisárov, boli majetkom týchto aj s diettami a statkami svojimi. Cesari s nimi nakladali dľa ľubowôle, dľa nápadu ofamženia. Bol-li hlad, cisári dali na loďach chúdež wynwážať a w mori utápať, jako sa u nás sotwa so zbýtočným plodom istých domácich zwierat činiema. — Deti Lacedajmoncom byly w istom weku rodičom odňaté a na útromy šstátu chované — pre šstát, — tak že deti odoznaly rodičom a prirodzených svojich pestowateľom. Takéto byly pomery ľudstva w pohanskom swete a zwláštne w sláwnom sídle mocných w prepnychu svojom cesarom. Márne domolávalo sa ľudstvo svojich práv — ono widelo sa byť w zámoze. Takto pripravowala sa w srdciach ľudstva cesta ku křesťanstwu — takto porážka Maxencowi a wíťazstvo Konštantínowi.

Řím pohanský padol, padly ohavné modly, šfriatky a iné pohanské nejmýsle; zato ale powstal Řím škweľ, jako Samolet (Fönix) z pahrabý pod záštitou a na úslní křesťanstwa pod požehnaným dejstwo=waním pápežom krásnejší, wzneššenejší, štanúc sa perlou nielen Štalie, ale zrenicou, chlúbou, matkou, wsseučilíštom, umeleckou školou, akademiou celého sweta. Řím je teda nie taliansky, ale swetový. Weď do neho najnáššala nábožnosť, oddanosť a wdačnosť celého sweta svoje dary a obety cez 16 štoletí. Řím stojí tak, jako je, pestovaný majetkom swetovým k wůli náboženštwu, k wůli tomu, že w ňom riadením božskej prozreteľnosti sídli hlava cirkwe, námeštník samého Spasiteľa.

Títo ale námeštníci Kristowí poslužili Římu k newššednej sláwe, áno k bohatštwu. Pápeži sú sami pestowatelia wíed a umení, šštedrí mecéni všjetkého pokrofu; a práwe preto i najwäčšími dobro= dincami Říma a obywatelom jeho. Nech odídu pápeži z Říma, Řím

šám ztratí svoj svetomý wýznam a schudobnie; mnohí ale Rímania na žobrotu wýndu; umelci ša nutno wystahujú, zlatníci, kupci wšseli-
jafého towaru, zwláštne ale predawači predmetom náboženšých, we-
dúci obchod s kamoeami*) a mozaikami**) na wnimoč wýndú a Rím
utrati ročite milliony dôchodku. Lebo nielen šám pápež dáwa umelcom
a priemyslu mnoho utržit; ale nábožní pútnici, áno mocnári, knie-
žatá cudzích krajín dávajú pre pápežom w Ríme wzácné drahé dary
robiť a za to veľké peniaze do Ríma posielajú. Nebýt ale w Ríme
pápeža, to wšsetko príde inam. — Dalej, pápež podporuje wedy a
pokrok, zwláštne w Ríme. On každoročne dáwa 1 million lír na
elementárne školy rímske — a koľko na akademie! Len XIII. šám
dal wystawať w šeminári šw. Apollinára dve veľké dmorany pre
knižnicu filologickú a obnowil muzeum prírodopysťcké wýlohami
100.000 lír. Pápeži žijú štromno; pre šwoju osobu šotwa viac štro-
wia, jačo jeden štredne zaopatrený šarár u nás.

Ó, newdačnošť, ó, šlepota, ó, hranatý nešmysel premršštených
liberálcom, ktorí toto wšsetko wediac, aj to wedia, že ľud italšský lne
ku pápežowi. Preto šwádzali ľud tým, „že oni idú do Ríma, aby
pápeža wytrhli z rúk cudzincom, z rúk Francúzom, ktorých že wraj
je wážnom atď. No liberálcom neišlo o to, aby národ, aby Štaliu,
aby Rím učinili sláwnym, bohatým wo wedách a umeniach, i w ma-
jetku; lebo weš ním bol katexochen pod pápežmi. Len o to im
išlo, aby štrošťotali štolec pápežom, a „uderiac pastiera“, aby tým
ištým úderom znimočili na štale Petrowej wystawanú cirkew Kri-
štomu. Preto ani roču 1870 nezáležalo rytierom od „porta Pia“
zachrániť bohatštwo Ríma w umeleckých dielach šložené: ale došťrieľať
wšsetko, čo je rímsko-katolícke, čo od pápežom pochodí. Preto poweštný
generál piemontšský Vixio šwoje delá proti Watifánu namieril, chcejúc
ho šo wšsetkými jeho mušeami a prácami Rafaela a Michalangela
w rum obrátiť. Šla! takto wyfušlo ššidlo z wreca! Takto ukázali
rytieri piemontšší šwoju oddanosť k pápežowi, ľudu podwodne a líš-
kawe hlášaniu! Rím že wraj chceš oswobodit! Ale od šoho? Rím
nišdy nebol šwobodnejšším, neodwislejšším, jačo pod šlahodným, lášty-
plným šprawowaním pápežom. Lúhali ľudu — lebo celé jejich počí-
nanie zašladalo ša na lži — a šlúža nie Bohu, štorého neznajú,
ale tomu, štorý je otcom lže.

*) Gemma menuje ša wôbec drahokam; zwláštne užíwa ša ale to šlowo
pre kamene rezané, či sú wypušklej, či wyhlbenej práce. Wypušklej práce gemmy na-
zývajú ša camoe (cameo), wyhlbenej práce gemmy ale nazývajú ša intaglio
(od intagliare, do niečocho wrezať).

**) Mozaika nazýwa ša obraz, z malých barwišých kamienkow šložený a
wyhladený. Grownaj opis šw. Petra a dielnu mozaikowú wo Watifáne.

Takto hľa menily sa bôľne city srdc našich, keď sme do dworany nádražia rímskeho vkročili. Úto nám bolo, že v celom Ríme nebudeme dýchať pravého, čerstvého pometria kresťanského, jať tu zamieralo pred herostratickej plámy víťazstvom Piemontézom od 20. septembra 1870. Úto nám bolo, že najväčší dobrodinec Ríma je väzňom liberálcom, buzzurrich a kráľa revolúcie, ktorý prissiel do mesta pápežom pod kepienkou osvetu. Ó, osmeta, ó, slobodomyselnosť kanónová! Prichádza mi tu na um, čo som kdesi čítal na oslamu takéhoto garibaldiowsko-piemontsko-semitského, do Ríma presadeného liberalizmu: „Tolko nesmyslu pod mýmšom osvetu, tolko násilenstvá a surové zbojstvá pod pláštjom samokovaných paragrafov zákona, také poručníctvo pod nápisom „novej slobody“, — také pustošenia v knižnicách a zbierkach k úspechu „novej opravenej metody“ a tolko ssachrowanie ssťworcomých míc nespriateľného majetku človeku sa bridi a s opomržením odvracia sa od toho.“ Ó, jať z blízka a werne sú v týchto slovách označené krussné pomery terajsšej vlády k Rímu, ku cirkvi, k pápežovi!

My ale sme tuto pútnici z Uhorska, a dojatí posvätnými citami úctu k wznesenému Väzňovi Watifánskemu, popredku mu zasielame hlbokú poklonu a detinské pozdravy nasse.

Ó, buď od náš pozdramený i ty, katolícky Ríme, Ríme pravý, Ríme swätý, apoštolský! Zdramá buď, ty matko kresťanstwa, zdroju učenia pravdy Kristovej! — Zdram buď Petre, — skalo, — hlavo cirkwe, oslnená mnohým utrpením! Zdram buď wznesený, sumerenný Panovníku cirkwe i swetský Ríma a rímskej ríše čili ssťátu cirkweného! Zdram buď, pravý nástupco Petrom! Teba sme už doma a v ssťolách naučili sa poznať, v Tvoje predníctvo sme werili, — a teraz sme tak ssťastliwí, že Ťa o nedlho spatríme, Tvoju nohu ulúbame, Tebe wieru našu z twáre vo twár wyznáme, pred Tebou sa pokoríme a uznáme Wymyšsenosť Tvoju. Z príležitosti Tvojho 50ročného kňazského jubileuma Ti srdečné srdc želania podáme a u prahom sw. Petra apoštola, Tvojho swätého predchodcu prvého, na kolenách sa za Teba pomodlíme: „ut dissipentur inimici Tui, et elongentur a facie Tua“; „aby sa rozptýlili nepriatelia Tvoji, a wzďialili sa od twáre Tvojej.“

*

*

*

Brali sme sa už túžbou nesení ku wýchodu z dworany „Us-cita“ (čítaj: ussita = wýchod). No wýnšť nemožno, dva italské čatníci majú wýchod zastavený. Wyšiel som, že tuto bude „rivedimento“, čili priezor batožiny; awssť nič takého sa nestalo. Pravdu telegrafomal riadny spolupracovník „M. N.“u hneď po príchode:

„Príšli sme o 10. v noci. Nestretli sme sa so žiadnou protidemonsťtráciou. Na nádraží vítali náš prelát Steiner, mŕg. Amoni, rytier Soldatič, náš vlastenecký umelec, Bungitan (historik, teraz už kanonik veľkomožaradinský), P. Alfonz Gmitter. V mene spolku sv. Petra (šľachta, riadacia slávnosti jubileuma, i spoloč katolíckych pravotárov) vítali náš Rossi, de Gasperiš, Cassini a Colli.“

Takto znela depeša v raňajšom čísle „M. A“, dňa 24. novembra. — A skutočne; sotva že sme vsietci boli pospolu v dvorane, zazvneje mohutný a príjemný hlas: „Uraim!“ t. j. „Pánovia!“ — Nasledovalo hromovité: „Halljuk! halljuk a magyar szót Rómában!“ Prijalo náš tu vyslanstvo ústredného riadacieho spolku sv. Petra. Pán Colli, predseda spolku, krátkou rečou uvítal pútníkov. Po tomto komendator de Rossi v mene Jeho Svätosti náš z Uhorska sem doputovanějších vítal, a tých, ktorí by bytom a stravovaním zaopatrení neboli, do špitála sv. Marty, pápežom Píom IX. vystavaného, k ubytovaniu vyzval. Dvesto pútníkov prijalo toto laškové, otcovské nabídnutie, jačého opatrenia sa doteraz len francúzskym pútníkom dostalo. Naši Slováci vsietci môžu sa právne chlúbiť, že boli hosťmi Pápeža Píma XIII., i čo do bytu i čo do jedenia. Ano 150 kočov stálo pre nich pohotove, tak, že najprv títo boli opatrení, až potom na náš prišiel rad, ktorí sme za svoje grošše popredku mali stravu a bydlu zaopatrené. Takéto poriadky boli zaiste porobené následkom telegramu, správami púte do Ríma na P. Gmittera zaslaného, ktorý znel:

„Uhorská púť dorazí o 6. večer — čakajte, — 200 ich hladá byt.“

P. Gmitter s touto depešou bežal ku J. Exc. grófowi Macchi-mu (teraz je už J. Eminenciou kardinálom), majordomusovi a predstavenému palácu pápežského, — tento poslal ho ku J. Em. kardinálowi Schiassino, ktorému je do opateru odovzdaný špitál sv. Marty.

Odkedy Rím stojí, nebolo toľko Uhrov naraz vo svätom meste, ale ani nebolo takého prípadu, žeby sa pre pápeža toľké hnutia boli činily. Preto wravel rečník, ktorý de Rossiho reč tlumočil: „Ukážme našim príkladným držaním sa, že sme deti uctivé a prítulné nášho drahého a svätého Otca.“ „Éljen Leo Pápa!“ bola odpoveď naša.

Aj toho vyznačenia dostalo sa nám, že nielen „pápežových hosťov“ vyprevádzali údovia komitétu, ale aj náš, ktorí sme mali po hostincoch isté bydliská, vsade aspoň jeden úd doprevadil a tam náš srdečne vítal, jačo členov jednej veľkej rodiny.

Prv nežli sa ešte my istí a známi spolucestovatelia umiestime do našej „vettury“ (fiaker) a odbyjeme do nášho „Albergo

d' Italia“, spomenút mi prichodí, aby mi neskôr z umu nemyslelo, jačo sa jeden vysokopostavený hodnosťár pred mnohými o náš myslomil: „Hungaria praecipit palmam Austriae“, t. j. Uhorsko premýšľalo Rakúšanom. O našich ale Slovákoch, hosťoch J. Svätosti, sám hlavný spolupracovník a zpravodajca „M. M.“ — keď sa bol na mnohé nepríjemnosti a ťažkosti dlhej cesty požaloval, keď bol spomenul, koľké nesnádze nám riaditeľstvo italských železníc pripravilo, koľko nezdvorilostí nám bolo od riaditeľom púte do mrecák uschovať, — ďalej toto doslovne píse: „Keď však pri všetkých týchto nepríjemnostiach máme dosť pôžitku a duševnej radosť. Asi 100 a niekoľko celkom jednoduchých mužom a žien súčastňuje sa na tejto púti; bohužiaľ, že sú to zväčša Slováci, ktorí sú síce chudobnejší, avšak aj pozornejší aj pobožnejší, nežli náš zamaštený a vypasený ľud maďarský.“

Toto svedectvo je pre slovenských pútníkov tým závažnejšie, že sa im dostalo nemôjať od takých a v tých nominách, kde som ja ešte chválil na Slovákom nepochítal, hany ale až do bridenia mnoho. Ale však na tento predmet ešte prideme, — keď sa s nimi niekde v meste len sídime, kde oni stávajú sa predmetom obdivovania Rímanom i čo do kroju šatstva, i čo do typu tváre a spôsobom, i čo do počínania v jednotlivých chrámoch. Slováci Rímanom práve napadli, lebo bards sú títo zvyklí vidieť mnohé cudzé tváre: no Slovákom z Uhorska toľko pohromade nemideli od časov Marka-Murelia, ktorý s nimi viac potýkania majú, mnohých sľubmi svedol, mnohých ale ako zajatcom do Ríma zaviedol. Číslo od 2. decembra 1887 tiež toto svedectvo vydáva Slovákom: „Chovanie a pobožnosť týchto našich pútníkov (Slovákom) je podivuhodná.“ Oni po celej ceste vo možných hlasite sa modlili sv. Ruženec a iné modlitby, a spievali sväté pútnické piesne. V samom ale Ríme boli rímski farári svedkami mnohých dojemných výjavom jejich ducha nábožného. — V Ríme a okolí po chrámoch a pamätnosťach modení boli svojimi dôstojnými duchovnými pastiermi, — a sľachetným jedným priateľom ľudu, pánom Františkom Horťým, ktorý bol komorníkom niekdajšieho pápežského skutočného domáceho komorníka, Dsw. pána grófa Františka Zichy=ho, kňaza a opáta veľko-maradínskeho. Pán František Horťý po predčasnej smrti pána grófa-komorníka vstúpil do služby vo Vatikáne, a zaiste na pokyn vyšší teraz činil služby našim Slovákom, — robil poriadky po slovensky, po maďarsky i po taliansky, jačo potreba doniesla pre náš dobrý ľud, a tak ich oslobodil od dotieravosti a hrabivosti talianskej, — za čo mu buď vďaka a „sláva!“ V špitále ale sv. Marty boli Slováci, jačo aj iní pútnici bez zaopatrenia sem prislí často navštevovaní členmi spravujúceho výboru, p. Gmitterom, spovedníkom, — ob-

služobníci ale pri stole boli mladými členmi vyššej rímskej aristokracie.

My ale, totižto wd. p. prepošit bojnický, J. Tamasskovicš, wd. p. kanonik Juris, wd. p. dekan Sztrafowicz, wd. p. dekan Runiczky a ja sadli sme si do dvojšpraznej wettury a cez „via Nazionale“ o 1½11 hodine zavítali sme w „Albergo d'Italia“, kde už mnohí z nassincow sa prechádzali. — Vítal nás srdečne — to sme wideli — „Padrone della casa“, čili hostinský, čo nám tým wítanejším padlo, že nám ihneď zvestowal, aby sa nám asi o 10 minút ľúbilo, ísť do jedálne, bo večera že je prichystaná. Bárš bolo už tak neskoro na čas, ale ct. pán čitateľ — rozpamätujúc sa na to, čo som w Chiuse sklamany svojmu žalúdku sľúbil — uzná, že mi toto welawážne slowo hostinského welmi vhodne padlo, už len preto, že som mohol svoj sľub splniť, bo na splnenie sľubu odjaždžima mnoho dām. Doma síce o 11. hodine w noci sa už na druhý boš prekladáme, w spánku pohrúžení; no wo swete je to ináč. Učili nás kedysi w gymnasiach pravidlo: „Si fueris Romae, romano vivito more;“*) — ja som teraz prvý raz mal príležitosť držať sa dľa tohoto pravidla, a weru uznámam, že náš pravdu učili tí páni professori, a že toto pravidlo o 11. hodine večerať welmi dobre padlo, zvlášťte nám, ktorí sme od wčerajšsieho obeda ničoho wážne nejedli. Toto pozwanie k večeri nám tak príjemne w ussiach zawznelo, jako súladná hudba dusse uspokojenej. Len čo sme sa zložili a svoj úbor málo ponaprawili, spechali sme do jedálne pekne ustrojenej, dobre osvetlenej, maľbami umelecky wystrojenej. Stoly sa len tak usmiemaly na nás — a my na ne — lebo mnoho sľubowaly. Posluhowia čili sklepníci — kellneri — w čiernych frakoch, s obligátnymi bielymi límcami a nákrčníkmi a serwítom na ľavej ruke preweseňým, úslužne sa klaňali. Nasse prewewapenie bolo nad mieru weliké, keď nás jeden z nich príwetuje wíta, jako by bol starý známy a powie: „alászolgája uraim, jó estét, Isten hozta!**)“ Kde ste sa tu wzał? pýtam sa ho. „Z Macoma som rodák, meno mi je Miklóš.“ No to je už dobre s nami, aspoň jeden je w dome, s ktorým sa možno dohomoriť. Nebolo času dlhšie besedowať, posadili sme sa, kde ktorý miesto nassiel, bolo nás w tomto hoteli 56 Uhrow. Dali sme sa do práce, od ktorej sme za dve noci a dva dni temer odmykli. Večera bola skwelá, a hneď pri prvej záfuske zjawiť sa „padrone“ s kossíčkom w ruke a s úsmewom na twári, s obmyšľými poklonami každého sa zpýtujuć. Zdáliž rozlážem wíno, či pivo? „Šaké máte pivo?“ pýtam sa. „Di Vienna“ — wrawí. Teda

*) Až budeš w Ríme, žij po rímsky.

**) Wás sluha, pánowia! dobrý večer; wítajte!

wiedeňské pivo w Ríme? „Si Signor!“ „To teda bude sšmedhatské“ — slowím. „Si Signor.“ — Doniesol; — ale ja som sa zapowedal byť w Ríme Wiedeňčanom. Pivo prisslo, — bolo ho za dva wodomé poháre a platil som zaň 2 líry (nassu 1 zlatku). Teda sľub bol hotový, že sa w Ríme viac piva piť nebude, ale wino mischiato d'Orvieto, chutné, sladké, moňawé. A sľub tento ja sšwedomite zadržal.

Po večeri bolo w čítalni predstamowanie, oboznamowanie, — no len na krátke; bo konečne zawládla nami príroda, — pobrali sme sa hore na tretie poschodie do našej izby, priestrannej, s dwoma obloktmi na ulicu „quattro fontane“, s nábytkom elegantným, s podlahou, ťažkým kobárom celkom potiahnutou, — a podakujúc Pánu Bohu za laskawú opateru, položili sme ustaté údy svoje na odpočinok tuhý a sladký, z ktorého náš zamčasu zburácaly krawy, kozy a Taliani, s rykom melikým po uliciach odporučujúci nowiny: „Tribuna“, „L'Italia“, „Eco del Popolo“, a kto wie, zdáliž nekričali kde tu aj: „L'Osservatore“, pápežské to nowiny? Ja som ale tieto nezačul. Dlho počúwal som tento neladný rew, — prvá myšlienka sšrsla w mysli, že to snáď mačacina, od Talianom, nám nastrojená. Len pomáľy otwáral som oko, a len sšmahom pozrel som dolu, — no wšsetko bolo naraz wyswetlené. Zwonce, ktoré nemilosrdne wyzwaňaly, patrily krawám, ktoré pred našim hotelom dojili, zaište k našim raňajkám, — a wresť bol od nowinárom. Bolo po spaní.

Šesť hodín, — oblečiem ja, wykonám svoju súkromnú pobožnosť, otworím — teraz už bez ošthčania — okno a widím práve oproti našej izbe kaplnu w paláci otworenú. Rýchlo dolu — a prvý môj troš w Ríme won z domu činím, aj ten namieril som hneď do chrámu. Bol to chrám šeminára sštotského sw. Andreja. Wojdeme aj s wd. p. dekanom Kuniczkým. Pri hlavnom oltári už stála omšša swätá, w sštallumoch kňazi odbýwali hodinky. My kľakli sme si u zábradlia sanktuára a modlili sa prípravné modlitby ku mši swätej. Uslužní kňazi sami sa nás zpýtali, chceme-li slúžiť, a nás do sakristie zamiedli. My sme ukázali nasse „formatae“, t. j. biskupské wyswedenie, že sme kňazi bez censury; a hneď nás obliekali a klerici nám pri omši sw. posluchowali. Mňa domiedol klerik na pravom bohu k oltáru bl. P. Marie. Duch môj pozdwihnul sa nad tichou pobožnosťou, ktorá tuto panowala.

Po mši sw. byly spoločné raňajky, ku ktorým wšsať jednotliví až do 9. hodiny prichádzali. Raňajky záležaly z káwy, z ktorej wolno bolo sšialoť koľkokoľwek užit', z dvoch žemiel a asi päť pagáčkom mladého masla. Po raňajkách sme zdwedawo čakali, čo sa s nami bude diať.

Okoľo 1/29 hodiny dostavil sa náš „cicerone“ čili vodič, ktorý nám mal pamätnosti rímske ukázať a myslieť — po nemecky. — Od tohoto času započalo naše okružné putovanie a prezeranie chrámov, pamätností a starožitností rímskych. Prv avšak, nežli sa pohneme, chceme niektoré všeobecné poznámky o Ríme predniesť.

O polohe Ríma.

Terajšie mesto Rím — ten moderný Rím — je mesto pravidelne stavané, aspoň z väčšej strany, a má-li kto u seba polohovid (mapu) mesta, ľahko pozná sa aj sám. Postačí pozrieť sa na plán = guida e pianta di Roma, — prezrieť si diagonálnu ulicu a odchyľky a skutku príde k cieľu hľadanému. Hlavný bod v Ríme, z ktorého sa ulice rozbiehajú, nie je v stredu Ríma, ale na ľavom severnom konci pod vrchom Pincio ležiace veľkánste námestie ľudové = piazza del popolo, elliptický okruhlý. Je to — pozre-li sa človek na plán — jakoby kometa (mlasatica hviezda), ktorá od samej hviezdy dlhý chvost (ocas) vláči, ktorý čím viac sa od hviezdy vzdaluje, tým viac sa rozširuje. Tak z hviezdy Ríma, z piazza del popolo rozbiehajú sa tri hlavné ulice, z ktorých prostredná je najhlavnejšia, jakoby pešťianska radiála, len nie tak široká a nie tak grandiozná vo svojich palácoch, — lebo je toto ulica stará, Rímanom „Briekopy“ = Graben a Kohlmarkt a zovú túto hlavnú ulicu „Corso“, snáď že tu vždy plno ľudu elegantného pešky i v krásnych ekipážoch, ktorý ako o závod beží; mnohí v zamestnaní, najviac ale pre zábavku sa prechádzajú a pozerajú v oknách najelegantnejšie výstavy skľepov. Táto ulica Corso vedie rovnou k juhu mesta k starému Rímu, ku Foro Romano, — vlastne však prestáva pred rak. uh. pápežským veľposlanecským palácom „di Venezia“, kde tvorí dosť priestranné námestie „Piazza di Venezia“.

Druhá ide v pravo k juhovýchodu „via della Ripetta“ a v tejže čiare ďalej „via della scrofa“. Táto naš domede vľavo na „piazza Navona“, do „Animy“; vľavo cez via Crescenzi k Pantheonu. Idúc od „via della Ripetta“ cez „via della Tinta“ a „via Tordinone“ prideme na „most svätého anjelského“ (ponte S. Angelo) a odtiaľ vľavo cez piazza S. Angelo do „Borgho nuovo“ (ulica) alebo „Borgho vecchio“ príde sa rovnou na námestie sv. Petra a do Vatikánu. Z námestia ale španielskeho rovná cesta do Vatikánu je táto: „via Condotti“, „via Fontanella“, „Tinta“, „Tordinona“, most, „Borgho nuovo“, Vatikán.

Tretia ulica z „piazza del popolo“ ide k juhovýchodu a zomie sa „via del Babuino“ až po piazza di Spagna, to ješt po Španielské námestie. Z tohoto v rovnnej čiare ďalej vychádza sa do ulice „via de due macelli“. Táto ulica končí sa vo via del Tritone, vlastne tuto delí sa vo dve: na pravo medie ku „Fontana Trevi“, na ľavo na námestie „Barberini“ a ústi do hlavnej ulice „via quattro fontane“, z ktorej sa zaš možno na oštetý straný Ríma riadiť. Z tejto ulice vychádza „via del Quirinale“ s palácom, kde frál býva, S. Maria Maggiore, Lateran, S. Lorenzo fuori a S. Agnese fuori le mura cez ulicu „venti Settembre“, S. Maria degli Angioli, Collegium Germanico-Hungaricum, Teatro Valle, S. Pietro in vinctoli, Colosseo, S. Clemente, železnica atď.

Rím delí sa Tiberou na dve čiastky. Väčšia časť východnia, — tá časť od železnice, je vlastne Rím, támta za vodou volá sa „Trastevere“ = „Zátiberie“ a tuto je Vatikán a Janikulus: na tomto bol sm. Peter ukrižovaný.

Za starých časov slul Rím mestom siedmipahrbkovým, teraz je už desaťpahrbkovým. A síce Rím na ľavom boku Tibery, čili väčšia čiastka Ríma s Kwirinálskym palácom je na ôsmich pahrbkoch — a Trastevere na dvoch stavané. Veľký Rím je vystavaný na monte Pincio, Quirinale, Viminale, Esquilino, Coelio, Capitolino, Palatino a južne od neho Aventino. Trastevere čili Citta Leonina leží na Monte Vaticano a Gianicolo. Rím je od mora 3 míle vzdialený, v pahorkovitej krajine „Campagna“ = Kampania rečenej, ktorá je obrúbená dvoma výbežkami Appenninow.

Premávka medzi Rímom a Trastevere udržiava sa teraz 10-mi mostami.

O peniazoch.

W Ríme a vôbec v Taliansku naša zlatka braná býva za dve líry, ačkoľvek má viac; no Talian sŕiepi sa, že nemá viac. Pri menššej kúpe to nerobí rozdielu, no pri väčšej summe by tento rozdiel pútnik dobre pocítil. Bonemáč som presvedčený, že tento môj opis čítať budú len takí, ktorí sa s menšími výdavkami v Ríme zaobídu, preto v krátkosti ohľadom peňazí len toľko im poviem, aby to, za čo sa s Talianom sŕiedajú, predelili na polovicu, a toľko to bude stáť zlatých v našich peniazoch; na pr. sŕiedajú sa za 10 tucetom ružencom 9 lír talianskych, tohoto polovička je 4½, teda ho stoja tie ružence 4 zl. 50 kr. Sŕiedá-li sa za 11 lír a 50 centesimow, tohoto polovička je 5 zl. 75 kr.

1 líra = 50 fr.,

1 franc = 50 fr. Takto berú frank aj vo Švajčiarsku aj vo Francúzsku v nassich rakúsko-uhorských peniazoch platený.

Chrámy patriarchálne — sedem hlavných bazilik — a púť ku týmto.

Rím má 400 chrámov a kapln. Medzi nimi je päť chrámov patriarchálnych. Tieto chrámy majú nasledujúci význam: okrem rímskeho biskupa sú ešte štyria patriarchovia, a síce biskupi: jeruzalemský, antiochenský, alexandrianský a carihradský, ktorí ako takí isté kanonické právomocnosti používajú. Keď už boli prestali kráť prenasledovania, rímski pápeži, aby jednotu cirkve tým istotnejšie udržali a jednotu viery zachovali, tieto štyri stolice patriarchálne s Rímom čo najužšie spojiť sa usilovali; preto každému z nich vymenovali jeden z najznámejších chrámov rímskych k jeho dôstojenstvu, a palác pri ňom ku bývaniu na ten čas, keď by do Ríma prišiel, ako to už za starodávnych časov v obyčaji bolo, že biskupi z celého sveta do Ríma putovali a tu sa aj dlhšie zabavili, rokujúc o záležitostiach svojej cirkve, prípadne ale držiac porady s hlavou cirkve aj o záležitostiach všeobecnej cirkve. Tak patrí patriarchovi jeruzalemskému chrám sv. Vavrinca fuori le mura, antiochenskému S. Maria Maggiore, alexandrianskému bazilika sv. Pavla, a carihradskému bazilika svetová sv. Petra v Vatikáne. Pápež ale, čo hlavný patriarcha západu i východu podržal seba baziliku lateránsku, ktorá sa preto nazýva: „omnium ecclesiarum urbis et orbis mater et caput“ = „matka a hlava všetkých chrámov mesta Ríma i celého sveta.“

Už za dávnych časov bola obyčaj putovať do Ríma; púť takého konali sa i walne, ale aj súkromé osoby vybrali sa na dalekú, často rok a rok trvajúcu cestu pútnickú do Ríma — a takáto púť mala zvlášťne odpustky pripojené. Príležitostne týchto svetových púti bolo predpísané namočiť 7 hlavných bazilik rímskych, a tam isté modlitby za rozkvet a rozšírenie sv. cirkve, za pokoj kniežat, za vyhubytie kacírstva dľa predpisu cirkve svätej odhaliť. Týchto sedem bazilik púťových čili odpustkových činia: päť patriarchálnych bazilik a mimo tých ešte bazilika sv. Sebastiana v katakombách a bazilika sv. kríža jeruzalemského. Teda pútnické baziliky rímske sú nasledujúce:

Bazilika sv. Pavla fuori le mura.

„ sv. Sebastiana.

„ lateránská.

„ sv. kríža jeruzalemského.

Bazilika sw. Wawrinca fuori le mura.

„ sw. Maria Maggiore a

„ sw. Petra na Watikáne.

Schwálne naznačil som baziliky tieto pútnické odpustkové v tomto po sebe poriadku, lebo takto ich navštíviť, takto svoju po nich obežnú púť vykonať je najsnadnejšie.*) Ráno vybrať sa na 8. hodinu „per vettura“ po drožke (ale sa dobre sjednať s možkom dla hodiny podľa tarify napredku udanej, a možku dúriť, aby rýchlo chodil, lebo keď je na hodiny sjednaný, ide veľmi pomaly) do sw. Pavla von z mesta ku slyšaniu omše svätej, tam odhaviať pri oltári odpustkovom svojej modlitby, — sadnúť do kočiara a ísť do S. Sebastiana, odtiaľ do Laterana, do sw. Kríža, do sw. Wawrinca, do Marie Maggiore, nazpäť do mesta, a konečne do sw. Petra Watikánskeho. Táto obežná cesta trvá asi 2 hodiny mimo pobavenia sa vo chrámoch. Kto ale nemieni naráz vyhľadáť si túto pobožnosť, ten odhaviať si ju príležitostne, keď v obežnom navštevovaní chrámov a pamätností do niektorého z tých chrámov príde. — Ponemáč pápež Pius IX. dňa 26. jan. 1866 odpustky plnomocné udelil pre tých, ktorí tieto chrámy od prvých večerní — až do západu slnka druhého dňa odpravia, dobre urobí pútník, keď si chrám sw. Petra — jačo od všetkých ostatných oddialený — odpravia v predvečer a ostatných šiest nechá si na druhý deň v tom poriadku, od sw. Sebastiana počnúc, jačo som vyššie bol poznačil. Sw. spoveď a prijímanie nech nábožný pútník odpravia pred začiatkom navštevovania bazilik odpustkových, v ktoromkoľvek chráme dla pohodlia a ľúbosti. Jestli by ale kto nechal si spoveď u sw. Pavla odhaviať a žiadal by tam raňajkovať, je v blízkosti chrámu júci hostinec. K pobožnosti tejto pre Nemcov vydal Dr. St. de Baal, rektor nem. hospicu pri sw. Petre, modliacu knižku pod názvom: „Die Wallfahrt zu den sieben Hauptkirchen Roms“, k dostaniu u Spithövera in Piazza Spagna.***) Kto bude pobožnosť túto v predrečených bazilikách konať, hľadať oltár odpustkový, s nápisom: „Unum ex septem“ „jeden zo siedmych“, totižto oltárom, majúcich výhodu (privilegium).

Poznamenanie. Slováci môžu sa vo veľchráme sw. Petra spovedať u spovedníka uhorského, nateraz wd. p. Alfonza Gmitter-a, z rádu wd. DD. Minoritow; alebo u spovedníka pre Čechow a Morawanow. Na spovednici uhorskej je nápis: „Pro

*) Obvyčajne sa ísť v inom poriadku a pešky navštevujú. Vidz Najšiu cestu v Pútn. sw. wojt. z r. 1888. Red.

**) Pre Slovákov pobožnosť, opis a modlitby k navštevovaniu kostolow nachádzajú sa v „Nábožných Výšlevoch“ od dr. Radlinského, v časti o sviatosti pokania: „Pobožnosť v čas milostivého leta.“ Siedme vydanie str. 255.

Hungaris = pre Uhrov." — Spovedelnice nachodia sa v priečnom križi chrámu, v ľavom jeho ramene, t. j. od sakristie — ktorá je hneď za kaplnou kanonikálnou — na ľavo.

Čo zvláštnosť pri spovediach týchto rímskych odpustkových spomínam tu uderenie palicou. Kajúcnik totižto po obdržanom rozhrešení odstúpi a kľakne si pred spovednicou, načo kňaz spovedelník dotkne sa ho tenkou paličkou, ktorú má v spovednici pripravenú — a hovorí istú modlitbu nad ním, — s týmto ale sebauponížením dojde kajúcník istých neplnomocných odpustkov. Ku tomuto udereniu palicou pristupujú aj také osoby, ktoré sa nespovedali, — je to skutok uponíženia sa pred Bohom, — výkon uznania svojej hriechnosti, — výkon odpytovania za hriech, — a preto sám v sebe skutok záslužný; nad to ale nabýva milosti odpustkov. Tohoto obvyčaju mimo sv. Petra v Ríme nikde nenie. Po dokonanej spovedi odbýva sa dosťučinenie kňazom uložené obvyčajne u zábradlia konfesšie, čili na prahoch — ad limina — sv. Petra, aby Boh jeho orodovaním tak ráčil prijať poľanie nasse, jačo prijal poľanie jeho, keď sa obrátil, Ježišsa zbadať a „prehorľo plakať“.

Okrúžné prezeranie Ríma.

Dňa 24. novembra ráno.

O 9. hodine ráno wiedol náš náš „cicerone“ (mysľow: čičerone), ináč vodič, ktorého povinnosťou bolo nám pamätnosti Ríma ukázať aj wyswetlenať, našou ulicou, t. j. via quattro fontane ku sewero-západu, cez via Felice a Sistina na roweň u swahu „Monte Pincio“ ku dwojmážowému chrámu ústawu francúzského. Tu postál s nami. Z wýššiny tejto idú do ulice „Condotti“ hlboké schody z oboch strán — v prostriedku nádržka wody s wodomedom — ktoré schody dowedu do „via Condotti“ a touto ulicou na „Piazza Spagna“. Roweň táto od ulice Condotti je wysoko postawená, a sluje „Piazza della Trinita dei monti“. Chrám tento je mojím wedomím jediný v Ríme, ktorý má weže (dwe) na priečelí chrámu, ináč rímske chrámy majú len utesšené fasády (čelustie), a alebo žiadnej weže, alebo majú wežu u bohu, v úzadí, tať že jej ani newideť. Chrám tento má pri sebe konwent francúzskych mníšok „Dames du Sacré Coeur“, t. j. „Panie od najsw. Srdca“, ktoré tu medú ústaw diemčenský.*) Chrám je otworený ráno do 9. hodiny. Stawaný bol kráľom Karolom VIII.

*) Francúzsky národný chrám je wlastne S. Luigi dei Francesi, o ktorom na swojom mieste.

r. 1494, terajšie ale nádherné mystrojenie svoje ďakuje kráľovi Ľudvíkovi XVIII. Vnútri sú mnohé krásne maľby od výtečných umelcov. Pred chrámom čneje do výšty obelisk rímsky, na spôsob obelisku námestia ľudového — del Popolo — ktorý je originál tamtoho.*)

A feweru od námestia tohoto medie krásna cesta, obrúbená piniami, cyprešami, palmami, východnými kvetinami, kaťusami a aloemi z oboch strán, i v zime vonku zostávajúcimi, do zahrady, ktorá je najkrásnejšia nielen v Ríme, ale snáď v celom Taliansku. Je to zahrada na vrchu Pincio, ku ktorej sa z Piazza del Popolo, vychádza. My ale súc už na terašje „de Monti“, odtiaľ sme si pozreli toto čarovné miesto. Od ústamu francúzskeho ide sa hore ku takrečenej „Villa Medici“, štamanej kardinálom Ricci-m z Montepulciano. Odkúpil ju kardinál Ferd. de Medici a v nej uložil znamenitú zbierku starožitností, ktorá odviezla sa potom do Florencie a umiestila v muzeume „degli Uffizi“, a ktorú sme na zpiatočnej ceste vo Florencii obdivovali. V tomto paláci býval Galilei po čas inkvizície, ktorá proti nemu zamedená bola pre jeho náhľady a učenie astronomické, od mtehdajšieho učenia odchýlné. R. 1801 prevzala palác vláda francúzska, a teraz nachádza sa tam akademia francúzska = „Academia della Francia“ pre umelcov francúzskyh, ktorí sdržujú sa pre svoje sbofonálenie v ume- niach v Ríme. V pravom krdle palácu je zbierka veľmi zaujímavých sádromých modellow, ktoré možno vidieť denne okrem nedele od 8—12 hodín a po obede až do večerného zmonenia.

Na ľavo od „Villa Medici“ je vchod do zahrady

Pincio,

majúcej veľmi príjemné prechádzky a sady. V tú stranu k mestu má výsofú terašsu so zábradlím, odkiaľ ľúbezny pohľad na celé mesto, zvlášťne na Watifán, ktorý oproti leží, a na vrch Janiculus s jeho willami a krásňhájmi. Popri cestách prechádzky z oboch strán predstavujú sa sochy biele výtečníkom italskýh; zvlášťne ale v úzadí zahrady, nad willou a parkom „Borghese“ je celý „háj sôch“, jafo Bonfay homori vo svojom opise, z čistého, jafo sňah bieleho karrar- ského mramoru, kde medzi neznabohmi, nacionálnymi ztrestencami a slob. murármí vidieť aj štatočného medomca, jezuitu P. Secchi-ho, výtečného hvezdára. Tak by si zaiste mal každý národ uctiť tých

*) Hranolow čili obeliskow v Ríme, postavených na verejných miestach, je 10, a sice pod Lateranom, — S. Maria Maggiore, — Minerva, — Monte Cavallo, — Monte Citorio, — Pantheon, — Námestie sv. =peterské, — Piazza Navona, — del Popolo a Trinita de Monti.

mužom, ktorí preň žili, pracovali, obetovali sa. Tu učiť sa treba oslavovať si predkom svojich a oduševňovať sa jejich skutkami. V tejto zahrade vidíš, ako kedysi v kúpeľoch Karakallových alebo Diokleciánových, rímsku šľachtu, ktorá sem prichádza denne pred západom slnka i pešky i v nádherných ekypážach, kde pomozý jakéhokoľvek pána by boli, zachovávali nutno svoje „jeden za druhým“; jakonáhle by sa niektorý možka proti tomuto poriadku premínil, vytiahne ho četník z radu, postaví ho za posledného a okrem toho napíše si ho do svojej úradnej tobolky. Ja sám videl som túto procedúru pri moste sv. anjelskom, kde sa pre veľkých náwal kočom i vozom s kamením na taligách o troch koňoch — cordé — zastavila premávka. Nebolo tu nič viac len dvaja četníci, a títo boli v stave udržať poriadok, kde bolo na štá kočom. Bolo to 30. novembra po slawnej nassee u svätého Otca audiencie. Jeden wetturino mal pánom s červennými pásmi, myslal, že on náš chudiacom v čiernych pásoch, ničím nemyznačených, okrem svojou jednoduchosťou, môže predbehnúť, — aj vyšiel z radu a postavil sa práve pred náš pomoz; ale zle: prišiel policajt, wzal koňa za fantár, sám ho obrátil nazpät a hnál ho za posledného. Ja som tých pánom poznal, ktorí wnútri sedeli, — ale boli tichí, — nepoviem, kto to bol, nemyzradím, wšak oni, až toto budú čítať, zaisť pomedia: „Ach! ten wšetko zbadá! No ale nepowie, keď sľúbil.“

Teda aj na Pincio je taký prísny poriadok, čo je aj nutno potrebné, lebo ináč by sa najväčšie nešťastia mohli prihodiť. Kto chce motrelého kráľa „unity“*) vidieť, nech len ide na Pincio, asi o 4. hodine popoludní ho umidí. Ja som videl o štvrti na štvrtú popri „Albergo d'Italia“ na faetone s krásnym párom tmamopejkow poháňať J. Weličestwo aj s forunným princom Wiktorom Emmanuelom, ktorí môj pozdram veľmi úctive prijali a s úplným soddvihnutím a složením cylindra až do pol pásu blahosklonne wrátili, — do zahrady Pincio sa wezúcich. Tam ich niektorí pozdrawia, ale wäčšina ich ignoruje. Jejich pomozý nemyznikajú nádhrou, jako wiedeňské zlato-zelené dworské kočy; sú jednoduché. Widíš tuto v malom celý swet. Wty aspoň wideli sme tu z každej čiastky sweta ľudí, — pútnikom zo wšetkých strán. Mňa zwlášťne zaujímali klerici. Wideli sme ich v červenných talároch a čiernych pásoch: to boli chowanci kollegiuma Germanico-Hungaricum=a. Wideli sme ich v modrých, w fialkowých, v čiernych, áno aj v popolawých súkenných remerendách. Najviac ich chodilo prawda v čiernych remerendách, ale zas bol v pásoch rozdiel, — a v týchto wšutku bola rozmanitosť veľká. Wty sme dobre pozerali do týchto mladistwých twári chowancow

*) Jednoty, čili sjednotenej Itálie.

cirkve svätej. A veru sa nám veľmi ľúbily: zrkadlila sa v nich radosť, šťastie, spokojnosť. Niektorí nás pozdravili; zaisť sa domýšľali, kto sme, lebo keď aj týmto zasvätencom prísnych wied bohoslowneckých kedý-tedý zbýwa toľko času, že môžu do ruky wziať nowiny a čítať bežné, denné otázky a zpráwy. Teda zaisť medeli, že sme my uhorskí pútnici, kňazi. Ó, koľká nádej vo vás, drahí mladíci! koľko očakáwaní spočíwa pre cirkew božíu! Ó málo rokom rozptýlite sa po celom swete a po celom swete budete hlásať pramdu, boríš modly XIX. stoletia, ničť lož, podwracať blud, plieniť hriech, sťať, pestowať, utwrdzowať wieru a mravý! Ó Bohom teda, drahí mladíci, k štúdiám, k práci! Powolanie wásse buď wám modítkom a slasťou žiwota! Za Boha, za cirkew, za ľud nech zahriemajú sa srdcia wásse. Wy ste cirkew budúca, — čo na wás čafá? Kto by to predpomedal?!

Zahradu túto, — jakoby kúžlo zo starodáwných bájoť, — wyčaril pápež Pius VII. swojou šteditosťou a umeleckým duchom s weskými nákladmi na tom mieste, kde už aj v pohanských časoch krásu polohy oceniť medeli; lebo už wtedy stály tu zahrady Lukullowe, s ktorými od juhovýchodu susedily sady a willy Gallustiowe. Je tu každodenne asi dwoma hodinami pred slnka západom hudba, ktorá trwá až do slnka západu. W úzadí parku je zábradlie s krásnym wýhľadom na willy a welikánsku zahradu kniežat Borghese s mnohými sochami, wodomietmi, nádržkami wodny, bohato prácou sochárskou ozdobenými, do ktorej wchod je hned v pramo za bránou del Popolo.

Pohľad na túto čaročrásnu willu esťte dokonálejšie poskytuje terasša zo susednej zahrady akademie francúzskej, do ktorej za malé zprepítné wrátny wchod domolí cez palác Medicejský aj z „via Pinciana“. W zahrade čili krásňoháji „Pincio“ je ostrončes, na ňom wdomé hodiny, jakési „mobile perpetuum“, ktoré zostawil istý pater jezuita. W Ríme, čo je krásneho, pochodí najwiac od pápežom, kardinálow, kňazom, najmä jezuitom, — a hotomé si anektujú prisslí wíťazi „di porta Pia“.

Z predného „Belwederu“, ktorý wznášsa sa nad samým ľudovým námestím, poskytuje sa ošu preutessený wýhľad na celý Rím s jeho početnými bánami (kupolami). Sneh u nás spatruješ z nádherne báne, ktoré bys rád rukou dosiahol s wýssky swojho stanowiska. No, toho nedowedieme, ale sídeme dolu na

Piazza, čili námestie del Popolo,

a k porte, čili bráne del Popolo. Je to brána ľudu. W Ríme starobylé múry okolo mesta zwäčšsa esťte stoja, a tak aj brány esťte jestwujú. Bránou del Popolo wchádzali wšsetci tí do Ríma, ktorí

prichádzali z hornej alebo zo strednej Talie. Námestie je veľká ellipsa, na ktorej stredu čneje jehlanec čili obelisk, ktorý cisár Augustus (30 r. pr. Kr.) z Heliopolisu do cirku maximusa dal premieŕ, pápež Sixtus V. ale ho sem postavil a Lem XII. štyroch modu chrliacich lemov okolo jehlanca vystavať dal. Voči „Corso“ práve je brána del Popolo, od ktorej na pravo stojí

Chrám Bl. P. Marie del Popolo,*)

stavaný nad pohrobiskom krmelačného tyrana Nero=na r. 1100, v XIII. ale století sfrze ľud rímsky — SPQR**) — obnovený; preto menuje sa aj chrámom B. M. ľudu, del Popolo. Rod kniežací Chigi***) má tu svoju kaplnu s bálnou, ktorú ešte jeho zakladateľ, bohatý kupec zo Sieny, Agostino Chigi, dľa fresky Rafaelovej vystaval, jeho ale prawnú, Alexander VII. P. P., 1661 opravil a okrásil. Kaplna táto má fresky dľa Rafaelových kartonov,†) od M. della Pace vymenené. Tuto je hrobka kniežacej familie Chigi. Z ľavého bohu prvá kaplna je kresťánska, má dve schránky — tabernakula — vzácné, kde zachováávajú sa nádoby pri kresťanskej potrebné. Svätosť tohoto chrámu je 8. septembra „Narodenie B. Marie“, v ktorý deň až do r. 1870 pápeži v najslavnejšej gále do chrámu tohoto prichádzali a tuto omši svätej prítomní boli. — Kláštor pri chráme B. M. del Popolo je mníchov Augustínov, v ktorom sa r. 1510 aj Martin Luther sdržiamal, keď bol na zodpovednosť do Ríma predvolaný, — a zaiste v ňom aj omšu sv. slúžil, — ktorý že vraj ani pri svojej primičnej omši svätej v transsubstanciácii = v preposvätenie, premenenie chleba v telo a vína v krm najsvätejšiu Ježiša neneril.

Z juhu námestia, t. j. idúc ku mestu v rohu ulíc Ripetta a Corso, nachádza sa chrám Bl. P. Marie di monte Santo, nazvaný tak od mníšok Karmelitánok z Monte Santo v Sicílii.

K západu medzi ulicami Corso a Babuino v rohu je celkom podobný, jednačo stavaný, bálnový chrám Bl. P. Marie dei Miracoli, tak zvaný od jedného milostného obrazu, ktorý v ňom v úcte držia. Je tu šborová kapitula.

Z Piazza del Popolo vzali sme smer východný, išli sme ulicou via Babuina na pekné námestie

*) V Ríme je okrem kaplniek 35 väčších chrámov ku cti Bl. P. Marie zasvätených.

**) Senatus Populus-Que Romanus, t. j. Rada i ľud Rímsky.

***) Wyšlov: Ridži.

†) Náčrtov.

Piazza di Spagna,

t. j. námestie španielské, tak zvané od vyslanstva španielskeho, ktoré tuto má svoj palác. Na tomto námestí r. 1857 postavil pápež Pius IX. na pamiatku r. 1854 vyhláseného mieročlánku neposkytnutého počatia Bl. P. Marie, sochu neposkytnutej P. M. so štyrmi prorokmi na podstavci v sediacej postave. Stĺp, na ktorom Immaculata stojí, je staroveký z cippolino-mramoru, ktorý r. 1778 našli v Campo Marzo. Z námestia tohoto na strane východnej ide sa po Scalinate*) hore ku chrámu SSS. Trinita de monti. Preutešený to pohľad: na vrchu Pincio chrám s jehlancom, výmobiaci nad námestím. Na južnej strane námestia je znamenitý a veľazaslúžilý ústav cirkve kresťanskej, totižto

Propaganda,**) čili ústav pre vychovanie mierozvestom (misiónárov), r. 1627 škrze Urbana VIII. pápeža založený a škrze Alexandra VII. dokonaný. Nesmrteľných zásluh získal sebe ohľadom tohoto ústavu brat pápeža Urbana VIII., Antonio Barberini, kardinál, ktorý behom svojho života mnohé nadania v prospech jeho založil, po smrti ale celý svoj majetok jemu wenoval. Škrze tento ústav pápeži uskutočňujú poslanie svoje: „Sďte do celého sveta a hlásajte ewangelium každému stvoreniu.“ Je toto biskupstvo — diocéza — celého sveta, lebo Congregacia de propaganda fide, ktorá v tomto kollegiume má svoju residenciu, požíva výlučne pravomocnosť biskupskú nad všetkými misiami, aj biskupmi-misijnármi, apoštolskými wikármi, apoštolskými praefektmi. Ústav má asi 150 chovancov z každej časti sveta, z každého národa, z každej barvy mladíkov, ktorí tuto vzdelaní bývajú za horlivých apoštolov svojho kraja a národa. Chovanci sľadajú sľub, ktorý im pápež Alexander VII. predpísal, „že zaväzujú sa všetkým zákonom tohoto ústavu podrobovať, do žiadnej inej spoločnosti čili kongregácie newstúpiť bez domolenia pápežského, duchovný stav sebe zvoliť, život svoj k blahu duši a prospechu katol. wiery obetovať a v úrade pastierov duchovných a misijnárov ta sa odobrať, kam od kongregácie poslaní budú.“

Kongregácia pozostáva z jednoho kardinála-praefekta, z jednoho kardinála-oekonomu, t. j. predstaveného dôchodkov, a z 23 kardinálov duchovných reholí, z praeláta-tajomníka a z nižších úradníkov.

Nateraz predstaveným propagandy je kardinál Simeoni. Výchovu ale a prednášky medzi jezuiti; profesorom je 20. Zvláštny zreteľ obracia sa na východné reči, lebo ztadiaľ najviac chovancov

*) Schodoch.

**) Rozširujúci (ústav).

prichádza. Ústav má svoju veľkú knižnicu, muzeum,*) zbierky modelov východu, zvlášťne Ázie, Afriky. Ústav má svoju tlačiareň. Litierky orientálnych rečí bývajú v propagande najlepšie, no Francúzi pobrali ich a poslali do Paríža; avšak ústav má zaš nové, dla terajšej potreby uspokojené.

Na sviatok troch Kráľov odhýva sa v propagande veľká cirkevná slavnosť rečová, — vtedy každý chovanec, jakejkolvek národnosti by bol, vo svojej materčine drží jakejkoľvek kázeň. Prednáška končí sa spewom, jako u ktorého národa je vo zmyslu.

Tohoročná slavnosť odhývala sa v chráme sv. Andreja delle Fratte, ktorú nachádza sa južne oproti ústavu. Slavnosť táto v „Kat. Nominách“ opisuje sa takto:

„Pútnik, ktorému dostalo sa toho šťastia, že môže na tri Kráľe sdržovať sa v Ríme, vidí na svoje oči veľkú zážrať kresťanstva: rozličnosť vo všetkých národov v jednotu viery. Kaplna propagandy (teraz chrám sv. Andreja) mení sa v panorama katolíctva. Kňazi rozlično-rečových obradov východu i západu, ktorí sdržujú sa v Ríme, slúžia sv. omše, každý dla svojho obradu, vo svojom obradnom jazyku, v tej kaplnke, z ktorej bez prestania vychádzajú apoštolovia všetkých národov. Všetky tieto jazyky, všetky tieto obrady a všetky tie formy, ktoré — trebárs rozličné — v tej istej jednote splývajú, charakterizujú katolícku cirkev znamenite. Ano, toho dňa videl som v sláve prorockého vyzdobenia — píše J. Gaume: Kom in seinen drei Gestalten — nesmrteľnú nemeštnú Bohočloveka Ježiša Krista, ktorej jej ženích dal zo zlata tkaný odem a rozličnej barvy plášť. „Stojí Kráľovna tebe po pravici v odeme pozlátenom: ozdobená rozličnej barvy rúchom.“ (Žalm 44, 10.)

Živá táto jednota katolíctva zjavuje sa ešte výpukejšie v slavnosti jazykov, ktorú v ten deň alebo neskôršie v kollegiume propagandy jeho chovanci rečením vo všetkých, a spoň hlavnejších jazykoch sveta konajú. V toho roku vydržovali ju 15. januára. Chovanci kollegia propagandy, budúci kňazi-misionári, z príležitosti jubilea sv. Otca oslavovali Jeho Svätosť židovský, syrský, kurdistanský, peršský, chaldejský, arménsky, arabský, georgický, latinský, staro- i novogrécky, nemecký, švédsky, dánsky, normánsky, bulharský, románsky, ruský, portugalský, anglický, český, španielsky, slovenský, albánsky, fletský, ruský, hormátsky, francúzsky, maďarský, indický, taliansky, holandský a poľský. — Dopisovateľ „Magyar Allamu“ sdeľuje, že pri tejto slavnosti, ktorá predstavovala v poklone jazykov

*) Zbierka pamätností.

a národom svetomú významnosť katolíctva, vznesené obecenstvo vytrvalo až do konca s napnutou pozornosťou. Chrám bol krásne ozdobený, — Velebná Smiernosť oltárna na tento čas odnesená; chrám celý podobal sa viac koncertnému salónu, než domu Božiemu, bilety boli vystavené početné, chrám bol preplnený. Pán rektor propagandy zahájil slavnosť krátkou rečou; nasledovala Duvertura,*) ktorú s najdokonalejšou presnosťou predniesli; na toto striedali sa v najväčšej rozmanitosti rečníci-chowanci, prednáška nasledovala prednáškou, a síce najprv v rečiach asiatských, potom aethiopských, konečne europejských, z týchto ale mnohé museli vystať, lebo tamtie viac času zaujali a čas ubiehal. Zvláštnu veselosť spôsobil Číňan svojou spemavou prednáškou. Pribehy celej slavnosti dokončil sa bez pomýlenia. Od propagandy učte sa vychovávať v reči národu chowancov duchovenstva! Hľa, toto je účinkovanie svetomé propagandy! Propaganda poskytuje aj tým prístrešie, ktorí pre vieru, pre zastávanie práv cirkevných vyhnanstvo trpia; tak: biskupom od vlády vypovedaným.

Od propagandy idúc popri ústave k juhu prídeme ku chrámu

S. Andrea delle Fratte, ktorý má veľkú poveseť, lebo v. 1842 obrátil sa v ňom učený a bohatý žid Alfonso Ratisbonne na vieru Kristovu v pravde záračným spôsobom. Tobias Ratisbonne narodil sa 1. mája roku 1814 v Štrasburgu z bohatých rodičov, študoval chodil v Paríži, kde stal sa doktorom práv a právotárom. Jeden bohatý strýc daroval mu kone, hyntov a mnoho peňazí, áno svoj bankársky závod chcel mu odovzdať. Tobias mal už aj bohatú snúbenicu, o ktorej sám hovoril, že milšieho stvorenia jebe ani predstaviť nemohol. Nič mu nechýbalo, len vier a. Sláva a srdce jeho v Paríži oslavičím sa naplnilo, len vieru celkom pozbylo. Na židovskú vieru práve nič nevedel, kresťanstvo nenávidel, a to tým viacej, že brat jeho Teodor stal sa katolíkom a kňazom katolíckym.

Ponemáč Ratisbonnoma snúbenica bola ešte len dieťa 16-ročné, bolo mu so snátkom ešte čakať, preto pustil sa na ďalšiu cestu, aby si svet obzrel. Tak prissiel — zaiste Božím riadením, lebo v cestovnom programe to nemal — do Ríma a tuto zúril a klial proti kresťanstvu. Takto rozhorlil sa v dome, jemu ešte z Paríža známeho barona Busiere, v náruživosti a zúrení proti viere katolíckej. Baron, síce obrátencom z protestanstva, bol horlivým katolíkom a zaiste z Božieho vnufnutia navrhnul Ratisbonnowi, aby nosil na krku medailu neposkvr. Počatia Bl. P. Marie, s nápisom: „Sw.

*) Hudobný kus.

Panno, bez posŕkvrny počatá, oroduj za nás!" Baron hovoril: „Vy zaiŕte tento môj nápad budete držať za smieŕny, no mne veľmi mnoho záleží na ňom, lebo ja tento medaillon vo veľkej úcte a vážnosti držím.“ Ratisbonne zo žartu primolil v tom predŕavzati, že agnuŕteŕ ten, jaŕo znať bigotterie katolíckej ŕvojej ŕnúbenci doneŕie. Vzal teda medaillon na krk. Na to baron: „Ale kto medaillon noŕí, povinný je ráno i večer pomodliť ŕa modlitbu ŕw. Bernarda: „Rozpomeň ŕa, ó prebľ. Panno!“ (Memorare.) Žid ŕa ŕpieraľ, baron ale rieľol, že to ŕu tej zľúŕŕe, ktorú učiniť chciľ, nezmeniteľne patriľ. Na to ŕpíŕal ŕi Ratisbonne fratúckú tú modlitbu a ŕľúbil, že ŕi ju ľaždé ráno i večer prečíta. Žid vyŕmiel ŕa aj ďalej z wiery naŕŕej, ale modlitbu vyhľamoval.

V Ríme žil v tom čaŕe bývalý ľráľomŕŕo-francúzŕŕy miniŕter gróľ La-Ferronayŕ, ktorý bol veľmi nábožným mužom a ŕ baronom Buŕŕierom veľmi ŕpriateľený. Baron rozprával gróľovi, čo ŕ Ratisbannonom vyľonal a odporúľal mu ho tiež do modlitby. (Brat Tobiaŕŕow Teodor už dávno dal ŕa zaňho modliť v braterŕtve Bl. P. Marie Wíľaznej v Notre Dame v Paríži.) Naŕledujúce ráno bol gróľ Ferronayŕ v baŕilike S. Maria Maggiore na omŕŕi ŕvätej a bezpochyby modliľ ŕa za Ratisbonna. V ten iŕtý deň večer zomrel gróľ ľahľou ŕmrľou blaholavený.

D dva dni po ŕmrťi gróľovej, 20. jan. 1842, ŕtreľnul ŕa baron Buŕŕiere, idúľ do chrámu ŕw. Andreja, aby uŕporiadal trúchľoŕľužby za nebohého gróľa, ŕ Ratisbonne-om. Buŕŕiere vyhľal Ratisbonna na prechádžľu a proŕil ho, aby ho trochu počľal pred ľoŕtolom, zaľial by ŕtraniwa ŕľužieb Božích poriadľy porobil.

Poľial ľawil ŕa Buŕŕiere v ľľáŕŕtore, ŕ chrámom ŕpojenom, woŕŕiel Ratisbonne z dlhej chľíľe do chrámu. Buŕŕiere, vyhnduc z ľľáŕŕtora, nenáŕŕiel monľu Ratisbonna; hneď myŕleľ, že je v chráme, ľľadal a ŕľutočne náŕŕiel ho tam, v ľapľne ŕw. Michala archanjela, ľde ľľáčal, majúľ twár v ruľách uŕchowanú. Buŕŕiere priŕtúpil ľ nemu, do ŕŕtýr ráz doľľnul ŕa jeho pleca, až ľonečne precíťnul, wŕŕal a ŕo ŕľzami v oľách a ŕľoženýmľa ruľama prerieľol: „Ach, jaľo ŕa tento ľľowef, za mňa modliľ!“ Rozumel gróľa La-Ferronayŕŕ-a. Potom vyhľahnuc medaillon z prŕí, boľľáwal a ŕľzami ŕmäľal ho a proŕil Buŕŕiera, aby ho zamiedol ľu ľňazovi, lebo že ŕi taľ túžobne žiada ľrŕŕ ŕväť, žebý bez neho ani žiť nemohol. Baron zamiedol ho do jezuitského ľľáŕŕtora „al Gesù“, ľu francúzŕľtemu páťrowi Willeŕfort-owi, ktorý ho oŕľowil, aby mu vyhľawil ŕwoju žiadoŕľ. „Ľa ŕom ju widel, — widel ŕom ju“, wravel a zmocniľy ŕa ho city poľhnutoŕŕi. Potom, ľeď ŕa bol uŕľoľoľil, poľľáčowal: „Ľotwa že ŕom za minúťu v chráme ŕa pobawil, zmocniľ ŕa ma zľazu newýŕľowný nepoľoľ; ľeď ŕom oľi pozdwiľnul, zľratilo ŕa zľľľu móľmu celé ŕľa-

wanie, len jedna kaplna sústredňovala w ťebe žiaru a lešť newidany. A u prostred tejto žiary zjawiła sa mi na tom oltári Bl. P. Maria w postawe meľbenej, s wýrazom sladkej milosti, tak jako je na medaillone wyobrazená, a ja, ťahaný mocou neodolateľnou, som sa jej priblížil. Bl. Panna ukázala mi, aby som ťafnul, a zdalo sa mi, jako by bola riekla: „Tak je dobre!“ Nemlúwila so mnou, ale ja rozumel som wšjetkému.“

Obrátenie Natisbonne-owo primálo sw. Otca Nehora XVI. k tomu, že dal celú wec príjne wšjetrit a wýrokom potwrdil, že sa tu stal opravdowý zázraf. Dotyčný dekret wystawený je 3. Júna 1842.

Bušíere ďalej rozpráva: „Keď sme wysšli od P. Willeforta, issli sme najprw do hlavného chrámu Bl. P. Marie Maggiore wdafy wzdat Pánowi, potom do sw. Petra. „Ach, teraz,“ homoril Natisbonne, silno mi rukú štíšťajúc, „teraz poznáwam tú welikú lášťu, s ktorou katolíci svoje chrámy osšetrujú, pochopujem tú wrúcnosť, s ktorou ich ozdobujú. Ach, jako je tu dobre, človeč by tu nedbal uštawične šotrúwaf. Toto nie je zem, je to predšieň neba!“ Pred oltárom Wel. Swiatošti tak zmocnila sa ho prítomnosť Ježiša Krista, že štoro zamdlel, musel som ho podporowaf a won wyniešť, tak sa mu zdalo byť hrozným štáf w blízkosti žiwého Boha nepokrštenému. Wen do kaplny Bl. Panny ušilowal sa dôjšť. „Tu necítim bázne“, homoril, „tu cítim sa byť pod ochranou nekonečnej milosťi.“

Znomu wypytowal som sa ho, jaké bolo to zjavenie Bl. Panny? Nemeľel uďaf, jako octnul sa z kaplny prawého boku chrámu na ľawom boku; len to homoril, že ofamžite octnul sa w kaplne Bl. Panny na kolenách. W prwom ofamžení že uzrel Kráľownu nebies w newýšlownej kráse a jasnosťi, ale že jasnosť tú nebesťú nemohol zniesť. Tri razy že sa pokúšil uzreť celkom Matku milosrdenštwá, awššaf bezwýšľedne, nemohol zraf svoj pozdwihnúť wysše rúk, z ktorých rozliewala sa milosť wo škwúcich paprškoch. „Ó, Bože môj!“ tak wzdychal, „ja, ktorý som pred pol hodinou eššte zlorečil . . . ja, ktorý som katolíckú cirkew eššte nenáwidel! . . . Ale wššaf tí, ktorí ma znajú, dobre wedia, že som, po ľudšty súďac, mal záwažné príčiny w židowštwě šotrúwaf. Mod môj je židowšť, snúbenica židowka, štrýc je žid. Keď štanem sa katolíkom, obetujem wššetky svoje záujmy a nádeje. Ja nie som pomätený; ťaždý dobre wie, že nie som, ani nebol som pomätený.“

Chýr o tomto zázračnom prípade rozniešol sa rýchlo po celom Níme a spôšobil welké odusšewnenie a radoštné rozčúlenie myslí. Dnedlho wedel o tom Paríž i Štrasburg, ťde zwlájššte u rodiny wec táto narobila welkého pohnutia. Nie je teda diw, že dňa 31. januára, na ktorý deň bol fršš Natisbonna uštanowený, chrám al Gesù —

kde krst svätý udeľovať sa mal — bol preplnený zvedavým a nábožným obecenstvom. Cieľu najprimeranejšie bude, keď o tomto nechám rozprávať očítoho šwedka, pochválne známeho katol. spisovateľa Gaume-a, ktorý práve wtedy w Ríme sa zdržoval a celému deju prítomný bol. Gaume píše: „Dnes bol som šwedkom takej slávnosti, vlastne priebehu, ktorého pamiatka newynjde nikdy zo srdca môjho, — rozumiem pokrstenie Ratisbonne-a. Ten desať dní bolo medzi obrátením a pokrstením, ale podivuhodný katechumen všjetko wedel, všjetkému rozumel, tak že šlowutný fard. Mezzofanti, ktorý mal ho dla svojho úradu z náboženstva zkušať, s úžasom widel plnosť šwetla, ktorým Dtec šwetla túto omilostenú dušu w ofamžení obohatil. Jaké to podívanie! Baron Busšiere, obrátenec z protestantizmu, primáďza žida do lona cirkwe katolíckej; a to jakého žida! Mladého Francúza, w celej síle svojho ducha, s výbornými wlohami, s powolaním života, ktorý — wčera ešte posmiewač, neznaboh, rúhač — dnes bol tichým baránkom.

Slavný Dupanloup, wtedy ešte len jednoduchý kňaz, potomný biskup orleanšský, držal príhodnú kázeň (lebo šdržoval sa práve wtedy w Ríme), w ktorej oslawował božské milosrdenstvo a lásku Bl. P. Marie. Šla, niečo z nej na ukážku: „Ó, Bože dlhošhowiewajúci, ktorý nás miluješ wzdor biednosti našej! Tvoje milosrdenstvo je niekedy newýšlowne hlboké, vážne, milostné — a dowol to powedať: bez konca mocné i spolu nežné. Brazu celé swäté mešto prefwapené je zwešťou, ktorá každé kresťanské srdce radosťou naplňuje; len, ktorý wčera ešte posmiewał sa priateľom Božím, hľa, už wyznáwa šw. ewangelium. Milosť s hora rozliala sa po rtoch jeho, a už teraz len požehnanie a láska z úst jeho plynie. Swetlo obživujúce zákona Božieho z očí jeho ššlahá, tak že možno powedať, jedným dotknutím milosti nebeskej všjetkému sa naučil. Jako že štaly sa oči duše jeho tak lesklými, jako bol oswietený tento rozum, ktorý teraz všjetkému rozumie?

Ó, Bože! jak dobrý, jak nekonečne láskawý si Ty!

Ó, Maria! Ty si arcidielom božskej moci! Ty si dobroty jeho najdojímawejšou myšlienkou! Ty si najšladšším úšmewom jeho milosrdenstva! Ó, Bože, daj oči tým, ktorí ich nemajú, aby wideli Mariu a porozumeli šladkému úšmewu jej materinského pohľadu! Daj srdce tým, ktorí ho nemajú, aby milowali Mariu a od Marie k wečnému Šlowu, k Ježišowi, — od matky k synowi je len jeden krok ďalej!“

Ratisbonne-owi dané bolo pri krste swätom meno Alfonz Maria, a hneď po krste prijał aj swäté birmowanie a wel. Šwiatosť Oltárnu.

Takto štal sa Natisbonne kresťanom-katolíkom, a ponemáč nebol w štave nakloniť snúbenicu k prijatiu křtu švätého, vzdal sa jej celkom, štal sa jezuitom a o 5 rokov bol w Lavali za kňaza posvätený. Jašo kňaz vymolil si byť misijnárom pre židom. S bratom Teodorom založil k tomu cieľu kongregáciu, „Notre Dame“ od Sionu nazvanú. R. 1855 odcestoval do Jeruzalema, kde so svojou kongregáciou blahodarne účinkoval na obrátení svojich súfmenowcom. W Ríme koná sa každoročne w deň 20. januára, jašo wo wýročnú pamiatku tohoto zázračného obrátenia, w chráme S. Andrea delle Fratte veľká slavnosť. Takéto príhody majú w Ríme naznačené mnohé chrámy. Šať šťastlivý je, ktorý dlhšie zdržujúc sa w Ríme, väčšiu časťku rímskych chrámov pozná z wlastného widenia, a takéto príhody, jašo jasné dôkazy božského riadenia cirkwe svojej na mieste dejisťa ašpoň w duchu obdivovať môže! — W chráme tomto má krásny pomník zasľúžený francúzsky kat. žurnalista † Louis Veuillot, bývalý hlavný redaktor „L'Univers-u.“

Z chrámu S. Andrea delle Fratte išli sme nazpäť na Piazza di Spagna na via Condotti, odšiaľ sme rovnou čiarou wedľa Palazzo Ruspoli, — ktorý nám na ľavo padol a nachádza sa w rohu ulíc Corso a via Fontanella, wedľa Palazzo Borghese, ktorý nám bol na pravej ruke ešte vždy in via Fontanella, — išli cez via della Tinta, do via Tordinona až po most anjelský.

Ponte S. Angelo. Prvý raz wídeť most anjelský, pod ním Tiberu, a za ním kolosjálne do wýššky čnejúci hrad anjelský, to pohne člowekom! Zostali sme štáť a newedelí sme sa našítť pohľadu na veľkolepé toto jamišto. Most anjelský je medzi desiatimi, ponad Tiberou wedúcimi mosty, najznamenitejší. Most tento, pred tým „Pons Aelius“ nazvaný, postavil r. 136 cisár Hadrian nad 5 oblúkaj aš s hradom anjelským, ktorý si za pohrobisšte ustanovil. Pre ozrutnosť štawby nazýwa sa ináč moles Hadriani. Wúry hradu tohoto sú ohromné i čo do wýššky, i čo do hrubosti. Wenuje sa aš hradom anjelským, od sochy šw. Michala archanjela, ktorá wznáša sa na najwyšššom bode tohoto okrúhleho štawiska. R. 590 panował aš w Ríme štrassný mor; k uspokojeniu božského hnemu sám pápež Řehor Veľký wíedol prôwod s obrazom Bl. P. Marie z chrámu Ara Coeli do chrámu šw. Peterského. S mostu zbadal pápež nad wrcholcom hradu Hadrianského šw. Michala archanjela, jašo meč svoj wškladal do poššny, na znať toho, že Boh je šmierení, a wššetci šlyššali špew anjelský: „Regina coeli laetare, Alleluja = Raduj sa, nebies Kráľowno, Alleluja!“ ktorá pieseň šfwie sa na pamiatku tejto milostnej udalosti zlatými píšmenami

nad hlavným oltárom v „Ara Coeli“. A vsfutku ten hrozný čierny host vyťahoval sa z Ríma, mor prestal zúriť. Na pamiatku tohoto ochránenia vystavili na vrcholci hradu sochu mramorovú jw. archanjela, ktorú Benedik XIV. terajšou bronzovou zamenil. Od toho času volá sa stavisko toto — aj hradbami oporné — hradom anjelským, ktorý je spojený s Vatikánom kryptou, tajnou chodbou, nouž pápeži v čas nebezpečenstva z Vatikánu do hradu anjelského sa sľuži, ako na miesto bezpečné, nedobytné. Teraz hrad tento opanovalo vojsko sardinské, a tak aj tento pomník báječkovej slávy rímskej cíti svoje nerovné, lebo vyššie slávnosti, ktoré odhývaly sa v ňom s veľkými nákladami, ako boli ročné veľké osvetlenie a ohňostroje na Veľkú noc a na sviatok svätých apoštolov Petra a Pavla, „Girandola“ zvané. Pod terajšou vládou býva tiež osvetlenie, no nie v cirkevnej sviatku, ale v prvú nedeľu mesiaca júla. Sochy anjelov na moste od Berniho postavené sú v. 1668. Anjelských soch je 10 — a dve sochy z predku mosta predstavujú svätých apoštolov Petra a Pavla od Paolo Romano a Lorenzetto. Každý z týchto anjelov drží v rukách nejaký nástroj umučenia Pána Ježiša — postaviť ich dal pápež Klement IX.

Most sväto=anjelský proti novším mostom je priúzky, a preto premáva na ňom častejšie zaskakne. Tak stalo sa aj nám, že sme dlho čakali, zatiaľ tie smiešne a čudné talianske povozy neprechádzali. Tieto povozy záležia z dvojkoľosovej káry, šľahu a vystavenia predpotopného, — asi na takýchto kárach rozutekať sa mohlo ľudské pokolenie po nezdare babelskej veže, a ináč celé ľudské pokolenie najprv odpočinulo si v raji vlastnej krajiny a tuto svoje povozy ponechalo, cestujúc ďalej do krajov hornatých peší. Káry to hrubé, sotva hoblované, majú predprianuté tri kopy, a to jedného pred druhým. Po moste len po jednej mohly tieto káry chodiť, a tak niekedy, zatiaľ 40—50 kár prešlo, zastavila sa komunikácia aj za hodinu. Toto vláde nerobilo žiadnu prekážku, hárš tam stálo aj 6—8 strážnikov bezpečnosti a títo sami s úslužnosťou riadili káry: pútnikom ale jubileuma pápežského Nemcom, keď išli in corpore*) vo fľačkách po bazilikách — cieľom dosiahnutia odpustkov — putovať, vláda úradne napomenula, že nemôže trpieť takéto hromadné putovanie, lebo že zastavuje sa vrah komunikácia. Ach, moji milí! A pri hrade anjelskom, zdá sa, že sme my nemuseli celú hodinu stáť v kočoch pre tie trojprázdne káry?! Slavná polícia prinútila nás stáť a káry s fľačkami, tehlo a pieskom, počtom asi 50, pohodlne hore-dolu po moste prechádzali. No nebolo toto úplné zastavenie premávky?! Ó, bája o vlkovi a baránkovi v úradnom odpise!!! Také to rozdielne pochopenie

*) Hromadne.

služnosti, správnosti, zdvorilosti medzi vládou rímskou v pápežských časoch a v dobe okupácie! Ano, lebo títo taligášti vozili potrebný material pre vládne stamby.

Keď došli sme sa konečne za Tiberu, na námestie „hradu anjelského“, prvý raz videl som rehoľníkov Augustiniánov.

Od Piazza S. Angelo prichádza sa na ľavo na Piazza Pia, ktoré námestie motreľci premenili na „Piazza del Plebiscito“, nemajúc žiadneho ohľadu na všeobecnú úctu, ktorou sa veriaci k tomuto martyrowi bez krvepreliatia vrúcne vinuli; ale nimočili každú pamiatku na Ríme pápežský, na Rím cirkevný. Na Piazza Pia vidíš štyri priečelia domorodcov; to pri samej Tibere je „Clinica medica“, potom je „Fontana Pio IX.“ Ďalej Borgho nuovo rovným smerom príde sa ku cieľu na námestie a k chrámu sv. Petra. V Borgho nuovo na pravom boku je chrám titulárny S. Maria in Traspontino, s kláštorom bosých Karmelitov, kde ich generál sídli. Chrám tento založil sv. Pius V. pápež ešte keď bol kardinálom, a dokonaný bol r. 1587. Pred tým stál na tomto mieste ihlanec s hrobom Scipiona Afrického. Na hlavnom oltári je obraz Bl. P. M., z Palestíny od Karmelitov prinesený. V prvej kaplnke na ľavo (fríštelnica) Pietà (fríz, a pod ním P. M. s Ježišom na lone), pod oltárom tela troch mučeníkov. — V tretej kaplnke na ľavo sú pri oltári dva stĺpy, pri ktorých boli apoštolovia sv. Peter a Pavol bičovaní. V tomto chráme zachováva sa aj hlava sv. Bazília (Basilijusa), otca cirkevného. — Idúc odtiaľ ďalej na ľavo príde sa na námestie „scossa cavalli“, na pravo Palazzo Torlonia, r. 1504 štavaný. Tuto nutno spomenúť si štatného býv. prednostu, meštianostu rímskeho kniežaťa Torlonia, ktorý, ač pod motreľcami úrad meštianostu zastával, ponemáč odhodlal sa jačo werný syn cirkve katolíckej z príležitosti slavnosti pápežského jubilea (písa sa, že štalo sa to s pomedomím kráľa Umberta — a predsa liber. vláda i kráľovskému domoleniu vzdoruje) osobne blahoželať vo Vatikáne a dar svoj kniežací Jeho Svätosti podať (o ňom na svojom mieste), bol naliehaním ministra Crispiho z úradu meštianosty prepustený. Týmto činom ukázala italská vláda, čo mieni, na čom jej záleží. Ona nechce, aby Italcí ctili a milovali cirkev, ona búra na skale Petrovej, ona chce dokázať, že brány pekelné premôžu cirkev Kristovu. Teda Torlonia preto bol šhodenný, že je katolíkom skutočným a nielen čestným. Keď aj škoda bolo rímskemu kniežatstvu dať sa upotrebiť nepriateľom cirkve k službám protipápežským. Takého veľmoža miesto je u trónu svojho zákonitého panovníka, u trónu toho, ktorému svoje kniežatstvo i svoje majetky daruje. Eotwa rozniešol sa v Ríme chýr tohoto pohanského činu vlády Crispiho, už knieža Torloniu dochádzali osvedčenia úcty, schvaľovania jeho katolíckeho ducha. Sám pápež poslal

ku nemu kardinála-wikára svojho Parocchi-ho s výrazom sútošti nad urogením kniežata sŕže Gripiho a wyzwal knieža, aby ho nawštívil.

Piazza „scossa cavalli“ má svoj názov z legendy. Na východnom rade námestia, čili ku hradu anjelskému čeliacom, stojí chrám sw. Jakuba, w ktorom hneď u wchodu zamurovaný je kameň, zo swätej zeme dovezený sw. Helenou, a síce jeden, na ktorom bola konaná Izákova obeta; druhý, pod druhým oltárom na pravo, na ktorom obetovaný bol Ježiš w chráme jeruzalemskom. Tieto dva kamene určené boli pre chrám sw. Petra; ale kone, keď až sem domiežli kamene, nechceli ďalej ťahať, bárs ich jaťokoľvek bičami ťlahali, ale šopáli ja a kamene swrhli s voza. Scossa = swrhnutie, teda swrhnutie od koní. Na tomto námestí od juhu je dom pre spomedeníťom chrámu sw. Peteršého. Na konci ulice Borgho je námestie Rusticucci. Na tomto námestí štál kedysi palác wýtečného maliara a sochára Raffaela, ktorý ale pri rozšírení námestia sw. peteršého bol zručený.

Námestie sw. Petra na Watikáne.

Z piazza Rusticucci wídeť už to weskolepé swetomé arcidielo, námestie swätopeteršfé, a w jeho úzadí obra wšestkých chrámov sweta, pred ním s obeliškom (26 m. wýsokým, s hieroglyfmi), ktorý kedysi Kaligula domiežol z Egypta do arény watikánskej, potom ale zdobil cirkuš Nerona, neďaleko svojho terajšieho postawenia, a ktorý r. 1586 postawil tu štawiteľ Fontana, keď tworil toto najkrajšie w celom swete námestie. Postawenie tohoto obelišku má svoju zajímavú históriu. Keď mal byť totižto postawený, júc z jednoho kusa kameňa, t. j. monolith, porobené boli príšne poriadky. Šrobové ticho panowalo, nesmel nikto prehovorit pod pokutou smrti. Obelišť ťahaný bol powrazmi, tieto ale nedotahowaly, lebo boli pridlhé. Fontana nemedel si rady, a spadne-li ihlan, rozláme ja na kusy. Tu istý Brešca, námorník zo San Remo, wŕfíknul: „Aqua alle corde!“ t. j. wody na powrazy! A w skutku tak urobili; postrieekali powrazy wodou, tieto ťiahly ja a obelišť na svoje miesto dotiahly. Pápež Sixtus nabídnul Brešcomi miesto pokuty milosť, jaťú by si sám wŕžiadal pre seba a svojich nápadníkom. Brešca wŕžiadal si wŕsadu, aby len jeho rod smel dodáwať w kmetní nedelu palmy k prôvodu do Watikána. Powolené mu bolo toto wŕhradné práwo; aj tohoto roku podala familia Brešca a mníšky kamaldulenské sw. Otcovi škwoštne ozdobenú palmu. Na wrcholci obelišku je križ, w ktorom je čiastka oprawdomého križa Spasiteľowho.*)

*) Obelišť wáži 350.400 kgr., jeho postawenie štalo 40.000 šfudow = asi 100.000 zl. r. č. Obelišť tento bol dovezený z Helioholiju (Egypt), kde pred 40

Námeštie toto — jačo najhodnejšia sienica veľchrámu sveta — má podobu elipsy, v jejžto ohniskách nachádzajú sa dve fontány (wodomety). Prieštor tento w eliptických kruhoch obmedzený je štyrporadím (kolonnádou), z oboch strán šírkou štamovým. Celé toto čarofrášne námestie, kvádrami dlážžené, obnáša w šírke 804 štopy. Námeštie dal dlážiť Benedict XIII. za 240.000 frankow. — W kolonnáde nachádzajú sa 284 dorické stĺpy z Travertínu (= tvrdý kameň, z kameňolomu u Tivoli), a 88 pilierow, ktoré podľubím tworja trojajú chodbu; dve bočné pre peších, prostrednú pre koče, ktorá je tak široká, že koče, proti sebe idúce, vyhnuť si môžu. Kolonnáda na pravo vedie rovnno do Watikánu k bronzovej ohromnej bráne, wchodu to k wýsluchom u sw. Otca. Na ballustráde (ohrada náitrešia) kolonnády nachádza sa 209 sôch swätých, dla nákrešu Berniniho, 3.50 m. vysokých, tiež z Travertínu.

Okrajou námestia swätopeteršského sú dve fontány. Tieto wodomety w celom swete nemajú páru; mnohí spisowatelia ich nazývajú „štálou hudbou wznešených palácow“. Krásne, súmerne a bohatým prúdom, súhlasne sfáču do wýššej pruhu wodomé, wo wýšše sa pruhu rozsfáču, poihrajú, a w rozličných barvách sa w milliony perál premeniac, čo wzácné drahotamy sypú sa wo večnom štebotaní dolu, až sa zas spojujú, jakoby sa znomu witaly, a potančiac si spolu, ipájajú sa w prvom tanieri, odtiaľ jačo w prešypujúcej radošti spojené rúfa sa wlny do štreďnej mišy, z ktorej wo walnom prúde hučiac w súladnom zwuku — jačo hudba palácu watikánskeho — walia sa do špodnej prízemnej nádržky z wýchodnej žuly, ktorej objem je tak veľký, jačo baštin doš veľkého kúpeľa. Krásne je to podímanie na tieto milliony meniacich sa wlnkých perál! Unášajúci to cit, slyšať tieto harmonie, jačo šleštenie srdc Bohu oddaných, jačo bys' slyšal sláwu Jeho, ktorého dom tuto stojí w plnej nádhere, ktorého Námeštník tuto príbytoť má, jačo bys' slyšal: „Ty si Peter!“

a) Veľchrám (arcibasílika) sw. Petra wo Watikáne.

A teraz už kráčame hore štopňami ku arcidielu umu ľudského ku chrámu chrámov, do swätyně tej, pod ktorou odpočívame*) knieža

štoročiami slúžil ku pocte slnka wobslužobníctwu; teraz už hlása wíťazstvo sw. križa, wíťazstvo Ukřižowaného nad peklom, s križom nad ním sa wypínajúcim a so svojím nápisom: Kristus wíťazí. Kristus panuje. Kristus welí. Kristus ľud svoj od wšettého zlého ochraňuje.“ — „Ejha križ Pánow. Utečte nepriateľské strany. Zwíťazil Lew z potolenia Žuda!“

*) Telo sw. Petra po ukřižovaní swäte matrony, potom tiež mučennice Basíliša a Anastasia, učennice sw. Petra, wzialy a wo watikánskych hrobkách pochowaly. Týchto ale mučennic swäte tela spočívajú w chráme S. Maria della Pace.

apostolom, niekdy chudobný rybár na mori genezaretskom, teraz predmet úcty svetovej, chlieb a ochrana Ríma. Z oboch strán schodom stoja sochy svätých apostolom Petra a Pavla.

Prv, nežli do chrámu vstúpiš, pozastavuješ sa v predstieni, ôsmymi mohutnými stĺpami, — ktorých výška 27 m., objem ale 3 m., — držanej. Celé priečelie nad predsieňou má výšku 117 m., šírku ale 230 m. Nad hlavným vchodom vznáša sa pavlan (balkon), s ktorého sv. Dtec v zelený štvrtok a na „Veľkú Noc“ „urbi et orbi“, t. j. celému svetu požehnanie udeľuje.*) Dvorana nad predsieňou užíva sa ku korunovaniu pápežom, k umývaniu nôh v zelený štvrtok, ku svätorečeniu a blahorečeniu svätých (kanonizácia a beatifikácia), v ktorú čas tam slavnostné služby božie v prítomnosti pápeža sa odávajú. Predsieň už sama hlása veľkoleposť celku, lebo i podlaha i poväť je sama krásna mozaika. Vrchná mozaika je na zlatej pôde vymedzená. V predstieni vidieť jazdecké sochy, a síce z prava Konstantina Veľkého, z ľava Karola Veľkého. So schodom pozrúc hore na priečelie,**) nad stĺpami sa vznášajúce, zbadáme nápis: „In honorem principis apostolorum Paulus V. Burghesius Rom. Pont. Max. a. MDCXXII. Pont. VII.“***)) Veľký chrám svätopeteriský nemá: zvony a hodiny sú z oboch bokov v priečelí umiestnené. Nad zábradlím priečelie korunujúcim čneje do výšky 13 mohutných, 6 metrov vysokých soch, predstavujúcich Krista a 12 apostolom. (Sochy tie zdajú sa byť malé, s námetia menšími než človek; keď ale vyjdeš ku nim nad chrám, vidíš 6 metrov vysoké, kolosálne sochy pred sebou. Jeden prst takejto sochy je tak tlstý, ako ruka mužská u ľavá.)

Do chrámu samého vedie 5 brán. My mali sme už vstúpiť do tohoto meľchrámu svetového, kde sv. Dtec pápež, veľpastier duší našich, v riadnych pomeroch svoj apostolský úrad vykonáva. Len s trasením priblížil som sa pravej bráne od hlavného portálu (lebo najtrajnejšia brána z prava, čo brána svätá, je teraz zamurovaná, ktorá odmuruje a otvára sa len v čas milostivého leta), a tu povzdychnúc v duchu ďakoval som znovu Pánovi, že ma uhoďnil tejto milosti. Bože! keď som putovali mnohí vznešení kráľovia i kniežatá, — sem mnohí svätí, ktorí na tomto mieste, kde ja nehodný stojím, došli milosti stať sa svätými, — nado mnou ona sieň, v ktorej sluhovia Boží za svätých vyhlasovaní bývajú. Daj Bože! aby stal som ja aj ja len posledným v kráľovstve nebeskom! — Už predsieň

*) Vlastne udeľoval; lebo od r. 1871 ja to nestáva, poneväč pápež je väzňom vo vlastnom dome.

**) Priečelie toto freskí a vymiedol Maderna, — predsieň Bernini.

***)) Ku cti kniežat apostolom (postavil) Pavol V. Borgias, Rímsky pápež, r. 1622.

prebohatá ozdobou štukovou na fienbe, prácou polomypuklou na stenách, v medzidverí a hore, mozaikou unášajúcou nás k obdivu pohla: čože ešte vnútro? za dojem má spôsobiť na nás?!

Otvoril sa — pravú bránu od hlavného vchodu zastierajúci — ťažký, ťožený, vypchaný kobár, a my vstupujeme do veľkej svätyne. Koleno sklonilo sa mimovoľne — a boli sme na kolenách. Po krátkej, ale vrúcnej modlitbe povstali sme a prežehnali sa svätenou vodou zo vzácnych sväteníc. Zastali sme a divili sme sa, ohraňujúce sa najprv len na rozľahlosť, súvis, súmer a vonkajšiu okrasu stavby. Je to tu skvost, v tomto dome Božom, je tu veľkosť, súhlas rozmerov a vznešenosť stavby, slasť a vzlet ducha, unesenie myšlienok a citu na prvý pohľad, na prvé vtúpenie podielom každého. Bože! keď je chrám tvoj tuto na zemi tak krásny, vznešený: jašejže nádherný musí byť chrám tvoj večný v nebesiach?! Ak duch neveriaceho žiaľne nad veľkánstvom dielom umu ľudského, viery a obetí sveta celého. Bože! to nie je ľudské, to tvoje dielo! To hľa je práca tvojej cirkve, tvojho učenia! Poď, nevercu, sem, a hľaď tuto pred ňou a hovor, jestli to ešte hovoriť domedieš, že wiera je niečo vymysleného! Tu ju máš pred ňou v skutočnosti! Toto dielo wiera utvorila, wiera nadchnula tých Rafaelom, Michelangelom, Berninich, Bramantom, Fontánom a iných veľumom, pod jejichžto rukami vzniknul tento nový zázrak sveta. Jejich práca či stavebná, či maliarska bola modlitbou, bola pravým „Stčenájom“, „Zdravajom“ a „Wyznaním viery“. Kto neverí, ten nedomedie toto vymiešť, ten nie je v stave z kameňa, zo zeme, z barvy a plátna, z barvy a kusa míru život, wýraz cnosti, svätošti, blaženošti, — ktoréhožto cnosti tu widíš na každom kroku, — myčariť. Tu newidíš ničoho, čo by bolo wšedného; tu je wšetko, tu každý predmet, každá čiara dláta sochárneho je dokonalé umelectvo. A tak i celý chrám aj obrovskou svojou veľkosťou, i umelectvom i nádhrou a skvostom dôstojne predstavuje veľkú, swätu, wšeobecnú cirkvu Kristovu katolícku. Je toto jeden zo siedmich sveta zázrakom, v jehožto obdivovanie už 4 stolia zanorený a zahľbený trvá svet učení, — nad ktorým odussemňujú sa doteraz umelci i neznaici v umení. V obdivovaní veľchrámu zvolal som aj ja v pokore srdca s Jakubom patriarchom: „Nie je tu nič iného, ako dom Boží a brána nebeská.“ (I. kn. Mojž. 28, 17.)

Založený bol nádherný tento veľchrám r. 1506, po zborení chrámu tiež sväto-peterského z dôb Konštantinových, pápežom Juliom II. (1503—1513) dla nákreju Bramanta nad starou bašilikou, jejžto priestory tvoria teraz podzemný chrám čili krypty, spojené s katakombami vatikánskymi. Je toto ten chrám, pre ktorý — čo najbližšiu príčinu — od cirkve odpadol mních rádu augustínskeho Martin Luther. Sbieraly sa totižto z pápežského nariadenia obety po celom

svete kresťanstvom na vystavanie tohoto chrámu svetového. Bol práve začiatok XVI. stoletia. Začiatkom každého stoletia v cirkvi od dávna vyznalo sa „miloštimé leto“, s ktorým spojené boli almužny, modlitby a pôsty, akožto podmienka dosiahnutia odpustkov. Pápež, súc zabraný do nákladného stavania chrámu sväto=peteriského, nariadil, aby posielali sa tieto almužny na stavbu do Ríma; ohlasovanie ale odpustkov smeril otcom rádu Dominikánom. Toto obrazilo Augustiniánom, a Luther, ako tiež Augustinián, keď Dominikáni kázali o odpustkoch, kázal najprv len proti Dominikánom, potom už aj proti odpustkom, ďalej proti pápežovi, proti biskupom, proti svätomláde, konečne aj proti cirkvi, proti obeti omše sv., proti sviatostiam a iným mieročlánkom, a strhnuúc so sebou nespokojné, hašteriacie sa a po neodvíslosti túžacie kniežatá nemecké, a nespokojných niekoľko mníchov, šiel sa neblahou hlavou kacierstva lutheránskeho. Luther bol na zodpovedanie pre svoje bludy do Ríma povolaný. Dostavil sa a býval v kláštore Augustiniánov u Bl. P. Marie del Popolo. — Po Bramante=ovi prevzal stavbu Rafael, potom Peruzzi, Da Sangallo, Michelangelo=Bonarrotti. Tento výchytrný staviteľ zrieknuť sa všetkej odmeny za stavbu chrámu sv. Petra, a „jedine z lásky k Bohu a z úcty proti sv. Petrovi“ podrobil sa tak ťažkej, namáhavej a nebezpečia a zodpovednosti plnej úlohe. Vofračoval v stavaní úsilne Vem X. (1513—1521), kupolu dostaval Sixtus V. Stavba báne trvala 22 mesiacom.

Pojmätený bol chrám sv. Petra dňa 18. nov. 1626 Urbanom VIII. Roncom XVII. stoletia obnášali výlohy stavby a vyzdobenia chrámu so stlporadím dla výpočtu C. Fontany 46,800.498 (ľudom,*) to je 100 millionom našich zlatých! — Prieštor, ktorý chrám sväto=peteriský zaujíma, obnáša 21.000 □ metrom. Chrám má 290 oblokov, 44 oltárov v chráme samom, 11 oltárov v podzemnom chráme, čili v jaskoch vatikánskych, 3 oltáre v sakristiach, bronzových sôch má 40, mramorových 96, travertinových 161, sádromých 90. Stlporov mramorových má 229, bronzových 16, travertinových 503. Lamp horí v ňom vždy 121.

Na mňa urobil chrám tento melifán sv. Petra taký dojem, že stál som zničený, a na prvý pohľad nemedel som sa zpaätať, že som ešte vždy len zeme tejto obyvateľom, — tak unáša pohľad ducha, že cítis sa byť v frajinách nadmŕzdussných. Ja aspoň nenasledujem mienku mnohých, že je chrám sv. Pavla za hradbami aj aesthetike, aj zákonmi cirkvnej stavby viac zodpovedajúci a skromnejší, ozdobnejší, — že viac prekvapuje, unáša. Jedno aj ja dopúšťam, a toto je: že sv. Peter z monku, s „piazza San Pietro“ widený tratí

*) Talianskych dukátov.

na veľkoleposti, lebo za prvé báňa jeho, ďaleko za prostriedot stavaný pošínutá, len zčiasťky zrať sa predstavuje, za druhé, že okolo neho všjetko, všjetko je veľkánške, veľkolepé, — chrám nešojí o samote, — a zdá sa oň, že Vatikán premýšľuje budovu sv. Petra; za tretie, že sv. Peter je so všjetkými svojimi čiastkami ku celku úplne primerovaný, všjetky čiastky celku zodpovedajú, a tak náramná veľkosť nie je tak nápadná, aby človek z vonku už uštrnul. Avšak vojsi do nútra, kde prestáva na oko účinkovať dojem okolia, mtedy poddáš sa veľbnosti obra newídaného. Sv. Pavol je síce stavba wznešená, wšstavná, prekrapujúca svojou bohatosťou, čistotou, leskom mramorom, porfyru a zlata, ktorými ligocí sa stlpy a múry bočných, krajných lodí; no zdá sa to byť viac wšstavkou všjelichých druhom wzácneho, z celého sweta sem naloženého drahého kameňa mramorom, serpentinom, lazulom, esmaltom, úbelom atď., nežli chrámom. „Z vonku ale už celkom pozbýwa wýrazu chrámového a predstavuje sa oň jako veľkánšky sklád jabričných towarom.“ Takto čítal som porownanie týchto dvoch bašilik. Za nachádzam aj toto posúdenie a porownanie byť prehnaným, lebo sv. Pavol je chrám nový, na ktorý pápež Pius IX. nesutoval žiadnych wýdawkov; avšak sv. Petra nedostihá, tomuto nevyrowná sa na swete nič. — Arcifňazom bašiliky sv. Petra nateraz je J. Emin. pán kardinál Eduard Howard, z wyšokého rodu anglických lordom, s kráľowským rodom anglickým pokremných.

Chrámy sv. Petra je päťlodyový. Klenba jeho je valená, fasetami*) zdobená. W stíne sú w chrámoch wôbec stropy, t. j. tabulátne powaly, stufatúry rezbou i maľbami bohato ozdobené, wyjmúc chrám sv. Petra a Pantheon. Celý priestor hlavnej klenby spočíwa z oboch strán na šiestich mohutných pilieroch. Báňa je ozdobená mošaikou na zlatej pôde dla wýkresom Arpinových a má 16 okien. Na štyroch ohromných pilieroch, ktoré kupolu (w objeme 192 m., w priemere 42 m. majúcu) držia, nachodia sa veľké mošaiky štyroch ewangelistom, pod týmito ale sochy swätých: Andreja, Veroniky, Heleny a Longina, ktoré wzťahujú sa na hlavné reliwíe tohoto chrámu, tieto sú: kus swätého kríža, swätou Helenou nalezeneho, — kopia, ktorou Longin srdce Ježišovo prebodnul, — statka sv. Veroniky s obličajom Ježiša Krista, — a hlava sv. Andreja apoštola. Tieto ostatky zachowávajú sa w pawlačách (= loggie, wšlow lodžie) chrámových, ku ktorým wedú schody w pilieroch umiestnené a wo swiatok, na reliwíe sa wzťahujúci, wšstavujú sa ony ľudu k úcte. Wty jami boli sme tak šstajni w predwečer swiatku sv. Andreja wídeť ošwetlení pawlač s reliwíou hlavy sv. Andreja apoštola, lebo sme práve mtedy boli šhromaždení w chráme sv. Petra, kde sme boli prítomní

*) Štvorhrannými okrajami.

jučasne aj poklone Prem. Swiatošti Oltárnej w kapluc „del Sssmo. Sacramento“, od wchodu na prawo.

Nad oblúfmi bočných ramien kríža pod kupolou sfweje sa zlatý nápis: „Tu es Petrus et super hanc Petram etc.“, t. j.: „Ty si Peter a na tejto skale wystavám cirkew svoju.“ Každá písmena tohoto nápisu je 2 metry wysoká, a dolu zdá sa len obyčajnej veľkosti. To robí ohromná výška.

b) Hrob sw. Petra čili Konfessia.

Stredišťom a najväčším pokladom arcichrámu je hrob swätého Petra, pod hlavnou bálnou w hĺbke umiestený. W krypte samej, kde polowica jeho tela spočíwa*) (s polowicou tela sw. Pawla), zdvíha sa oltár, na ktorom, majúc „permesso“,**) možno slúžiť aj jednoduchým kňazom nad telom kniežat apoštolských. Hore ale w chráme horí okolo zábradlia ustavične 86 lúčnych bronzových, bohato pozlátených. Dolu ku hrobu, bronzovými mrežami opatrenému, vedú schody z bieleho mramoru, po ktorých razom najviac 12 osôb dolu pustia hrob pozrieť a pomodliť sa. Bronzové mrežky kňaz k tomu ustanovený otvorí a nábožný pútník vidí pred sebou hrob galilejského niekdaj rybára, potomne ale hlavy cirkwe Ježiša Krista, ktorý odvážil sa prvý w pohanskom Ríme zvestovať wieri Krista Ukřižovaného, ktorý síce na vršku Janikulus smrt kríža podstúpil, — dnes ale je predmetom úcty celého sweta — dnes tisíce bohatí, wznešení, učení i mocní kľacia w pobožnosti u prahow — ad limina — hrobu jeho. Skwostné paláce z mramorow wyberaných, w ktorých howeli si mocní cisári, ležia w šofutinách, a z cisárow okrem mena a powesti tyranstva nepozostalo nič: nad Petrom ale wznáša sa čo náhrobník swetový, w nádhere nedostihlý pomník, palác kráľovských, chrám swäto-peterských. Okolo zábradlia wždy kľací ľud nábožný, a tu odbawuje po spowedi svoje zadosťučinenie. My my sme si tu pokľakali a modlili sme sa, aby Boh na orodowanie swätých apoštolow svojich ráčil chrániť „deditwo svoje“, cirkew swätú, ktorú Ježiš na Petrom založil, ktorú Peter sám tu w Ríme z katakomb a z domu Pudensa***) sprawował, a ktorú teraz pravý nástupca sw. Petra riadi, a ktorú — jačo nepochybne veríme — bráň pefelné nepremôžu.

O hrobe sw. Petra píše Fr. Sasinet w „Katol. Nowinách“ (roč. VI., č. 12) nasledowne:

*) Druhá polowica, i s polowicou tela sw. Pawla, nachádza sa w basilike sw. Pawla za hradbami. Hlava sw. Petra ale s hlavou sw. Pawla nachádza sa pod Konfessiou arcibasiliky w Lateráne.

**) Dowolenie.

***) Meno rímskeho pána, u nehož sw. Peter býwal.

„Divné, meru divné sú cešty prozreteľnosti Božej! Tí slovanští, s apoštolskou Stolicou spojení biskupi, ktorí požiadali sv. otca Pia IX. o prenesenie sviatku sv. Cyrilla a Metoda na 5. júla, snáď ani netušili, jať vznesený je význam polozenia tohože sviatku do oltáru sv. Petra, prvého námestníka Ježiša Krista na zemi. Ten vznesený význam bol by býval ukrýť i pred mnou, keď som dňa 30. júna r. 1881. nebol navštívil hrob svätého Petra v Ríme. Tam videl som vlastnými očima toľké vyznačenie Slowanstwa a mluby jeho, jačého nie je účastná žiadna iná mluva a žiaden iný národ na celom Božom svete.

Dvŕším veľký dojem urobil na mňa veľkolepý, svetochýrny chrám vatikánsky, ktorý mimovoľne privádza človeku na pamäť, že chrám ten dľa veľkého slova kráľa Dawida je palácom, postaveným nie človeku, ale Bohu (I. Paral. 29. 1.). Srdecom, okolo ktorého stoja veľkánške priestory chrámové, je zaisť hrob svätého Petra, tafrečená „Confessio s. Petri“.

„Confessio“ znamená v reči našej toľko, čo „vyznanie“. Tak nazývajú sa vôbec oltáre, ktoré postavené boli nad hrobami sv. mučeníkom, ktorí „vyznali“ Pána Ježiša tým najsvetejším ipôsobom, totižto smrťou svojou mučeníckou. Oltáre také sú v Ríme obvyčajne u prostred chrámu, a k hrobke podoltárovej ide sa z chrámu po schodoch dolu.

K „vyznaniu“ sv. Petra medú dolu dvoje, do polkruhu kladené, koncami proti sebe ležiace schody z najčistejšieho mramoru. Ponewáč bol náwal pútníkom slowanských, len po niekoľko osobách zostupovali sme dolu po schodoch až k pozláteným dvierkam kováňm, za ktorými vo výklenku, mozaikou bohate ozdobenom, odpočívajú hlavné ostatky sv. Petra apoštola. Za kladené bývajú plášťky (pallia), čo odznamená hodnosti patriarchálnej a arcibiskupskej, prv než poslané bývajú novomenovaným patriarchom a arcibiskupom. Na dvierkach hrobky bol starobylý obraz v drahocennom ráme, ktorý behom rofu opatruje sa vo vatikánskej pokladnici, vo sviatok sv. Petra a Pavla apoštolom, ako i pod oltárom jeho kladie sa k tomuže hrobu sv. Petra. Odtiaľ toho obrazu už dávno ozdoboval moju izbičku, a nikdy som nemal ani tušenia, že vlastnými očima spatrím pôvodinu jeho. Môžete si myslieť, jačo iskrili oči moje a bilo vo mne slowanské srdce, keď nám v. p. Ján Kr. Wotka, kňaz z tovaryšstva Ježišovho, vysvetľoval ten obraz, slowanskú to oltárovú ozdobu hrobky sv. Petra apoštola. Je to prastarý, pod farchou mnohých století začerňalý obraz sv. apoštolom Petra a Pavla, s nápisami slowanskými! Slowanstwo zabudlo na ne, a v Ríme nebolo dlho človeka, ktorý by bol v stave býval rozlúštiť ich. Najväčšiu zásluhu o prezkúmanie toho obrazu a rozlúštenie tých nápisom má Jeho

Ľminencia pán kardinál Bartolini, ktorý z naloženia šw. Stolice pracoval na životopise šw. Cyrilla a Metoda, pripraviac tak cestu k rozšíreniu šwiatku šw. Cyrilla a Metoda na celú katolícku cirkev.

Celý obraz rozdelený je na dve časti. V hornej časti vo vrcholku je polopoštava Ježiša Krista; o niečo nižšie po jej pravej strane je polopoštava šw. Pavla. Nad hlavou Spasiteľovou je obyčajne skrátený kyrilský nápis: IC.: XC.:, nad hlavou šw. Petra CTY.: ПЭТР CTY.: ПАВЛ. *) V dolnej časti obrazu, ktorá zmlájštnou páskou je od vrchnejšej oddelená, stojí práve v prostriedku v jakomsi myšlienku (snáď v apside) namalovaný pápež (Ľadrian II.), v rúchu pápežskom, s jednotnou (nie s trojitou) tiarou na hlave; má pozdvihnutú pravú a žehná pred ním kľačiaceho (šw. Metoda?). Po oboch stranách sú ešte namalované dve postavy (šw. Cyrill a Metod?) v rúchu kláštorníkov cirkve východnej. Ľormatšký učenec Ľán Kuľjewič Saččinskí, prezkúmajúc ten obraz, na základe švojich rozsiahlych známostí archeologických nemáhal prvý tvrdiť, že tento slovanšký obraz pochádza z IX. stolia; čo ďalším zkúmaním sa i potvrdzuje. Je to snáď najstaršia umelecká pamiatka kresťanstva cyrillo-methodejského.

Ke obraz ten znázorňoval to obvyčajné pápežské „in perpetuam rei memoriam“ čiže „na večnú toho pamiatku“, dôkazom je tá okolnosť, že obraz ten došiel bedlive opatruje sa medzi relikviami pokladnice vatikánskej. Čoho pamiatku nezachovala listina medzi pergamentami vatikánskymi, toho pamiatku zachoval obraz tento. S deť, na obraze znázornený, zodpovedá skutočnému dejepisu. Šestli tiara na hlave pápežovej nie je infulou, ale korunou, jakou od doby Mikuláša I. korunovaní bývali rímski pápežovia do prvej doby XII. storočia, s ňou nástupca jeho, Ľadrian II., medzi jeho primerane predstavuje sa na tom obraze. Mne (a snáď neľame ma domnenka) prichádza ten obraz jako znázornené potvrdenie šľovanškej, a šíce kyrilskej i glagolskej, bohosľužby šw. Metodovi, kľačiacemu pred pápežom. S postáv, po bokú stojacich, jednu v pravo mám za šw. Cyrilla pod orientálnou biskupskou korunou, čo zástupcu kyrilskej bohosľužby; druhú v ľavo pod ľuklou západnou, mám za šw. Ľieronima, čo zástupcu glagolskej bohosľužby. Je zaiste už na isto postaveno, že oboje šľovanšké bohosľužby mal pod sebou apoštolšký vikariat šw. Metoda.

Jako by ešte dnes slyšal pápeža Ľadriana II. na tomže obraze hovoriť tie jeho šľová ku kráľovi Ľastišľawowi: „Šestliže by kto z prišľých k mán učiteľom a z ich poslucháčom, odvracajúcich ušši šľoje

*) Nápisú tieto latinškými písmenami wyzeraly by takto: JI: CH: — CTY: Petr CTY: Pawl.

od pravdy, počal drzo ináč smodiť nás do bludu, haniac knihy jazyka nášho, nech je vyobcomaný.“

Uvššat ten starožitný slowanšťký obraz na hrobe sw. Petra je nielen nám Slowanom a našej utešenej mluve na česť a slávu pred celým swetom: ale i dôkazom, že kresťanstwo wšsetkých slowenšťkých sto millionow malo a má w Ríme u hrobu sw. Petra stredišče svoje. Na hrobe sw. Petra je krásny jazyk náš, tam nech je i wrúčne srdce naše!“

W bočných loďach umiestené sú kaplny s pomníkmi náhrobnými pápežow. Uj Nehor XVI. (predchodca Pia IX.) má už svoj pomník. Wo wňhlenkoch pilierow z oboch strán sú sochy wýtečných zakladateľow rádom a oltáre medzi piliermi w bočných loďach. Obrazy oltárne sú wšsetky mosaikové, mimo dvoch, a síce sw. Petra, jako modlí sa na „forum romanum“, aby Boh ukázal svoju moc proti čarodejníkowi Šimonowi, ktorý padá na dlažbu foruma s powetria, do ktorého bol, podporovaný čarodejníkymi tajnosťami, z palácu Neronowho wyletel. Tento obraz maľovaný je na hridlicowom kameni. Druhý obraz, nemosaikový, je w kaplne „del Sagramento“. W tomto chráme sú najznamenitejšších diel maliaršťkých, w mosaike prewedené; na pr. „Ukrižowanie P. J. Kr.“, dla Guido Reniho, „sw. Prijímanie“, dla Domenichina.

Obzrime ale do kola chrám a kaplne, obrazy a sochy. Počnúc od hlavného wchodu na pravo idúc, prídeme do kaple „della Pietà“.*) Na oltári je prázdny križ, pod ním sedí Bl. P. Maria, na twári wýraz materinskej boľasti, majúc na lone mŕtvé telo Ježiša Krišta, s križa sňaté. Skupenina táto je najwýtečnejšie dielo Michel-angela. Wňšlienka krásna. Obraz alebo súsošie toto je veľmi oblúbené. W Ríme nachádza sa bezmála w každom chráme. Čím častejšie a dlhšie pozoruje sa dielo toto, tým wiac poznáwa sa jeho umeleckosť. Už tuto možno poznať, čo nadšsená ruka ľudská z nespôsobného kameňa wynieť je wstane. Wýraz twáre mŕtvého Spasiteľa, naproti tomu živá, boľastou jata Matka, celé telo, na ktorom je poznať každú žilku, tak je wšsetko prirodzeno prewedené, že udiweno každý zwolá: „To diw Boží! Také podobny sú tu z twrdého kameňa wytworené, jaké nie wždy w prírode najdeš.“ Z tejto kaplny niesli dňa 1. januára 1888 swätého Otca jeho werní Šwajciari (garda šwajciarska) cez hlavnú loď ku konfesii, k slúženiu jubilarnej msše swätej.**)

Od „Piety“ ďalej je „capella della colonna“, tak nazwaná od bieleho, tu nachodiaceho sa stĺpa (colonna), o ktorý bol

*) Tak nazýwa sa obraz boľastnej Matky Božej, s telom b. Syna na lone.

**) Šwajciari nenosiwajú sw. Otca, lež komorníci w červených rúchach. Reb.

Ježiš opretý, keď kázal v chráme jeruzalemskom. V ľavej kaplnke, sv. Jozefovi zasvätenej, chovajú sa početné menšie relikvie.

V druhom oblúku je kapla sv. Fríža a sv. Mikuláša, s dreveným frízom, ešte z prvého svätopeterského chrámu pochádzajúcim. Nad vchodom je náhrobník Leva XII. pápeža, naproti tomuto ale na pilieri náhrobník Kristíny, kráľovnej švédskej († 1689), od Fontana. Z praveho bohu je kapla sv. Sebastiana, odlika to obrazu, ktorého pôvodinu videli sme v chráme Bl. P. Marie od Anjelom. Kupola tejto kaple ozdobená je mozaikmi od Pietro da Cortona a od Sabbatiniho. Pod nasledujúcim oblúkom je náhrobník grófkyn Mathildy Toskánskej, ktorej pozostatky pápež Urban VIII. dal sem preniesť z Mantui. Grófkva Mathilda bola veľkou dobroditeľkou pápežstva, ktorá veľký kus územia popustila pápežovi. Preto z vďačnosti pápež vykázal jej významné miesto v chráme sv. Petra. Ona bola prvá ženská, ktorú vo sv. Petre pochováli.

Nasleduje kapla „del Sagramento“. Tuto je jediné tabernaculum a len tuto chová sa Sv. Eucharistia vo Sv. Petre. V tejto kapli býva vystavená mŕtvolu zomrelého pápeža. Oltár — ako už spomenuto — nemá mozaiku, ale obraz na obmýtke, čili fresko od P. da Cortona, ktorý robil v kupole aj mozaiky. Na oltári je podnebie z bronzu, dla chrámčeka Bramanteho v kláštore in Montorio. Dvermi na pravo od oltára prichádza pápež do chrámu, ktoré sú s Vatikánom spojené.

c) Pri poslednom pilieri v strednej lodi je socha bronzová sv. Petra z V. storočia, na podstavci tak vysoko v sediacom stave umiestená, že ju chodiaci i pútnici i domáci ústami na nohe pohodlne pobožkať môžu, čo sme aj my urobili.*) Odliatky tejto sochy en miniature, t. j. v malom vystavení shtotovujú sa v Ríme a pútníkmi kupujú sa domov na pamiatku.

d) V priečnom krýdle na pravo je oltár a obraz mučeníctva sv. panny Petronelly, v mozaike vymedený. Toto je mozaika v celom chráme najzdarenejšia; keď naň svetlo dobre padá, čo sa práve stalo, keď som ja obraz pozeral, vidí človek, ako sa na ňom kameň s kameňom spája. Obraz tento je tiež vo veľkých rozmeroch vystavený. Celkom zblízka bolo vidieť prsty mučnice, ako ju do hrobu kladú, ktoré vypadali jakoby prsty nejakého obra, z príslušnej ale dialky boli veľmi jemné.

e) V apside, t. j. v konečnom zaohrúhlení sanktuára — do ktorého vychádza sa dvoma schodmi z červeného porfyru — je oltár,

*) Rimania nielen bozkávajú, lež aj čelo svoje prikladajú k nohe, ukazujúc tak, že sa podrobujú vážnosti pápežskej. Palec a prsty tej nohy sú už zodrané od tých nepočetných bozkov.

nad ktorým chová sa „stolec sw. Petra = Cathedra Scti. Petri“. Oltár tento posvätil pápež Pius IX. a venoval ho všťetkým swätým pápežom. Nad ním zdvíha sa barokové,*) nad oltár vyčnievajúce, čierne a pozlátené podnebie a pod týmto je kathedra Petroma. Je to stolica z dubového dreva, bohato vykladaná slonovinou a pozláteným bronzom. Kathedra bola predtým v chráme sw. Pudenciany, potom dlho chovala sa v konfesšii samej, až ju konečne Alexander VII. na toto miesto preniesol. Kathedru držia štyria cirkevní otcovia: Ambroz, Augustin, Athanaž a Chrysothom.

Odtiaľ na pravo je náhrobok Urbana VIII., na ľavo Pavla III. (Tamten od Bernini-ho, tento od Guill. della Porta.) Na bočných stenách vidieť nápisy. Sú to mená biskupov, ktorí boli prítomní 8. decembra 1854 pri vyhlásení mieročlánku „D nepošíkwrnenom počatí Bl. P. Marie“.

Ľdúc od „kathedry“ v pravo, nachádzame oblúk, cez ktorý je východ do kaple „snemu cirkev. vatikánskeho“, v ktorom vyhlásila sa za mieročlánok „neomyšľnosť pápežova“ vo veciach viery a mravov, keď z kathedry homorí. V pravo je oltár sw. Leva Veľikého, ktorého telo pod oltárom spočíva. Obraz vypuklej práce predstavuje pápeža Leva, keď stretnul sa s Attilom, kráľom Hunnów. Pred oltárom pochovaný je pápež Lev XII., na ktorého náhrobnom plochom kameni vyrytý je náhrobný verš, samým pápežom dvoma dňami pred smrťou složený, ktorý po slovensky zneje: „Lev ponížený najmenší ctiteľ dedičov tak veľkého mena.“ Na inom oltári v tejto kapli je obraz Bl. P. Marie, na mramore „portasanta“ maľovaný, nazvaný „Madonna della colonna“ preto, ponemáč bol r. 1607 so stĺpu spíľovaný a sem prenesený. Dva stĺpy tohoto oltáru sú z kameňa „giallo antico“.***) Pod týmto oltárom spočívajú Levovia II., III. a IV. a Pavel V.

Pod oblúkom z ľavej lode, vedúcim do ľavého ramena krížnej lode, je oltár „sw. Petra a Pavla“, s obrazom pádu čarodejníka Šimona.

f) Ľavé rameno krížnej lode. V tomto ramene sú tri oltáre so vzácnymi obrazmi a stĺpmi. Hlavný oltár v prostriedku má obraz „ukrížovania sw. Petra“ od Guida Reniho, s pozostatkami pod oltárom swätých apoštolov Šimona a Judy. Pred týmto oltárom pochovaný je slávutý hudobný skladateľ Palestrina. Pri tomto oltári bol som tak umiľostený slúžiť mšu svätú po dokonanej sw. spovedi dňa 29. novembra. Na pravo je oltár sw. Tomáša, mozaika od Camuccini-ho. Na ľavo je oltár sw. Mar-

*) Meno istého spôsobu vo staviteľstve.

**) Ľstahý mramor.

cialiſa. Obraz (moſaika) predſtavujúci ſw. Františka z Aſíſi, od Domenichini-ho, ktorého originál nachádza ſa w chráme W. D. Kapucínov na námestí „Barberini“. Pri tomto oltári ſlúžil ſom omiſſu ſw. dňa 28. novembra. Pod ním ſpočíwa telo pápežamučeníka ſw. Felixa.

W ſamom ramene priečnej lode nachádzajú ſa

g) Spowedeľnice. Každý národ, každá reč má zvláštnu ſpowedeľnicu, na ktorej je hore nápis, pre ktorý národ nachádza ſa tam ſpowedeľník. Naſſli ſme ſpowedeľnicu s nápisom „Pro Hungaris“, t. j. pre Uhrov; ſedel w nej ſpowedeľník W. D. Alfonz Gmitter, guard. konventu Minoritov wo ſpišſkom Štvrtku a ſprávca ſary, apoſtolſký ſpowedeľník w chráme ſw. Petra. Títo poenitenciári (ſpowedeľníci) majú ďalekoſiahajúce plnomocenſtwa. Pri pilieri kupoly do wnútra ſawého ramena križnej lode má ſwoje wyvýſſené miéſto

h) Karđinál=Poenitenciár. Na tomto miéſte ſedí on wo meſtom tŕžbni a tiež ſpovedá kajúcnikom, keď ſa mu kto prihláſi. Moſſať palicou, „cannuccia“ rečenou, mnohých ſa dotýka, ktorí, keď ſa inde oſpovedali, tu nemu prichádzajú s proſbou o odpuſtſky.

„Cannuccia“ je ſymbol ſtarodávnej „windiktſy“.*) Keď totiž Staroríman palicou udrél otroka, tým ſamým ho na ſwobodu prepúſtſal. „Cannuccia“ je teda znakom duſſewného prepúſtſania z otroctwa diabla, do ktorého boli ſme ſtrhnutí hriechom. De Maistre wraſí: „Duch tohoto obradu je nepodmratne doſázaný a je rozumný. Až w dneſſnom eſſte čaſe prepúſtſta Poenitenciár ſkrze kreſtánskú windiktu hrieſſníka rozhreſſeného, a tým činom wýrofuje, že je patričný oſwobodený od otroctwa, w ktorom nachádzal ſa doſiaľ ſkrze hriech. „Venumdatus sub peccato“, „predaný pod hriechom“. (Mt. 7, 14.) Teraz ale meno jeho je ſkrze hlavu cirkwe — ktorú Karđinál=Poenitenciár zaſtupuje — zapíſané medzi ſwobodných, lebo len ſpravedlivý je ſwobodný.“

Pravá loď od konfeſſie tu wchodu. W prvom oblúku wiďeť náhrobník Pia VIII. práwe nad dverami, wedúcimi do ſakriſtie. Oproti tomuto nachádza ſa obraz ſw. Petra s Ananiášom a Saffirou, ktorí mu mŕtvi k nohám klekajú. (Sk. ap. kap. V.) Pri tomto oltári ſlúžil miſſu ſwätú dôſt. p. defan Straſowič dňa 28. novembra.

Naſleduje „Capella Clementina“, w jejžo kupole je moſaika od Roncalli-ho. Pod oltárom pochovaný je Nehor Weliký, na oltári moſaika, jaſo tenže Nehor neweriacich preſwedeľuje o pravde wierny zázraſom kŕwe, ktorá tiekla z rúcha na jednom hrobe mučeníckom položeného. Na ſawo od oltára je hrob Pia VII. Proti tejto

*) Palička oſwobodenia.

kapli pod oblúkom v strednej lodi je obraz „Premlenenia Kr. Pána“, od Rafaela. Pod oblúkom naproti z pravého boku je náhrobník Lema XI., s vypuštým obrazom myznania vierny sŕdze Henrika IV. francúzskeho. Z ľavej strany je náhrobov Innocenca XI., s vypuštým obrazom oslobodenia Viedne sŕdze kráľa Jána Sobieskeho. Odtiaľto je dobré svetlo na Rafaelov obraz „Premlenenie Kr. Pána“.

Nasleduje „Capella Canoniale“ alebo „del' Choro“, kde kapitula vatikánska odberuje služby Božie a cirč. hodinky čili chorus. Chorus odberuje sa tu aj vo všedných dňoch slávne a so spievom; spievajú sa všetky žalmy a antifony. Ja som počúval, a to dosť dlho, breviár, a zaradomal som sa v duchu, že som počul v Ríme žalmy spievať. Je to pôžitok počúvať tie milé, dobre cvičené hlasy mladých ľudí praebendátov *) sv. Petra a ich kanonikov. Ja som počúval asi za štvrt hodiny vnútri v kapli a jedného nemilého tónu alebo nejakú dissonanciu som nepočul. Tuto sa breviár modlia, že to aj Boh, aj ľudia s úľubou počujú. Títo praebendati ale sú v mozettach, tussím tiež kanonici, **) lebo sedia vo stallách. Asi dvaja boli oblečení aj v rochétkach, aj svetskí speváci v kamísiach, — skoro v takých, jako v Nitre. Mosaika oltáru kanonickej kaply od Bianchi-ho predstavuje Bl. P. Mariu so sv. Trantisskom Asijským a so sv. Antonom Paduanským. Pod oltárom sú relikvie sv. Jána Zlatoústeho, pred oltárom ale pochovaný je pápež Kliment XI. Rezbá stallunov (sedadiel) kanonikálnych predstavuje deje biblické. Na ľavej strane kaply vymýšsený je chór pre organ, ktorým sa hymny breviárove a spiev pri mssi svätej sprevádza. Vychádzemu von z kaply kapitulárnej stavia sa pred oči náhrobník bronzový Innocenca VIII. Pápež, sediaci na tróne, má v ruke svätú kópiu, ktorú mu sultán Bajazet daroval. Nad dvermi ale nachádza sa jednoduchý sarkofag (rakva) z mramoru, v ktorom zachováva sa mrtvola zomrelého pápeža až do smrti nástupcu. Teraz by tam mala byť mrtvola Pia IX. Táto však je už prenesená do chrámu sv. Savrinca fuori le mura, lebo iste báli sa zneuctenia od bezuzdných liberálov a jako sa všietci molajú, čo sú nepriateľmi cirkve Kristovej. Mám je však známo, že i mrtvolu svätého života pápeža Pia IX. chceli sa zmocniť a ju do Tibery vhodiť. No neboli by tým činom nič nového dokázali, lebo keď ich dávni pohanskí predchodcovia mnohých svätých do nej hodili. Tibera je dobre soznámená so svätými Božími!

Kapla a kupola, ktorá teraz nasleduje, má mozaiky od Maratta. Na pravo je oltár „Predstavenie Bl. P. Marie v chráme“,

*) Kaplánov kapitulských.

**) Kapitula vatikánska má tri oddelenia, vyššie a vyššie.

mosaika od Romanelli-ho. Von z kaply pod oblúkom je náhrobok posledného člena kráľovskej rodiny Stuartov, Jakuba III., praetendenta,*) a jeho synov, naproti ale manželky Jakuba III., Klementiny Sobieskej, od Bracci-ho. Pod týmto náhrobkom sú dvere, ktorými vychádza sa hore na chrám do kupoly a hore na laternu, až po samý križ do dutiny.

Za týmito je posledná kapla s kupolou a mosaikami od Tremisani. Na pravo kapla krstiteľná, s mosaikou krstu Ježiša Krista od Maratta; krst Korneliusa od Procaccini, — na ľavo je krst svätých Prokopsa a Martiniana od Passeri-ho. Krstiteľnica, veľká misa z Hadrianského mauzóleum, je z porfyru. Pokrytka, dla mýkresu Fontana, zhotovená je r. 1698.

Dokonam tento priezor zôkol-môkol, chcel som vidieť aj pomník tejto kolosálnej stavby. Vyšiel som teda — lebo bol štvrtok, sľubovaný východ — ku dverám, ktoré sme boli práve nechali a nad ktorými je nápis: „Ingresso alli Ripiani.“ Východ hore koná sa chodbou širokou ako cesta. Vlastne sú tu schody, z ktorých ale každý je 16 štôp široký, 1/2 stopy vysoký, tiež ale 6 štôp hlboký, t. j. do diaľky idúci a dvíhajúci sa. Je teda východ tento jakoby po ceste, po ktorej by mohol výnásť aj na chrbte osla celkom pohodlne až po prvú galeriu okolo celej kupoly. Takýchto schodov až po prvú galeriu je 142. S tejto gallerie vidieť konštrukciu a pri nej ľudí len ako piadimužikov hemžiť sa; galleria vedie z nitra okolo celej kupoly. Ja, majúci časté závraty, nemohol som viac, ako dva kroky ďalej urobiť; vrátil som sa a vyšiel som na pomník chrámu.

Dla Bátorfiho štr. 59: „Nesmiernosť rozmerov stavby tejto obrovskej dokazuje tá okolnosť, že nad kaplnami zdvíhajú sa ešte korintské stĺpy a až nad týmito 50 m. vysoká svetochýrna báňa, do ktorej 122 stupňom vedie. Nad stĺpami báňovými 2 metre vysoké litery napíšu „Tu es Petrus“ zdola zdajú sa byť literami obecného tlaču. Krom chrámu je plochý, 21.190 □ m. priestoru zaujímajúci. Kupola na ňom zdá sa zdvíhať čo vrch obrovský, nedohľadný. Na ploche tejto sú obydlia pre 120 robotníkov, opravami chrámu bez prestania zaneprázdnených, ktorí majú hore pre seba aj mottomet. Pod kupolou nad piliermi sú štyria ewangelisti, vlastne sochy. Predstavte si obrovské rozmery stavby, keď poviem, že pero sv. Lukáša je 2 metre dlhé, ktoré predsa zdola zdá sa byť hujacím brkom v ruke ewangelisty! Nad kupolou najvyšší bod stanoviška je laterna, kde i najhlavnejšia hlava závratom sa zakrúti. Zábradlie tejto laterny z námetia ani nevidieť. W jať pomázejnej závratnej výške nachádza sa smelý cestovateľ v laternu tejto, môže si predstaviť ten, ktorý videl sväto-štefanskú väžu vo Viedni; lebo chrám tento, i so svojou veľkou,

*) Praetendentom menuje sa ten, kto si čini právo na trón, a domáha sa ho.

mohol by sa postaviť pod kupolu sväto=peterškú, a ten, ktorý by bol v laterne, by sa tak cítil, ako keby vo Viedni nad cisárskym orlom môže sväto=štefanskéj ešte dobre vyšoko v pometri plával.

Na dlážke chrámu sv. peterškého možno čítať:

dlžka chrámu sväto=peterškého . . .	187	metrom
výška až po Boha Otca . . .	130	"
až po koniec fríža . . .	184	"
dlžka chrámu florentinského . . .	150	"
" " milánského . . .	135	"
" " kolínskeho . . .	132	"
šírka " sv.=peterškého pri priečelí	117	"
" prostrednej lode vo výške sklepu	50	"

Kupola sv.=peteršká má 153 m., je teda o 20 m. vyššia, nežli najobrovšejšie dielo piramidy starého mefu „Cheopsovou“*) meno=manej, ktorá bola 133 m. vysoká. — Dľa veľkosti prvý je chrám sv.=peteršký, druhý chrám sv. Pavla londýnský (protest.); tretí semillanský (teraz práve rúcajúci sa); štvrtý florentinský; piaty milánský; šiesty sv. Sofie v Caribrade. (Chrám milánský má dlžku 146 m., šírkou 87 m. Má 98 veží a kupolu 234' vysokú, a 4500 mramorových sôch. Celé toto ohromné staviško vymedzené je z bieleho drahého mramora.)

Ču na povrch chrámu, nemálo začudoval som sa, keď nastiel som sa tu jakoby v nejakej ulici predmeštia. Sú tu totižto domy s kuchynkami, s komorami, s bydliskami. Pýtal som sa, čo to, a prečo to? Odpovedal jeden Talian, ktorý práve dláždil povrch baziliky, cementovou kompozíciou puskliny zaliemajúc, že oni, t. j. remeselníci bývajú tu vždy, stále, lebo že je tu roboty pri opravách na celý rok pre 300 ľudí.**) A v skutku aj teraz býva tu mnoho remeselníkov, ktorých aj s familiami je do 300 osôb. Povrch chrámu je kde-tu šitý, cementom a cinkom dlážený. S povrchu chrámu až hore ku frížu sú ešte 102 m., t. j. báňa aj s laternou po guľu je toľko vysoká. Vrchná pavlač od spodnej je 70 m. vysoká. Šiel som po povrch chrámu zôkol=ôkol pozrieť okolie a mesto. Videl som všetko krásne, velebné, ale mne to teraz málo prospelo! Prvý deň som v Ríme; vidím, vidím všeličo, blízko i ďaleko, ale nemoznám sa, nemiem, čo je to, čo vidím, okrem Vatikánu pod sebou a anjelského hradu. Preto dávam radu každému, kto by na vrch sv. Petra vychádzal, aby to urobil až nedeľu, keď sa už v Ríme trochu oboznal. Tu videl som tie obrovské postavy sôch apoštolov, nad rímskymi priečeliami postavených, v celej ich kolosálnosti. Vrátim sa z prednej časti povrchu,

*) Dľa Faraóna Cheopsa, ktorý ju dal postaviť.

**) Na opravy tieto dáva pápež ročne asi 30.000 šfudrov = 80.000 zl. r. č.

myslel som, že hneď zídem dolu k ostatným zo skupeniny, ktorí sa zatiaľ po galerii vnútri kupoly prechodili: no stalo sa ináč. Mňa mnohí idúci k druhej galerii, až pri laterne umiestnenej, nawiedli, aby som šiel s nimi. Človek dal sa naviesť. Šiel som po schodoch veľmi úzkych, uličkou, po ktorej som sa len ja, rovnako idúc, hore dostal; iní, tlštejší, museli, bokom napred, a niektorým práve nemožno bolo dostať sa hore. Vyhybowať tu nemožno. Na to sú výklenky, kde si s hore idúci stanú, zatiaľ tí, ktorí hore idú, prejdú. Táto chôdza je už ťažšia, a strašná tým, že je pôda okolo neho dutá: teda človek vidí, cíti, že ide po dutine, po báni. — a toto aspoň na moje čumy strašne účinkovalo; ale „napred“ muselo sa ísť, reťerirovať nebolo možno, okrem niekde do výklenku vystúpiť a tam dočkať, zatiaľ celý zástup prejde. Šiel som teda, až som sa konečne videl u druhej galerie. Pozrel som dolu ku konfesii, ale som nič nevidel. S tolkej výšky moje oči už nedohliadly. Vyšiel som von z laterny na zábradlíu zaopatrenú najvyššiu galeriu. Toto je miestočko preutešnené, výhľad rozkošný, kraj malebný, — mesto pod nohami rozprestreté s jeho 400 kostolmi, palácmi a rozkošnými zahradami! Zbadeto ide sa ešte vyššie do gule, kde vmestí sa 16 ľudí.

Šiel som dolu, ale mojich kamarátov už tu nebolo. Pridal som sa tedy ku tým, ktorí tu ešte boli, a pripojil sa im ku sídeniu do podzemného chrámu, do takrečených „grotte vaticane“. Daleko sme sa pre nedostatok času pustiť nemohli, ale sídúc v lamo v rohu kupole umiestneným vchodom, vnikli sme do tej pravej konfesie. Šli sme sa tu poďívať. Zde sa dolu po schodoch, potom tmavou chodbou do podzemnej kaplny pod hlavným oltárom, kde spočíva telo sv. Petra. Je tu malý oltárik od Kalixta II. z r. 1122, pri ktorom slúži sa svätá mša. Ja som na túto milosť nemohol rátať, lebo sme mali čas prísne vymieraný, a tuto prichodí človeku hodinu a hodinu čakať, zatiaľ na neho príde poriadok, lebo na toto každý musí sa dať predznačiť a domolenie dostať. Nad oltárom sú dva prastaré obrazy sv. Petra a Pavla. Bohaté ozdobenie kaply konfesie premiešalo sa na rozkaz a na útraty Klementa VIII.

Vychádzajúc z krypty videl som dvoch mníchov, jaších som ešte nevidel v chráme. Pýtam sa, čo sú to za mníši? — „Trinitári.“ — Teda takto vyzerali tí ľudomilovia ilaví, z ktorých ošud ten posmech urobil, že z kláštora mníchov, ktorí väzňom vykupovali, stalo sa štátne väzenie, a síce pre tých najhrubšieho zrna zločincov, ktorí sú odsúdení od 20. rokov až doživotne. Trinitári majú biely habit, čierny kepeň,*) na prsiach červený kríž zo súfna.

*) Nie tmavo-modrý? Red.

Prv, než by sme boli chrám tento opustili, ešte sme chceli vidieť znamenitú pokladnicu, v sakristii zloženú. U sakristiana — ktorí sú ale tam pojmátení kňazi — treba sa hlásiť. U sakristiana s úslužnosťou vzal kľúče a mowiedol nás dvermi zo sakristie všeobecnej vpravo, potom cez krátku chodbu, otvoril dvere, a tam sme boli v izbetke došť malej, v ktorej kol do kola byly skryne až do powaly, zamreté. V prostred pod sklom skryňa s dalmatiku, ktorú cisári nemeckí a králi rímski pri korunovaní obliekali; je štarobylá, zlatom a drahokamami bohato ozdobená. V každej barve sú tu wzácné meššné rúcha; ukázali nám aj čiernu kazulu so zlatým wyššiwáním, ktorá užíwa sa na weľký piatok. Jedna monštrancia so 42 diamantami, dar to kardinála Pacca, a od toho istého drahocenný zlatý kalich. Kríž náprsný — pectoral, — kľúče a prsteň, koruna pápežská, wšsetko zo zlata, posíata drahokamami, ktorými predmetmi ozdobujú sochu sw. Petra u piliera vpravo w deň sw. apoštolow Petra=Pawla 29. júna. Šest wysokých, tlstých, štrieborných swietnikow a wysoký kríž zo štriebra, wšsetko pozlátené, ktoré upotrebujú na hlavný oltár — konfesjiu — keď pápež slúži. Je toho tu mnoho, ale pri obdivowaní nestačil som tieto klenoty značiť. — Dajúc sakristianowi asi 2 franky — bolo nás desať, tedy na jednoho došť málo padle — podařowali sme sa a išli sme už teraz won z chrámu sw. Petra, urobiac ešte úctu swätým oštatkom u konfesjie.

Wyjdúc z chrámu sw. Petra ide sa po stupňoch hneď vpravo pod arkádomý (oblúkomy) prieťah smerom ku kupole sakristie. Prejdúc arkádu, hodíme sa w ľawo a prídeme ku železným mrežam, za ktorými je nemecký cintorín čili Campo-santo dei Tedeschi. Zacengá-li človek, otvorí sa, a wstúpime do zeme swätej, lebo dla štarého podania do tohoto cintorína zem domieže dala sw. Helena z Golgoty, aby košti kresťanow rímskych odpočíwaly w tej zemi, w ktorej stál kríž Spasiteľa Krišťa.

Chrámy Bl. P. M. della Pietà je wfusný, dla štarého cirkewného šlohu. Pri chráme sú nemeckí kňazi, ktorí tu majú kollegium, w ktorom za 2 roky w štúdiach theologických sa sdořonajújú. Jedna najnowšia základina zabezpečila jednu štanicu kaplánsku, tafrečeného kaplána Piusowho, k tomu cieľu, aby mladý nemecký kňaz tu w blízkosti Watikánu mohol bádania konať w mušeach, bibliotékach a w katakombách. Nemeckí kňazi, ktorí do Ríma putujú, tuto bývajú prijatí, áno aj swetší Nemci-pútnici tu za tri dni darmo bývajú wšsetkým zaopatrení. Terajším šprávcom ústavu je Monsign. Dr. De Waal. Campo-santo je fara, w ktorej rektor Dr. De Waal je farárom a má 5 kaplánow, z ktorých dwaja sú Rakussania. Každý z týchto mladých kňazow zaoberá sa štúdiom práwa, dejepisu alebo wôbec theologiou. Fara máwa aj hošťow, ktorí sa cirkewnou hudbou

alebo maliarstvom zapodievajú a ja sbožňovali. Títo učenci vydávali aj časopis o starožitnostiach cirkevných. Chrám w Campo-santo dei Tedeschi dostáva podpory a dary veľké z Nemecka a Rakúska. Základina ústavu w minulom roku zaplatovala 300 pútníkov. Káda mesta Ríma odkúpila ústavu chrám sv. Alžbety aj s domom. Za utržené peniaze založili útulok pre vychovateľky a služebné, w Ríme sa sdržujúce, jestli by boli bez služby — pod správou ssebdých (milo= srdných) sestier. Nemecký National-Theater stojí tiež pod správou pána Dr. De Waal-a, ktorý svojmu úkolu s veľkou zručnosťou a mnohým taktom už dlhé roky zodpovedal.

Čas blížil sa ku poludniu, nutno bolo poponáhľat sa k vidličkovým raňajkám. Ja som z nášho oddelenia sám zostal hore na dutine — odišli ma vsietci; no nič to, myslím si, vsiaľ nás ja nájdem. Ale wernu to nebolo tak ľahko, jačo som si ja myslel; lebo som esste nebol w meste obznámený. Vyskočil som do omnibusa, ale ten išiel do „Albergo d'Allemagna“; ja som mohol aj s týmto ísť, lebo Albergo toto je in via Condotti, z ktorého sa wbehne na „Piazza Spagna“, odíal wedľa propagandy do „Via de due Macelli“, „Via del Tritone“, a bol by som býwal doma. No ja som to nemedel; skočil som teda z omnibusa, oželel jednu líru a wzał si „vetturu“ o jednom koni, a tak prišiel som domow do „Italia“, kde ma mrzutosť čakala, lebo najbližší kamaráti moji miesto posutovania nie celkom priateľsky oborili sa na mňa, že „prečo som im wzał flúč od izby?!” Jakoby oni boli izbu potrebovali, keď tiež len práve čo prišli, no ale . . .

Mal som tedy aj isťodu, aj mrzutosť, aj zahánbenie. Takto skončil sa prvý wýlet a priezor miest veľawýznamných!!

II. wýlet.

Dňa 23. popoludní.

Vybrali sme si hneď w susedstwe nášho bytu „Palazzo Barberini“, jeden z najisťmoisťnejších palácow swetských w Ríme, stawaný pod Urbanom VIII. stawiteľmi Madernom, Borrominim a dokonaný Berminim. W predšieni (čili pridmore, u nás pitmore) je wýchod stupňowý mnohými chýrnyimi sochami ozdobený.

Okrem wýstawnej sbierky obrazow obdivujú cestowatelia aj siene, dworany palácu pre swetochýrne maľby na obmietke, ktoré sa w nich nachádzajú.

Z palazzo Barberini išli sme k wýchodu ku frižowaniu sa ulíc Quatro fontane a Ventri Settembre; práve u fontán zwrtli sme sa w pravo do ulice fwirinalskej.

Ľneď na rohu tejto ku Ľwirinálu*) meďúcej ulice je chrám S. Nicolo s belgickým kollegiumom, ďalej na tom istom rade domom S. Andrea al Quirinale s wňzdwnihnutým už nowiciátom jezuitským, z ktorého zahrady predne stawajú palác pre budúcu wňstawu, potom ale tu majú byť wňstawané kráľowské koniarne. Oh! ironia osudu! Tu pred tým wenomali sa mladíci službe božej a rozššíromaniu kráľowstwa Božieho, a teraz tu budú wňchowáwať kone pre kráľowstwo klamu, bohorúhania a swätofrádeže!

Ľďúc popri mýroch palácu, popri wchode do zahrád Ľwirinálskych, dospeli sme zrazu na Piazza del monte cavallo, čili na Ľwirinálské námestie, na ktoré hľadí hlavné priečelie za lacné peniaze kúpeného tafrečeného „palazzo reale al monte Quirinale“. Palác Ľwirinál postavil pápež Páwel V. Obelišť postavil pápež Pius VII. Wo Ľwirinálskom paláci umiestený je revolučný kráľ d'Italia unita a jeho ministerstwo wnútra. Kancellária že je wraj welmi ochotná wo wňďáwaní biliet zdarma k obzeraniu Ľwirinálskeho palácu a jeho bohatstwa, museomom, šbierok; no taf sa mi zdá, že mi Uhria nemý užítkowali sme túto štedrotu — aspoň to wiem, že z náššho hostinca pútnici sa palácu tohoto wňďaľowali, bo im w šrdci wňbudzowal žiaľ a ľútoš nad tafými katolíckmi, aľí teraz w ňom prebýwajú — nad drahým a milowaným Otcom náššim, ktorému sa odtiaľto toľké trpľosti a křimďy činia. No nechajme odpocíwať obywatelow Ľwirinálu na jejích otážnej ceny wawrínoch, na jejích britwomých postelach, a idme k náššej weci.

„Piazza cavallo“, tafzwaná od kolosšálneho súšossia Ľastora a Polluxa, jaľo krotia kone, wzaného z kúpelow Ľonstantinowých, ktoré sa kedyš tu w blízkosti nachádzaly. Samé sochy sú wňšše 6 m. wňšoké, prácou Phidiaša a Praxitella wňwedené. R. 1787. postavily sa tu aj s obelišťom, wzatým od mausoleuma Augusta, a misou čili wlastne koryntom, z wňchodného granitu na forum Romanume wňkupaným. Z tohoto námestia je krásny wňhľad na mesto šmerom k západu. Pápež Pius IX. ďal šprawiť zwľášštnu cestu pre wozň a šchody pre pešších, na toto námestie meďúce. S tohoto námestia mohľo by sa íššť dolu — na západ — popri paláci Ľwirinálskom na „via Dataria“ cez ulicu „della Umilta“, preľročíť Corso a naproti wňššť do ulice, a bolí by sme w „Collegio Romano“, alebo ináč u sw. Ľgnáca. No my sme iššli šmerom južným ku Palazzo Rospigliosi. Ľďúc s námestia dolu k juhu prichádzame na pravo ku chrámu sw. Sylwestra, pamätného odtiaľ, že keď býwala wolba pápeža wo Ľwirinále — jaľo už od ďawných časow w skutku

*) Ľwirinál je palác pápežský, ktorý wššak zaujala křiwowľáda talianská pre kráľa.

tuto vyhľadávala sa molba — teda v tomto chráme schádzali sa kardináli a odtiaľto v slavnostnom sprievode tiahli do Rimirálu. Má mnoho zaujímavých obrazov. Dojdúc až po roh ulice Rimirálskej, prv, než by sme sa na pravo obrátili do via Magnanapoli, vidíme na ľavo chrám sv. Kataríny sienjskej naproti „Ville Aldobrandini“, vysokými ako bastie múrami obohnanej. Za chrámom týmto je starobylá veža, s ktorej je utešený výhľad na Rím, tak, že povstala lichá povesť, žeby sa bol Nero s tejto veže díval na horiaci Rím. Vežu túto stavala v XIII. storočí familia Conti.

Cez via Magnanapoli prišli sme na krásne námestie

Foro Trajano.

Toto námestie že bolo vraj kedysi to najkrásnejšie za starého Ríma; teraz ale nemodí sa z neho len vo vykopanej hĺbke asi 1½ metra obdĺžník a mnoho radov zlomkov 20 väčších menších stĺpov. Okolo tejto hĺbiny sú železné mreže, cez ktoré možno dolu hľadať. Stĺpy tie pochádzajú z baziliky Ilpia — tak sa Trajan volal svojím rodným menom. Na severnom konci námestia tiež z hĺbiny vypína sa vysoko ponad paláce a domy stĺp Trajanov, baš-reliefmi, t. j. vypuškou prácou predstavenými dejmi z dacej války špirálne ozdobený. Tento stĺp stojí na svojom pôvodnom mieste, a on hlása, že tuto bolo slavné kedysi forum, ktoré čo do nádhernosti prevyšovalo všetky ostatné verejné miesta Ríma. Vchádzalo sa na toto námestie oblúkom víťazným, ktorý potom prenesený bol a z neho stojí teraz postavený oblúk Konstantina Veľkého pri Kolosseume. V prostriedku námestia bola jazdecká socha cisára Trajana, celkom pozlátaná. Na konci päťlôžová, dvojpatrová bazilika Ilpiowa a stĺp, Trajanovi od senátu a ľudu r. 113 postavený.

Od tohoto stĺpu k severo-západu je rotunda Bl. P. M. lauretánskej — k východu rotunda „Mena Bl. P. Marie“, na pamiatku oslobodenia Viedne od Turkov (r. 1683) vystavená.

Od tohoto chrámu k juho-západu cez via Plebiscito prichádza sa na povestné

Kapitolium,

ktoré vlastne zo dvoch vrškov pozostáva; na jednom bol chrám: Jupiter Capitolinus, na druhom: Arx (Zámok), čili miestnosť vlády. Na ktorom vlastne vršku Kapitoliuma toto alebo tanto stáwisť stálo, nedotazujeme. My sme ale s Cirkvou tej mienky, že jako na námestí della Minerva chrám terajší na múroch chrámu Minervy, tak aj terajší chrám Bl. P. Marie in ara coeli stojí na múroch Jovis Capitolini; a tak aj terajší palác kapitolský čili „Campi-

doglio“ stojí na mieste niekdajšieho palácu pohanšej republiky a nešťôr pod cisármi palác municipia rímskeho. Víťazstvá Cirkeve premenily celkom tvár zeme. Z kapitolu pred tým hrmely hrozby, strely do všjetkých čiaštoť sweta: dnes na Kapitolu panuje w „Ara coeli“*) Kráľowna neba i zeme, milostná naša Prímľumkyňa u Boha, ktorú Anjeli čo kráľownu sláwili, spievajúc jej nad Tiberou: „Regina coeli laetare! Alleluja!“

Terajší Kapitol je hoden prezretia pre svoj palác a chrám Bl. P. M. „Ara coeli“.

I. Schodň medú hore, na ktorých konci nachodia sa ohromné sochy Kástora a Polluxa s koňmi. Na začiatku schodow kapitolinských ale z oboch strán sú levi, z jejichž tlám hucí voda jednoho pápežského wodomodu. Uj protestantskí spisovatelia uznávajú nesmrteľné zásluhy pápežow o zaopatrenie Ríma čistou pitnou wodou. Pápeži zakladali s ohromnými wýdavkami nové — a 39-ráz obnovowali — wodomody Ríma. Pius IX. tak opravil wodomody, že na každú hlavu w Ríme prichodí 1050 litrom wody denne. Na lamo „milliarius“, t. j. míľový stĺp, od ktorého merala sa diaľka po celej rímskej ríšii. Augustus postavil „milliarium aureum“ na konci rímskeho námestia, u ktorého sbiehalý sa všjetky rímske hradske cesty. Rímania po každých 1000 (mille) krokov wedľa hlavných hradských ciest stawali stĺpy, na ktorých udaná bola vzdialenosť od Ríma. Na pravo je tarpejská skala (rupes Tarpeia), odiaľ boli zradcowia vlasti dolu metaní.

Terajší Kapitol má veľké a krásne námestie; w prostred neho vypína sa bronzová socha cisara Marka Aureliusa, ktorej podstavec je monolit, t. j. jeden obrovský kus kameňa od Michelangela. Z hlavnej dworky Kapitoliuma pripomíname tu len tri sochy, a síce Pavla III., Stehora XIII., pápežow, a Karola z Anjou, ktorý bol rímskym jenátorom. Kapitol má istworhannú wežu, w ktorej nachádza sa zvon 175-centový, na ktorý zvoní sa, keď pápež zomre. Pravda že nie pod vládou motrelcom, ale w riadnych pomeroch.

Tri paláce Kapitolu pápeži prebohato zaopatrowali nesčísľelnými predmetmi musejnými tak, že ich všjetky tri možno nazvať museami kapitolskými. Pápežstvo w nich spojowalo čo dobrého bolo z pohanstva, s kresťanstwom, obohacowalo, ozdobowalo Rím a všjetky jeho werejné miestnosti wýborom prác umenia jednať z dôb anticných, jednať z časom nowejších. Tieto tri paláce sú: Palazzo del Senatore, Palazzo del Conservatore a Museo Capitolino. Tento posledný je najznamenitejší, w slohu renaissancnom od Michelangela štawaný.

*) Oltár nebeský, názow najhl. chrámu františkánskeho.

Keď sa na opačnej strane s vrchu Kapitolského na Forum Romanum schádza, ide sa podľa melifánскеho starožitého stamania na ľavo, a toto je tabularium publicum, t. j. stará rímska štátna listárňa, ktorá pochodí z čias pred-Krístových (80 pred Kr.), a je stavaná z mocných balvanov kamenných. Na Ľoruni hľadiaca strana tohoto stamiska obnáša dĺžku 225 stôp. Miestnosti niekdajšieho archívu premenené sú v súkromné príbytky a obydlené pospolitým ľudom.

II. Chrám Bl. P. M. „in Ara Coeli“, pomenovaný tak od zjavenia, ktoré sa malo kedysi stať Augustovi — že sa mu vraj zjavil na nebi oltár — keď chcel sebe oltár dať vystavať a sa za Boha dať vyhlásiť. Na tom ale oltári, zjavenom na nebi, že videl Pannu, krásou melifou sfvelú, majúcu na rukách dieťa, a že videl nápis: „Haec ara Filii Dei est“, „toto je oltár Syna Božieho“. Následkom tohoto widenia postavil Augustus na Kapitolе oltár s nápisom „ara Primogeniti Dei“, „oltár Prvorodzencomu Boha zasvätený“. Na tomto mieste už Konstantin Veľký vystaval chrám Panne Marii. Jnnocenc IV. chrám tento r. 1250 odomždal ocom Františkánom. Východ ku chrámu je po schodoch z bieleho mramoru, ktorých je dohromady 126 a sú obrúbené z oboch strán zelenou pažitou. Vstúpme teda už do vnútrajšieho chrámu. Vode sú 22 antických stĺpmi v troje predelené (19 graniťových, 3 mramorové). Na treťom stĺpe na ľavo pod hlavicou je nápis „a cubiculo Augustorum“, t. j. že stĺp tento kedysi zdobil sieň cisársku na Palatine. Tri stĺpy sú kanellowané,*) z bieleho mramoru; zaiste pochádzajú z chrámu Jovis Kapitolského.

Na hlavnom oltári je starobylý obraz Bl. P. Marie, ktorý držia za prácu sv. Lukáša, nad ním zlatý nadpis: „Regina coeli laetare!“ V križnej lodi na ľavo vidíme malú rotundu s kupolou na 8. stĺpoch z brocatello-mramoru stojacu. Má toto byť práve to miesto, kde Augustovi ukázal sa na nebi oltár Bl. P. Marie. Tuť spočívajú aj kosti sv. Heleny. Z ľavej lode je vchod do sakristie. V sakristii zachováva sa „il Santo Bambino“, drevená totižto figúra dieťaťa Ježiša z dreva olivového z Olivetskej hory vyrezaná a zlatom, drahokami vykladanými šiatmi ozdobená. Toto dieťaťko kladené býva na Vianoce do masťalky v štvorťnom Betleheme v druhej kaplnke ľavej lode, pred ktorým malé deti v popoludňajších hodinách z vymýšleného miestočka Ježiškovi svoje pozdravenie, svoje poklony z pamäti odriekajú. Takáto obyčaj panuje aj inde po mestách italských. Dsmá kaplna na ľavo je posvätená sv. Markynte Kortonskej. V „Ara Coeli“ býval pred tým generál rádu sv. Františka.

*) Sarkované.

Teraz je kláštor vládou odobratý a generál sídli „ad SS. 40 martyres“. Chrám aj s prekrásnymi schodami má v obeť padnúť soche Viktora Emmanuela, ktorú chcú na onom mieste postaviť.*) S kapitolu soštopuje sa cestou dosť širokou medzi tabularium na

Forum Romanum.

Ah, jaký to pohľad! Na Forume nič newidíš, iba rum, trošky, hromady kamenia! Sú síce i tieto trošky kamenia umele tešané a rezané, ale to všetko tu leží bez ladu a skladu len čo pamiatka dávnej moci a slávy Ríma, kde bolo státisíce otrokov, ktorí len pre Rím svetomládnym museli pracovať. Rímania podnikali války a od premožených Grékov, Egyptčanov brali všetko, čo malo cenu, a stavali to v Ríme, zdobili tým svoju otčinu.

Skutočné Forum hlboko leží pod zábradlím, jakým je priestor vykopaný ohradený, niekde až na dve šlahy. Srdce človeka zabolí, keď tu vidí štáť jeden stĺp o samote, tam zas iné tri, tam zas vidí zbýtky arkád, klenutí, slomom, celé námestie starorímske, pred tým najživšie, najslavnejšie, poskvtuje teraz obraz spustošenia. Pripadne tu na myseľ človeku: čo sa tuto kedysi diať muselo, zatiaľ to slavné, nádherné, mocné mesto takto v prach a sošutiny bolo obrátené! Koľké tu museli byť pohromy! Kde pred tým býval stred života mesta, tri milióny obyvateľov majúceho, tam teraz nič niet iného, než prázdnota, pustota; kde stávaly páláce, bašiliky, tam teraz je „campo vaccino“, „kramské pole“. — Dojem, jaký tieto sošutiny na človeka robia, nemožno vypísať. „Toto-li je to mesto dokonalej krásy? Toto-li tá pani národom?“ (Pláč 2, 15.) Akýsi starý, pohanský Rím zasľúžil si osud svoj; sám si ho pripravoval. Rím podmaňoval národy k cieľom sobeckým, aby on mohol hodovať, aby si dal nimi slúžiť, aby národy jemu pracovali, aby pokladný čestnej jejich práce šhabal a k svojej rozkoši sám trowil. Toto volalo k Bohu o pomstu! Boh učinil poriadok, vyslyšal kvílenie a prosby národom: Rím padol. Hľa, svedok všetkej histórie: „Forum Romanum!“ — Rím wíedol wýboj proti všetkým a títo všetci zvíitily tyrana, ktorý sa nikdy wíac nesobral ku predošlej svojej sláwe. Rím je i teraz slavný, Rím aj teraz wýwodi; no Rím pápežský, Rím so svojimi wédami, umením, so svojím životom duševným! Rím weli, Rím aj teraz riadi národy, ale bez pýchy „Foruma“. — Rím aj teraz wíťazí a podmaňuje národy: ale láskou a požehnaním! Národy sa pred Rímom netrašia a nezlorečia mu, ale Rím oslawujú, ospewujú a v záštopoch

*) Z chrámu jezuitského na S. wírwíndle sú majstale pre kónu kráľowské a z „Ara coeli“ bude oltár swetšej zpupnosti!

tisíce tisícich dobromoľne prichádzajú kloniť sa tomu, ktorý v Ríme, nie na Kapitolu, ale vo Vatikáne osudy sveta riadi! —

Zastali sme u zábradlia a urobili všeobecný pohľad na otáčajúce náš predmety. V pravo chrám sv. Theodora. Vľavo sme šli smer popri zábradlí ísť ku žaláru mamertinskému, a tak nám pod Kapitolom na ľavej ruke padlo gymnázium v rohu pod schodami kapitoliskými, potom na pravo zbýtky pohanských chrámov „Saturna“, „Concordie“ a „Vespasiana“. V ulici Marforia je žalár mamertinský, na východnom svahu Kapitolu, pochodiaci už z doby kráľov. Nad ním zvedá sa chrám sv. Jozefa, ktorý vystavať dala cecha majstrov stolárov rímskych. Chrám je predelený na dve, v jednom je oltár so sochami sv. apoštolov Petra a Pavla; pochádza zo IV. storočia. Pod chrámom je tiež dvojité žalár v skale takmer vytesaný; z vrchného do spodného zpusťkali obete okružlou dierou už neviem či rebríkom a či po povraze. V spodnom žalári — do ktorého sme my po tesaných stupňoch dolu išli — je stĺp a prameň vody čerstvej, ktorý powstať tam na modlitbu sv. Petra. Peter totižto v žalári spolu s ním uväznených na vieru Kristovu získal, ale nemal vody, ktorou by ich pokrstil. Boh teda na jeho prosbu tento prameň vody otvoril, z ktorého Peter nových vyznávateľov-wäzňov pokrstil. Je tam aj pohár, ktorým pútnici z vody tej na pamiatku pijú. Je to voda pitná a chutná. Starý Rím aj za časov pohanských býval náboženstvom oddaný, a zatiaľ bol slavný. Od Rímanov prešlo na náš príslovie: „A Jove principium“, t. j. „každé dieľo počínať s Bohom“ — a dľa tohoto náboženského presvedčenia a oduševnenia riadil sa v starom Ríme aj život verejný, na verejné mravy sa prísne hľadelo a prečiny proti týmto sa prísne trestali. Z tejto prísnosti powstať blízko Foruma žalár mamertinský. Dľa Liviusa stavaný bol za Ankuš-Marciusa, a síce ten vrchný, a za Serwius-Tulliusa ten spodný. Sallust (Cat. 55) o tomto spodnom hovorí: „Je v tomto žalári jedno miesto, ktoré volá sa Tullianum, asi 12 stôp pod zemou, zôkol-wôkol tlstými múrami obhradené, ktoré sa hore v oblúku kamennom končia. Tento žalár tma, nečistota a smrad robia hrozným. Tam hrdúšili ľahí odsúdencom na smrť.“ Žalár tento mal len s vrchu malý otvor, cez ktorý bývali odsúdenci dolu hádzaní, a keď boli odsúdení na zahrdúšenie, spolušpusťkali dolu aj katom, ktorých po skončení zahrdúšenia zas hore vyťahovali. Jať divoké boli mravy a city Rímanov aj v čas republiky, vidieť z toho, že s kráľmi premoženými ešte ukrutnejšie nakladali, nežli s obecnými zločincami. Kráľ Jugurta bol nahý vhodný do spodného žalára mamertinského, ktorý odtiaľ zvolal: „Ó Herkules! jať studený je kúpeľ tvoj!“ Šesť dní trápil sa tu o hlad! — Takto bolo zachádzano aj s inými kráľmi, kniežatmi, vojvodcami

premoženými, ktorých priviazali k víťaznému vozu, wliekli po meste a vystavovali pošmechu a urážkam ľudu, potom ale ztrhnutých hádzali na spodok mamertinských žalárov. V hornom žalári väznili tých, ktorí neboli k smrti odsúdení, v spodnom ale tých, ktorí mali byť usmrtení. Tuto boli aj svätí apoštolovia väznení a držaní až do dňa 29. júna. Dva títo apoštolovia obrátili 40 spolumäzňom a dvom dozorcom žalára, „Procesusa a Martiniana“, ktorých tu poprstili.

Cirkew vchod do žalárov pretvorila v kaplnu svätého Petra in carcere. Svätí apoštolovia v ušrutných týchto miestnostiach strávil 9 mesiacom.

Idúc z ľavej kaplny chrámu nad mamertinským žalárom postaveného, dolu do spodného žalára, na pravo vidíme v skale vytlačení tvár sv. Petra. Sprewádzajúci nás „cicerone“ nám o legende dal takýto vývod: Svätému Petrovi dal vojak dolu ho vedúci taký pohľavoť, že sa mu hlava o stenu udrela, a tam odtisť jeho tváre v skale wtlačený zostal. Sám som túto podobizeň videl, je práve taká, ako svätý Peter predstavovaný býva — celkom na poznanie.

Zo žalára mamertinského vyjdúcim do očí padá víťazobrána Septimia-Sewera, úplne dobre zachovaná, ale tiež hlboko podchodbou terajšieho Ríma. Je oblúk tento s tromi priechodami 23 m. vysoký, 25 m. široký, od senátu rímskeho postavený cisárovi a jeho synom Karakallovi a Getovi na pamiatku víťazstva nad Parthi r. 207, dľa nápisu dobre čitateľného. Pred oblúkom asi uprostred medzi oboma cestami stálo verejné rečníštie = rostra, s ktorého aj Cicero rečnieval, najchýrnejší zo všetkých rečníkov rímskych. Pred oblúkom brány Septimiovej je o samote čnejúci sstihlý stĺp korintský, posledný to pozostatok z niektorého chrámu. Potom ďalej mopred medľa cesty tri krásne korintské stĺpy z chrámu Kastora a Polluxa, pred 8 rokmi vykopané, aj so svojím architrávom, ktoré až došiaľ stavitelom a fresličom za vzor slúža. Múda mestská — il municipio — snaží sa tieto pamiatky slávy rímskej dávnych čias udržať; preto železnými škobami stĺpy i architravy ťahuje.

Z Foruma ide sa na pravo na vyvýšeninu vrchu Palatinského = Mons Palatinus, tak zvaný od cisárskych palácov a od mnohých iných súkromných bydlísk bohatých rodín starorímskych. Tu stál tiež zlatý palác Neronom, ktorého aj strecha pozlátená bola a s jehož pawlača díval sa na horiaci Rím, ktorý sám dal podpáliť, aby vystaval nový, so širokými a dlhými ulicami, o mnoho krásnejší, a nazval ho Neropolis-om. Tu dívajúc sa na divoké plamene, z pamäti odrieľal Homerove verše o zľaze mesta Troje, čili Iliasu. Palác ten musel byť ohromný, prevyšujúci rozľahlosťou všelijaké poňatie. Pri tomto paláci boli aj zahrady, v ktorých Nero

dal zapáliť živé pody, totižto kresťanom dal oblieť smolou, kuťolu medľa cesty poprivažovať a tak obety tieto werny w žiwého Boha zapáliť; byly to wšfutku zápalné obety Bohu ľúbezne. Ním ale takýmito wčinnimi štrmhlaw rútil sa do swojej záhuby.

Rumy Palatína hľajte wolajú: „In hoc signo † vinces“;*) rumy Forum ale s obľúkom Titovým i s Kolosseumom nawždy primolawajú: „Krw jeho nad nami a nad synmi našimi!“ Wrch palatínsky je wečtým náhrobníkom pohanštwu; obľúk ale Titusow slusným a wýznamným náhrobným pamätným kameňom židowštwu: oba wšak sláwnym hľajateľom a pamätníkom wíťazštwu werny a cirkwe Ježiša Ukřižowaného.

Oblúk Titusow.

Forum Romanum zafľučuje sa obľúkom Titusovým, od ktorého w pravo sú zbytky zlatého domu Neronowho medľa hradškej. Wíťazná brána len o jednom obľuku stojaca, ale celkom zachovaná, na Forume rímskom hľáša zaiste hľajte tie slowá dôtkliwé ewangeliuma sw. Łufáča XIX. 41—44.: „O, keď bys bolo poznalo i ty, a to aľpoň w ten deň twój, čo je tebe kuť pokoju, ale teraz skryté je pred očima twójima. Lebo príndu na teba dni a obľľúča ťa nepriatelja twoji nášypom a obľahnú ťa a zúža ťa zo wšsetkých strán; a na zem porazia teba aľ synow twójich, ktorí w tebe sú, a nezostane w tebe kameň na kameni, preto že ťi nepoznalo čas u nawšštwenia swého.“ Titus obľahnul Jeruzalem — jako to Spasiteľ doslowne predpowedal — zničil a rozwáľal mešto, tak že kameň na kameni nezostal, — 1,000.000 židow padlo w boji, 97.000 ich bolo predano a mnohé štátisíce boli odwedení do zajatia rímskeho, ktorí štali sa otrokmi a pomahali štawat ohromné budowy Ríma, jako: lázne, cirkwe, a zwľášťne obrowské Kolosseum. Na obľuku wnpuklou prácou widet sedmoramenný swieceň, zlatý štól a iné drahocennosti obetné, z chrámu Jeruzalemského uťoristené. Židia w Ríme byľliaci, keď tadeto idú, neobozreli by sa za swet na tento pomník jejich twrdosťjnosti a jejich smutného osudu, že sú bez wlasti, bez kráľa, bez obetí. Stoletia tiahnuťolom, tisícletia ubiehajú do mora wečnosti, a ten pomník stojí a bude štát dlho a swedčiť proti národu swetom rozptýľenému, ktorý sa so žiadnym iným národom sbratrit nedowedie, kažďému národu je nepriateľom, a kďe sa úľisne doplazí, tam biedu a nešťastie donešie. — Pod obľúkom widíme aľ iný basrelief, a síce Titusa na woze triumfatorškom, šiestimi koňmi tiahaného, jako wchádza do Ríma, a pred ním štúpajú spútaní najčelnejší židia — zajatci. Oblúk Titusow stojí

*) W tomto znaťu zwľazíš.

na najvyššijom bode Foruma, čo večitý kazateľ predpovedania Kristového a pravdy učenia jeho.

Kolosseum.

Cesta s Foruma rovnou medie do brány Kolossea; my ale sme najprv zaobčili v pravo k víťaznej bráne Konstantina Velekého, ktorý pomocou križa „In hoc signo vinces“ = „v znamení križa zvíťazíš“, úkazom nebeským domedenej, na všetky prápory dal znamenie križa nastrečiť — a takto zvíťazim u Ponte (most) molle alebo Ponte Milvio nad Maxentiusom r. 312, kresťanstvu slobodu zabezpečil, pápežovi Väteránsky palác za sídlo pápežské daroval a basiliku pri ňom vystavoval. Mimo tejto basiliky vystavoval Konstantín naproti vrchu Palatínskemu veľikánsku basiliku a chrám sv. Petra na Vatikáne zbudoval. Aj jeho matka, sv. Helena, mnohé chrámy v Ríme postavila. Konstantín, zvíťaziac aj nad nikomédským cisárom východu, stal sa samowladárom, panovníkom spravodlivým, ľud svoj milujúcim a od ľudu zbožňovaným. Preto mu aj senát rímsky postavil pomník a oblúk víťazstva. Je aj tento oblúk aj Titusov celkom dobre zachovaný. Oblúk Konstantínov je v prostriedku medzi dvoma vrchami, a síce medzi Palatínskym a Coeliuským, ako by on hlásal, že Konstantín Veľký, cisár, je v dejepise hranicou medzi starým pohanským a novým kresťanským dejepisom. Po tomto víťazstve, čo sa náboženstva Ježiša Krista týka, stal sa obrat veľký. Konstantín, ako samowladár, ediktom (rozkazom) milánskym r. 312 dal cirkvi Božej vo svojej ríši úplnú slobodu, vyhlásil náboženstvo kresťanské za uznané, za štátne, za platné vo všetkých zemiach jeho, a dovolil ho verejne vyznávať a služby Božie konať i chrámy stavať. Na východe wiera Kristova pod Galeriusom, Maximinom Dajom a Liciniusom až do roku 323 prenasledovaná, teraz si oddýchla a tiež úplnú slobodu obšla.

Oblúk tento teda senát Konstantínovi z vďačnosti postavil, že Rím od tyrana oslobodil.

Konstantín víťazstvá svoje Bohu samému pripisoval, lebo na ten oblúk dal vyryt slová: „Instinctu Divinitatis“, t. j. „s božským vnuknutím“. Aj to miesto, kde sa brána táto nachádza, je pamätihodné. Stojí totižto pri samom Kolosseume. Tu, kde stará vláda pohanská krutý boj viedla proti cirkvi Kristovej, kde toľko newinnej krve v Kolosseume za vieru Krista vytieklo: tam na smierenie vzniká sa brána Konstantínova, znakom víťazstva Kristového, — víťazstva križa, ktorým ediktom Konstantína sboril i pohanský Palatín i židovský Jeruzalem. Významnejším avšak ešte je, že si Konstantín dal na hlavnom Forume pomník postaviť a kázal si do ruky ako podporu križ položiť. Nápis na ňoche znel: „Rímania! Týmto

spašonosným znamením, pravým to udalosti odznakom, oslobodil som mesto májše z jarma utrutenstva, sjednal som senátu a ľudu rímskemu bývalú dôstojnosť a starý lesť." (Maxenciüs premôžený s Ponte Milvio vrhnul sa do Tiberu, kde nečte zahynul).

Kolosšeum, od kolosšálnej komovej sochy Nerona, pred ním postavenej, tak nazvané, je miestnosť, kde premodzomali sa kedysi hry gladiatorské (šermovnícke), — odtiaľ nazvala sa miestnosť tá Colossus Neronis, alebo na krátko Kolosšeum.

Obrovské toto nad všetky vynikajúce stavišťa započal stavať Flavius Vespasianus, modca mojška Jeruzalem dobývajúceho, ktorý r. 69. z Jeruzalema bol na cisársky trón do Ríma povoláný. Aby sa ľudu zamŕdal, ktorý obľuboval si v krvavých hrách gladiatorských veľmi, dal sa stavať divadlo, ktoré sa najprv „amphitheatrum Flavii“ volalo. Keď Vespasian len jedno patro došiel vystavať; pokračoval v diele otcovom syn Titus, pokoriteľ židovstva a zničiteľ Jeruzalema, ktorý došiel druhé patro. Časť divadla ešte vo všetkých piatich poschodiach stojí. Z južnej strany len prvé a druhé patro stojí; ostatné patra upotrebili na rozličné stavy. Tak z Kolosšea vystavaný je celý palác rafúsko-uhoriského vyslanstva „Palazzo di Venezia“ zvaný. Vno, teraz ešte materiál stavebný Kolosšea páči sa na hodnotu štyroch millionov zlatých. Kolosšeum malo 80 vrát číslovaných. Štyri boli hlavné brány — dve pre cisársku rodinu, dve ale pre slávny prôvod obetujúcich; lebo hry začínali vždy s obetou na oltári v amfitheatri, k tomu cieľu zvlášť vystavenom. Stava Kolosšea stála dvanásť millionov rímskych toliarov, pri tom všetkom, že robota bola takmer zadarmo, lebo pracovali otroci, zajatí židia a už aj kresťani. — Pri kopaní v katakombách sv. Vnežky nalezený bol nápis náhrobný, ktorý o mučeníkovi Gaudenciüswi hovorí, že bol on staviteľom divadla, ktoré bolo chľúbou Ríma. Znalci sú tej mienky, že Gaudenc mučeník bol staviteľom Kolosšea.

Unútrajší priestor Kolosšea má 916 štvorcových štôp, — výškosť vonkajších múrov obnáša 200 štôp. Rad sedadiel vznikali sa ponad sebou amfitheatrálne, tak že zadní ponad hlavy predných bez napínania arény*) videli. Spodný rad zdvihol sa nad arénou na 8 štôp, — taktiež aj loggie caesarov a mestálef, ***) pretorom ****) a senátorom. †) Rad týmito boli sedadlá rímskych rytierov, potom vznešených panií, potom občanov a ich rodín. Kolosšeum bolo

*) Viesťkom posypaný priestor, kde sa hry dialy.

**) Posvätné panny.

***) Sudeovia.

†) Radní páni.

vo fruhu predĺženom ťtawané a wmeťtalo ťa doňho 107.000 diwáťow, mimo ťluťobníťwa a ťťermowníťow. Kolosťeum dalo ťa u ťpodťu uzawreť a wodou napuťtiť, a tať predťawowaly ťa wo ťom aj na umachie, hry bitieť námořťhých.

„Obromťťé toto ťtawanie bolo za 15 roťow ťtawané. Toto boli wťtawe premieťť len taťí tyrani, ťtorí z ťrwe ľudu a z tuťu národom ťtučneli, ťtorí wľádli bohatťtвом pol ťweta a neobmedzene weľeli celému národu otroťow,“ piťťe dr. Kayťer.

Naťťi nowopohania s meliťým nadťťením ťpomínajú ťťweľé Kolosťeum: nám ale prichodí wolať s doťtorom Kayťerom: „Tento ohromný pamätník ťtawal ťa ťrwou, a ťrwou zajiwätiľ ťa ť cieľom ťrwepreliemania. Wespasian a Titus tu umučili ťtátiťťe ťidow wo práci hrozným trýznením, bitím a hladowaním. Nad ťaťdými deťiatimi ťidmi ťtál jeden dozorca s hrotowou palicou, ťtorou bodal uťtawajúceho robotníťa ť uťtawičnej neunawnej práci. Len za „tiťhého“ Tituťa 12.000 ťidow wzalo ťťazu pod týmto tyransťým nútením ťu mornej práci pri Kolosťeume. ťidia majú pri pohľade na obromťťé toto ťtawiťťo ťmutnú pamiatťu. Najprw boli hnani od ťaraonow wo Egypte ťu práci ťtawebným, potom zať imperatori rímsťi im naloťili kolosťjálne tieto ťtawby. Teda i pyramidy i Kolosťeum je práca rúť ťidowťťých!

O týchto amťitheatroch pohansťých Arnobius, z pohanstwa na ťreťtanťťú wieru obrátený rečník homori: „ťú ony taťými ťrwawými deťiťťami, ťde diwoťé ťťelmy gladiatorow roztrhaly a zoťraly, — ťde úbohí gladiatori jeden druhého zabíjali, len pre rozťoť ľudu, obecnťtwa diwajúceho ťa!“ Bola to hrozná civilizácia, wo ťtorej ťu zábawe wyťťťej triedy ciťári, wojwodcowia, konťuli najprw tiťťe a tiťťe bliťznych ťwojich dali za gladiatorow wťewičiť, aby ich potom dali alebo jedného druhým, alebo diwými ťťelkami pobíť a roztrhať. A táto civilizácia eťťte oťlámuje ťa — a tieto pamiatťy diwoťťťi mravow udrťujú ťa! Pod Trajánom, ťtorého hťťťoria čo - „dobrotiwého“ predťtawuje, za 120 dní trwaly hry ťrwawé, 10.000 gladiatorow bolo uťmrteno. Pod Titom padlo 5000 diwých zwerow a 10.000 ľudi. Teda dwaťráť toľťo ľudi, jaťo ťťeliem. Prečo? Lebo ľudia boli ľacnejťťí nežli diwé zwery. Títo neťťiaťtníci wybieraní boli zpomedi otroťow, zajatcow a odsúdencow. Ku týmto posledným pripočítowaní boli ťreťtania, ťtorých ťalowali, odsudzowali, trýznili, ubíjali, preto ťe weria wo ťeťiťťa Kríťta a ťe nechcu obetowať faľoťťným bohom, modľám pohansťým, a proti ťtorým ťtaropohansťí ťudcowia jednomyťťelné nálezy wťťlomovali: „christianos ad leones“, „ťreťtanow ľewom!“

So zwláťťtnou úťtou a s meliťým ťrdca pohnutím bliťžili ťme ťa ťu bráne Kolosťeuma, pred ťtorou naťťli ťme ľudomilého biťťupa

a mŕára trnavského, J. Dm. p. Jozefa Boltizára s praelátom Steinerom a inými ešte kňazmi diocéze ostrihomskej. — Vstúpili sme s mrúcnym vzdychnutím: „všetci svätí mučeníci, orodujte za nás!“ Pôda na ktorej stojíme, po ktorej chodíme, skropená je krvou mnoho tisíc kresťanov. Kto popíše tie zápašy, ktoré tuto wiedla pravda kresťanská so streštenosťou, s divokosťou, so smyselnosťou a ukrutnosťou pohanskou?! Kto môže bez pohnutia predstaviť si svätého Ignáca, biskupa antiochenského (1. febr.), ako súc odsúdený od cisára Trajana, aby bol v amfiteatru divým zverom predhodený, — tuto uprostred bezcitných divákov stojac, rewanie lewom, ktoré naňho z brlohov svojich pustené byť mali, slyšiac, takto zvolal: „Zbožie som Kristovo, zubami sseliem zomieť budem, aby som sa stal dôstojným chlebom Krista.“ O, svätá pôdo, ty svedkyňa bojov hrdinských prvej cirkve, hodná si toho, aby pokľakol na tebe každý kresťan a ta zulúbal. Kto vypíše všetky tie zápašy, boje, ukrutnosti, — a zaš ten svätý zápal, tú mieru, lásku a hrdinnú myseľ, tú oddanosť sv. mučeníkov! Až mňa tiahlo to k zemi tejto svätej! Tu stával do nedávna v prostredku kríž svätý, tu bývala krížová cesta, a síce dôstojne; lebo kde by sa najšlo primeranejšie miesto pre ňu nežli v Kolosseume?! Avšak novoveký názor čili novoveká newera, ktorá doplazila sa s novou mládou do Ríma, odstránila z Kolosseuma všetko sväté, lebo krížová cesta obrážala istých duchov osvietených.

Len kresťanstvo vyplnilo zo srdca Rímanom jejich krvežíznivosť, ono nechalo spustiť Kolosseum a premenilo ho v miesto modlitby a rozjímania nad umučením Pána Ježiša. Ale rytieri di porta Pia,*) cíťac v sebe veľkú sympatiu ku vŕčinom, jaké dialy sa v starom Ríme, zbúrali v Kolosseume kríže, zastavili krížové cesty, a tým dokázali, že im o to ide, aby zamiedli v Ríme civilizáciu zo starého Kolosseuma. Boh vo svojej nesmiernej láskavosti pre zásluhy tých ssľachetných mučeníkov, ktorí tuto vykrvácali, ráci zachrániť Rím a Itáliu od takýchto zpiatočníkov a jejich civilizácie. Čo cirkve potofni najssľachetnejšej krve založila, to nedowedie ssmahom znimočiť sberba neznabohov. Nádejeme sa, že hrdopyšní samozwanci z Kwirinálu dospejú tiež onedlho zamolať: „Vicisti! Galilee!“ Zvíťazil si, Galilejský (Krisťe).

„Daj to Pán Boh!“ tak sme si howorili wzájomne a zanechali sme tento seminár kresťanstwa. „Semenom kresťanstwa bola krv mučeníkov“, howoril Tertullian, a túto wypoweď čerpal z podlahy arény Kolosseuma!

*) Wotrelci z Piemontu a newerci rímski.

Odtiaľ išli sme poza zbytkami chrámu Venušinho w úzadí chrámu svätej Ľantissky popri Kolosseumu Merona, obrátac sa k východu cez via in Laterano do

Basilika sw. Klementa Pápeža, mučeníka.

Toto je ten chrám, w ktorom swätí bratia slowanští, apoštolovia Cyrill a Metód, snáď za biskupom posvätení sú, w ktorom oni istotne swätú obetu konali, w ktorom aj telo sw. Cyrilla odpočíwa, bárž aj došiaľ nájdené nebolo. Je to pravá stará basilika w pôvodnom tvaru, snáď tá najzachovalejšia, lebo má apšidu bez kříža a tri lode, uprostred konfesiiu. W apšide je mozaika veľmi stará, z 12. stoletia, totižto Kristus Pán w spôsobe baránka s ovcami w pravo i w ľavo, jako sme videli aj wo S. Maria in Trastevere. Uprostred je kříž, na ňom Pán Kristus; kolom do kola sú wtáci wyobrazení, jako priletujú a usedajú na kříži; snáď sa tým naráža na slowá Pána u sw. Mat. 13, 32: „A býwa jako strom, tak že wtáci nebeskí prilietajú a bydlia na letorostoch jeho.“

Do tejto basiliky priniesol sw. Cyrill r. 867 ostatky sw. Klementa pápeža, mučeníka, tretieho nástupca sw. Petra (Peter, Linus, Kletus, Klemens). Ostatky tie nosili swätí bratia slowanští po Morave a po Čechách, až — súc pápežom Mikulášom I. († 867) volaní do Ríma — tam ich doniesli a w chráme, tomuto mučeníkovi už zasvätenom, uložili. Sw. Cyrill ostatky tieto nassiel na Gherione Taurickom (Krim), kam Klemens bol vypovedaný a kde aj smrťou mučeníckou zo sweta zišiel.

Uvššak swätý Cyrill w Ríme onemocnel a zomrel 14. februára r. 868 w kláštore sw. Aleksia, pochovaný ale je w chráme sw. Klementa, a síce, jako sa za to má, w prostrednej lodi spodného chrámu. Treba totižto medet, že chrám sw. Klementa skladá sa wlastne z troch chrámov, nad sebou stavaných a len w nowejšej dobe objavených; lebo z vrchného ide sa do iného pod ním, tiež kresťanského, prastareho, kde pred tým tiež služby Božie sa konávaly. Tu nám ukazovali zbytky starých fresk (stenomalieb) zo života swätých apoštolow slowanských, menovite sw. Cyrilla, tiež pravú podobu jeho so starými nápismi.

W tejto podzemnej basilike majú nádej otcovia dominikáni, — ktorí pri tomto chráme majú kláštor, — nájsť ostatky sw. Cyrilla, a síce neďaleko — jako sa domnievajú — byzantskej maľby, posledný súd predstavujúcej.

Z tejto druhej budovy môže sa ísť ešte hlbšie do tretej; aj táto len w nowejšej dobe bola odfrytá. Uvššak tuto najšlo sa, že

je toto stavba pohanská, bývalý nejaký chrám pohanský, na ktorom bol potom kresťanský postavený, jačo to často bývalo za prvých dôb slobody kresťanstva, kde aj pohanské chrámy v kresťanské bývaly premieňané."

V stredu vrchného chrámu je chór od lode oddelený zábradlím z alabastru. Je to všetko starožitné, zaiste pochádzajúce zo starej podzemnej basiliky. Sedadla sú tiež kamenné, pred ktorými pulpity z tohože kameňa. Z chóru vystupujú dve kazateľne, jedna zaiste ku spievaniu ewangeliuma, druhá epištoly a antifón.

Celý chrám je 16 stĺpami v tri lode predelený. Má rovný strop tabulovaný s bohatou pozlátkou a freskami. Okrem troch lodí má pravá ešte aj kaple; a síce najnovšiu blízko tribuny pápežom Lvom XIII. na pamiatku 1000-ročnú Cyrillo-Metodejskú, — vo Veľhrade slavnostne obdývanú, — vystavanú, s tromi krásnymi stenomaľbami, opatrenú vysokou kupoľou.

Pod konfesiou sú telá svätých: Klementa, Ignáca mučeníka, a strýca sv. Klementa, Slavica-Klementa.

Pri kazateľni nadzmleneného chóru nachodí sa točený svietnik mosaikovaný, jačo aj stĺpy, architravy a ohrady chóru sú drobnou mosaikou vykladané.*)

V pravej lodi visí na stene križ a veľmi umelý relief, obraz Bl. P. M. predstavujúci, s nápisom: „Regina Ssmi Rosarii ora pro nobis!“ Nad prostrednou lodou ponad arkádu sú z oboch bokov po štyri oľná.

Zo sv. Klementa šli sme nazpäť cestou via in Laterano, na ktorej konci zortli sme sa v pravo na „monte Coelio“, a po „via Polveriera“ vyšli sme popri lážňach Titujových až ku

Chrámu sv. Petra v okowách, S. Pietro in vincoli.

*) Roku 1881, keď walná púť slowanská v Ríme u sv. Dca poslouu činila na podakovanie za blahosné ustanowenia v bulle: „Grande munus“ obsažené, — v chráme sv. Klementa obdývala púť táto svoje hlavné pobožnosti. V tejto púti píse mi vysokoučený pán Fr. Sajineš toto: „Ma moje wyzwanie k podpíjowaniu Adressy („Kazateľňa“ r. 1882, str. 239) joshierali sme za krátky čas 4000 mužských podpíjow a 2000 italjských lir v zlate. Tiež od Štefana Madlinského knihu skwošne wiazanú: „Theologia Pastoralis“. Oddalo sa to pri audiencii 5. júla 1881. Juraj Slotta mal kážeň v chráme sv. Klementa a čítal slowanskú báseň pri koncerte pred sv. Dcom. Boli sme: Ján Juriga, Štefan Záwodník, Juraj Slotta, Grant. Sajineš, Andrej Kubina, Ján Blaho, Moric Mster — knazi, Juraj Malíš, roľník z Holica. Keď ma v audiencii predstavil wyssehradský préposst Wacław Stule čo spíjowateľa slow., sv. Dtec mi riekol: „Dilecte fili, scribe bene, scribe feliciter.“ Po slowensky: „Milovaný synu! Piš dobre, piš šťastne“, t. j. s propechom. Adressowá kniha v bielom chagrene, skwoštná, mala zlátenými masívnymi literami nápis: „Lvowi XIII. R. P. Slowáci“ a pápežský odznak. Do rúk sv. Dca peniaze dal Juriga, adresu Slotta. To wiete, že ja nestrkám sa do predu.“

Chrá́m sw. Petra w ofowách, S. Pietro in vincoli.

Chrá́m tento dľa podania by bol mal sám sw. Peter založiť. R. 442 za času pápeža Lwa Vekšieho cisárovná Eudoria ho znovu vystavala a odovzdala mu ofowu, ktorými bol sw. Peter w Jeruzaleme ofowaný, a táto reťaz, spojená s reťazou žalára mamertinského, podivným spôsobom slúčila sa w jedno, jakoby swarila sa w jednu reťaz. Táto sjednotená reťaz opatruje sa w tomto chráme na hlavnom oltári pod bronzovou zátvorou. Jeden Swätý na bohu epistoly drží w ruke odľu tejže reťaze. — Chrá́m tento r. 722 obnovil pápež Hadrian a r. 1475 pápež Sixtus IV. dal strop spraviť a pred chrámom krásnu stĺpovú predsieň s arkádami postaviť. Julius II., pápež, bol tohoto chrámu kardinálom, a sám tuto inštalovával kanonikom regulárnych sw. Augustina, pre ktorých r. 1490 kláštor tu postavil.

W chráme tomto znamenitý je náhrobok pápeža Juliusa II. Je to postava Mojžiša z bieleho mramoru od Michelangela, postava z kameňa tak impozantná, že človek užasne; ja som aspoň nikdy nemidel niečo tomuto podobného. Tvár sochy je zvláštna, pohľad premýšľavý, čelo dômyselné. Z oboch bokov sú Lia a Rachel. — Ostatné skupeniny vywiedli dľa kresby Michelangelovej jeho učeníci pod jeho dozorom. Chrá́m je trojloďový. 20 monolitom z paroského mramoru w dorickej slohu delí jeho loď. Pod hlavným oltárom dal Pius IX. spraviť konfesiu, w ktorej sa pravá reťaz ofow sw. Petra — ako hore spomenuto — zachováwa. Na strane ewangelia w sanktuari je organ. W tomto chráme bol Pius IX., pápež, za biskupa posvätený dňa 3. juni 1827 sŕze pápeža Lwa XII. Pius IX. slávil roku 1877 50-ročné jubileum svojho posvätenia za biskupa. Pamätné je, že Pius IX. práve w tomto chráme „in vinculis“, to jest w ofowách prijal biskupstvo, ako by mu bol Pán popredku zvestowal, že bude kedysi sám wäzňom watifánskym.

Z chrámu tohoto išli sme dolu popri jednom paláci, w ktorého dvore na swobodnom som po prvýkrát widel palmu, čo košatý strom s veľkou korunou. Prišli sme do ulice „Arco di Pantani“, z tejto ulice prešli sme nízkou, prastarou bránou ku „Tempio di Marte“, k pohanskému chrámu Marsowému, z ktorého len predsieň s 10 korintskými stĺpmi widel.

Nazpäť domom sme zas išli po via del Quirinale, až dojdúc na piazza di monte Cavallo, slyšíme pred Kwirinálom hudbu wojensku. Bolo menenie stráže kráľovskej. My sme jednoducho prešli cez dav ľudu, nechcejúc sa pozastaviť a slyšať hlas hudby, ktorá sa nám zdála byť pohanením zákonitého panovníka Ríma, ktorému nikto iný nenie, ako Pápež Lew XIII.

Súc w blízkosti Kwirinálu ubytovaní, hneď ocili sme ja doma. Bolo 7 hodín večer — šadli sme k prvému obedu. Po obede bola beseda w čitálni; ja som tu písal listy domom a opravoval svoje značenia. O 10. hodine odpočívala každá duša po namáhamom chodení prvého dňa nášho pobytu w Ríme.

Dňa 25. novembra ráno.

Múša sm. zaše w chráme kollegiuma štótiskeho. — Po spoločných raňajkách išli sme naproti Palazzo Barberini do úzkej uličky „via Rasella“, w ktorej na pravo je chrám najsvätejšieho rodu „Ježiš, Maria, Jozef“ aj so zrušeným kláštorom mníšek. Prejdúc „via de Lavatore“ stáli sme pod zahradami kwirinálskymi, pápežom ufradnutými. Jať pohodlno je to, odňať niekomu cez stolia s najväčšou pečlivosťou tvorené bydlie, paláce, zahrady, zbierky umelecké, poslady, nábytky, náradia, a w takto wystrojených komnatách sa usiadliť a w zahradách, ktorým niet wo swete nič podobného, si lahodiť. Toto domedie jeden Samojec, ktorému je tiež heslom brat, kde neskladal, a pána robiť, hrať sa z pápežových a katolíckeho sweta mozolom „na veľmoc!“ To nič nie je čudného, že zmocňujú sa náš taketo trpké city, kedkoľvek ideme popri stambách alebo ústavoch predtým pápežských, teraz samozwancami šhabaných. Sú toto stamby wšjetko kolosšálne a dofonálne; no liberálni títo lhári do sweta kričali, že panowanie pápežské za nič nestojí, že ono národu k napredowaniu neprospeje. A predsa žiaden národ, žiadno mesto newyrowná sa pápežskému Rímu; a to wšjetko, čo tu je veľkého a krásneho, nesie nápis pápežom, ktorí tvorili, budowali bez obťažowania ľudu, bez wpyšowania nomých daní od powetria, od pšov atď., bez dlžôb, bez Rothschildow. Weru sa tí Rothschildi preto tak rozšíbili na týchto najľudškejších wo swete panovníkow, — pápežom, — že im sami neliežli a svoj národ nehrali do bezodných wriec počítawých handlém.

Teda boli sme pod zahradami kwirinálskymi, ktorých múry z ulice „via de Giardini“ wypyňaly sa dľa oka asi na 10—12 metrom wysoke, a táto jama celá musela sa zemou naniesť; koliká to práca, koliké byly obete pri tej rozšiahlosti priestoru zahrady! Poznomenať treba, že motrelci wšjade ničia názwy zakladateľow=tworcow melediel a naznačujú svoje firmy, nové nápisy. A jať ľahko motrelci títo prichádzajú k sláwe! Ale aj potomci jejich budú kričať na takúto lacnú slámu: „niet toto twojou zásluhou, ó ničiteľu cirkewného Ríma a jeho skwostom! Be sa tvoje meno skweje na zbierkach, knižniciach, námestiach, kasárňach z kláštorom urobených: ó pamätaj, že ľahko prišlo, ľahko išlo“. O tejto dynastii,*) ktorá zprenewerila sa wiere dedom, sám Crispi,

*) Panovnícky dom.

hlavný minister, keďši myšľoval ja, že je tak veľmi parlamentárna,*)
 žebý sa z nej kráľ celkom dobre hodil aj za predsedu italskej republiky!
 Pešné vyhlady! Pamätaj na posledné veci! Ale pravda, u nás sa
 to pravidlo mravom zamiedlo: „kto z toho, ten z toho!“ kto je
 mocnejší, ten má právo a pravdu! Najtiah bolo pápeža pozbaviť
 jeho kráľovstva, — príklad je daný!! Italci liberálni len zatiaľ
 trpia panovníka, zatiaľ im politika ohľadom veľkej ešte pápežovej
 moci nekáže podržať pokryvku kráľovstva. Republikáni v oči Europe
 musia tvrdiť, že oni tvoria silnú državu, aby dvory europejské na
 nich neudrely. Zafonáhle ale budú sa cítiť proti Europe dosť silnými,
 — a to bude hneď, jačo sa s pápežom stane vyrovnanie: — sľúknú
 oni s hlavný kráľa aj tak len ukradenú forunu!

Ľďuc ďalej popri mŕŕelijaťhťh „drogheriach“ (ŕŕlepoťh ŕupecťhťh) a „pizzigheriach“, rovnťm ŕmerom priŕŕŕi ŕme na „Piazza Fontana di Trevi“. Tu oťi naŕŕe umidelť nieťo newľdanťho, najťrásznejŕŕiu totiťto ŕontťnu (wodomet) v celom ŕľme. Ľe to jedno umeleťťe prieťelie dvoťpatrovť celťho palťcu ŕ 10 ŕťpami, v proŕťriedťu meliťh wťŕlenoť na vrťhu ŕ cľmerom ŕlementa XII., pťpeťa, ŕtorť fontťnu poŕťawiť ďal ďla nťtreťu Mľf. Salviťho. Wodu fontťna tťto doŕťawa ŕ wodowodu Agrippovťho, ŕtorť ho ďal wťŕťawať pre ľľpele ŕwoje u Pantheonu, a ŕtorť ŕa pre ŕwoju ľľŕťotu molť Aqua Vergine.**)

Tri prieplawy naraz ľrľia ŕwoje wodť won, ŕtorť rieťť tu wťŕľafujľc do wťŕŕťh, inde robia ľbľľťotajľci wodopľď, inde prehťňajľ ŕa cez umele uŕťrojenť ľamennť ŕwoje ľeŕťťť. W proŕťriedťu wo wľťŕŕom priľde a ŕľľnejŕŕie walf ŕa ľľŕťuťľ ľerŕťwť woda a rozľiema ŕa do ŕwojej mramorovej nťďrťťh. Uľadie fontťny robľ majŕťťrowťťh wťwedenť prieťelie i ľo do ŕťawťy i ľo do ŕoľťťrŕťwa. Wodť tento wodomet ďawa toľľľ hoťnoťť, ľebť ŕama pre celť meŕto doŕťaila. Wedenť je do ŕľma 25 mľľ ŕ ďaleka. Ľe tu v ŕľme wľbľc mnoťľŕťwo dobrej wodť ŕanoteľľcej. Uľno, wideli ŕme ŕ jednľho domu ciľwu a ŕ nej na ulicu do nťďrťia tieľla ľaľo ľryŕŕťal ľľŕťa woda. O fontťne Trevi (Trevi od tre vie, — tam ŕa totiť ŕťretalť tri ľeŕť) hoťorľ poweŕť ľudu, ľe ľto napiťe ŕa ŕ tej wodť pred ŕwoťm ŕ ŕľma oďľoťom a hoďľ do nej malť peniaz, ľe oď wľľy tej fontťny neodolaťelne nazpťť bude priwedenť, t. j. ľe eŕŕe raz priľde do ŕľma. Ľa ŕom ŕľce jeden 5-centeŕľimownľľ hodľ do nťďrťťh, ale ŕom ŕa ŕ nej nenapľľ: to ŕnťď nťľľedoť, ľe mľm tľťľbu melľľ eŕŕe raz nanŕŕťťwľť ŕľm, ale ŕa mi toľto ŕŕľľťia uť neuľde. W bľľťľoŕťi nachťďďza ŕa ľbyťoť ľrťamu Neptunowťho, a ŕľce 11 ŕťľpľw wrťľťkľwanťhťh, ľaľer=

*) Enemu oddaná.

***) Woda panieńská. Žní udávají za příčinu, že dievka jakási ukázala ten horší pramen iwojakem Agrippowými. Red.

nelých s hlavicami, ktoré vidieť z ulice v jednom vysokom dome omuromané, v ktorom nachodí sa „farmacia“, t. j. lekáreň. V rohu námestia je chrám sv. Vincenca a Anastasia. Tiesň to chrám, do ktorého aj palác Rvirinál patrí; v hrobke tohoto chrámu pochovaly sa srdcia pápežom, ktorí v Rvirinále zomreli.

Z tohoto námestia na západ cez „via due Muratte“ prichádza sa na hlavnú ulicu Ríma, totižto na

K o r s o.

Korso je popredná, najvýznamnejšia ulica Ríma, ktorá začína sa v „Piazza del Popolo“ a končí sa u „Piazza di Venezia“ pri rafúško-uhorškom poslaneckom paláci, v ktorom je vystavaný chrám svätého Marka (kardinálsky titul). No Corso nie je to, čo v Pešti „Andrássi ut“, alebo „sugár ut“, „radiálka“. Je to ulica o mnoho užšia a dlažba nie je tak škvelá, ani sklepy nie sú tak šľachetné. Ale preto je to ulica rovná a má v sebe mnohé krásne paláce. V Corso prechádza sa svet panský, tuto vystavujú sa rímske krásavice k obdivu sveta. Tuto sú chrámy: svätého Jakuba, — Ježu, — Marie, — sv. Karola al Corso, — S. Maria in via lata, Kardinál-Diakonia sv. Marcella, — sv. Marka pri palazzo Venezia, kardinálsky chrám.

S Corso zabočili sme na pravo čili k západu do ulice S. Ignazio, kde je svetochýrny jezuitský kláštor s veľkolepým chrámom a ústavom, ktorý úradne menoval sa: „Universitas Gregoriana“, ponemáč bol založený od samého sv. Ignáca, od pápeža ale Kheora XIII. vystavaný; teraz ale po utržutí motreľcom nazýva sa „Collegio Romano“. Pod pápežskou vládou boli „Coll. Romanum“ a „Sapienza“ (od piazza Rotunda na západ) dve univerzity svetochýrne, teraz sú obe v smútku; — ale dá Boh, že budú znovu svojmu vznešenému cieľu prinavrátené.

„Collegium Romanum“ alebo „Universitas Gregoriana“ bola od založenia svojho pomestnou od svojich výtečných učbárov, od knižnice a hvezdárne, ktorej posledným správcom bol veľaučený P. Secchi, jezuita, — tak učený, taká svetová veľičina vo hvezdárstve a počtovede, že mu aj neznabožská vláda italská postavila škvelý pomník v záhrade Pincio. Ali protestantskí spisovatelia vyjednávajú svedectvo o tom, že uenci tohoto ústavu dokazovali veľkú šbehlosť v gréčtine a latinčine. Zvláštnosťou tohoto ústavu je aj Museum Kircherianum. P. Atanáž Kircher, jezuita, bol profesorom počtovedy najprv vo Würzburgu, potom v Ríme (1601—1680), založil sbierky starožitností pohanských i kresťanských. Museum Kircherianum obsahuje 7 miestností v treťom poschodí.

Ignáca z Loyoly, zakladateľa rádu jezuitov, Mehör XV. r. 1622 za Svätého vyhlásil. Kardinál Ludovik už r. 1623 ku Collegio-Romano pripojil chrám, ktorému sám základy položil a ho ku cti sv. Ignáca posvätil. Chrám tento je veľkánšty. Jezuiti sami mali výtečných stavitelov a maliarov. Báter Grassi urobil náčrt a plán chrámu, priečelie šhotovil z travertinových stĺpov Alessandro Algardi. Vstupac do nátra chrámu trojlobového užajne človek nad veľkostí a krásou jeho. Ornamentika, ako vo všetkých jezuitických kostoloch, púta človeka. Maľby obmietkové na sklepení a okolo kazateľnice pochádzajú od Jezuitu P. Pozziho. Hlavná maľba, na srdce účinkujúca, je víťazoslavný vchod svätého Ignáca do raja. V kaplnách sú tiež mnohé maľby od P. Pozziho. Najvznesenejšia a najbohatšia kaplna a oltár je sv. Alojza, ktorý pochádzajúci z kniežacej rodiny Gonzaga, vstúpil do rádu jezuitov, v ktorom ako úctyhovný kvietok vynikal všetkými cnosťami, zvlášťne ale čistotou panickou, a tuto ešte len, ako klerik v 23. roku svojho mládeneckého veku ako Svätý skončil. Sväté telo jeho spočíva v rakvi z kameňa lapis lazuli v tomto chráme pod oltárom v kaplnke, jemu zasvätenej. Oproti nemu je iný hrob sv. Jána Berchmannja, ktorý bol štrže svätého Dca dňa 15. júna 1888 za Svätého vyhlásený. Telo tohoto svätého mladíka uložené je v lazulovej rakvi. V kollegiume doteraz možno vidieť celky týchto dvoch svätých mládencom v kaplnke premenené, v ktorých bývali, učili sa, pracovali a modlili sa.

Dňa 21. júna, ako v deň sviatku sv. Alojza, bývala za časov predoslej vlády veľkolepá slavnosť. Slavnosť, vlastne pobožnosť táto*) mala byť sa oddávať v každom vychovávanom ústave. Taká za mojich časov oddávala sa aj v konvikte trnavskom, a oddávala sa v seminároch uhorských.

Zo sv. Ignáca išli sme k západu cez „via del Seminario“, a prišli sme na „Piazza della Rotunda“ alebo „Piazza Pantheon“, a pred nami stál chrám už od spodu rotunda = okrúhly a zpod ulice povstávajúci. Chrám to pôvodne pohanský, celkom tak zachovaný i z vonku i z nátra, výmúč toho, že modly používali sa a miesto nich vystavali sa faldokola oltáre.

Chrám „Pantheon“ rečený, jakobyš' povedal „všetkým bohom“ zasvätený, postavil konsul, za cisára Augusta, menom Menenius Agrippa, v 25. roku pred Kr. P. Predieň, — z ktorej sa aj na povrch vyháňa, — pozostáva z mohutných 16 stĺpov, majúcih 5 metrov v objeme, monolitov, 11½ metrov vysokých, zo šedo-červeného egyptského granitu s korintskými hlavicami (kapitellami),

*) Trvá za 6 nediel okolo sviatku sv. Alojza, v ktoré sa prístupuje ku stole Pánovému.

z bieleho mramoru. Menovaný bol chrám tento Zovissomí Ustoromí; pápež ale Bonifác IV. (607—614) premenil ho r. 608 na kresťanský chrám ku cti bl. P. Marie a svätých mučeníkov, ktorých kosti sem na 28 vozoch dal z katakomb premieŕať a uložiť. Preto chrám tento teraz menuje sa: „S. Maria ad martires“. Je tu kolleg. kapitula. — V tomto chráme zbadal som chór a organ nad hlavným vchodom, kde v iných chrámoch lebo niet organa, alebo tento nachodí sa blízko oltára. Z príležitosti menovania a posvätenia chrámu tohoto ku všetkým svätým mučeníkom ustanovený je sviatok „Všetech svätých“, ktorý Kehor IV. určil na deň 1. novembra. Zvláštnosť chrámu tohoto je, že nemá žiadneho okna a celé svoje svetlo dostáva z vrchu, kde má otvor okrúhly, otvoreným okom = offenes Auge — nazvaný, 28 stôp široký, nezašklenený, tak že keď prší, aj do nútra chrámu naprší, voda ale ťeká do priehlbiny kamennej, pod otvoreninou umiestenej, na ktorej sú diery, ktorými voda ťeká do podzemného vodovodu. V tomto teda priestore, v tejto kupole — ktorá dla nášho modíča má byť tak veľká, ako kupola sv. Petra od klenutia chrámu až po laternu (a to je pravda, lebo Michelangelo homoril: „ja Pantheon v powetrí wystawám“) — v tejto rotunde ctíli Rímania, jakoby predstavitelia celého sveta, pohanstva, všetkých bohov celého sveta známych i neznámych. Ale nie dlho už, — lebo pod samým cisárom Augustom, ktorému ku cti vlastne Menenius Agrippa chrám vystavoval, narodilo sa v Betleheme dieťaťko, ktoré zatriaslo základmi palatinálskych palácov i chrámov Zovissomí i Marsom i celého Pantheonu. A všetky v skutku zhŕkly v hromadu balvanov, jeden jediný Pantheon zostal, aby slúžil Panne Marii a tým mučeníkom, ktorých krv cedila fanatická zbešlosť modloslužbárom a jejich falosných bohov. Títo museli po 300-ročnej borbe ustúpiť a slavnostne vtiahli na jejich miesta víťazi Kristomí. Hľa, toto je Pantheon.

Na mňa urobil veľký dojem. Je znútra skvostný, má krásne maľby. Ja načítal som 14 oltárov, medzi ktorými najviacej vzbudil moju pozornosť v ľavo oltár bl. P. Marie, pred ktorým ťaľáťko a horiaca lampa. Vedľa tohoto oltára na ľavo v stene je náhrobov na čiernomramorovej ploche veľkého umelca, stvoriteľa loggií vatikánskych, maliara, sochára Raffaela († 1609).

Od priedelia Pantheonu na ľavo popri chráme spustiť sa k juhu (sú tu zbytky teplých kúpeľov Agrippových, ktorých asi salonom čili skvostnou dvoranou mal byť Pantheon), prichádzame na

Piazza della Minerva čili námestie Minervy, s utešeným gotickým chrámom (v Ríme to zriedkavosť) Sta. Maria sopra Minerva*) s fláštorm, r. 1274 dominikánom sŕže pápeža

*) Tu je založené arcibratertvo sv. Ruženca, a pred ružencovým oltárom zaviesené sú sľubné lampy, na ktoré aj mnohí Slováci obetovali svoje grošse.

Mikuláša III. odovzdaným, ktorí ho sŕže bratom dominikánom Fra Ristora a Fra Sisto v goticom slohu predstavali. Roku 1840—1855 bol dôkladne obnovený. Pod hlavným oltárom leží telo sv. Kataríny sienskej. Za oltárom sú náhrobky pápežom z rodu Medici: Klementa VII. a Lewa X. Vľavo vŕnde sa von do chodby, v ktorej odpočíma telo bl. Fra Jána-Angelico da Fiesole, ktorý v tomto kláštore majúc 60 rokov meŕu zomrel smrťou blahoslavených.

Na tomto námestí stojí aj „Collegio dell' academia ecclesiastica“, ústav to pre ťŕachticom ťňazského stavu ť diplomatickému ťdokonáleniu. Z Uhorska tam bol vychovaný gróf Frantisek Zichy, ťňaz biskupstva veľko-maradinského, opát a J. Smiatosti prelát a ťľužbu konajúci komorník. Na tomto námestí je aj hostinec „hotel de la Minerva“, niekdý palác vzneťenej rodiny Conti, z ktorej 8 pápežom na Petromom ťtolci ťedelo. V prostriedku námestia čneje hranol (obelisk) 5 metrom vysoký, na ktorom sa dá čítať meno Uafriš, ktorý bol kráľ Egypta, súveľŕ Nabuchodonosorovi (570 pr. Kr.) Do pohanského Ríma bol hranol z Egypta privezený a pred chrámom Jsiš postavený, — teraz zveťtuje ťlávku P. Marie pred jej chrámom, jedným z tých najozdobnejťťích v Ríme. „S. Maria sopra Minerva“ je veľmi bohatá na monumenty rozličné. Pamäti-hodná je v chráme tomto základina kardinála Torrecremata, založená r. 1460 ku cti zveťtovania Bl. P. Marie, z ktorej sa na tento ťviatok ťaždoročne 400 chudobných dievčat ťŕže ťamého pápeža podeľuje ťo 160 frankami, jaťo menom ť budúceму vydaju. Od roku 1870 toto rozdelenie deje sa ťŕže kardinála-wikára. Delenie toto deje sa s primeranou dojemnou ťlavnoťťou. Chrám má 3 lode a mnohé kaplny. Sú tu mnohé náhrobníky pápežom, kardinálom a umelcom. Kláštor dominikánsky má tiež mnohé znamenitosti.

V kláštore ponechané je malé miestecťko rehoľníkom, kde doteraz generál dominikánsky reťiduje, — oťtatná budova ťľuží za ministerium oťwety a vyučovania.

Od priečelia del Gesù — postawiac sa totižto proti nemu — v pravo beží ulica via plebiscito; po tej idúc, vonkoncom prídeme na „Piazza S. Marco“, s chrámom sv. Marka, ktorý je vystavaný v Palazzo di Venezia, v paláci to nášho vyslanectva rakúsko-uhorského, ktorý zaujíma miesto od chrámu v pravo a ťiahne sa po celom námestí benátskom, ktorým končí sa peťná, výťtavná ulica Rorťo.

„Palazzo di Venezia“ staváľ pápež Pavol II. na mieste ťtarého pápežského palácu u sv. Marka, a je jedon z najimpozantnejťťích ťtawísk Ríma, jaťo by predstavoval prieťhod zo ťtredoveľých zámťkov do slohu renaiťťančného. Pius IV. daroval ho republike

benátskej, ktorej vyslancom, jačo aj kardinálom z titulu sw. Marka bol a w ňom aj býwal. S republikou benátskou prešiel palác tento do rúk Rakúška — a doterajššia býwa w ňom vyslanec rakúsko-uhorský u pápežského dwora.

S tohoto námestia sw. Marka ide sa k juhu na Kapitól; — my sme avšak Kapitól už videli — a obrátili sme sa k východu na námestie „di Venezia“, a z tohoto po dôkladnom obozretí si nášho vyslaneckého palácu mracali sme sa hore Koršom, až sme prišli ku palazzo Doria-Pamphili a ku chrámu k nemu prístawanému S. Maria in via lata, — hore Koršom idúc na ľavej strane.

Od chrámu S. Maria in via lata prešli sme Koršom a niečo sme postúpili napred, a tak prišli sme na malý prázdny priestor, na ktorom nachádza sa chrám

sw. Marcella, kardinálsky titul.

Z tohoto chrámu vyndúc, vrátili sme sa kúsof až po prvú priečnu ulicu „via dei SS. Apostoli“, — do nej sme vošli, až sme sa ocitli na námestí

Piazza dei SS. Apostoli, a na ňom spatrili sme bašiliŕu swätých apoštolom, ktorú už Julius I., pápež, s pomocou cisára Konštantína bol založil, ktorú pápeži Pelagius I. a Ján III. predstavali a zväčšili. — K tomuto štawaniu upotrebili stĺpy a iný materiál mramorový z palácu Trajanového. Pri príležitosti posviacania chrámu smrže pápeža Jána III. sem sa preniesli telá swätých apoštolom Filipa a Jakuba, a pochowali sa pod hlavný oltár, kde sa aj doteraz nachádzajú. — Sw. Mehor Welký tuto držal dve homilie. Roku 886 pápež Štefan VI. mnohé telá mučeníkom z cintora „ante portam Latinam“ a z katakomb „ante viam Salarium“ sem preniesol. — Kardinál Beszarion bol titul. opátom tohoto chrámu, na jeho prosbu odovzdal Pius II. 1463 bašiliŕu túto rádu Minoritom. Fontana r. 1702 znovu štawal bašiliŕu na ten spôsob, jačo teraz stojí, ktorú Klemenš XI. konsekrował. Avšak pre veľkosť chrám mnoho trpel, tak že r. 1869 bola potreba novej opravy. Podlaha bola teda vykopaná, pri čom prišlo sa zaš. na stopu swätých tiel Jakuba a Filipa, ktorých miesto uloženia behom stoloť sa bolo z pamäti ľudskej ztratilo. Dňa 27. apríla až do 1. mája roku 1879 bola slávnosť nového posviacania chrámu, — triduum bolo s veľkou slávnosťou odbavované. Pred presbytárom medú dvojité schody do konfesie, w ktorej spočívajú swäté telá Filipa a Jakuba, apoštolom a relikvie zo všetkých ostatných apoštolom w mramorovej rakvi. W inom oddelení podchrámu zachováávajú sa všetky ostatné telá swätých mučeníkom smrže pápeža Štefana VI. sem dovezených, pod jedným oltárom, ozdobeným triptichonom a striebornými ozdobami. Nad východom do sakristie w ľavo je náhrobník Klementa XIV. od

Canova. — V kláštore sídli generál Minoritom; rehoľníkom ale len čiastka kláštora je ponechaná. Najväčšiu časť šhabala vláda a umiestila ta ministerstvo wojenstva. Z tohoto kláštora wysli štýria pápeži, a síce: Sixtus IV. (P. František della Rovere), Julius II. (vnuk predosľého, jako kardinál Julian della Rovere tu býval w kláštore), Sixtus V. (P. Felix Peretti) a Klement XIV. P. Laurent. Ganganelli).

Na tomto námestí nachádza sa palác kniežata Odeschalchi, so znamenitou sbierkou obrazov, na pravo od chrámu palazzo Colonna, w ktorom je wyslanectwo francúzske u dworu Watikánskeho. Tiež veľká sbierka obrazov.

Týmto skončil sa mýtet raňajší, — a my, ufonaní, pospiechali sme per via delle Vergini do priečnej ulice delle Muratte, do ktorej mojdúc, w pravo dostali sme sa na námestie Fontana di Trevi, odkiaľ zas w pravo do via Lavature a cez via Rasella all'Albergo d'Italia. Bolo práve pol jednej hodiny, keď sadli sme k talianskemu obedu.

Dňa 25. nowembra popoludní.

Už od maľučka, ešte len čo som bol w gymnasiálnych školách, — so zvláštnou úľubou slýchaval som o prvom chráme bl. Panny Marie w Ríme, — o zázraťu augustového snahu, o obraze sw. Ľufáčom maľovanom; w myšlienkach predstavoval som si meľchrám S. Maria Maggiore dla toho, čo som čítal a slýšal; a dnes mal som ho uwideť, doň mojsť, w ňom kľačať a modliť sa. Ó, jať mocne bilo srdce moje, keď nám čičerone zwestowal, jaťé nám na popoludnie predmety pozerať a obdivowať nastávajú. — Dnes po obede mali sme byť wylučne pútníkmi a nie turistmi. Mali sme nawštitívať chrámy: Sw. Pudenciany, — Santa Maria Maggiore, S. Prassede, — S. Alfonso, — S. Antonio, wlastne najsw. Srdca Ježiš, — Marliniana a Petra, — sw. Jána Lateránskeho, — a sw. Kríža Jeruzalemského. — Ššli sme k wýchodu ulicou „quattro Fontane“ až pod wrch esfwilinský, proti Maria Maggiore. — Na úpätí tohoto wrchu wrhli sme sa na pravo do ulice „via Urbana“, na ktorej začiatku w pravo stojí starobylý chrám

a) Sw. Pudenciany. Chrám tento je i Rímu i celému swetu kresťanskému meľadôležitým, lebo tuto býval swätý Peter apoštol, hneď, jako po prvýkrát do Ríma prišiel. Na odporúčanie štotníka Kornelia, ktorého sw. Peter následkom zvláštného zjavenia bol už do cirkwe prijal, a ktorý bol zaiste príbuzný Pudensa, senátora rímskeho, sw. Peter w dome Pudensowom wzał príbytok. W tomto dome powstal prvý chrám kresťanský, tuto slúžiewal omssu sw. a

konával iné obrady sv. Peter i jeho nástupcovia celé tri stolia, až po vystavanie bazyliky Lateránskej. Keď sa neskôr po rozmnožení meriacich a po rozšírení obce kresťanskej v Ríme farské chrámy (tituly) založili, vystavali aj pri tomto pápežskom chráme kaplnu pre farské úradovanie, ktorú pápež Pius I. svojmu vlastnému bratovi Pastorovi sveril, a preto sa farnosť táto odtedy volá „Titulus Pastoris“. Časom kaplna táto zaujatá bola chrámom, ktorý tu vystavali ku cti sv. Pudencianu, dcéry šľachtetného Pudensa. Z ulice vstupuje sa niekoľko stupňami do atria (preddvor), z ktorého sa jednou bránou, zo dvoch točených stĺpov a reliéfov na architráve pozostávajúcou, do chrámu vstupuje. Pri vchode sú dva starobylé stĺpy. Tribuna pravdepodobne ešte zo starého domu Pudensovho pochádzajúca, je mozaikou ozdobená — zo IV. stolia. Chrám tento má kupolu. Od tribuny vľavo je kaplna sv. Petra, kde on dľa tradície tajomstvá viery slaviel; a v oltári chová sa kus dreva zo stola, na ktorom sv. obetu konával — a z ktorého stola ošatof sa udržiava v Laterane nad oltárom „del Santissimo“. (Viď o chráme Lateránskom pod g). V tejto kaplnke býval kedysi aj stolec sv. Petra (Cathedra S. Petri); ten nachodí sa teraz v chráme sv. Petra v apside nad hlavným oltárom. Súsošie, predstavujúce odovzdanie kľúčov sv. Petrovi, pochádza od Giacomo della Porta. V tej časti lavy lode, ktorá ešte z prvého času pochádza, vidieť tú jamu, v ktorej sa dľa podania 3000 mučeníckych tiel uložilo. Oproti je vchod do kaplny sv. Pastora, teraz „Zem svätým kráľom“ zasvätená, stavaná dľa nákreju Franceschina da Voltera, a mnohými vzácnyimi mramorovými stĺpami i mozaikami ozdobená. Pod chrámom sú veľké priestranstvá, sú to spodné časti domu Pudensovho. Chrám tento je kardinálsky titul, ktorý nosil nedávno zomrelý kardinál Vladimír Czacký.

Z chrámu sv. Pudencianu vyšli sme znova na „piazza dell' Esquilino“, — a vyšli do arcibaziliky „Maria Maggiore“.

b) S. Maria Maggiore. Je toto arcibazilika P. Marie, najozdobnejší Marianský chrám v Ríme, krásne položený na vrchu Viminálskom, niekdy Cespiašskom. Bol pôvodne zbudovaný r. 352 — obnovený 432 — premenený v XII. a obnovený v XVI. stoli. O pôvode jeho stojí v legende hodinkovej na 5. aug. „Panny Marie sňaznej“, že sa šľachticovi rímskemu Jánovi, jeho manželke a pápežovi Liberiusovi v tej istej noci zjavila Bl. P. Maria všetkým trom jednať, a žiadala, aby jej tam postavili chrám, kde v noci zo 4. na 5. augusta sňah napadne. V auguste — a to v Ríme — sňah! — A hľa, Boh sám týmto zážrakom ukázal vôľu svoju, kde má byť ctená tá, ktorú ctí v nebesiach sama najsvät. Trojica, kde má byť postavený arcichrámy svetom ku cti Bohorodičky

bl. Panny Marie.*) V hodinách doslovne takto stojí: „Keď už mnoho chrámov bolo v Ríme pod menom Marie Panny: chrám tento, ponemáč novostou divu a dôstojnosťou nad všetky ostatné tohože mena vynikal, a tiež aby vznesšenosťou slova vec naznačená bola, chrámom „Panny Marie Väčšej“ nazvaný je, ktorého zasvätenie od ňahut tam práve padlého koná sa slavnostným spôsobom každoročne — a slove aj chrámom „Panny Marie ňňaznej“. Nazýwa sa tiež „Basilikou Liberia“, aj „Matky Božej u Jasličiek“, ponemáč tuto zachováwajú sa pôvodné jasličky betlehemské, v ktorých ležal Ježiš Kristus, ktorý počal sa z Ducha Svätého, narodil sa z Marie Panny. — Názov „Matky Božej“ daný je chrámu tomuto pápežom Sixtom III. (432—440) na pamiatku snemu eješského, v ktorom uznaná je Marie Panny dôstojnosť Bohorodičky čili „Matky Božej“. Wežu — najvyššiu to v Ríme — dal postawiť Mehor XI. roku 1376 na pamiatku návratu pápežov z Awignonu do Ríma.

Pred hlavným wchodom na námestí, ktorý čelí k Lateránu, zvedá sa stĺp korintský z pradávnej basiliky Konstantínovej na Forume, ktorý r. 1614 pápež Páwel sem preložil dal. Na hlavici stĺpu upravená je socha bl. Panny Marie. Predchrámowie tvorí 8 žulových stĺpov, na pravo bronzový pomník Filipa IV., kráľa španielskeho, ktorý mu dala kapitula chrámu tohoto z wdáčnosti postawiť. Na pamláči, na strope a po stenách loggie sú mosaiky. (Mosaika, slov. kamienkomaľba nazýwa sa obraz, skladaný z barevných kamienkov, šklíčok, drevených nátkov a p.) Najvyššie je Kristus na tróne, — pravica jeho žehná, — ľavica drží knihu s nápisom: „Ego sum lux mundi“. Po stenách štyria Anjeli s kaditeľnicami a swietníkmi. Na pravo nižšie stojí bl. Panna Maria, sw. Páwel a Jakub, — na ľavo sw. Ján Krst., sw. Peter a Andrej. Dva poslední sú novými stambami zakrytí. Ostatné nákrepy wyobrazujú legendu o založení chrámu. Panna Maria zjavuje sa Liberiovi a Jánovi, — Ján sdeluje svoj sen pápežovi, — Liberius kreslí vo ňahu nárys chrámu. Droma bránami wchádza sa do strednej lode. Brána jubilejná, — brána swätá, na pravom boku posledná, je zamurovaná, — len v jubilejnom roku sa otwára. Wchod do chrámu je aj z protivnej strany, t. j. so strany tribuny, pri hlavnom oltári. Prvý pohľad na chrám je prešvapujúci. Dva rady prekrášlych stĺpov jonických delia celý priestor na tri čiene. Na týchto 42 stĺpoch (dla niektorých dejepíscov z chrámu Junony Lucinskej pochádzajúcich) spo-

*) Pápež Liberius odobral sa vo slavnom prôwode k zmienenému miestu a sám naznačil v ňahu obrýsy chrámu, ktorý napotom šľachtic Ján zbudował. Na pamiatku tohoto ňahu spúšťa sa v Ríme pri veľkej omši sw. a pri nespórach biele listie ružové so stropu chrámoveho do mútra basiliky, ktoré padá a mosaitu dlážky — jako biely ňah pokrýwa.

číma architrav (hrada z dreva alebo z kameňa, stĺpovie spojujúca) s mozaikovými kvetomaľbami. Pred hlavným oltárom pretrhnuté je stĺpovie na oboch stranách štyrmi susednými žulovými stĺpami, ktoré držia oblúky, nad nimiž spočívajú dve bane nad priestraným dvoma kaplnami. Z bočných lodí, piliermi opatrených, vybiehajú kaplny. Dlažba v strednej lodi vykladaná je freskami mozaikovými z dôb Eugena III. Medzi piliermi, ktoré stoja nad architravom, sú maľby zo života Ježiša Krista a Panny Marie, z dôb Klementa VIII. Strop je bohato pozlátený prvým zlatom z Peru (Amerika) doneseným, a od Ferdinanda, kráľa španielskeho a Šibelly na tento cieľ darovaným, prácou Giuliana da S. Gallo. Najpamätnejšie dôležitości sú prastaré fresky mozaikové, ktoré ťahnu sa nad rímsou architravu a nad hlavným oltárom, ktoré jedine zachovali sa cez všetky preštáňovania a obnovenia v pôvodnom svojom ráze, z doby Sixta III. O týchto freskách zmieňuje sa aj snem druhý nicejský r. 787, na dôkaz úcty obrazom Svätých a Svätíc Božích proti obrazoborcom. Kresieb týchto je súčtom 31, ktoré vyobrazujú deje starého zákona. Fresky nad hlavným oltárom ale predstavujú priebehy nového zákona. — V stredu stropu vidieť stolicu zo Zjavenia sv. Jána. Na stranách sv. Peter a sv. Pavol a znaky ewangelistov. Na ľavo Anjel, zvestujúci Zachariášovi narodenie Jánovo, — Zvestovanie Panny Marie, obetovanie Ježiša v chráme. V druhom rade na ľavo „Mudrci od východu“ — na pravo „Kristus 12ročný v chráme“. V treťom rade na ľavo „mláďaťka“ — na pravo „Herodes a hlava svätého Jána Krstiteľa“. Konečne v poslednom rade veriaci jafo omečty u Jeruzalema a Betlehema. Pod tým nápis: „Xistus Episcopus plebis Dei“.

Hlavný oltár obnovený je Benediktom XIV. Na štyroch porfyrových stĺpoch, pozlátenými ratolesťmi palmovými otočených, vznáša sa bronzový baldachýn. Pred konfesiou je socha Pia IX., kľačiaceho, ktorý konfesiu založil a bohato ozdobil. V nej chovajú sa relikvie svätých Matúša apóstola a Lukáša ewangelisty. Vzácné maľby mozaikové nad hlavným oltárom pod oblúkom sú od Jac. della Turrita, a rukou svojím prevyšujú diela tohože umelca v Lateráne. Pobočné hlavné kaplny sú pod dvoma bánami. Na ľavo od konfesie je kaplna Sixtinská, vo forme gréckeho kríža stavaná, pomenovaná po svojom zakladateľovi Sixtu V., ktorý tam odpočíva. Staviteľom jej je Dom. Fontana. U východu vidieť na ľavo i na pravo menšie kaplny. Na pravo kaplna sv. Lucie; pod jej oltárom chová sa starobylý kresťanský sarkofag s domednými ozdobami. Na ľavo oltár sv. Jaroslava, ktorého ostatky sa tuto chovajú. Na pobočných stenách kaplny Sixtinskej sú pomníky sv. Pia V.*) a

*) Relikvie sv. Pia sa na jeho sviatok dňa 5. mája z rakvy z verde antico vyťahujú a verejnej úcte vystavujú.

Sixta V. Uprostred kaplny stojí svätostánok dľa Fontany. Pod svätostánkom kaplna jasličiek, založená Sixtom V. Predtým sa tuto chovali jasličky Pána betlehemského. Na pravo je kaplna kniežat Mašsimi — potom kaplna kniežat Šforza, v ktorej sa kapitulské služby božie a chór odberuje, — potom veľká kaplna Paolina s kupolou kniežacej rodiny Borgheze, ktorú, ako aj rodinnú hrobku tuto založil pápež Pavol V. Čo do vkusu a nádhery prevyšuje Sixtinskú. Na ľavo a na pravo sú kaplnky svätého Karola Bor. a sv. Františka rímskeho. Hlavný oltár, bohato ozdobený, zasvätený je „Matke Božej“. Nad svätostánkom ctí sa obraz Matky Božej od sv. Lukáša. Na podstavcoch, drahocenným achátom vykladaných, zdvíhajú sa 4 stĺpy z východného jaspisu s priehlbínami. Slavnice architektúry sú z mosadze, pozlátené. Oltárna plocha spočíva na vzácnom sarkofagu z modrojasného „lapis lazuli“. Zmienený obraz je obvyčajne zastrený; rámec je vykladaný drahým kameňom, lapis lazuli a fries je z japonského mramoru; barva obrazu je už začernená. Nešťastné dávky švedčia o úcte ľudu k obrazu milostnému a o mnohých zázračkoch. Tento obraz niesol pápež Kregor Veľký r. 590 v čas veľkého moru v prômode do chrámu sv. Petra, keď príduc na most Anjelský videl na hrade Archanjela Michala, ako meč svoj do pošvy kládol. Znať to, že sa hnev Boží utišil, a v skutku mor prestal zúriť. Štalovia vinú sa vôbec s veľkou láskou a dôverou ku svojej „Madre di Dio“. Jej ku cti je v Štalii najviac chrámov a Štalia číta viac milostných, pútnických miest, kde bl. Panna si zvlášťne zaľúbila svojím ctiteľom milosti rozdávať. Také sväté miesto v Štalii najznamenitejšie je Loreto, ktoré naši šlovenskí pútnici tiež navštívili, a S. Maria Maggiore v Ríme. — S obrazom týmto v čas súženia doteraz chodí sa v prômode do niektorého chrámu. Každý takmer národ má niektoré miesta milosti bl. P. Marie. Tak má Francúzsko svoj Lourdes, Španielsko svoje Monserrato, Bavorsko svoj Altötting, Švajciarsko svoje Maria-Ginsiedeln, Rakúsko Maria-Cell, Uhorsko Eszttin, Mariethal, Dubnicu, Maria-Radná, Topolčany a iné mnohé. — Na stenách pobočných lodí sú pomníky Klementa VIII. a Pavla V. Povšimnutia hodné sú na nich stĺpy z verde antico, z pohanských kúpeľov „aquae albulae“ sem prinesené, maľby nad pomníkmi od Guida Reniho. Pobočné kaplny tejto východnej lode sú novšie. Medzi týmito je najnádhерnejšia kaplna „del Crocifisso“, „ukrižovaného“, v ktorej chovajú sa „ostatky sv. jasličiek“ v prekrásnej kryštálovej nádobe, striebrom ozdobenej, ktoré sa na wianoce k verejnej úcte vystavujú. Okrem tohoto času možno ich vidieť len con permesso S. Em. p. kard. Hohenlohe, ako arcikňaza tejto bazyliky. Na konci ľavej lode je kaplna, u vchodu jej náhrobník vyšľanca kráľa z Kongo, r. 1608 v Ríme zomrelého. Potom je dvojja

šakristia. Kaplna Patrizi s oltárnym obrazom ťua Jánovho o ťňahu, ktorého rod Patrizich za ťvojho predka považuje. — Pri baťilike tejto je kapituľa, ktorej členom pápež Benedik XIV. r. 1740 nťstawaľ reťidencie z oboch ťtrán baťiliky. Taktiež aj kard. archipreťbyter má tu ťvoje úradné bývanie.

Chráam S. Maria Maggiore má aj za tribúnou dva vchody s príťľuťňým krásnym priečelím, melifánskymi ťchodmi na melikom námestí eťkwilinskom. Toto námestie oťraťľľuje nťťoťý obeliťť, ktorý kedysi ťtál pred mauťsoleumom Auguťta, ktorý ale Sixtus V. ťem preniesť dal ťkrze Fontanu. Od hlavného vchodu baťiliky dťwajúć ťa ťu ťoche Bl. P. Marie, oťwárajú ťa tri ulice, a ťíce z ľawa poćnúć je via Carlo Alberto, v proťriedku via Merulana, a na pravo via di s. Prassede. Do tejto ťme ťa na pravo puťtili a tu ťme vníťťli do chrámu

c) Santa Prassede. Praxedeť bola druhá dcéra Pudensja, ťenátoru rímskeho, u ktorého ťw. Peter prebýwal. ťej ťeťtra Pudenciana v 16. roľu ćo ťwätá panna zomrela, po nej a po bratoch jej, Nematowi a Timotheowi celý oťcomťťý majetok Praxedeť zdedila. Ona celý tento znaćný majetok vynaložila ť zaopatrowaniu ťľawy cirkwe, ť potrebám cirkewňým, ť nťdržiamaniu prenasľedowaných kresťanov. Sw. Praxedeť — jaľo Anjel potechy a podpory od Boha poťľaný — wiťťade ťa zjawiľa, kde bol zármutok, ći v ťalári, ći pri popravách, ći v ťúľromných bytoch kresťanov. V dome ťvojom chowala a opatrowala mnoho chudobných, umäzených ť trpezľivoťti a wytrvaní napomíнала, odpravených pochowávala, kťw mućeníľow ťbierala a uťchowávala — a takto ťúć bohata na ćnoťti a ťťľachetné ťľutky kresťanské, zomrela ťmrľou blahosľawených. ťej drahé pozostatky telejné kňaz Paťtor, brat pápeža Pia I., u chrámu Pudenciany uťťanowený ťarár, pochowal v cintore Priťcilly, oďľial pápež Paťťkál I. obe ťwäté telá, totiž ťwätej Praxedy a Pudenciany, do tohoto chrámu, ťu ćti ťw. Praxedy poťtaweného, preniesol a v mramorovej raľwi pod oľtárom uľožil. Spolu preniesol ťem pozostatky 2300 mućeníľow. Chráam ťw. Praxedy má 3 lode. Wjduć hlavňými dwermi na ľawo nájdeme kameň, na ktorom ťw. Praxedeť ťedávala, aby telo ťvoje na twrdom ťediťku tržňila. V ťrednej lodi wiďeť tú ťľudňu, do ktorej ťw. panna kťw mućeníľku ľiewala. V druhej kapľne ľawej lode boćnej wiďeť jednoduchú ťľolicu a ten ťťol ťwätého Karola Boromejťského, na ktorom tento apoťťtolťského ducha biťľup a kardinal chudobných ćaťtowával. V kapľne ťw. Zena wiďeť ťťľp z jaťpiťu na 1 m. nťťoťý, ťu ktorému priviazaný bol Spasiteľ Ťežiť, keď ho bićowali. Ťťľp tento Ján Colonna, kardinal, r. 1220 z Jeruzalema do Ríma doniesol a tomuto chrámu darowal. Pod touto kapľnou ťpoćíwajú telá mućeníľow. V ťtenách kapľny ťú dwoje dwere zaprawené, vchody to do kataľomb,

ktoré na 5 míľ sa rozťahovali. Takéto hľa pamiatky chová w sebe tento chrám! Z chrámu vyjdúc išli sme ďalej až do konca ulice, z ktorej vnikli sme do priečnej ulice na ľavo, „via S. Martino“ rečenej, prešli sme „via Merulanu“ a ocitli sme sa w ulici „via S. Vito“, a tuto na pravom boku je chrám nový svätého Alfonsa.

d) S. Alfonso in Esquilino. Od sochy Bl. P. Marie námestia Maria Maggiore w pravom smere nachádza sa (oproti bazilike) ulica „via Merulana“. Po tejto idúc ľavou chodbou, vnikde sa do prvej krížnej ulice „via S. Vito“. W tejto ulici na pravom boku je chrám sv. Alfonsa a kláštor Redemptoristov, alebo jačo ich Itálci nazývajú, „ligorínov“. Chrám nový w gotickom slohu svätému Alfonzovi*) zasvätený powstaľ r. 1855. dľa nákreju Angličana Wigley-a. Slavný oltár z mramoru robený je w Innsbrucku; nad ním nachádza sa originál veľmi rozšíreného zázračného obrazu Bl. P. Marie „del perpetuo soccorso“, čili P. Marie „ustavične pomocnej“, ktorú bol Redemptoristom daroval sv. Dtec Pius IX., tento nadchnutý pápež marianský. Deje tohoto obrazu sú nasledujúce: Obraz tento pochádza z Grécka, kde bol na ostrove Kréta veľmi ctený. Odtiaľ, keď mu sľrže rýchle postupovanie Turkov nebezpečenstvo hrozilo, donešený bol istým nábožným kupcom do Ríma, a tuto stal sa w chráme sv. Matúšsa in via Merulana za celé tri stolia predmetom veľkej úcty. Wo francúzskej revolúcii bol chrám sv. Matúšsa zbúraný, obraz ale divotvorný zostal cez 60 rokov ušchovaný. Pius IX. obraz všeobecnej úcte znovu vydal a 26. apríla 1866 dal ho preniesť do nového chrámu gotického DD. Redemptoristov, zasvätenému najväčšiemu ctiteľovi Bl. P. Marie, sv. Alfonzovi. Od tohoto dňa Bl. Panna mnohé milosti delila nábožným svojim ctiteľom, ktorí sa pred týmto obrazom ku nej utiekali, následkom čoho ka-

*) Sv. Alfonz, zakladateľ Redemptoristov, narodil sa w Marianelli blízko Neapolu 27. sept. 1696. Bol najprv pravotárom, neskôr stal sa kňazom a wo sv. Agate Gótskej biskupom (w Neapolsku). Založil rád Redemptoristov, písal mnohé theologické a asketické diela, za svätého vyhlásený, sľrže Pia IX. za učiteľa cirkvového vyslovený bol. W Marianelli je rodičovská willa sv. Alfonsa obrátená na noviciát Redemptoristov. Sv. Alfonz založiac svoj rád, utiahol sa do svojho kláštora w Giorani, a tuto písal svoje „Nauššterovanie prevel. Swiatošti Oltárnej“ a „Krásy Marie“ a veľkú časť svojej „Theologia Moralis“. Býval tu w malej a tmavej izbe, w ktorej sa ešte drží obraz sv. kríža, ktorú sám sv. Alfonz maľoval a ktorého odtisky sú veľmi rozšírené. W chráme gioranskom je obraz Madonny (P. Marie), o ktorom ide povesť, že sa so sv. Alfonzom smúvala Panna Maria, na obraze namalovaná. W Paganí u Doceri kláštor Redemptoristov chová pod oltárom w kaplnke hrob sv. Alfonsa. Telo jeho spočívajúce wostwou tvárou wne napodobnenou w rati w plnom biskupskom ornáte, a na niektorých miestach wídeť kosti svätého.

pitula vatikánska 28. júna 1867 obraz ten zlatou korunou ozdobila. Jeden podivný prípad uvediem aj z doby našej rímskej púte. Štá panna, ktorá už dlhší čas bola nemocou ťlúčená a v posteli ležať musela, požiadala jedného pútnika, aby sa pred týmto obrazom za ňu pomodlil. Stalo sa, a po návrate pútnikow panna ozdravela a už chodí zdravá. Sviatok Bl. P. Marie „ústavičnej pomoci“ odbýva sa 24. mája. Tento deň je v cirkvi veľapamätný; zaiste na orodovanie Bl. Panny štalo sa, že utiškomateľ cirkve Napoleon I., ktorú zajaľ pápeža Pia VII., v mesiaci máji r. 1814 padnul do zajatia, Pius ale VII. práve v ten roľ dňa 24. mája slavnoštno nazpät wtiahnul do Ríma — dedictwa to pápežow — zo swojho vyhnanštwá.

Nebude snáď od meci, jestli tuto uvediem zo spišu P. Rektora DD. Redemtoristow, wiedeňského J. Freunda spôsob kázania talianskeho. Dpišuje dotčený Pater pobožnosť májomú v chráme sw. Alfonsa, a hovorí: „Dneš večer (30. aprila) započala sa v obľúbenom chráme swätého Alfonsa na Esquiline májomá pobožnosť. Najprw odbavili sw. Ruženec, potom krátku pieseň. Po pieśni wyštúpil kazateľ na rečníšte, zvlášťne ku tejto príležitosti pripravené — jakoby jawište divadelné —, na ňom štolica a kľátko, wšsetko čerweným sútnom obtiahnuté. Kazateľ posadil sa, potom wštal a povedal úwod. Prwý raz slyšjal som Neapolitánca kázať. Medzi iným riekol: „Wšjade po celom swete zneje v tomto mesiaci sláva Marie. Ani Nemci, ačkoľwek študení a wáhawí (benché freddi e lenti) nezaošťawajú. Rečnil ohniwe, mal krásny, hlboký hlas a gestikulowal slušne. Keď istú myšlienku celkom wywinul, posadil sa zas, wytiahol šatku, utrel si pot. Zase sa pozdwihnul a pokračowal. Takto prechádzal ku „giaculatorio“ čili ku štrelným modlitbám (= Stoßgebet), posadil sa, prečítal modlitbu z modlitebnej knihy, a wyzwal poslucháčstwo, aby ju za ním odrieľalo. A tak museli to trikrát po sebe urobiť. Urobili to wšačne a hlasite. Nasledowaly litánie a požehnanie. Toto je rímska májomá pobožnosť. Dymetlenie chrámu a zvlášťne oltára bolo škwelé.“

e) Zo sw. Alfonsa wyjdúc do „via Merulana“, tuto išli jme až blízko ku Lateranu, „in via Manzoni“ wideli jme nový, veľikánsky, práve na útraty Pápeža Lewa XIII. powšťawajúci chrám a kľáštor františkánsky

sw. Antona Paduánskeho. Chrám tento je len na začiatku r. 1888 poswätený kardinálom-wikárom Parocchi-m v III. nedeli adventnú pri aspištowaní 12 biskupow z rádu sw. Františka. Chrám tento zwonku barwy tehlovej (Rotharbeit), 56 m. dlhý, má predsieň stĺpowú, a šťawaný je wnútri i zwonku v šľoch starofre-

staníkom. Hlavný olár zasvätený je najšv. Erdcu Ježišsa;*) okrem tohoto má ešte 10 bočných oltárov. Obrazy sú od Seiza (snáď je to Zajíc?), Rodena (Rodén?) a iných umelcov francúzskych (?) rehoľníkov. Rezbársku prácu previedli si sami Františkáni. Pod bazilikou vystavaný je ešte iný chrám. — Dôtiaľto vis-à-vis je chrám titulárny

f) šv. Marcellina a Petra. Chrám titulárny aj so zrušeným kláštorom. Kardinálom chrámu tohoto je J. Emin. kardinál Julian Florian Desprez, arcibiskup touloužský.

*) Súc pri oltáre najšv. Erdea Ježišsa v Ríme, spomeniem tu o sviatku a pobožnosti tohoto najsvätejšieho Erdea. Vezmeme-li na zreteľ pobožnosť v rozsiahlom slova zmysle, wtedy počiatky jej siahajú v rozvoji cirkve tak ďaleko, jak stará je učta a poklona k presw. človečenstvu Ježišsa Krista, v ktorej sa už zahrnovala istá učta k Erdcu tomu, v ktorom prebývala nekonečná láska Spasiteľa ku človeku. Už v šv. Písme je reč o Erdei Ježišsa poklonu hodnom. Tak hovorí ja v ewanj. šv. Jána: „Miloval svojich, až do konca, miloval ich.“ 13, I. „Jako mňa miloval Otec, aj ja miloval som vás“ atď. 15, 9. a ďalej. „Učte sa od mňa, lebo som tichý a pokorný srdcom.“ (Mat. 11, 29.) „Jeho bož bol prebodnutý.“ (Ján 19, 34.) — Cirkovní učtelia učenie o učte Erdea Ježišsa vo svojich spisoch hneď z prvých stôletí cirkve zvestujú. Tak šv. Augustín, Ján Zlatoústý, František Asijský, Bernard, Peter Damianský, Tomáš Akvinský, šv. Alžba, šv. František Salejský, šv. Terezia, Gertruda, Mechtilda, šv. Peter Kanisius, ctihodný Gudeš, Ján z Landsbergu. Spôsob ale terajšej pobožnosti a uctenia najšv. Erdea Ježišsa pôvod berie z konca XVII. stôletia. Boh cieľom ustanovenia sviatku a pobožnosti najšv. Erdea Ježišsa vymenoval wernú služobnicu svoju blah. Markytku Mariu Maçoque, mníšku z riadu „Nawštíwenia Bl. P. Marie.“ Keď táto wýwolená služobnica božia dňa 16. júna 1675 (v nedeľu pred oktávou Božieho Tela) pred Wel. Swiatosťou kľaciac svoju žiadosť vo wrúcenej modlitbe wýsloвила, že chce Bohu svoju lásku za jeho nekonečnú lásku wenoval, ukázal jej Pán svoje láskou horiace srdce, a ponosowal sa na chatrnú protilásku ľudí, na welikú newďačnosť a newšimawosť, ktorú od mnohých zvlášťne w Brew. Swiatosti trpí. Potom ju wýzwál, aby ona i mnohí iní na wzájom a k zadosťučineniu za obrazenia ctili Jeho Najšv. Erdee, zvlášťne ale aby bol piatok po oktáve Božieho Tela tomuto Erdcu zasvätený, a aby ja mu w tento deň sŕze šv. prijímanie a odpytowanie zadosťučinenie podávalo. Tieto zjavenia sa Markytku často opakowaly; a ony sú hlavnou príčinou ustanovenia sviatku a jriadenia omšse šv. a cirkwnej pobožnosti k Najšv. Erdcu Ježišsa. Blahoslavená Markytku slawnosť už sama rozšširowala, už sŕze svojich spowebel'níkow na jej rozšširowaní pracowala. Hlavne rozšširila ja ona hneď vo Francúzsku a w Anglii u mníšek „Nawštíwenia P. Marie,“ a u PP. Jezuitow. Potom bol sviatok w Ríme potwrdený pre Poliakow, a potwrdené byly stanowy braterstwa, — Parai le monial-ŕke ale a rimské braterstwa r. 1765 obradowané byly tým, že na jejich prosby ustanowený je sviatok a omšsa swätá k najswätejšiemu Erdcu Ježišsa. R. 1856 S. C. R. už wýslowuje sa, že niet diöcése, w ktorej by sviatok tento aj s wlastnou omšsou swätou ustanowený nebol. W Paríži stawajú welikolepý chrám na wrchu mučeníkow (Montmartre) s nákladom na 10 millionow frankow ku cti Najšv. Erdea, — taktiež w Budapešti stawia sa chrám Erdea Ježišsa, na ktorý J. Emin. † p. kard. Ján Simor, kn. primas uhorský a arcibiskup ostrihomský wšlohy poslytnul.

g) Arcibasilika sw. Jána w Lateráne.

Jako patriarchálna basilika má chrám lateránsky arcibiskupa, nateraz J. Eminenciu kardinála Rafaela Monacò la Valetta.

Chrám Lateránsky nosí na čele nápis: „Mater et caput omnium ecclesiarum urbis et orbis“, t. j. „Matka a hlava všetkých chrámov mesta a celého sveta.“ — Znáč je názov jeho: „archibasilica patriarchalis s. Joannis in Laterano“. Lateránskym chrámom nazýva sa od rodiny vysokého rodu šľachticom rímskych, „Laterano“ zvanéj a veľmi bohatej. Neronowi cisárovi zachcelo sa statkom „Laterano“-ských, — i dal Laterana čo vlastizradcu odsúdiť, stať, a statky jeho štaly sa Neronovýmimi čili — cisárskymi. Konštantín Veľký mal Faustu, dcéru Maximianovu za ženu, a s ňou dostal i statky „Lateran“-ské. Po slávnom víťazstve nad Maxenciušom daroval Konštantín priestoranný palác i s príslušnými dvormi pápežovi sw. Sylvestrowi — a pri ňom vystaval krásny chrám, ktorý Sylvester pápež za svoj biskupský chrám vyslovil a sa do palácu Lateránskeho presídlil; lebo pápežovia doteraz za svoj biskupský chrám mali kaplnu w dome senátora Pudensa, tam, kde je teraz chrám a kláštor mníšok Augustiniánok u sw. Pudenciany, a tam aj bývali. Toto bol prvý verejný chrám kresťanský w Ríme, po tom, ako kruté utrpenia kresťanov boli prestaly. Teda prvý biskupský chrám sútromý w škrytosti bol chrám sw. Pudenciany; prvý ale verejný chrám biskupský bola arcibasilika sw. Jána w Lateráne. Tuto poprvé ukázal sa pápež, vyjdúc z podzemných skrýš katakomb, čo hlava cirkve a obetoval pri otvorených dverach obetu mŕtakov Najvyššiemu. Tuto bývali pápežovia až do r. 1308. Z tadialto vysielali pápeži so slovami: „Jdúce, učte všetky národy atď.“ do celého sveta misijnárov, aby divé nemedomé, pohanské národy, škrotili a pod sladké jarmo učenia Kristového priviedli. Odtiaľto poslaní boli: svätý Patrik do Irska, svätý Bonifác do Nemecka, sw. Cyrill a Method do Veľkej Moravy. Sem utiekali sa mocnári, kráľovia a kniežatá, sem všetky národy o radu a pomoc w rozhodných záležitostiach. Ztadiaľto doniesli sw. kráľovi nášmu Štefanovi škvrúcu korunu, slohu byzantského, i s plášťom, ztadiaľto aj názov i hodnosť kráľovskú s dvojítm krížom, ztadiaľto názov „apostolského kráľa“, ktorý náš jasný Kráľ vzbudky čo najväčnejší svoj titul na prvom mieste užíva. Tuto vydržovalo sa 5 snemov všeobecných, cirkevných. — Tuto ale kedysi aj pohanskí cisári držali svoje snemy, porady a súdy. — Smerepý, divokošurový cisár Maximián cieľom prenasledovania kresťanov a vyhlásenia cisárskeho ediktu ku krutému ubíjaniu kresťanov tuto držal w basilike lateránskej pohanskej poslednú poradu a súd. U dvier dvorany súdnej na oko netečný štál

o dveraje opretý, bez zaujatia meci meliteľ stráže cisárskej, menom Sebastian. Uvššaf len na oko niesol sa netečným; nič mu neuššlo z toho, čo sa tu mluvilo a čo uzavrelo, — a on bez predsenia pošielal o tom zprávu pápežovi a kresťanom. Nemedel Maximián, keď s dcérou svojou Faustou Laterán čo meno dal zatovi Konstantínovi, že tento Laterán práve bude o nedlho sídlom pohľadára — a bašiliſa arcichrámom tej wierny, ktorej myhubenie a ktorej myznamáčom vraždenia edikt tuto podpíšomal, — že táto pohaniſká bašiliſa bude „matkou a hlavou“ wššetkých chrámov celého sweta. Ani niſkdy nenapadlo Maximiánovi, že na tom mieste, kde teraz on ſedel a meľ, o krátky čas ſedeť bude ten pápež, ktorého on potupne prenasľedomal a jmrťi odowždal, a meľť bude nielen Rímu a rímskej ríſſi, ale celému swetu, čo wladár duſſi, čo hlava cirkwe, ktorá sa teraz w ſkromnom dome Lucíny ſkrýwal muſi. (Fabiola).

Arcibašiliſa táto menuje sa aj „Konstantínowa“, aj „bašiliſa zlatá“. Roku 869 bol chrám tento zemetraſením úplne zborený, — Pápež Sergius ale znomu ho wyſtawal. Neſkôr bol eſſte dwaſrát znimočený požiarimi roku 1308 a 1360, ale wždy znomu wyſtawaný, oprawowaný o ofraſſlowaný. Má diaľky 384 ſtôp, päť lodí a ſſieſtu ſrížnu loď, do ktorej ſme my wchodom ſewerným cez ſtĺpolúbie zadné od baptiſteriuma wſtúpili. Preto i najprw niečo o tejto kapľne weliſkánſkej kſtiteľnice Konstantínovej.

„Piazza S. Giovanni in Laterano“ je wlaſtne w úzadí weliſchrámu; a na tomto námestí nádobno najprw ſpomenúť najwyſſšieho w Ríme hranolu z čerweného granitu, 45½ m. wyſokého, ktorý wyſtawal Tutmoſis, kráľ egyptſký k ozdobe chrámu ſlnka w Helioſpoli, — ktorý Konstantín Welſký po Rílu do Alexandrie, odtiaľ ale ſyn jeho Konſtancius do Ríma dopravil a w „circus maximus“ poſtawil. Sixtus V., pápež, ho na 3 kuſy polámaný w zemi naſſiel, a ſſrže Dom. Fontana r. 1588 na toto miesto preniesť, ſložil a poſtawiť dal.

Druhá pamätnoſť na námestí S. Giovanni in Laterano je: „arcispedale di Ssimo. Salvatore“, najwäčſſia nemocnica po San Spirito, pre 600 nemocných, s chrámom ofruhlým, — pre ženſké, — ku ktorému Pius IX. kliniku založil.

Tretia pamätnoſť je kſtiteľnica „S. Giovanni in Fonte“, oſmihran Konstantínom Welſkým wyſtawaný, za dlhé časy jediná kſtiteľnica Ríma. Preuteſſený wnútrajſſoť, ſamý mramor, a powal zlatý a maľba obmietková. — W proſtriedku priehlbina ofruhlá, tiež leſklým mramorom obtiahnutá, do ktorej sa tromi ſtupňami wchádza. Priehlbina táto je s kupulou porfyromými ſtĺpani ſpojená. W hľbke je kſtiteľnica zo zeleného bazaltu, wrchnáť ale z broncu. Na ſtenách okolo priehlbiny idúcich ſú freſky, priebehy zo života Konſtan-

tína predstavujúce. Zo štyr strán křtiteľnice sú kaplny, a íce jedna sw. Jána Krst., druhá bl. Panny Marie, tretia sw. Wenanta, štvrtá sw. Rufiny a Sekundy.

Štvrtá pamätnosť je „palác lateránsky“, ktorý mšjať až po prezeraní veľchrámu, swätých íchodov a chrámu „S. Croce di Geruzalemme“ opíšeme.

A tak teraz vchádzame podlúbim zadným, nad ktorým sa dvere r. 1560 pápežom Piom IV. nštavané veže dvíhajú. V líbi tomto nachádza sa socha Henrika Štvrtého, kráľa francúzskeho, kapitulou lateránskou jemu z wdáčnosti za darované opátstvo Clérac postavená. — Z tohoto podlúbia, ktoré má aj poschodie, prichádzame do pravého ramena priečnej lode, v ktorej ípatrujeme 8 veľkých obrazov zo života sw. Sylvestra a cisára Konstantína Veľkého, súvekomca jeho. Na pravo od hlavného oltára vedľa organu umiestená je záštava Jána Sobieského, kráľa poľského, osloboditeľa Wiedne od Turkom roku 1663, ktorý na pamiatku tohoto víťazstva prápor tento pápežovi Inocencovi IX. daroval. Pápež ale na poďakovanie s príspevkom cisára rakúskeho vystavoval nádherný chrám na námestí Trajanskom ku cti „Mena bl. Panny Marie“, „la chiesa del santo nome di Maria in foro Trajano“. Na ľavo od hlavného oltára je kaplna „najsw. Swiatosti Oltárnej“. Na oltári ozdobenom sochami Melchisedecha, Mojžiša, Arona a Eliáša stojí pozoruhodný swätostánok, so 4 stĺpmi z verde antico, v ktorom sa prevel. Swiatosť Oltárna udrzuje. Nad týmto oltárom umiestený je stôl poslednej večere Ježiša Krísta, ktorý bol predtým celý striebrom obťahnutý; no striebro vzali Francúzi Konnetabla-Bourbona r. 1527. Od tohoto oltára v pravo je sakristia dvojité, jedna pre benefíciátom, v ktorej som sa aj ja obliekal a slúžil som na pravom boku od hlavného oltára v kaplnke pri oltári „Nanebovzatia bl. Panny Marie“. Čistota v sakristii a šiat je tu veľká. Na ornátoch mšitých a na misjálach tlačení, na kalichoch wyrýty nápis: „Sacrosancta Lateranensis Ecclesia“ a címer pápežský. Druhá sakristia je pre kanoníkov, obe wštečnými maľbami, íkryňami a rezbami „intarsio“ opatrené. Medzi sakristiou a oltárom „Prevelebnej Swiatosti“ je kaplna kanoníkov s krásnymi ístallami.

Po tejto strane idúc, prvá je kaplna sw. Hilára. Ztadiaľto je vchod do kláštora k veľchrámu pripojeného. Výchajú tu Frantíškáni tuhššej objermancie, ktorí v bašile írad spovedníkom zastávajú. Ďalšie kaplny na tomto rade — ačkoľvek preutešnené — len tak sme prešli, až ku poslednej, pri samom vchode; je to veľkánska, nádherná kaplna familie kn. Corřini, jedna z najkrásnejších v Ríme. Dal ju postaviť Klement II. z rodu Corřinich na pamiatku a ku cti zvlášťe swätého Andreja Corřini=ho, biskupa z Niesole.

W kapli oltár fu cti tohoto Svätého, na bohoch, z prava náhrobof fard. Meria Corsini (štrýca pápeža Klementa II.), z ľava ale náhrobof jamého pápeža Klementa II., — socha broncová — na porfyrovej nádržke kľaciaceho. Vedľa oltára z ľava je vchod do podzemnej krypty — celkom tak svetlej, jako bys bol monku w chráme — w ktorej ležia členovia kn. rodiny Corsinich, w prostriedku oltár, na ktorom je súsošie Pieta, t. j. križ, pod ním boľasťná Panna Maria, majúc na lone mŕtvé telo Ježiša, — všetko z čisto bieleho mramora.

Z pravej strany chrámu od vchodu prvá je kaplna Corsini. Tuto vidieť w oboch bočných loďach mnohé veľké krásy a ceny náhrobníky, monkoncom po všetkých loďach. Druhá kaplna je kniež. rodiny Torlonia, nad oltárom mramorový obraz „pochovania Krista Pána“, práce vypuklej, od Tenerani-ho; oltár je z malachitu, z lazulu a alabastru, pod ním krypta rodiny Torlonia. Potom ide kaplna kn. rodiny Masjimi, s obrazom ukrižovania Ježiša Krista.

Prejdúc všetky lode od pravej priečnej lode, obrátili sme sa k hlavnému oltáru, ktorý stojí pod mramorovým baldachinom slohu gotického, na 4 broncových stĺpoch. Tribuna, w ktorej oltár je na vymýšlenom mieste, je starými mozaikami ozdobená od Turrity z r. 1291. Oltár kryje pozostatky sv. Jána evang. a hlavy sv. Petra a Pavla, a je obložený mramorom — len vrchná plocha nenie mramor, ale ten istý stôl, na ktorom sv. Peter a nástupcovia w pápežstve sväté tajomstvá konávali — a je z dreva cedrového. Preto až došiel len pápež na tomto oltári smie omšou svätú slúžiť. Je tak postavený, že slúžiaci je tvárou k ľudu obrátený. Pod týmto hl. oltárom so strany strednej lode je priehlbina zábradlím opatrená, do ktorej sa schodmi vchádza. Okolo hlbký čili krypty vždy horí 11 lomp. Tuto je hrob i náhrobof pápeža Martina V. z rodu Colonna, ktorý učinil sa zasľúženým okolo tohoto chrámu veľkým nákladom na podlahu zo všelijakých druhom drahých mramorom, porfyra, serpentina a žuly, mozaikou tak vkusne a umele vykladanú, že človek ľutuje na ňu obutý stúpiť. Mali by aj tuto držať súfenné papuče pre namoštenovateľom, jako majú wo Jóthe pri Pessiti, w chýrečnom a nádhernom farškom chráme. *) W hlbké tejto nad telom sv. Jána

*) Chrám tento nádherný jótiky, wo vlastškom slohu s dwoma veľkoma stavanými, zasľňuje oči bohatosťou zlata a lesšteného všelikej barvy mramoru. Má tiež podlahu mozaikovanú. Vychýrená je pod chrámom krypta s mramorovým oltárom. W krypte tejto mŕtvé telá gróšskej rodiny Štefana Karolyi-ho sú w čierno-mramorovej rakvi, a nad každou rakvou z karrarského bieleho mramoru sochapodobizeň mŕtveho w rakvi ležiaceho na živo predstavujúca w podobe stojacej. Zvláštny cit bôlu wzbudila wo mne nad jednou rakvou stojáca postava ženy, predstavujúca ženu asi 16—17-ročnú. To dcéra zakladateľa grófa Štefana Karolyiho, ktorá zomrela w

em. zdvíha sa oltár — a nad týmto strní hlavný oltár. Vnjdúc z krypty tejto, pozreli sme na pomaľ — a tu zlato a práca rezbárjska prekvapuje. Lode rozdeľujú sa štyrmi radami stĺpov. V 12 výšlenkoch mohutných stĺpov strednej lode bielomramorových, na čiernom podstavci sú umiestnené veľkánjske sochy dvanástich apoštolov. Strop je samé zlato a tabličkovaná rezbárjska robota. Čo zvláštnosť zasľahuje spomenúť, že nad hlavným vchodom do chrámu je chór a organ, čo zriedka v ktorom chráme nájdeš.

Vnjdúc z chrámu, šostupovali sme hlavnými schodami, aby sme obdivovali veľbné a impozantné, 50 m. široké a 9 m. hlboké, žltým mramorom obložené priečelie chrámu. Keď pozreme, že je priečelie na poschodia rozdelené, tak načítame 24 stĺpov, a síce 12 v prízemí a 12 na poschodí. Na poschodí je pavlač pápežjská, s ktorej v riadnych pomeroch pápež na slávnosť nanebevstúpenia Pána ľudu shromaždenému „urbi et orbi“ pápežjské požehnanie udeľoval. Z predsiene vede 5 brán do chrámu. Prostredná je starobylá (antik). Posledná brána na pravo je „svätá brána“, zamurovaná, ktorá sa len v milosťivé leto otwára. — Nad stĺpami a architravom je attika a ballustráda, ktorá neje na sebe 13 jódh, a síce Spasiteľa, sv. Jána Krstiteľa, sv. Jána Evang. — a niektorých otcov cirkevných.

So schodom veľchrámu lateránskeho je rozhľad ďaleký. Predovšetkým náš zaujíma v ľavo: Scala santa, v pravo ale: Santa Croce di Geruzalemme s vodovodom Klaudiiovým.

h) Scala santa čili sväté schody, po ktorých Spasiteľ náš k Pilátovi kráčal, aby bol k smrti odsúdený, sú v kaplnke tak zwanej „sancta sanctorum“. Táto kaplna je pozostatok pôvodných stavieb palácu a bašiliky lateránskej. Predtým bola zasvätená sv. Vavrincomi — a len nešťôr dostalo sa jej názvu terajšieho od veľkého množstva svätých pozostatkov, ktoré sú v nej uschované, zvlášťne ale od prastarého obrazu Spasiteľa, ktorý dľa legendy mal sv. Lukáč maľovať.

K tejto pamätnej svätyni dal pápež Sixtus V. pristavať iné dve kaplny, a dal sem preniesť tak zvané sväté schody, ktoré v Jeruzaleme viedly do palácu Pilátovho, po ktorých Spasiteľ náš kráčal k súdnej stoliči vláďára rímskeho. Schody tieto byly od dávna

hlavne a sem je prenešená. — Chrám obťáča zahradníkom opatrovaný dvor s kaľváriou, ktorej sochy sú utešená rezbárjska práca; kaplny doľ veľzlahle. Toto dielo, chrám totižto, kryptu a kaľváriu dal ex voto vystavať nebohý gróf Štefan Károlyi, ktorý r. 1848—49 činnú účasť bral v revolúcii. Po Világošii šťastlivo ušiel cez hranicu, kde urobil sľub, až dojde milosťi kráľovskej, že tento chrám vystavá s nákladom viac než jedného milliona. Bol emilostnený: dostal sľovu a nielen chrám vystavá, ale do Trnavy na svoje útraty Jezuitov r. 1851 uviedol, pri ktorom slávnostnom uvádzaní bol som jám čo konviktor prítomný, a sľachetného zakladateľa grófa Štefana Károlyiho som v jeho wrúcenej pobožnosti prítom obdivoval.

predmetom úcty veriacich, a aj teraz vždy vidieť nábožných Rímanov a cudzích pútníkov, zmlájte v pašijomom týždni, kľačiacich a kolenáčty hore idúcich. Schodom týchto je 28, z bieleho tyrušífého mramoru. Na každom pomodlit' sa slušne „Otče náš“ a „Zdravas“. — Schody tieto sw. Helena dala z Jeruzalema r. 326 sem doviezť. Pokryť dal ich Klement II. tvrdými daskami drevnými, na každom ale je otvor, tak že ich možno vidieť. Po dokonanej krátkej modlitbe sa každý schod — vlastne mosadzny križik na každom schode sa nachodiaci pobožne pobožká. Vyhýdúc hore cez mreže vidieť kaplnu „sancta sanctorum“, kde len pápež sw. omšiu slúžema. Tuto sa istá obeta k udržovaniu kaplny poskytuje. Nad ošnom kaplny stoja tieto slová: „Non est in toto sanctior orbe locus“, t. j. „Nenie na celom swete miesta nad toto swätejššieho“. Okrem týchto swätých schodov sú z oboch strán iné schody, po ktorých sa dolu schádza, lebo po swätých schodoch dolu schádzať neswobodno, aby sa nábožní pútnici v pobožnosti nemýlili — a ponemáť stojacety po nich kráčať je príjne zakázano. Swätyniu túto opatrujú otcovia „Passionisti“, z ktorých jeden u vchodu jedí a obrázky swätých schodov predáva — jeden som si aj ja kúpil. Zakladateľom rádu Passionistov je sw. Pamel z Kríža, kláštor ale a chrám jejich kláštorstý v Ríme je na vrchu Celius = monte Coelio po názvom „Giovanni e Paolo“, t. j. chrám sw. Jána a Pavla.

Chrám S. Giovanni e Paolo je na tom mieste, kde mali svoj dom bratia Ján a Pamel, ktorí súc predtým v službe cisárov kresťanských, nechceli prestúpiť do služby cisára Juliana odpadlíka, a preto boli vo svojom vlastnom dome štatí. Vo IV. stoločí mních Pammachius tu wybudował kaplnu, ktorá stala sa titulom, t. j. farou, teraz je kardinálom tohoto titulu: kardinál Placidus Maria Schiaffino, predjeda wýboru wýstavy watikánskej. Roku 1156 wystawal kardinál Ján Sutri predjien chrámu. Klement XIV. odowzdal chrám Passionistom. Znať Passionistom, čierny, ľahký oblek s križom čiernym drevným na prsiach — jako by boli opáti — ale bez retiazky, na ľawom boku, aji nad srdcom, znať v podobe srdca s týmto nápisom: „Jesu Xti Passio“. Do chrámu medú dwere, ktorých dweraje sú mosaikované; má 3 lode. V prostrednej lodi je miesto mrežkami obfklúčené — je to miesto, na ktorom boli swätí mučeníci Ján a Pamel štatí — ktorých relikwie sú pod hlavným oltárom v porfyrowej urne. Na pravej strane z lode bočnej ide sa do kaplny novej, štwostnej, zakladateľowi rádu sw. Pawlowi z Kríža roku 1867 pápežom Píom IX. za swätého wyhlášenému wenuwanej, v ktorej i jeho swaté telo odpočíwa. V kláštore je cella tohoto Swätého na kaplnu premenená. Zo zahrady Passionistom je utešsený wýhľad na Rím. Keď som tento chrám uwiedol len z ohľadu Passionistom, ktorí sú strážcomia swätých

schodom a kaplny sancto sanctorum, prechádzam na posledný predmet nášho dnešného okružného chodenia a obzerania pamiatností, totižto na chrám, od šw. schodom len asi 5 minút na pramo vzdialený.

i) „Santa Croce di Geruzalemme“, t. j. chrám šwätého Kríža Jeruzalemského, ktorý je jeden zo siedmich chrámov odpustkových, ktoré pútnici k došiahnutiu odpustkov namiestňujú. V tomto chráme je tiež jeden oltár s nápisom „unum e septem“, čili toto je jeden zo siedmich oltárov, pred ktorým nábožní pútnici svoju pobožnosť odobávajú. Je toto tiež chrám titulárny — a kardinálom jeho je teraz mikár — biskup rímsky, kard. Lucidus Barocchi — pred ním ale nosil tento titul kardinál Ján Scitomský, nebohý primáš-arcibiskup ostrihomský. Chrám tento obstarávajú Cisterciiti, ktorí tu majú opátstvo. S opátovým domolením možno obzerať bohaté poklady tých najwelebnejších pamiatok spásenia ľudského, ktoré chrám tento v sebe skrýva. Z my boli sme šťastliví dňa 25. novembra 1887 o 6. hodine večer vkročiť do chrámu, a prejdúc cez ľavú loď (chrám má 3 lode, delené granitovými starobylými stĺpami, hlavný oltár pápežský stojí na dvoch stĺpoch z kamňa breccia-corallina, a na dvoch z mramoru portasantového — pod ním v raťvi bazaltovej reliéfie šw. Cezariusa u Anastasiusa), vošli sme do tmavej chodby kláštora, cez ktorú nie schodami, ale šifmo vystupujúcou cestou prišli sme až do chóru mníchov, kde nás jeden cistercita s wďačnosťou zamiedol do kaplny reliéfií; a pomenáč už bolo pritma, ale aj z úcty naproti drahocenným predmetom spásenia začal swiece na oltári, na ktorom postavené sú nasledujúce swäté weci: 1. Kús z jasličiek Spasiteľa, kús zo stĺpa bičovania. 2. Prst šw. Tomáša apoštola, ktorý — keď nebol uveril, že sa Ježiš po svojom wztriešení apoštolom zjawi — do boku a do rán Kristových wložil. Prst tento je neporušený, živej barvy, pod sklom. 3. Dva trny z koruny Krista Pána. 4. Jeden oprawdivý hrebík, ktorým bol Ježiš na kríži pribitý. 5. Nápis na kríži, ktorý som aj sám čítal, je očernelý — a nazpať na spôsob židovský — čítal sa má. 6. Tri kusy z kríža Ježiša Krista, každý asi 6 colom dlhý a asi na prst hrubý, založené do kríža z kovu a krysťáalom zatvorené. Za oltárom wídeť krížny trám kríža pravého lotra (šw. Dijsaja) „Pars transversa crucis boni latronis“; — z prava od oltára kús zo záwoja bl. Panny Marie. Za 1 líru možno kúpiť autentičnú kópiu hrebíka, ktorým bol Spasiteľ na kríž pribitý. — Wídiac tieto swäté predmety, dojatý som bol newýslovným citom boľasti a spolu wďačnosti naproti newýslovnému milosrdenstvu božskému. O nehodný človeče, za teba Boh odowzdał Syna svojho — a tieto wšetky nástroje pre neho prichystal — týmito predmetami rozliewala sa pre-

drahá krm Ježiša! Za teba!! — — Ó, smiluj sa, Bože, nado mnou, a odpusť winy moje — aby tieto sväté predmety nesmedčili niekdy proti mne! — Uctili sme sväté relikvie jednu po druhej a pobožkali sme ich — a s modlitbou mysle a srdca vzdalovali sme sa cez chór mníchov. Ja ale zbadal som v chóre jedného cistercitu, na ktorého prste šmel sa prsteň. Mediac, že v Ríme — mimo biskupa — nikto križ na prjach nosiť nesmie, hneď som to mal, že toto musí byť opäť tohoto kláštora, ktorú, dozvediac sa, že sú tu Uhria, kňazi i svetskí, zaisť ho zvedavosť trápila, a prišiel si nás pozreť. Ja pustil som sa s ním do šhonoru a oslovil som ho po latinšty: „Reverendissime atd.“ Ale veru chyba lámkty — „non parlo il latino assai fluido“ — aha — reku — tu si pochodil, tak ti treba, máš sa do každého nezapreť! Nuž ale, kú by si to bol myslieť, že abbas nenie wstave po latinšty šhonor miešť?! No keby to len dakto o niektorom uhorskom abbasovi povedal! Ja v došť melikom zmätku pýtam sa ho po latinšty: „se Egli permesso ancora vedere la capella di Sant Elena sotto la chiesa?“ A Jeho Dôstojnosť mi odpovedala: „troppo tardo“ — z čoho som to wyrozumel, že nám už do tejto melamýznannej kaplny pre pokročilosť času nemožno wstúpiť. Lutowali sme toho, ale — wšak wšsetko nemožno wídeť! — Kaplnu túto teda opíšem dla iných cestowateľow. Jdúc cez lawú loď chrámu, wedľa tribuny wchádza sa do krypty. Sú tu dve kaplny; jedna w lawo della Pietà, kde je privilegowaný oltár za mrtvých, druhá w pravo.

Capella di Sant' Elena. Do tejto kaplny swätá Helena dala nawoziť zeme z horn Kalmarie z Jeruzalema. Do nej je ženským prístup — pod pokutou wyobcowania — zakázaný. Dny majú prístup sem wolný jedine dňa 20. marca, jakožto v deň poswiacania chrámu. Niektorí za to majú, že táto kaplna bola kedysi w paláci Sešsorianškom izbou sw. Heleny, — lebo ona na tomto mieste a w tomto paláci býwala, — áno aj chrám sw. Križa ona stawať dala. Hlavný oltár w tejto kaplne má štarobylú sochu sw. Heleny, ktorá miesto hlavy má hlavu zo sw. Heleny jako relikwiu w wzácnom bohatom relikwiári. Na tomto oltári neswobodno slúžiť, len pápežowi a kardinálowi, ktorú tu odtiaľ titul nosí. Sú okrem tohoto ešte dva oltáre, na ktorých aj iní kňazi slúžiť môžu. Tuto zachowáva sa aj kus huby (ššpongie), ktorou bol Ježiš na križi octom napájaný, a kus z obleku Ježišovho. *)

*) W Nemecku hlavným mestom swätých pamiatok a pozostatkow sú Gáchy — Aachen. W starobylom, poswätuom swojom chráme chová poklad, nám kresťanom wšsetkej úcty hodný. Sú tam 4 wäčšie relikvie, a síce: rúcho bl. P. Marie, plienky Spasiteľa Ježiša Kriša, šiatka obwäzku Ježiša ľadwowého (Leidentuch), a plachta, ktoreu bolo sw. Ján Křt. obwinuté. Medzi takrečené menšie relikvie patria: kúsky

Chrást sw. Križa stojí na tom mieste, kde mal mladý cisár Helioabalus, ten hrdý a ukrutný prostopajšík, svoje zahrady, — na tom mieste, kde on toľko nereštil a zločinom spáchal. Sv. Helena najduíc r. 300 po smrti Spasiteľovej sw. križ na hore Kalwarii, poslala polowicu synowi do Konštantinopolu (Caribradu). Tento rozdelil ho na dve čiastky: jednu podržal sebe, druhú ale poslal sw. Synwestromi pápežovi do Ríma. Za dôstojný stánok tak pamätného oštatku myštaný je chrám, ktorý od oštatku w ňom chovaných nazýwa sa chrámom sw. Križa Jeruzalemského, ktorý síce nemyniká nad iné ani veľkostí, ani nádherou, za to ale predčí iné chrámy znamenitými pozostatkami a starobylosťou. Chrám tento, w 18. stoločí preštaný, doštal túto podobu. W chráme na pravo od hlavného oštára je wýklenok, čili oratorium, z ktorého sa wo 4. nedelu pôstnu, wo veľký piatok a na pomýšlenie križa predmenované swäté pozostatky f werejnej úcte myštamujú, tak, že z chrámu wídeť a uctiť sa môžu.

Týmto wzdajúc ešte idúcky won z chrámu úctu swätým predmetom, wzdychli sme si: Ó, drahý Spasiteľu! škrze wšietky tieto pamiatky Tvojho umučenia neopúšťaj nás, keď líčiť sa bude duša naša od tela! Amen!

Bolo už dobre myšse pol siedmej hodiny, keď sme chrám zanechali, preto bez zastawenia pospiechali sme domom, aby oštatní na nás s obedom čakať nemuseli, a takto sme s bohatou zkušenosťou, w duchu a srdci hľboko dojatí, domýšľili deň 25. nowembra. Prijdúc do „Alberga“ našli sme spoločníkom w čítalni, jedných w šhomore, iných čítať, mnohých ale písať; títo zanačowali si dnešné svoje zkušnosti, čo aj ja po obele urobiť nepremeššám, wlastne len doplním si svoje značenia, lebo ja wšade písal som, kde sme boli, a kde sme čo wídeli,

zo swätého drewa križa Spasiteľowho a z nástrojow mučenia Ježíssa, opasok a wľajw Bl. P. Marie, kosti štyroch apoštolow. (Šiestich apoštolow pozostatky, a síce: Jakuba menš., Filipa, Bartolema, Šimona, Judy a Barnabáša chowajú ja w Toulouse wo Francúzsku. Dowiezol ich sem Karol Veľký. Okrem týchto sú w basilike sw. Saturnina w Toulouse swäté tela: sw. Saturnina, sw. Populia, sw. Honešta, sw. Erupera, sw. Honora, Hilára a Silwiusa, biskupow toulouských, Ciruja a Julitty, Mscifusa a Wiktorie, mučeníkow, a telo sw. Susanny z Babylonie, ktorú Daniel prorok zachránil od nešprawedliwého ukamenowania, ďalej veľká časť tela sw. Jura, mučenika, a telo sw. Edmunda, kráľa anglického. Toulousští Dominikáni, keď ich veľká zbura z Toulouse wyhnala, odowzdali telo sw. Tomáša Akwinského tiež chrámu sw. Saturnina, a to nawždy; lebo táto basilika f ochrane toľkých pokladow mala svoju štráž [gardu] z 12 kapitánow [jakoby 12 apoštolow] a 72 poručíkow [jakoby 72 učeníkow Krištowých] a z mužštwu braterštwu sw. Saturnina pozostávajúcu.) W Čachach býwajú každých 7 rokow veľké púte ku zriedkawým swätým týmto relikwiam. Práwe roku 1888 obýwala sa takáto slawnosť. Za 14 dní walily sa zástupy w prówodoch, w ktorých bralo účasť 300.000 nábožných pútníkow. Diworily sa slawnosti dňa 9. júla škrze arcibiskupa kolínskeho, Šil. Kremenža, wýtečnou kážňou a odhalením pozostatkov, ktoré potom f božkawanu ja podávaly. Na šsatke ľadwowej Pána Krišta wídeť ešte znaky krwe Wykupiteľovej.

— ešte aj na ulici, čo niekde došť smiešne sa vynímalo: no ja na to nedbal, ale majúce pred očima cieľ poslúžiť niečim milému národu, vďaka znejšiemu som aj úsmiešky niektorých bratov. Boh to viď!

Dňa 26. novembra ráno.

Všet dneš ustanovené bolo nášmu oddeleniu pozerať námestie Barberini. Všet nom „Tritona“ s vodometom. Všetec v Ríme každé námestie vyniká umelými vodohrami, už figúrami mytickými, už štátnymi zvláštnosťami. Všet úradí námestia Barberinského dokonáva sa ohromný palác Barberinský, ktorý tvorí v ulici „Quattro fontane“ jednu stranu ulice, potom zájde za „Albergo d'Italia“ a končí sa na piazzu. Všet palác tento krásnu zbierku obrazov a soch. Teraz pospiechali sme do chrámu nm.

a) Všet. Kapucínom,*) santa „Maria Immacolata“. Všetavať ho dal r. 1624 kardinál Francejco Barberini, brat pápeža Urbana VIII., ktorý sám bol kapucínom. Chrámy tento je v Ríme snáď najjednoduchší, dľa rehole chudobných kapucínom; no preto by hodil sa u nás aj za biskupský chrám. Všetná majstromskými malbami od Guida Reni-ho, ktorý aj v paláci Barberini má chýrečný obraz Beatrice Cenci, — sm. František od Domenichina. Všet 4. kaplnu v pravo pod oltárom telo sm. Kristína z Viterba, bratra-laika kapucínskeho. Všet 5. kaplnu obraz sm. Antona od M. Sacchi-ho. Pod hlavným oltárom spočíva telo sm. Justína, obrancu viery (apologetu). Od hlavného oltára v pravo hrob Alexandra Sobieskeho, syna Jána III., kráľa poľského. Všet je plocha, na nej nápis: „Hic jacet pulvis, cinis et nihil,“ „tu leží prach, popol a nič,“ to nápis nad hrobom zakladateľa kardinála Barberiniho. 5. kaplna ľavá: sm. Bonaventura od Sacchi-ho. Pod oltárom 2. kaplny sú pozostatky sm. Felixa Kantalickeho, laika kapucínskeho. Nachádza sa v tomto chráme ruža sm. Bonaventury, sm. Videla zo Sigmaring, mučeníkom z rádu Kapucínom. Z chruja medzi schodmi do krypty, ktorá pozostáva zo šiestich oddelení a má tú zvláštnosť, že sú tieto siene smrti naozaj tak vystrojené, že hneď pri vstupe do nich uhadneš, k jakému cieľu slúžia; sú totižto vyložené, jakoby mozaikované ľudskými, išteže kapucínskymi košťami. Zem krypty je z Jeruzalema dovezená; štyri najnovšie mrtvolky v jeruzalemskej zemi ležia. Všet každej siene vo výklenkoch stoja tri košty v kapucínskych habitoch. Od r. 1870 ja

*) Všet Kapucínom podelený je na 52 provincií, číta 7628 členov, 640 konventov, v ktorých účinkuje 3265 kňazov; má 86 hospicov, 47 noviciátov. Všet misijách má 278 kňazov. Klerikov vychováva 890, laikov 1458. Kapucíni spravujú 230 kongregácií údom kapuc. tretieho rádu (terciárov).

tu už nepochováva. Najviac čudoval som ja tomu, že tu boli s nami aj panie a jedna mladá, útlá slečna, ktoré ji z tohoto pohľadu nič nerobily; ja môžem o ňebe pomeďať, že som bol prvý von z krypty na dvore kláštorský, kde už teraz jakísi kawalleristi-vojaci s ostrohami pyšne sa prechádzali a iste z nás formy vyberali. Takto pochodily v Ríme skoro všetky kláštory — a potom že je pápež a cirkev v Ríme slobodná! Ano, nakoľko ju možno slobodne ozbijať o jej spravедlivý majetok!

Vychádz z dvora S. Kapucínov, a či otcov vlasti pp. kardinálov, zabočilo sa do via San Basilio a šlo sa do

b) Villa Ludovisi, ktorú vystaval vnuk pápeža Klementa XIV., kardinál Lodovico Ludovisi na tom mieste, kde stály kedysi Gallusiové zahrady.

c) Z mŕtvy Ludovisi vrátili sme sa do via Tolentina, kde je ústav Collegium Germanico-Hungaricum, pre nás ľahrovnávesadôležitý; v ňom vychovávajú sa klerici uhorskí, ktorí už do filozofie sem poslaní 7 rokov tu vydržať majú a spolu doktorát filozofie i theologie skladajú. Títo klerici nosia červený talár, čierny pás, čierny klobúk; žartovne ich volajú „pešími kardinálmi“. (Vedieť a pripomenúť nádobno, že v Ríme kardináli peší nechodia, len na koči červenom, na ktorého červeným súčnom obťahnutom košlíku majú posluhu, jakoby husára, a takto rozumie sa ten „wtip“: „peší kardináli“. Po odobratí „Collegia Romana“ sŕže vládu motrelca všetci klerici v Ríme vyhliaci chodia do Collegium Germanico-Hungaricum na prednášky filozofické i bohoslovecké. Stavisko kollegiuma je 4-poschodné. Chovanci ústavu tohoto majú najvýtečnejších profesorov, ktorých hlava cirkve z celého sveta katolíckeho vyberá a do Ríma povoláva. Z takýchto výtečníkov — čo aj rehoľníkov — stávajú sa kardináli. Takto z tohoto ústavu stal sa kardinálom P. Franzelein, Jezuita. Aj môj kedysi profesor na wiedeňskej univerzite, P. Filip Guidi z rádu Dominikánov, z Ríma na wiedeňskú katedru povolaný, stal sa čo profesor kardinálom, a ako kardinál ešte do konca školského roku prednášal, potom do Ríma odišiel a čo arcibiskup boloňský (Bologna) zomrel. Chovanci Collegiuma Germanico-Hungaricum prvé 2 roky bývajú pospolu po mušách, v 3. roku už má každý pre seba cellu, lebo už chystajú sa na rigorosa (doktorát) z filozofie. Po 3. roku bohoslovectva bývajú za kňazov vysvätení. Po 4. roku theologie musí každý preč, už či by chcel, či nie. — Chovanci tohoto ústavu poklonili S. Svätosti v čas Jeho Jubileuma dve maľby na skle, a sice: sv. Lewa Welkého a sv. Klementa Welkého, ktoré maľby sv. Otec dal umiestniť na schodoch v treťom odstavci, ktoré medú z „cortile di Santo Damaso“ = zo dvora sv. Damaza do pápežského viedla. V ústave

tomto, keď rektor s jedným klerikom na „Gromnice“ S. Svätosti dla zmyslu šľachetnú posvätenú sviecu menoval, šw. Dtec na reč rektorom blahosklonne odpovedal, potom ale myslomil sa že „Collegio Germanico-Hungarico“, je ústav veľakrát známy. — Klerici uhorskí tohoto ústavu čakali náš v nádraží dňa 23. nov. a boli s nami aj na súfornom i na verejnom vypočutí u S. Svätosti. — Ústav tento vychovával cirkevi: 1 pápeža, Kežora XV., 27 kardinálov, medzi nimi žijúci ešte kardinál Mergenröther, 47 arcibiskupov, 270 biskupov, 66 skutočných opátov.

V Ríme má skoro každý národ svoj vychovávací ústav pre chlapcov. Je v Ríme 26 seminárov, každý je osobitne vedený svojimi predstaviteľmi; len na prednášky chodia všetci do Colleg. Germ.-Hung. ako do rímskej theologickej fakulty, ktorú po odobratí Sapienzy pápežstvo utvorilo. Niektoré z týchto kollegií tulo uvediem.

Srčania majú kollegium u šw. Ugatny alla suburra via Mazzarini. Z piazza monte Cavallo dolu ku via nazionale, od štátu v lamo.

Kollegium belgické v ulici kardinálskej blízko noviciátu Jezuitov u šw. Karola.

Fratelli delle scuole cristiane čili bratia štôl kresťanských, založených bl. Jánom Krst. de la Salle = die christlichen Schulbrüder, sú na španielskom námestí s domom provinciála.

Salesiani s ústavom šľachetným a chrámom najšw. Srdca Ježišova v novej časti Ríma od nádražia k východu na mieste kúpeľov Diofleciánskych. Je toto dielo nebohého Dom Jána Bosco, zakladateľa rádu Salesianov, k cieľu vychovávania opustených dieťať a k cieľom misijným.

Capella della scuola Mastai v Trastevere, ústav Píom IX. založený a bratom štôl kresťanských odovzdaný. (Chovancom ústavu tohoto v sprievode dvoch bratom štôl kresť. videli sme v Kolosjeume, kde boli na prechádzke.)

Seminár Lombardský diocés založil Pápež Lew XIII. pri šw. Karole al Corso (kde teraz fáže P. Agostino da Montefeltro).

Nová Kanada otvorila svoje kollegium 11. nov. 1888. Predstavení sú Sulpiciani. Pri otvorení bolo mnoho kanadských biskupov prítomných.

Najnovšie založil šw. Dtec Lew XIII. nový ústav vychovávací, v ktorom vychovávajú sa italskí mladíci za chlapcov pre vysťahovalcom talianskych do Ameriky. Je to teda kollegium italo-americanum.

Seminár francúzsky je pri chráme Sta. Chiara in via Palombella.

Seweroamerikáňsky ústav misijnársky je u P. Marie „della Umiltà“, z Korso na ľavo vedľa chrámu sv. Marcella vnútri, naproti Collegio Romano.

Nemci a Česi v „Anime“, okrem toho pri sv. Petre vatikánskom cintorín s chrámom a ústav pre mladých kňazov ku ďalšiemu vzdelaniu sa v knižniciach a muzeách vatikánskych.

Francúzsky „Institut SSS. Trinità dei monti“, ústav pre dievčence a škola pre umelcov. — Ďalej francúzsky hospic pre kňazov na piazza Farnese s chrámom sv. Brigitty. Tuto vidieť ešte izby, v ktorých kedysi sv. Brigitta aj s dcérou svojou Katarínou prebývala a svoje zjavenia dostávala. Izba od vchodu v ľavo je Brigittino bývanie, v ktorej aj 23. júla 1373 zomrela. Teraz je v kaplnu premenená. Vpravo je jej bývalá jedáľňa, a vidieť aj kus toho stola, na ktorom s dcérou jedávala. Druhý kus stola nachádza sa v chráme nad oltárom.

Anglické kollegium je naproti sv. Brigitte v ulici Monserrato. Chrám sv. Tomáša Kantuárskeho. Základ nového chrámu položil Pius IX. r. 1865.

Španielsky národný hospic v tejže ulici Monserrato, na ľavom boku chrám Bl. P. Marie de Monserrato. Hospic založený r. 1350 pre Arragoniu, Katalóniu a Valenciu. Chrám vystavaný je r. 1500; má mnoho umeleckých vecí, zvlášťne sochu sv. Jakuba od Sansoviniho.

Arméni majú chrám sv. Blažej, San Biagio della Pannotta, lebo tu na Blažej rozdáva sa posvätený chlieb. Chrám tento bol r. 1832 Arménom odomýzaný.

Český pútnický dom cez via Monserrato ďalej do via dei banchi vecchi, z tejto popri palazzo Sforza, na tomto námestí v rohu na sever. Rektorom je Dr. Lorenzelli.

Škótcania majú kollegium naproti „Albergo d'Italia“ v ulici „quattro fontane“. Tuto som prvé dva dni pobytu môjho v Ríme slúžil aj s p. deňanom Runicým. Kollegium toto založil pre katolícke úbohé Škótsko pápež Pius IX.

d) Od kollegiума nemecko-uhorského cez via „S. Nicolo di Tolentino“ prešli sme do takzvanej „via di venti Settembre“. Pomenovanie toto samo ukazuje, jať je stav pápežov v Ríme. Všjetko — všjetko, čo na pápežov, tvoriteľov slávy Ríma a dobrodincom jeho upomína, nimočia motrelci kvirinálsti, a uvádzajú pomenovania, upamätujúce na smutné udalosti. Dvadsiateho septembra vtrhli Piemontesi s Garibaldim do Ríma pod generálom Bixiom a Radornom cez bránu Piusa = porta Pia, a ťahali tuto rovnou ulicou až do Kvirinálskeho apoštolského palácu pápežského, ktorý zaujali so všjetkým nábytkom a vystrojením, so všjetkými maliarskymi

a rezbárskymi i sochárskymi sčierkami. V tejto ulici sčiera srdce katolíka — cez ňu prišli pohromy na Slavu cirkve, sč. Otca, i na celé katolíctvo. Zdedo kráčali s divokým remom víťazi sardinští, ktorí prišli vydobýť si Rím s veľkým vojenským apparátom od bezbranného starca, apoštola pokoja, Otca celého sveta, Slavy blízko 300 millionom katolíkom.

Vydobyli Rím 20. septembra 1870, a tak zambdali katolíckej cirkvi ranu hlbokú. Za jeden deň stal sa premrat — ako všjetci Rímania, áno lepšší Italiani vidia a presvedčení sú, — že k zlému; koľko rokov — ináč storočie — áno ináč viac storočí — bude treba napraviť všjetko, čo tento deň herostratickej slávy kráľa galantuoma zapríčinil. Toto každý katolík Ríman Neríman v tejto smutnej povesti ulici pocituje. Na konci tejto ulice pri bráne „porta Pia“ zdmíha sa novotalianstý palác ministerstva peňažníctva. Od čias neblahého zaujatia Ríma motrelcami mnoho nových stavaní v Ríme povstáva, — celé predmestia nové, jakoby čaromným prútom zo zeme sa vyfuzlujú, stavia sa nové, antiklerikálne mesto; ale Rím stavia si aj nesnesiteľné jarmo dlžôb na hrdlo! Tohoto práve roku odhlašovalo zastupiteľstvo mesta Ríma nových 10 millionom lír na nové stavanie. No stavajte, Boh učiní onedlho — nádejeme sa — z vašich pyšných, nádherných stavísk nový Babel — a rozprchnutie ja vaše vo všjetky strany zo stiesneného Ríma!

e) Prichádzame na „piazza Termini“. Keď sa z „via di venti Settembre“ vyjde na pravo už k námestiu „Termini“, je krásna „fontana di Termini“, hlavná to študňa a umelá vodohra z vodovodu „Aqua Felice“, ktorá z diaľky 39 km. sem je dopravená. Staviteľ vodohry je: Dom. Fontana. — Fontanu zdobia sochy: Mojžiš, Arona, Gedeona. Má 4 jonicé stĺpy, ktoré sú starobylé. Pri tejto fontane je ústav hluchonemých. Na severnej strane tohoto námestia nachádza sa študňa „Aqua Marcia“ (z blízosti Arsolí 59 km. vedená), preto pamätná, že ju pápež Pius IX. posviacal 15. septembra r. 1870. A toto bol jeho posledný východ z Vatikánu — viac ho Rím newidel — lebo už bol posol Viktora Emanuela doručil Piomi výzvanie, aby zriekol sa svetského panovania v prospech jeho. O päť dní neskôr, len o niečo vyššie cez „porta Pia“, už hrnulo sa vojsko piemontské — a vzalo pápežovi, čím cez tisícročie — a vyšie vládnul. Ale Boh „deposuit potentes de sede et exaltavit humiles“ — „sňobil mocných s trénu a povýšil ponížených.“ Svet katolícky neprestáva prosiť Boha za vrátenie neodvratnosti Slavy Cirkve.

f) Od Fontany k severu leží chrám bl. P. Marie víťaznej, Sta. Maria della vittoria, vystavaný na pamiatku víťazstva u Bielej Hory pri Brahe v Čechách. Chrám je veľmi bohatý na

mramor a pozlátku. Má mnoho tureckých válečných odznakov, praporekov. Zvlášťne slávnosti konajú sa tu na meno Marie, na pamiatku oslobodenia Wiedne od Turkov (2. sept. 1683), w 2. nedeli novembrowú na víťazstvo námorné pri Lepanto (7. oktobra 1571).

g) Od chrámu P. Marie víťaznej idúc k juhu smerom ku nádražiu naproti „via nazionale“ stojí práve w pozostatkoch kúpeľom Diofleciánskych utessený chrám „S. Maria degli Angioli“ = P. Marie od Anjelow. Je to chrám titulárny, ktorého kardinálom bol: J. Em. † p. Rudomír Haynald, arcibiskup falocký. — Ku štamaniu kúpeľom Diofleciánových odsúdeno bolo 40.000 kreťianom, z ktorých tu mnohí podľahli, nezvyklí ťažkým prácam a neludskému zachádzaniu — jako sw. Cyriak, iní ale z prostred prác vedení boli k mučenictvu. W kúpeľoch Diofleciánových mohlo sa naraz kúpať 3000 ľudí. A koľko takýchto kúpeľom bolo w Ríme! Do ale w ten čas Rím mal do 3 milliony obyvateľstva a na nádheru mnoho dal. Chrám tento (upotrebiac veľkú okrúhlú sieň kúpeľom aj s baňou ku stredu chrámu) wyštawal dal pápež Pius IV. dla nákrešu Michelangela. Roku 1749 bol prestawaný. Z monku by nikto nemyslel, jať štvorstranný je chrám z vonku. Patrí on ku prvým chrámom Ríma, len priečelia nemá architektonicky prevedené — malo sa ono wyštawat k pamiatke 25-ročného pápežského jubileuma Pia IX. Do časy začahly kríšné — kto wie, uskutočnilo sa tento plán — pre ozdobný chrám tak veľmi želateľný, áno potrebný. — Wojdúc do chrámu, užasneš nad ohromnosťou rozmerow jeho. Prostriedok je okrúhlý — kupola držaná je ôsmimi veľikánskymi antikľúpami, ktoré tak stoja w zemi nepohnuté, jako stály kedysi w tepidariume kúpeľom. Objem stĺpov má 5 m., výška 15 m. — Stĺpy — ponewáč pôda je zvýšená — aji na 2 metre sú w zemi — a tak patice nad úroveňou musely sa priložiť zo sádry. Chrám wnútri má podobu križa. Obrazy wšjetky na obmietke sú pôwodné, a z nich mnohé sú kopirowané w mozaíke w chráme sw. Petra nad oltármi. W ľavej lodi priečnej sú obrazy: „Cisár Walens pri omssi sw. Wazila od Soublyras-a; pád Simona čarodejníka (padnul z powetria na Forum Romanum) od Pompejo Battoni-ho. W pravej priečnej lodi obrazy: „Kázeň sw. Jarolyma“ od Muziano; „wzkriesenie Tabity sŕze sw. Petra“ od Baglioni-ho. — W kaplne dlhej chóru: „Potrestanie Ananiáša a Safiry“ od Chr. Roncalli-ho a „Krst Krista Pána“ od Carlo Maratta; „Predstawenie P. Marie w chráme“ od Romanelliho; „Mučenictwo sw. Sebaštiana“ od Domenichina. W ľawo z chóruja je: „Capella cibo“ (kaplna Premel. Swiatości), ktorá ma mnohé pozostatky. Na podlahe chrámu je veľiká meridionálna čiara.

S wynvýšseného miesta u hlavného oltára je wýchod do kláštora Kartuziánskeho, ktorí tu majú hlavný kláštor; awšak aj tento zašti-

hol ošud iných kláštrom. Dobraný je vládou — a slúži za príbytok vojakom. Kartuzianom ponechano niekoľko cellí. Pri tomto chráme je vyšší dievčenský ústav, do ktorého o 1/2.10 hodine práve schádzajú ja školáčky. — Aj šrotinec je pri chráme. Z južnej ale strany je ústav pre slepých.

Wyjdúc z preutešeného tohoto chrámu, octli sme ja u nádražia, kde nám náš cicerone naradil ídnuť na koňskú železnicu a zamiešť sa ku chrámu San Lorenzo fuori le mura a k cintoru rímskemu. — Tak stalo sa; za 30 centesimom wiezli nás asi 10 minút ku chrámu sw. Wawrinca, von za múrami — prešli sme cez bránu Porta San Lorenzo — a už tu wideli sme kus poľa prázdneho, zas domy a zahrady, zas dielne, až náš konduktor šofadil u brány San Lorenzo, lebo tento chrám aj s cintorom je múrom obohraný.

b) „San Lorenzo fuori le mura“. Tento prídomok nosí chrám preto, lebo vnútri v meste sú ešte 3 väčšie chrámy ku cti sw. Wawrinca postavené, a síce: S. Lorenzo in Lucina, S. Lorenzo in Damaso a S. Lorenzo in Panisperna.

„San Lorenzo fuori le mura“ je básiika patriarchálna (viď opis týchto básiík zo začiatku opisu Ríma), ktorá nemá titulu kardinálskeho, lebo ku nej má právo patriarcha Jeruzalemský na ten čas, keď by ja v Ríme šdržoval. Znáč má básiika táto archipresbýtera, to jest arcikňaza niektorého z kardinálov. Chrám tento vystavaný je na tom mieste, kde nábožná matrona Enriaka na svojom pozemku telo mučeníka Wawrinca pochowala, ktorého pod Deciusom na železnom rošte upiekli. Konstantín Welský nad hrobom swätého Wawrinca vystawal škmoštnú básiiku, z ktorej pozostatky sú terajší chór, o dva metre pod lodou znížený. V VI. stoloťi zväčšená bola básiika terajšou lodou chrámu. Mnohí pápeži previedli na básiike rozličné premeny a obnovy. Do terajšieho stavu primiedol ju pápež Pius IX., ktorý pred chrámom dal postawiť na anticťom stĺpe granitowom bronzowú sochu sw. mučeníka, a s obetou 900.000 lír chrám tento z nútra i z vonku najkrásnejšími maľbami ozdobiť, wymolil si ho za miesto svojho posledného odpočinku.

Predšien spočíwa na 6 stĺpoch, na ktorých je mošaikowaný frís. Priečelie tñmže pápežom Píom IX. ozdobené je sochami a maľbami na zlate. V predšieni widet dva starokresťanské sarkofagy = kamenné rakwy s polowypuklými rezbami. — Wojdúc do básiiky, prekwapený zaštanet nádhrou mramoru, maľby a zlata. Chrám delený je na 3 lode, s 22 starobylými stĺpami, z ktorých 8 je žulových, 14 z cippolino-mramora, s jonicými hlavicami. U wchodu na pravo ná hrobník kardinála Guilielma Fieschi di Lavagna, wnuť pápeža Jnnocenca IV.; na ľawo udalošti zo života sw. páp. Sixtusa a sw. Wawrinca v krásnych maľbách, ktoré ešte od Honora III., páp., zo

starého chrámu pochádzajú. V pravej lodi je kaplna prevel. Sviate-
tošti. Naproti nej v ľavej lodi kaplna privilegovaná ku zádušným
službám Božím. Z tejto kaplny je vchod do katakomby sv. Cyriak.
Schádza sa po schodoch do širokej kaplny, z tejto sú zase z oboch
strán schody do pohrobiska mučeníkom. Pri svetle tenkých sviečok
vnikalo sa vždy diaľ a diaľ, až sme zazreli pri jednom otvore me-
dlajších výškov v piešťovom múre množstvo kostí, hlavy, ruky,
nohy, rebrá — a zastavila sa krv v žilách našich. Ruky sme
sopiali, kolena sklonili a myslali krasučky mŕtvych: „Všetci svätí
mučeníci Pánovi — orodujte za nás!“ Kolkí tuto spočívajú mŕtve-
níci, bojovníci, — ktorých vyznávanie mena Ježiša stálo krv a
život! A my by sme ostýchali sa v pokoji a pohodlí vyznávať Jeho
a zákon jeho svätý? O, my svätí korunovaní miláčkovia, vyproste
nám od Ježiša ducha pobožného života a konečného vytrvania!

Za týmito kaplnami, asi u konca strednej lode, sú dve kazateľne
z XII. storočia. Pri pravej ewangeliumovej kazateľni je svietnik pre
pasťák, z mramora, točenej práce. — Pred hlavným oltárom je
Konfesia, do ktorej vedú schody — a za mrežou pozlátenou odpo-
čívajú slávni mučeníci: sv. Ľudovik prvomučník, ktorého telo r. 575
pápež Pelagius I. z Carigradu priviezol; sv. Vavrinec a sv. Justín,
mučeníci. Za Konfesiou po oboch bokoch schádza sa do presbyteria,
ktorý, ponemáč je veľmi znížený, pretvoruje sa v kryptu, ktorú teraz
„Società cattolica tutto del mondo“ s nákladom vyše 400.000
frankom rímskych (1 million zl.) ozdobuje, čo večný odpočinok veľkého
pápeža a trpitela Pia IX., ktorý stal sa dľa predpovedania biskupa
Malachiáša „Crux de cruce“, „krížom z kríža“. Serpentin, porfyr,
alabašter a všelijaké druhy mramoru upotrebuju benátski umelci k
vychádzaniu krypty Piusovej, ktorého hrob i nápis jednoduchý sme
videli. Je to jednoduchý podstavec a na ňom trojhran v podobe
domčeka s nápisom; PIVS IX. P. M. a rok umretia. Prišlo mi na
myseľ, ako surovci, motreli tohoto muža zásluh o cirkev a Itáliu,
keď mŕtvolu jeho zo svätého Petra prevážali na predurčený a po
predku pripravený posledný odpočinok do chrámu sv. Vavrinca —
napadli na ulici a mŕtvolu jeho do Tibery vhodili dychu. Vďaka
opatrnosti pápežstvu oddaných spriemodcom — tento hanobný skutok
bol prečistený, no nádamôť a pohanie dostalo sa tomuto nekrma-
nému mučeníkovi aj po smrti dosť.

Od hrobu Pia IX. na pravo i na ľavo sú umiestnené erby,
címery všetkých diecéz celého sveta. Uhorsko dostalo nápis: „Hun-
gari“, a címer len dva sú hotové, totižto biskupstva stolno-
beľohradského a spišského. Od tohoto drahého hrobu hľbo-
dojati vrátili sme sa k úzadiu hlavného oltára, kde nám otec Ka-
pucín — ktorým je starosť chrámu tohoto odovzdaná — plný pria-

teštvá otvoril dvere a ukázal nám plochu mramorovú, na ktorú hodené bolo upečené mŕtvé telo svätého Wawrinca,*) ktoré ešte krmácalo; a v skutku vidieť na tom ináč bielom kameni krmavú šľachu, aji poľ druhej stopy myšokú i tolko šľachú, barvy brunastej. Keď sme odišli od hrobov Svätých božích — lebo keď aj Piusa nábožná mienka za takého drží — prišli sme do sakristie, kde sme s pobožnosťou pobožkali malú sklenú nádobu, do ktorej nábožní kresťania uchovávali niečo z mašti, tešúcej s usmaženého tela sv. Wawrinca — nádobu medenú, ktorou svätý Wawrinec krstil a — dva kamene, z tých, ktorými bol sv. Štefan v Jeruzaleme ukamenovaný. Okrem týchto ostatkov nachádza sa tu pod opaterou DD. Kapucínov ešte mnoho iných vzácných relikvií. — Vyšli sme hore na pawlač starého chrámu, čili terajšieho presbyteriuma, kde nám vodič Kapucín ukázal drahocenné tie wence, stužky a nápisy, ktoré zdobili rafes miláčka katolíctva, Pia IX. Pod sklom nachádza sa zlatom tlačený odpis testamentu Pia, vzťahujúceho sa na tento chrám.

Cintorín sv. Wawrinca. Od chrámu vpravo je vstupná šľachta, 5-pojchodná veža, a od nej vpravo kláštor Kapucínov, ktorým šverená je bašiliŧa i cintorín rímsky. Vidieť som síce vo Wiedni „Marxer Friedhof“, aji iný tu Schönbrunnu ležiaci cintorín, vidieť som aji „kerepešský cintorín“ v Budapešti, ale čože sú tieto proti cintorínu rímskemu?! Dojdúc cez bránu bolo nám najprv prejsť cez štvorhran krých chodieb, ktoré do kvadrana vynikaly šľporadím, na monok ale majú samé kaplny čo wchody do súkromných krých vynikajúcich familií rímskych. Je to tu krás, je to tu obdivovania! Každý z náhrobníkov je dielo majštrovské, najviac z bieleho jafo šňah kameňa. Už sme myšleli, že toto hľa! je arcidielo, nad ktoré už ruŧa a um ľudský wáčšieho wŧkonať nemôže. Keď sotwa prišli sme k šľednému náhrobníku, wideli sme sa byť v prvšej domnenke šľamanými. Musí to byť šľlná, žiwá wiera, ktorá tak dojenné predštawenie smrti wŧtworí! Tuto šľmrť preštáwa byť šľraššnou, tuto ji čloweš zažiada „dissolvi et esse cum Christo“, „rozdelením byť a prebýwať s Krištom“ — tu v šľľedštwе nejčíšľlných mučeníštw a Svätých, v šľľedštwе bohatierow wieri! Chodba táto mŕtvých má mnohé obrazy al fresco, mnohé umelecky prewedené sochy. Mnohé kaplny chodbowé prištrožené sú aji k šľľuženiu omšie swätej. Krypty tiahnu sa popod kaplny cez chodbu až pod dwor šľtworhranu. Prvý náhrobof z pravej šľtrany predštawuje mladú ženu z bieleho mramoru, ktorej chodbabné šľaty mramor tak žiwo predštawuje, že widíš

*) Sw. Wawrinec bol Španielčan. Jdúc do Ríma za čas bol v Zánowe (Genua). Na tom mieste, kde šľál dom, v ktorom v Genue býwal, postavili Zánowčania svoj biskupský chrám k swätému Wawrincowi.

každý záhyb, každý pich ihly, a zdáš sa čuť šuchot šiat, keď prichádza jediný synček odobrať sa od matičky, ktorej mladistvá tvár smrteľné ťahy a zomblievanie predstavuje. Je to náhrobok a krypta Lombardiho, sochára, ktorý sám toto umelecké dielo vymiedol. — Tunde sme videli matku ležať na lôžku smrteľnom, a malé dievčatko ťahá ju za ruku, jakoby ju zobúdzať: „matinko, vstaň už, nenechávaj ma samú!“ Slzy perlily sa nám z očí, tak dojímavé sú tieto milé pohrebištia. Charakteristické sú mnohé nápisy. Tak nad Lombardiho náhrobkom nápis, jakoby z úst matičky plynul k synáčkovi, zneje: „Miluj Boha, otca i otčinu!“ Tunde zas stojí: „Pre spravedlivých niet smrti.“ Nápis D. Redemptoristom zneje: „Začiatok pravého života.“ Zas iný nápis: „Čo ste my, boli sme — čo sme my, budete.“ Nápis Wespignaniho je: „Šľachtictvo zdobí, wiera pozdvihuje.“ Na náhrobku Giorgia Nipironi-ho čítali sme: „Neskloním sa.“ Iný nápis nad hrobom znel: „Spravodliví sa čakajú.“ Pius IX. dal postaviť svojim štatočným pri Mentane padlým vojakom pomník, ktorý predstavuje sv. Petra, jako podáva zuámovi pápežskému meč. Nápis má: „Pius IX. suis militibus monumentum.“ Na druhom boku: „Fortissimis militibus.“ A tu nasledujú mená padlých, podrobne uvedené. Po dobytí mesta škrze Sardíncom rozbešnení republikáni hrozne zúřili pre tento pomník. Vlášda postavila k nemu stráž, aby ho od úrazu zachránila. Aby sa ale ľud svedený utíšil, a zaisť zo svojho vlastného protipápežského smýšľania dala na pomník umiestiť plochu kamennú s týmto nápisom: „Tento pomník, ktorý vláda theofratická postavila najatcom cudzozemským, oslobodený Rím necháva stáť potomkom na svedectvo nebláhých časov. Náša a ľud rímsky.“ Pozreli sme jeden na druhého a rozumeli sme si, čo je toto za čin vlády, ktorá pápežstvu toľko slobody sľubovala, zákonmi zabezpečovala, zákon garancie po všetkých dvoroch europejských rozposlala, a takto po tvári bije pápeža, cirkev, slobodu, právo a česť. Toto je negalantné, pane Re Galantuomo!

Popozerali sme ešte kaplny v širokom cintoríne stojace, náhrobky v otvorenom campo santo, a aj malé monumenty detské — je to všetko tak wkusné, úhladné, že sa človeku krivdí zanechať toto miesto svätého pokoja, kde len motreľci-wládcovia nepokoj robia! Cintorín posiaty je kwietim a vysadený piniami a cyprešami. Napät idúc zbadali sme okolo štvorhranu chodby kryptovej iný múr z tuju-kameňa umele škladaný, v ktorom tiež sú hroby a krypty majetných Rímanom.

Už som bol celkom umofnutý, lebo od nádražia nás sem dážď sprevádzal a neopustil ani v cintoríne. Tu mi d. p. M. Štrénny, farár hrnčiarovský, ponuknul rameno aj dáždnik, za čo som mu už wtedy zaďakoval, ale aj tuto si spomínam na jeho priateľskú službu,

a prosím, aby znovu prijal mŕť moje, lebo ináč by som svoje poznámky o cintoríne nebol býval v štave do poriadku umiesť. Tu som ja rozpamätal, že som si mal dáždňík vziať — ale ako? Ž Oštratic? Veď som si ja na cestu do Ríma okrem malinkého cégritu a plaidu ničoho nemzal; dáždňík by mi bol veľmi preťažal, lebo to je taký nástroj, ktorý ja — ako aj rukavičky — hneď prvý deň kdejsi nechám. Angličana si nemožno pomýšľať bez dáždňíka, lebo tento hovorí: „Dáždňík a človek je jedno“; pod človekom rozumel pravda Angličana, ktorý je od svojho paraplu-a nerozlučný. Iný Angličan hovorí: „Dáždňík je človeku tretia noha.“ Tstý horlivý bádateľ sdeluje svet, že prvý dáždňík vyhotovili r. 802, teda pred 1086 rokmi. Torský opát Allenin poslal ho Arnovi, biskupovi v Solnohrade, do daru v spriemere týchto riadkov: Posielam Ti darok, ktorý nepripustí dážd na Tvoju ctihodnú hlavu.“ („R. R.“, 1886, č. 103.)

Žpiatočnou cestou išli sme zas „via venti Settembre“, a tu stretli sme mojšto s hudbou, ktorá amšsať nehrala. Majúc úmysel ísť ešte pred obedom do obrazárne Rospigliosi na Rmirinále, nezaštawili sme sa nitde až v zahrade Rospigliosi.

Dňa 26. novembra popoludní.

R domššjeniu dnešného dňa platil mšlet bašiliše sw. Pawla fuori le mura. R tomuto cieľu, ponemáč bašilika nachádza sa na južnej strane okolia Ríma — a tak od nášho bytu je hodne vzdialená — bolo nám najat „vetturu“ čili šiatra (číšlo 1633), s ktorým sme sa šjednali za 9 lir na celé poobedie, a takto urobili aj ostatní z nášho „Alberga“. Cesta nás wiedla cez „quattro fontane“ do „via nazionale“ wedsa „palazzo della principessa Aldobrandini“, wedsa chrámu sw. Kataríny v pramo držiac sa „via nazionale“ wbehli sme u „palazzo Venezia“ do Koršo, „via plebiscito“ a wedsa „Gesú“, „via d'Ara Coeli“, „via Margana“ ku chrámu S. Maria in Campitelli.

Dalej idúc prišli sme ku bráne „porta S. Paolo“, pred tým „porta Ostiensis“, lebo tadeto wecie hradšfá ku mestu „Ostia Tiberina“, čili k úštiu rieky Tiberu. Blízko brány v múroch ohradných (recinto) wiedeť weličánišku pyramidu

Rajusa Cestiusa, čo pomník nesmierneho luxusu, márnosti a márnivosti patriciow rímskych, a jednu štawbu štarorímsku, úplne zachowanú. V tejto pyramide pochovaný je Rajus Cestius, ktorý bol za času cisára Augusta členom wšboru kňazského sedmičlenového. Podobný ohromný pomník náhrobný tiež dobre zachovaný je sám „moles Hadriana“ (hrad anjelšfý, wiď opis tohoto), a za chrámom

sv. Sebaštiana popri hradskej ceste appiomej monument Cecilie Metelly — ktorý by prištal za dobre opemnený, guli delovej vzdorujúci hrad čili malú pevnosť — tiež ešte zachovalý. Za bránu Pavlovou aš na 15 minút wľavo stojí kaplna Najsv. Trojice, na tom mieste, kde sa ku poprave vedení apoštolovia Peter a Pavel — došiel w okamách spoluvedení — rozlúčili. Pavel, jačo rímsky mešťan, „civis Romanus sum“, bol ďalej vedený ku poprave mečom pri ceste ostienskej za meštom, Peter ale na vrch Gianicolo, kde židia najviac bývajú; lebo si ho títo od cisára, jačo rodeného žida, ku poprave u židom obmyšľej, k smrti totižto kríža, vyžiadali — a tak na tomto mieste objali sa hlava cirkve, apoštol židom, sv. Peter, „s nádobou vymolenia božieho“, s apoštolom národom, t. j. pohanom, so sv. Pavlom, aby rozlúčiac sa tu na svete, o niekoľko len hodín spojení boli w nebesiach a obdržali korunu dľa slova sv. Pavla: „Dobrý boj som bojoval, beh som dokončil, vieru som zachoval; medzitým zachovaná mi je koruna spravodlnosti, ktorú mi w ten deň (t. j. 29. júna r. 67. po Kr. P.) oddá Pán, Sudca Spravodlný.“

Od kaplny tejto aš 10 minút stojíme pred veľikánskou patriarchálnou bašilikou

sv. Pavla fuori le mura, t. j. za hradbami mešta. Zvonku okrem veľikosti chrám tento ničím nemyšľuje sa, áno mnohým sa práve nezdať. Predstavuje jačoby sľad veľikánskej nejakej parodie. Ani veža nepredstavuje sa pútavo. Za to ale má u bohu, t. j. do starej tribuny sľkostnú predsieň s dvoma radmi korintských stĺpov úbelových (alabaster), na predku 8, w druhom rade majú 4 stĺpy. Sloh w celku románsky. Veža je za apšidou chrámu, lebo pri bašilike je opátstvo benediktínske s kláštorom, a mníši majú w apšide svoj chór, spojený s vežou, na ktorej dáma sa znať zvonom na hodiný knazské. Tohoto kláštoru opátom bol aj Hildebrand, potomný pápež Rehor VII. Benediktíni tunajší w lete pre nezdravé powetrie opúšľajú tento kláštor a prešľahujú sa do mešta w Trastevere ku sv. Kallixtu w sľsedstve bašiliky Bl. P. Marie in Trastevere.

Bašilika sv. Pavla wznášľa sa nad tým miestom pohrabíšľta sv. Luciny, kde mŕtvé telo sv. Pavla bolo pochované. Konštantín miesto malého, Anašletom pápežom postaveného oratoria wŕstaval tu veľkú bašiliku, na miesto ktorej už r. 386 na rozkaz cisára Valentiniana II. a Teodošia postavená a až pod Arkádmi a Honorom dokončená bola tá bašilika, ktorá r. 1823 zhorela. Bola boľato wŕstrojená, strop z cedrového drewa, zlatým plechom obťahnutý. Wŕšľat zlato behom časov zmizlo pod naliehaním sľahowavších sa národom. Bolo w nej 80 stĺpov wŕrázľkovaných (kanellirowaných), ktorými bola

na 5 lodí predelená. Malá priečnu loď, z ktorej vychádzaly mnohé kaplny.

Táto bašilika zhorela r. 1823 z 15. na 16. júla v noci z nepozornosti plechárom, na krome popravujúcich, ktorí tam dve panmy s horiacim uhlím cez noc nechali, a tak zničené boli mnohé drahocennosti. Strop zrútil sa a dolámal aj ciborium nad hlavným oltárom. Konfesšia len zázračným spôsobom zostala, oblúk víťazný mosaikovaný aj s apšidou zostal, a preto sa na oblúku aj teraz nachádzajú staré mosaiky i nápisy. Pius VII., pápež, pod ktorým sa toto nešťastie stalo, keď sa oheň vzňal, ležal k smrti pracujúc. Ani mu hrozné pustošenie ohňa nezjamilo. Jeho nástupca, Lem XII., hneď ako zasiahol do stolice sv. Petra, vyzval celý svet kresťanský k obeťam na vystavanie bašiliky apoštola národom. Obete schádzali sa, utvorilo sa štátné poverenie. Stamba sama odovzdala sa Bolletti-mu. Už Pápor XVI. priečnu loď a hlavný oltár posvätil, aby sa služby božie a púty konat mohli. Celý ale chrám doštal sa pod Piom IX., ktorý ho osobne v prítomnosti za príčinou vyhlásenia mierozákona nepoškvrneného Počatia Bl. P. Marie zhromaždených mnohých biskupov dňa 10. decembra 1854 celý slávnostne posvätil. Na priečelí pracuje sa ešte vždy. Je priečelie to veľmi krásne s dvoma piliermi a 10. bielymi stĺpmi a nad galleriou mosaikové obrazy na zlato s mnohými sochami. Vchod už v krátkosti deje chrámu a poznajúc zomňajšok jeho, vstúpne bočným vchodom pod stĺpomou chodbou do priečnej lode. Zastal som hneď u vchodu a vzdychnul som si k Bohu: „Daj mi, ó Pane! sŕze orodovanie tohoto hrdinu Tvojho, ktorý roznášal meno Tvoje medzi pohanom, aby som aj ja podobným odusšewnením hlásal slávu mena Tvojho, a obracal hriešnych a nomo-pohanom ku spaseniu jejich! Ale i to udeľ mi, Pane môj! aby som i ja sŕze orodovanie sv. Pavla stal sa zo slabého hriešnika „wymo-lenou nádobou“ Tvojou! Amen, amen.“

Z priečnej lode pospiechal som ku Konfesšii, k pápežskému oltáru, ktorý je na wnyššienom mieste v tribune postavený zo zeleného malachitu. Nad oltárom zdvíha sa štarobylé ciborium gotické z bieleho alabastru na štyroch porfyrových stĺpoch. Vo wýklenkoch pokrytby sú sošky 4. swätých, a sice: Petra, Pavla, Lukáča a Benedikta; okrem toho reliefsy Adama, Ewy, Abela, Kaina a mnohých Anjelow. Roztrieskané totižto spadnutím stropu kušy ciboriuma pospájaly sa umelecky, a tak anticke podnebie stojí znova. Nad týmto ale zdvíha sa druhé podnebie na 4. stĺpoch úbelowých (Mechemed Ali-ho, egyptského wicekráľa, dar), ktoré na podstavcoch malachitových spočívajú (tieto daroval Mikuláš I., cisár ruský). Na ciboriume ligoce sa zlatý nápis: „Tu es vas electionis“, t. j.: „Ty si nádoba wymo-lená“. V bočných najfrajnejších lodach predné plochy oltárom

sú tiež z malachitu, týmže ruským cáróm darovaného. Na podstavcoch čili päťiciach úbelových stĺpov sú erby Pia IX. Pred oltárom prehlbená krypta, Konfesijsia zábradlím obohnatá, do ktorej je vchod schodami. Tu tiež horia ustavične lampy. Tu je polowica tela sw. Petra a Pavla. Hlavný oltár menovaný je sw. Timoteowi, učeníkowi Apoštolom.

Vojdúc ďalej do chrámu obzeral som oblúk, deliaci dlhé lode od priečnej lode. Nad Konfesijsiou starý nápis v mozaíke: „Theodosius coepit, perfecit Honorius aulam Doctoris mundi sacram corpori Pauli.“ T. j.: „Teodosz započal, ufončil Honorius štánoš, menovaný pozostatkom telejným Pavla.“ Na oblúku nápis: „Placidiae pia mens operis decus homine paterni Gaudet pontificis studio splendere Leonis.“ Na prostriedku oblúku obraz Spasiteľa v mozaíke pochádza z XII. stoletia, iné postavy a okrajy mozaikové zdajú sa z tohože času pochodiť.

Od pozorovania oblúku zasiaľ som ku hlavnému vchodu. Má 5 lodí, teda aj 5 dvier, jedny v najkrajnejšej lodi — idúc ku dverom na ľavo — zamurované. Nad portálom sú 3 otná s maľbami: v prostrednom Spasiteľ, v pravom P. Maria, v ľavom sw. Ján Krstiteľ; v krajných lodach je po 10 otnách, na ktorých sú obrazy vo škle 12. Apoštolom a swätí otcovia. V strednej lodi z oboch strán tiež po 10 ofien maľovaných. Wyštamané sú tieto otná v Miláne v dielni Verini-ho. Basilika sw. Pavla je dlhá 120 metrom, široká 60 metrom, výška strednej lode obnáša 23 metrom. Okrem dvoch stĺpov, držiacich stredný oblúk, delí 20 a 20 granitových stĺpov strednú loď od prostredných, a zas iných 40 stĺpov od krajných lodí. Nad týmito stĺpami v prostrednej lodi beží architrav, ponad ním v okrúhlych obrubách, tafzvaných medallionoch, podobizne wšjetkých pápežom v mozaíke. Nad týmito ale tiahnu sa na obmietke obrazy zo žiwota sw. Pavla Apoštola. Strop chrámu v strednej lodi je biely, podelený na mnohé polia a ozdobený mihavým zlatom. Na ňom škreje sa odznak (címer) pápeža Pia IX. Podlaha z bieleho mramoru, mozaikovaná ružovým, čiernym a žltým mramorom. Wšjetko sa ligoce, jakobyš' do zrkadla hľadel, tak že mi jednať líto bolo stúpať po tejto nádhere, jednať ale prichodilo mi pozor dávať, aby som neklzol a neurobil nemienenú prihlbofú poklonu.

Od hlavného vchodu wrátil som sa do priečnej lode za hlavný oltár, pri ktorom nachodí sa organ. V apšide je biskupský trón, nad ktorým zdviha sa baldachín, spočívajúci na 4. stĺpoch. V ľavo je kaplna Prev. Swiatošti, aj „Capella del Crocifisso“ zvaná od kríža, z ktorého kedyš' Spasiteľ ku sw. Brigitte homoril. Ďalej v ľavo u vchodu socha sw. Brigitty. Pod krížom spomenutým je obraz Bl. P. Marie, pred ktorým r. 1541 dňa 22. apríla zložil sw.

Ignác so svojimi prvými súdruhmi sľub rehoľný. Na pravo tribuny kaplna sv. Benedikta a iné dve. Všetky sú sľenými dvermi opatrené. Za touto kaplnou na pravo je priechod do sakristie a do kláštora. V kvadrume kláštora — vysadenom stromami citronovými a pomarančovými, kde aj ruže v plnom kvete boli —, je chodba, kolodola držaná stĺpmi, drobnou mozaikou obloženými, v ktorej sú mnohé starožitnosti. Vráťac sa do priechodu chrámového, najprv vošli sme do sály, kde je socha pápeža Rehora XVI. z bieleho mramoru. Odtiaľ išiel som do sakristie, v ktorej nachádza sa náhrobok staviteľa novej baziliky, Alojza Poletti-ho (zomrel r. 1859). Tuto sme po 1 lire kupovali faksimile ošomov sv. Pavla v spôsobe retiazky k hodinám. Nieto niesol som do takzwanej kaple sv. Juliana, kde kňaz Benediktín v rochete a štole oblečený vyzval ma, chcem-li vidieť a učiť oprávdomé ošomv sv. Apóstola Pavla? Snažne som ho o to poži. Otvoril kľúčom schránku na strane ewangelium u oltára, vytiahol ošomv a podal mi ich do ruky. So svätou hrôzou vzal som — nehodný — túto posvätnú relikviu do ruky a padnúc na kolená pobožkal som ju s úctou a pobožnosťou a sám som pritknul kúpené retiazky k oprávdomým ošomám veľkého Apóstola. Vďaka Tebe, ó Pane! žeš' ma uhodnil tohoto veľkého ištastia! Budiž mi toto k pomôžbudeniu k ďalším prácam úradu môjho!! Okrem refaze nachádza sa v tejto kaplnke veľký kus dreva z oprávdomého kríža Spasiteľa. — Nieto všetky drahocennosti pozdvihly a v nadšenie primiedly ducha; ale zarmútila sa duša moja, vidiac u dvier z kláštora do chrámu vedúcich mojaka del re d'Italia stáť stráž. Čo to? Aj tuto riadila už ruža oblažiteľa Itálie. Kláštor z väčšej čiastky sľabaný, opátstvo síce ponechané, ale len malá čiastka kláštora mníchom a opátovi ponechaná, ináč ale z kláštora itala sa kasáreň (caserma). Tak menia sa časy, tak tento svet beží! Tešilo ma aj to, že som mal ištastie v sakristii oboznámiť sa s vysokodôst. opátom, archidiafonom p. Alojzom Prámerom, farárom sátorallja-ujhelyským, ktorého kúpenú retiazku tiež pritýkal som k oprávdomej refazi sv. Pavla.

Gez tribunu čili priečnu loš mracali sme sa mon; tu zbadal som okrem išttyroch kaplín ešte 3 oltáre — ten, ktorý je pri vchode, je zo zeleného ruského kameňa. — Opát terajší Benediktínov u sv. Pavla je: Abbas d'Orgemond.

Jako už hore podotknuto, sv. Pavel z mamertinského žalára i so sv. Petrom vedení boli k smrti až za bránu ostienskú, odkiaľ sv. Peter odvedený bol v pravo na vrch Janikulus, sv. Pavel ale po hradskej ceste ostienskej vedený bol ďalej, jako teraz stojí jeho ištvoštná bazilika. Asi 5 minút ďalej stojí hoštiniec „del Ponticello“. Tuto hradská berie sa ďalej, na ľavo ale ide cesta „Ardeatina“. Po tejto wiedli sv. Pavla asi 25 minút ďalej, kde teraz je pušté,

hrblišté miesto. Tuto bol sv. Pavol šľachť. Na tom mieste nábožnosť veriacich postavila tri chrámy a kláštor, ktorí teraz zaujímajú Trappisti, a majú tu opátstvo, nazvané: „Abbazia alle tre fontane“. Pôvodne boli tu Benediktini. R. 1140 odomzdal Inocenc II. opátstvo Cisterciom, konečne Pius IX. odomzdal ho roku 1868 Trappistom, ktorí s najmäčšou obetivosťou obrábajú okolité kraje, orú, kľúžia, mŕšádzajú, sŕádzajú bariny, a takto užitočnou činnosťou mnoho prispievajú k tomu, aby očistili kraj od nezdravých mŕparov, a obetovaním seba samých umožnili obývanie tohoto kraja. Hľa! činnosť nenávidených mníchov! Zdáliž sa obetuje k podobným skutkom niektorý z kulturträgerov a kňazozrútom, slobodných murárov?

Opátstvo ku trom prameňom je to miesto, kde sv. Pavol trpel smrť mučenícku. Sú tu tri chrámy. Prvý po pravej ruke je okrúhly, rotunda, „S. Maria scala coeli“, je to žalár sv. Pavla, kde prv, než bol šľachť, čakal na smrť pod strážou. Po stupňoch zostupuje sa pod chrám do bývalého mŕzenia.*) — Uprostrednom chráme sú vlastne tie tri pramene pod toľkými oltármi. U každého je čistá blachová nádoba, ktorou kto chce môže si načerť a napiť sa vody. Voda to dobrá, čistá, pitná. O týchto prameňoch je táto povest: Keď sv. Pavlovi odiatá hlava odpadla, trikrát poskočila, na čo na každom tom mieste prameň vody vymrel, ktorej sa aj liečivá moc pripisovala. Celé to miesto krvavého deju zastavalo sa chrámom a odtiaľ aj pomenovalo: „Tre fontane“. Vedľa studienky na pravo ukazuje sa stĺp, u ktorého bol sv. Pavol priviazaný. Na oltároch, ktoré na pravo i na ľavo sa nachádzajú, vyobrazené sú mučeníctva kniežat apoštolských. Na jednom ukrižovanie sv. Petra, na druhom šľatie sv. Pavla. Uprostred chrámu je mosaikové miesto vyhradné, na ktoré nikto nestupuje, lebo to je miesto popravy sv. Pavla. Vo vchode na pravo i na ľavo sú dva krásne basreliefy na múroch z bieleho mramoru, predstavujúce to isté, čo obrazy na oltároch. Tretí kostol, najmäčší, je bazilika ku cti sv. Vincencia a Anastasia, ktorých pamiatku koná cirkew svätá dňa 22. januára. Tuto je aj kláštor OO. Trappistom, ktorí majú biele rúcho, nad ním čierny škapuliar, všetko z vlneného súkna. Bazilika nie je veľmi veľká, avšak starobylá, na starorímskom joku stavaná. Predsieň spočíva na 4. žulových stĺpoch z XIII. stoletia. Vnútri na pilieroch podobizne 12 apoštolov. Dŕná miesto šľachť majú dierkované tenuné mramorové plochy. Tuto sú umiestené reliéfne sv. Vincenta, jahna pod Diokleciánom umučeného — a Anastasia, persického mučeníka.

*) Pod chrámom je vchod do toho podzemného cintora, do ktorého uložení boli: sv. Zeno, tribun, a 10.203 vojáci, ktorí po dlhej mútnej práci pri kúpeľoch Diokleciánskych krw svoju za Krista vycedili.

Nazpät idúc pri Tiberi wideli sme most „Ponte sublicio“, na ktorom Horaciüs Cocleš samojediny zastawil svoje Forsenny, kráľa Etrurie, kým za ním brvná mostu pomýberali, on ale sám skočil do Tiberu a pri jasaní ľudu rímskeho šťastne na protivnom brehu medzi svojimi spoluobčanmi vystúpil. — Od tohoto mostu hlavný kňaz pohanský obdržal pomenovanie: „Pontifex Maximus“, lebo udržovanie, obnovenie mostu bolo jemu swerené. Z tohoto mostu boli tyrani Kommodus a Heliogabal do Tiberu umrzení.

Ešte jedna pamätnosť padla nám w cestu, popri ktorej sme išli ešte prv, nežli sme ku Tibere dorazili. Je to „monte testacio“, „vrch črepový“. Pomenovaný je odtiaľ, že skutočne skladá sa zo samých črepov a hlinených nádob. Je 49 metrov vysoký vrch, objemu majúci 165 metrov.

Dnes o 1/2 6 hod. popoludní mala J. Em. p. kard. primáš uhorský Ján Simor 3/4 hod. trvajúšiu audienciu u Jeho Swätosti.

Dňa 27. nowembra ráno.

Ponemáč na tento deň padla 1. nedela adventná, ja som wčasnšie wštal a po krátkej príprave pospiechal som do swäto-peterskej basiliky požiť o domolenie omšsu sw. slúžit, čo mi bez preukázania biskupského „celebret“-u (swedoctwo od svojho biskupa, že je preukazateľ jeho kňaz, a že nestojac pod cirkevnými censúrami smie omšsu sw. slúžiť) hneď bolo domolené. Nebolo mi ani štvorť hodinu wo melitánskej sakristii čakať, kde pre čakajúcich w kaplne sakristie lavice sú pohotowe. Gotwa jeden prišiel od oltára, hneď ma sakristián inwitoval s humerálom, znať to, že na mne bol poriadok obliekať sa. Oblečenému — keď som si dobre prezrel rímske direktorium na tento deň — chlapec s myhladanou knihou, so zvončekom w ruke, s dwoma woškovicami a wínom, wodou opatrený — urobil poklonu — na to i ostatní urobili odchádzajúcemu poklonu — ja ale poklonu urobiac pred krížom w sakristii, prešiel som rotundu, ktorá tvorí wlastne prekrásnu sakristiu swätého Petra — išiel som mnohými chodbami, až sme prišli na tie dwere, ktoré už do chrámu wedú. Tuto tiež najprv bolo wýnšť zpod ťažkého kobára, ktorú wo dverach wiší k zabráneniu priewanu. Tu stojí wždy horiaca lampa, na ktorej si ministrant zažne jednu woškovicu, podrží kobár, prepustí kňaza a wchádza do chrámu. Mňa ministrant zamiedol do ľavého krídla priečnej lode, k oltáru sw. Grantisska Ašsiskeho, čomu som sa veľmi potešil, súc tiež konšrátrom rádu sw. Grantisska provincie Salwatoriánskej. Odbavujúc tu žaln u stupňom, pod plochou oltára widel som mrežky bronzové, za nimi jakoby relikwie, a zlatý nápis: „S. Leonis IX“.

Keď som ja došiel na omšu svätú a odobavil pobožnosť, vyšiel som zo sakristie a hľadal som stojacu už omšu sv. pútu uhorského, ktorú slúžil s čelnou asistenciou J. Dm. p. Juraj Schopper, biskup rožňavský, u oltára pod stolicou sv. Petra, Bl. P. Marii zasmäteného. Po omši sv. držal od tohože oltára maďarskú reč mōst. p. Lad. Palotaň, č. kanonik, pápežský komorník, farár meľto-maradínsky. *) Mňa pošli naši pobožní Prešporčania (zo stolice prešporkej), aby som ja jim po slovensky kázal; no nebolo možno — nebola reč slovenská v programe — nemal ju kto navrhnuť a ustálenie jej svojou autoritou previesť. A predsa naši Slováci putovali ako pútnici s modlitbami, s piesňami a s ružencom na krku, a títo neboli uhodnení slova božieho. Tu som si spomenul na slová hnevu spravodlivého nášho spemca pohronského: „A my za nič nemáme náš?“

Bolo po kázni — bolo aj po raňajšom programe. Vyšli sme päťorica z chrámu a vydali sme sa bez vodcu na ľavý breh Tiberu cez „via banco S. Spirito“, „banchi vecchi“, cez „Corso Vittorio-Emmanuele“ na „Piazza Navona“, odtiaľ do „Animy“, „Chiesa S. Maria della Pace“ — odtiaľ nazpäť na „Piazza Navona“, „Chiesa S. Agnese“, „Chiesa S. Giacomo“, ináč „del Ssmo. Corde Gesù“ a „S. Andrea della valle“.

Ďúť teda z mostu „Sant Angelo“, prvé pripomenúť a pozrieť treba aj a) český hospic na „Piazza Sforza Cesarini“. Podotknúť slušne, že v Ríme pre mnohých pútníkov, ktorí sa zvlášťne v čas milosťivého leta vo veľkom počte dostavovali a mnohé nehody na dlhých cestách znášali, skoro každý národ vystavoval svoj dom pre pútníkov, v ktorom za istý čas zaopatrenie a prístreštie dostali. Takýto ústav založili naši panovníci, čo nemeckí cisári v „S. Maria dell' Anima“, ktorého višak opíš na svojom mieste podáme. Násť český dom bol ešte prv založený. Keď cisár Karol IV., kráľ český, otec vlásti, v. 1368 po návrate Urbana V. z Anenionu (Avignon) po druhýkrát do Ríma prišiel, mediac, že za stáleho prebývania pápežom v Ríme aj počet pútníkov sa rozmnoží: kúpil pre českých pútníkov dom v ulici cudzincom, „contrada dei pellegrini“, blízko mostu anjelského, a obdaril ho nadaním. Dom český činnosť započal v. 1380. Ponemáck família kn. Rosenbergov fundáciu nákladne rozmnožila, prejala ona aj právo patronátne. Pápež Urban VI. potvrdil stanovy domu. Záležitosť domu riadilo powereníctvo, z Čechom pozostávajúce, ktorí v stredoveku dosť četne v Ríme bývali. V roku 1390 v čas milosťivého leta dom český 1400

*) Teraz už rádcom pápežským „pro Ecclesia et Pontifice“ vymenovaný.

Čechom prítulku poskytnul. V čas husitských rozbrojov málo kto z Čiech do Ríma putoval, a tak dom spustnul. Roku 1457 bol Rorawom obnovený, jačo to švedčí tabuľka nápisu na čele domu: „Carolus imperator IV. rex Bohemiae me fecit, et H. Roraw procurator hospitalis praesentis et nationis Bohemorum ruinosum refecit a. MCCCCLVII.“ T. j.: „Karol cisár IV., kráľ český, mňa nystaval a H. Roraw, prokurátor tohoto pútnického domu a národa českého, mňa (poskodený) obnovil roku 1457.“

Česi do Ríma predsa nechodili, a síce pre husitstvo, katolíci ale už aj doma mohli dôjsť milosti odpustkov. Preto roku 1602 usadili sa do českého domu Poliaci, ktorí nemali svojho prístrešia. To trvalo do čias Pia V., ktorý chcel pre Čechov nychomávať v Ríme knazov k obnoveniu rozmyšľaných pomerov náboženských. Tento pápež určil ročne 200 zlatých na nychomávanie 4 mladíkov z Čiech ku štavu knazskému, ktorí by v dome českom bývali a štravovali, ináč ale bohoslovecké vedy išlyšali v „Collegium Germanico-Hungaricum“. Poliaci účinkovaním kardinála Hosiusa r. 1580 dostali vlastné kollegium a tak z českého domu vytiahli. Na to Sixtus V. roku 1588. spojil český ústav so všeobecňm hospicom „S. Maria in Capella“, tieto ale oba ústavy slúčili sa r. 1654 pod Synocencom X. s veľkým hospicom „Sma. Trinità dei pellerini“, s tou amšsať farchou, aby ústav tento platil do Prahy 345 študom na ústav nychomávaci Dobkovicovský. Summa táto nepravidelne bola do Prahy odvádzaná, až r. 1795, kde nepokoje všeobecné, vojny francúzske, revolúcie pomštávaly, celkom nystala. Tak český dom ležal úhorom až do r. 1860. Wtedy bol v Ríme v „Anime“ kaplánom wp. Pollach, knaz arcidiocése olomúckej. Pollach snažne zaoberal sa myšlienkou wztriešenia českého hospicu; ale bol z Ríma odvolaný. Myšlienku svoju odowzdať inému kaplánovi v „Anime“, Dr. Karolowi Jänig-owi, knazovi arcidiocése pražskej. Tento zštímal archívy „Animy“ a „SS. Trinity“. R. 1870 v čas posledného snemu cirkewného biskupi českí, zvlášťne ale kardinál knieža Schwarzenberg nychbídnul Dr. Jänig-a, už na ten čas rektora „del campo santo u Watikánu“, aby sa usilowne dal do práce. Tomuto podarilo sa na prosby kardinála Schwarzenberga a nychlanectwa rakúskeho od pápeža Pia IX. nymôcť nasledujúce nýchodny:

1. aby sa tých 345 študom znovu do Prahy nychplácalo;
2. že dňa 10. februára 1872 nychdal sa rozkaz, aby sa všetko imanie hospicu českého od najšw. Trojice oddelilo a českým biskupom nychdalo.

Dňa 23. júla imanie toto v šfutfu nychdané a vo werejných knihách majetníctwo na českých biskupom prenesené bolo. — Boly síce esšte s nomou mládou potýčny o toto imanie, amšsať wec je ukončená a v ústave už teraz šfutočne českí klerici bndlia. Rektorom českého

ústamu je Dr. Lorenzelli. — Je w ústave kaplna Bl. P. Marie na vrchnom poschodí. Klerici chodia do „Collegium Germanico-Hungaricum“. — Zvlášťne je, že olomúcka diocéza žiadnych nemala w Ríme klerikov — brnenská ale má ich 6, amššat nie w českom dome, ale w „Collegium Germanico-Hungaricum-e“. Uhorskó má 10 klerikov w „Collegium Germanico-Hungaricum“, z ktorých dvaja sú ostrihomskej archidiocéze. Z nitrianskej diocéze tam dla mojej wedomosti w tomto století nebolo klerika.

b) Z „via de banchi“ obráti sa človek w ľavo do širokej ulice „Corso Vittorio-Emmanuele“, w ktorej na ľavo prvý väčší chrám menuje sa: „Chiesa nuova S. Maria in Vallicella“, s veľkým kláštorom „Oratoriano“. Kehor XIII. pápež odovzdal sv. Filipovi Nerejskému jeden chrám, ktorý bol už za časom Kehora Veľkého w dolinke nízko ležiacej (vallicella). Sv. Filip miesto toho chrámu dla plánu Martina Longhiho vystaval nový chrám, „chiesa nuova“, ktorý bol rofu 1599 slavnostne posvätený. Malby obmietkové na strope strednej lode, w kupoli a w tribune pochádzajú od Pietra da Cortona. Na oltári w pravej priečnej lodi, ozdobenom dvoma stĺpami z „verde antico“, je obraz korunovania Bl. Panny od Arpina, a sochy sv. Jána Krst. a sv. Jána Ev. od Flaminia Vacca. Capella Spada má tiež na oltári Madonnu od Maratta. Hlavný oltár má 4 stĺpy z portasanta, a nad ním zdvíha sa tabernakulum z mramoru a bronzu. Obraz oltárny je Bl. Panna Maria w sláve nebeskej — pobočné obrazy ale na pravo sú svätá Domitilla, Nereus a Achilleus; z ľava ale sv. Kehor, Maurus a Papias, vssetko od Rubensa. Na ľavo kaplna svätého (del santo) Filipa Nerejského, ktorá jeho pozostatky chová. Sakristia má tiež vzácne fresky od P. da Cortona, w schránkach ale zachováavaju sa mnohé predmety, ktoré sv. Filip užíwal. — Kláštor Oratoriano je teraz na sieň sudcovskú premenený, zvlášťne ale veľká dvorana, kde sa oratoria čili hudobné vážne predstavenia držali, je teraz sieňou súdu prísazného (Schwurgericht). Nad oratoriumom je veľká knižnica (w stredu, štvrtok a sobotu otvorená). Tu videt izbu, w ktorej sv. Filip nemocou sklúčený svoj život dokoná. „Oratoriani“ je rád rehoľný, sv. Filipom cieľom wnučovania mládeže a opatrovania nemocných založený, ktorý spolu pestoval hudbu a modlitbu. Z rádu tohoto mnohí wýtečníci pochodili. Teraz wo sbore kardinálov sedia: kard. Alfonz Capeceletto, arcibiskup kapuánsky, a kardinál Jindrich Nemmann, čo členovia rádu Oratoriano.

c) Po „Corso Vittorio-Emmanuele“ ďalej idúc, do via Massimi príde sa ku chrámu S. Andrea della Valle,*) ktorý

*) Hlavný chrám sv. Andreja w Ríme.

patri rádu Teatinov. Chrám tento r. 1591 začal štamať Olivieri, chór ale a báňu įpravil Karlo Maderna. R. 1665 vystaval R. Rinaldi priečelie. V tomto chráme je na ľavo kaplna Barberinich, ktorú pápež Urban VIII. na tom mieste vystaval, na ktorom bolo telo įw. Sebastiana do kloafy vhodené. V prichode z tejto kaplny do ďalšej sú náhrobky rodičov Urbana VIII. od Guil. de la Porta. Prvá kaplna v pravo (Lancelotti) má krásnych 8 štarobylých stĺpov mramorových. Druhá kaplna Strozziich dľa návrhu Michelangela má nádhernú dekoráciu: 12 antických mramorových stĺpov, 4 veľké urny z čierneho mramoru, 2 veľké bronzové kandelábrы, bronzovú Pietu a bronzové júsossie Rachely a Lie. Tuto stál kedysi palác Piccolominich, ktorý kňažna Konstanza Amalsi r. 1589 k štamaniu tohoto chrámu darom dala. V kupoli sú 4 ewanjelisti od Domenichina, fresky v kupoli od Vanfrancka, fresky na štrobe a v tribune — zo žiwota įw. Andreja — od Domenichina. Na wianoce býwa v tomto chráme veľký Betlehem, a v oftáwe troch Kráľow tu býwajú služby božie vo wšjetkých rečiach a obradoch, jačo aj kázne v rozličných rečiach. Chrám tento je kardinálsky chrám, je jednolodový, má wšsať 8 kapln; hore je įflepený. Nad dvermi má chórus, awšsať organ som nezbadal; įnáď nachádzal sa pod zastretím.

d) Od tohoto chrámu wrátili įme sa na „Piazza Navona“, ináč „Circo agonale“. Toto bolo miesto niekdajších dostihow = stadium Domitiani. Sú tu 3 melikánske fontány. Kechor XIII. dal dve krajné z portajanty, Innocenc ale X. įsrze Berniniho prostrednú postawiť, z tejto ale wypína sa wysočizný hranol z cirkuja Maxencia. Krížom cez prostriedok tohoto obdlžného a įsirokého námestia v pravo popri štrednej fontáne prejdúc rovnو zatiahli įme do ulice nám oproti otwárajúcej sa, cez tú octli įme sa v ulici via dell' Anima“, a tu wstúpili įme

e) do chrámu S. Maria dell' Anima, do národnej įkmoštnej bařiliky nemeckej, ktorá aj s hospicom ku chrámu prįstawaným z milodarow Nemcow, menowite Hollandčanow, powstala. Wyřlanec cisársky Matej Lang r. 1500 položil základný kameň úřtamu, r. 1511 ale bol poswätený. Priečelie pochádza od Giuliana da Sangallo pod dozorstwom a s prįspením Bramanteho. Brána hlavná aj s dwoma stĺpami z portasanta pripisuje sa Baltazarowi Peruzzimu. Má nápadne krásnu wežu: niektorí ju majú za najkrajšiu v Říme. Nad portálom chrámovým widet sújossie: Mariu s Ježiřkom, pred ňou kľačiac prořia dve nahé postawy, duřse to z očistca = anima; je to obraz erbový niekdajřsieho braterřtwa, ktoré tu býwalo, aby sa modřilo za duřse v očistci. Dbťal pochodí názow: „S. Maria delle anime“, teraz žřrátfa „dell' Anima“ alebo „Anima“. Wstúpiř-li do chrámu, preřwapený įtojř u hlavného wchodu, lebo tá elegancia,

tá veľkosť, súmer a bohatosť sa ti z vonku neľubuje. Sned z prava u vchodu púta pozornosť náhrobok kardinála arcieľnížata Andreja Ferdinanda z Rakúska od Giles de Rivière. W 1. kaplne w pravo obraz sw. Venna Mišsenšého od Saraceniho. Na 3. pilieri náhrobok Hadriana Uruburga od Duquesnoya. W 4. kaplne Pietà zo sw. Petra od Nanni di Baggio-Bicio. W chóre vymýšlenom a zábradlím mramorovým oddelenom w pravo náhrobok Hadriana VI., pápeža, od Peruzziho nakreslený, od Tribolu a Angela da Siena premedený. W ľavo náhrobok vojvodu Karola Frid. Kemeho od Riviera a Nic. d'Arasa. Na hľamnom oltári obraz: swätá Rodina so sw. Jakubom a Markom od Guida Romana. Od chóru w ľavo vedľa dvier sakristie náhrobok Ľučáča Holšteina z Hamburku, fustosa knižnice vatikánskej. W priedochode do sakristie relief vojvodu z Keme, jako z príležitosti jubileuma pápeža Kethora XIII. r. 1575 od pápeža dostáva posvätený vojvodský klobúk a meč. W 4. kaplne w ľavo: „pochovanie Ježiša“ od Salviatiho. W 1. kaplne w ľavo: „mučeniec sw. Lamberta“ od Saraceniho. Strop je najnovšie maľovaný Ľudwikom Seikom (snáď Zajcom?). Medzi relikviami nachodí sa w chráme ruža sw. Barbory panny, mučenice.

My sme nedelnú (I. adm.) nemeckú kázeň tu celú slyšali, po ktorej bola u bočného oltára Prem. Smiatosť myšľená a s četnou asistenciou odbývaly sa litanie lauretánské. Asistenti vssetci boli w superpelliciach oblečení, kňaz w bielom pluviale. W chóruje deti w talároch — iste chowanci ústavu „Anima“*) — spievaly soprán a alt, swetší dvaja spievali tenor a basjo, ktorých sprevádzal kňaz hrajúc na harmoniume. Mne sa litanie tak zalúbily, že som si kľaknul ku zábradliu, chórus oddeľujúcemu, a spraviac si päť linajok, poznal som si melodiou notami. Teraz už moji jarníci tieto rímske litanie každú nedelu spievajú. To je milá pamiatka z „Animy“.

„Anima“ je aj hospicom nemeckým, do ktorého w spolku rozumia sa aj Čechy a Morava, lebo kedysi aj tieto krajiny patrily do nemeckého bundu. Ústav založil r. 1400 jeden Flamec-Hollandčan k podporovaniu a prijatiu nemeckých pútnikov. Títo aj dostávajú na tri dni bezplatné zaopatrowanie. Protektorom ústavu je Jeho Veľičestvo cisár rakúsky. Predstavení ústavu sú: rektor a 5 kaplánom, z týchto ale dvaja sú z nemeckého, traja ale z rakúskeho cisárstva. Teraz je rektorom dôst. p. Dr. J. Nagl.

f) Z „Animy“ vedľa jej pravej lode z vonku ide sa na námestie a do chrámu „S. Maria della pace“, t. j. „Bl. P. Marie pokoja“, ktorú krásny chrám „rotundu“ postavil dal pápež Sixtus IV.

*) Bola to tak zvaná scuola Gregoriana, škola pre spewákov cirkvených. Red.

r. 1482 na požiadanie za učené smierenie kniežat a štátom italských. Predsieň polokruhla pochádza od Pietra da Cortona. Na hlavnom oltári je „Madonna miracolosa“, obraz milostný, zázračný Bl. P. Marie, ku ktorej Rímania veľku úctu preukazujú. Preto je tento chrám nábožnými ctiteľmi Marie Panny celý deň preplnený. Je to tiež veľmi pobožná obyčaj, že novomanželia v prvý deň po svatbe v tomto chráme pred Bl. P. Marie obrazom sú omŕši sv. prítomní. — V tomto chráme spočívajú tela svätých mučeníkov: *Emiliana*, *Basilisa* a *Anastasia*. Tieto dve sväté Rímanky pomáhali pochovať mŕtvé telo sv. Petra apoštola, za čo potom aj ony mučeníctvo podstúpili. Znamenité sú stenomaľby v 1. kaplnke z pravého bohu od Rafaela: *Sybill* dostávajú od anjelov zjavenie,* — 4 proroci zmŕtvýchvstania od učníka Rafaelovho, della Vitte.

g) Z chrámu tohoto vrátili sme sa cez *via dell' Anima* na námestie *Namonské* a obdivovali pretešsený okruhly, výsokou dutinou a dvoma mežami opatrený chrám „*Santa Agnese*“ = sv. *Anežky* in *piazza Navona*. Okrem tohoto chrámu sv. *Anežky* je ešte chrám a kláštor tohože mena von z mesta, o ktorom vidz posledný deň pobytu nášho v Ríme.

Chrámu sv. *Anežky* už z vonku púta pozornosť pútníka, a s veľkou úľubou pozerá sa na tie súmery krásnej a veľkánskej stavby, na sochárske, sŕkulptúrne ozdoby nad vchodom sa nachádzajúce. Avšak my sme sa v Ríme už aj diviť prestali. Tu je všetko veľkánске, všetko umelecky dokonalé, tak že nemieš, čo máš v jednom chráme prv, a čo najviac obdivovať. Námestie *Navona*, čili *lodové*, je v Ríme po sväto-peterskom najkrásnejšie, ale aj chrám sv. *Anežky* je hodnou ozdobou tohoto pravidelného štvorhranu, svojimi vodorovnými významného. Chrámu stojí na mieste niekdajšieho väzenia, v ktorom sv. *Anežka* — 13-ročná panna — bola k pohaniu vydaná, avšak od hanby zázračne zachránená. Príďte do chrámu treba prejsť na pravo do krížnej lode, tam je sakristia, a sakristian hotový vojsť z tejže lode idúcimi dvermi dolu schodmi do tých miestností, kde svätá bola väzená, pokúšaná a šľatá. Tuto sídte nájdeme dve kaplny. V jednej je to miesto, kde bola pokúšaná, v druhej to miesto, kde bola zľatá. Tuto je na oltári obraz výpuklej práce, predstavujúci sv. *Anežku* k poprave vlečenú. Nad týmito miestnosťami v XII. stoloť vystaval a posvätil pápež *Kallixt XII.* druhý vrchný chrám, ktorý *Innocenc X.* dal bohato obnoviť a mramorom, zlatom a maľbami ozdobiť. Nad portálom náhrobník *Innocenca X.*, obnoviteľa chrámu. Nad oltárom v pravej priečnej lodi socha svätej *Anežky* od

*) Opis *Sybill* vidz v opise *Vatikánu* pri kaplnke *Sixtinskej*.

Ercole Ferrata. Hlavný oltár ozdobený štyrmi stĺpmi z verde antico, z ktorých dva pochádzajú z víťaznej brány Marka Aurelia, z Korso. V tomto chráme bola sv. Františka Rímska krštená aj birmovaná.

h) Prejdúc „piazza Navona“ krížom oproti chrámu sv. Anežky je chrám S. Giacomo degli Spagnuoli, ktorý najnovšie obnovený, ustanovený je štrže Lema XIII. pápeža sídlom arcibratrstva Bl. P. Marie od Najsv. Srdca Ježiša. My boli sme aj tu vnútri — boli práve služby božie nedeľné.

i) Od chrámu sv. Jakuba idúc k východu popri rohu námestia zkrutli sme sa vľavo, a cez via Canestrari dali sme sa do prvej priečnej ulice via dei Sediari, a touto kráčali sme vpravo vždy napred, až octli sme sa u priečelia krásneho, veľkého, niečo už očerňeného chrámu, ktorý sme pod c) opísali, a odtiaľ cez via Sudario, via Cesarini, via Plebiscito krížom cez Corso popri palazzo di Venezia prišli sme na piazza dei 12 Apostoli, ktoré námestie celkom prejdúc, cez via Vaccari vpravo a cez piazza Pilotta a via Luchesi vyšli sme popri chráme S. Croce dei Luchesi hore schodmi na piazza Monte Cavallo, pred samým Rírinálom do via del Quirinale až po quattro Fontane, a tade do ulice „quattro Fontane“, popri palazzo Barberini do „Albergo d'Italia“ k spoločnému obedu.

Teraz boli predbežne na poklone u Jeho Svätosti biskupi uhorskí: spišský, rožňavský, páňkostolský, trnavský mír-svätiaci biskup.

Dňa 27. novembra popoludní.

Dávno očakávaný a túžobne želaný výlet do katakomb. Wyvolili sme si zpomedzi 42. stupenín podzemných pohrabíšť katakomby „Callixtome“, ku ktorým nutno si vziať „vetturu“ (č. 680), lebo je to „in via Appia“, hodne ďaleko; a na toto popoludnie padli aj kúpele Karakallome, aj Tra stemere s Monte Gianicolo.

1. My teda, sotva sme od „collazione alla furchetta“ vstali, sadli sme traja, a síce: veľadôst. p. préposst Jozef Tamaszkovič, dôst. p. defan Fr. Strašovič a moja maľučkosť do fiakra, pálii sme per via Nazionale medzi palazzo Venezia do via Plebiscito, via Cesarini, Sudario, do via della Farina, del Monte, na piazza San Carlo — potom vľavo via del Pianto ku „Teatro Marcello“, odtiaľ vždy rovno až ku „Tempio di Vesta“, odtiaľ deľí sa cesta vľavo: „Cerchi“ do sv. Pavla fuori le mura — vpravo: „via Salara“, della Marmorata“, ztade až ku bráne San Sebastiano. Za touto bránou, a tak aj za múrami nachodí sa kaplna, rečená

a) „Domine, quo vadis“ = „Pane, kam ideš?“ Tu sme zastali a pozreli si to miestočko, kde Spasiteľ Ježiš zjavil sa Petrovi, ktorý sa bol zo žalára vyslobodil a na doprosovanie veriacich chcel na čas Rím opustiť. Peter na tomto mieste stretol Spasiteľa, ktorého hneď poznal, a pýtal sa ho: „Domine, quo vadis?“ Pane, kam ideš? Odpovedal Ježiš: „Idem ja dať znomu ukrižovať.“ Peter porozumel významu vyslovenia Kristovho, vrátil sa do mesta, a odhodlaný čakal v žalári deň umučenia svojho, ktorého sa aj dočkal dňa 29. júna r. 67. po n. R. P. Kaplna táto je celkom jednoduchá, malá rotunda, len vápnom bielená, ktorú jakýsi pútník opatruje, tam na modlitbe trvajúc. Na ľavom boku vidieť umiestnený kameň so sčapajmi Ježiša Krista, ktoré vtlačil Spasiteľ stojac na ňom vtedy, keď sa s Petrom sňoval. Kameň tento je pod drôtovou mrežkou a je len kopia; originál nachádza sa v chráme sv. Sebastiana. Oltár kaplny je k Bl. Panne Marii. Na stene obraz Ježiša Krista, tiež pod mrežou, ako sa Petrovi zjavil, a má podpis: „Idem do Ríma dať sa znomu ukrižovať“ = „Venio Romam interum crucifigi“. V prostredí kaplny križ s Ukrižovaným.

2. Pohrobisko Scipionow a columbaria čili pohrobisko popolnic spálených mŕtvol rímskych nachádza sa tiež popri via Appia. Pohrobisko (jakých sa tu z oboch strán hradskej mnoho nachádza) Scipionow záleží z krypty a v nej z viac otvorom a podzemných chodieb, z niekoľko nápisov a pamätných ďalších kamenných. Táto rodina pokorila slávu kvetúceho a mocného mesta afrického Kartaga a urobila Rím svetomládnym.

„Columbaria“ sú komory pre popolnice, ktoré hlboko do zeme vmurované tvorili priestranú miestnosť rozdelenú s výklenkami pre jednu i dve popolnice (urny), pred ktoré potom prissiel kameň a nápis. Popri via Appia je mnoho týchto komôr pohravných, také vždy a vždy nové vykopávajú. Tak v blízkosti pohrobiska Scipionow vykopali vo minci Rodinich columbarium so 425 výklenkami, každý pre 2 urny, teda pre 850—900 mŕtvol. Do tohoto pohrobiska popolnic schádza sa po schodoch z pálenej tehly stavaných. Od tohoto v malej vzdialenosti sú ešte 2 columbaria a jedna pec pre pálenie mŕtvol. Tieto columbaria — jako z jednoduchých nápisov vidieť — boli pre libertinov a sluhom prvých troch cisárov rímskych vystavané.

3. Na pravo cesty Appia*) sú rozsiahle zahrady, v ktorých mávali starodávni Rímanovia svoje letohrádky, a z takéhoto letohrádku

*) „Via Appia“, hradská cesta Appiova, bola hlavným bodom nájdu Rimanov, ktorí si na tom veľmi zakladali, mať nádherné pohrobisko popri tejto ceste. Tak pohani ležali aj po smrti v sláve, v ozdobných, monumentálnych hrob-

wchod do katakomb. Katakomba jw. Kallixta! Poštáli sme — a jačé to city zavládly mnou! Teda tu stojím, kde pred 19, 18, 17 stoletiami len jo strachom, aj to len w noci, wchádzali a wychádzali neohrožení wyznawači jw. ewanjelium — tuto bola tá kolíska kresťanstwa, krmou toľkých mučeníkow zbrodená — tuto teda wchod i žiwých k službám božím, i mŕtvých k odpočínku po tuhých zápašoch smrteľných. So swätou hrôzou prekročil som dwierka, wedúce do zahrady, z ktorej je wchod do katakomby Kallixtowej. Prw awššak, nežli sme ja pod zem došli, bolo nám na vrchu w jednom nepatrnom domčeku, w ktorom bydlia kúštoši, t. j. strážcowia katakomb Kallixtowych, mníši Kartuziáni z kláštora P. Marie degli Angiuoli, do pamätnej knihy mená zapísať a swiečkami ja opatrit. Takto wystrojených wiedol náš Kartuzián, ktorý awššak okrem talianšty a francúzšty inej reči newedel. Stal ja nám tuto ciceronom náš mladý Šormat, wzdelanec, tak ja mi zdá profesor, ktorý nám to po nemecty wykladal, čo Kartuzián po francúzšty wyprával. Sišli sme teda došť hľbočo po schodoch pod zem do katakomb (jw. Kallixt bol pápežom toho mena prvým, spravowal cirkew od r. 217—222) Kallixtowych, ktoré sú najrozšiahlejšsie okolo Ríma. Pod katakombami ale rozumejú ja podzemné chodby, ktoré rozprestierajú ja na míle dialky, niekde rowno bežia, niekde sú skrivené a w bočoch swojich majú wodorowne kopané diery, w ktorých ja mŕtvi pochowávali. Takéto hrobby jedny nad druhými wo wiacej radoch byly kopané a plochami s nápismi mena a weku patričného mŕtvého opatrené. Tu i tu ja tieto úzunké chodby aj rozširujú, áno kaplny i chrámy tworja s krásnou ornamentikou, jo stĺpami, maľbami, mosaikami. Hneď u wchodu po mnohých stupňoch je rotunda, w ktorej na stene prastaré fresky, obraz sw. Cecílie, obraz Spasiteľa a pápeža Kallixta. Tuto ležali sw. Cecilia, Walerián a Tiburcius až do IX. stoletia pochovaní; telá jejich pápež Urban wlastnoručne sem pochowal. Teraz odpočívajú swäté tieto telá w chráme sw. Cecílie pod Konfessiou w Trastevere pod Janikulusom. Sú w tejto kaplne ešte obrazy sw. Polykamuša, Sebastiana a Cyriaka, ktorí tiež tu pochovaní ležali. 22. nov. na swiatok sw. Cecílie w tejto kaplne omša sw. slúžená býwa. Obrazy tie sú síce primitívne, awššak pre swoju starobylosť najwňš ctihodné. Na to hneď nasleduje rozšiahlejší priestor s oltárom a pekným nápi-

ráč, jako je hrobka „Cecílie Metelly“ a mnohé iné popri „via Appia“ w rumoch spustlé mausolea; kresťania ale ležali tiež síce u „via Appia“, ale skromní, nezbadaní, pod zemou w prostých wýklenkoch pieskových pochowaní, majúce za ozdobu palmu, pohár krwe, križ alebo znak Krista X. (Christos). Via Appia založená bola censorom Appius Claudiusom 312 pred nar. Kr. P., ktorá z počiatku len Capuu spojowala s Rímom, nešôr ale aj po Brundisium wiedla. Via Appia bola murowaná.

šom w mramoru s čistým latinšým písmom. Toto bolo miesto pápežom mučeníkom, ktorých tu 14 odpočinulo; lebo w prvých stoeťoch kresťanstwa stať sa pápežom znamenalo stať sa mučeníkom, t. j. dať sa vymoliť hneď na krutú, násilnú smrť za vieru. Tuto sa za prvé tri stoeťoch hlavné služby božie skrže pápežom odstavovali. Táto podzemná kaplna teda bola kolíškou kresťanstwa — ona bola matičkou podzemiským, chrámom „mesta a sweta“, odtiaľto roznášalo sa požehnanie pápežom po celom swete.

Odtiaľ išli sme ďalej z chodby do chodby, z kaplny do kaplny, z poschodia do poschodia. W prechádzke tejto wssade sme wideli w štenách w pravo i w ľavo wýklenky wodorowné, lehátka, dlhšie kratšie, dľa osôb, pre ktoré byly wntesane — 4—5—6 nad sebou, aj rodinné väčšie klenby, do ktorých sa mŕtvé telá ukrývaly. Tieto wýklenky sa tenkou štenou tehľami alebo kamennou plochou zapravili, na ktoré prišli nápis, alebo aspoň odznaky, symboly. Takýchto nápisow zlomky sa ešte teraz w katakombach mnohé nachádzajú. Symboly a nápis hľásajú nám vieru prvých kresťanow a wýrazy wieročlánkow, w apoštolskom wyznani wieru obsažených. Tak widíme na hrobch prvých kresťanow: palmu, čo znať wíťazstwa mučeníkow; lhr u, nebeskú radosť oslawencow označujúcu; letoro st olim y, pokoj predstavujúcu; lo d cirkew; pták J en ix (Samolet) alebo J o n á š wzkriesenie, kríž spásu; k o h ú t a k r ť t, bedlivosť; r y b u samého Spasiteľa, dľa začiatočných litier rečného slowa *ΙΧΘΥΣ* (Jesous Christos, Theou Dios, Soter) predstavujúcu; M o j ž i š s a, na skalú udierejúceho, „skala ale tá — prawi Pamel I. Kor. 10, 5. — bol Kristus.“

Katakomby tie sú pravé blúdište. Jednou stranou možno wniść a druhou wýnść. Treba tu nezbytne mať vodiča, lebo uličky tie sú medzi sebou tak spletené, žeby človek zablúdiť musel, keby wodu nemal. Okrem toho je tu aj preto nebezpečno chodiť, že sa strop i bohy chodieb niekde zasýpajú — vodičom ale sú takéto miesta už známe, preto tadiaľ pútnikow newedú. Zem táto celá je krmou mučeníckou škropená, poswätená, preto neslobodno odtiaľ ničoho zdwihnúť a sebou wziať. Stašli sme aj otvorené hrobky s kosťami, s hlavami umrlčími. W jednej dosť rozšiahlej kaplne wideli sme w rakwách pod šklom dve celé kostry, s odznakom mučeníctwa — totižto s pohárom, w ktorom nachádzalo sa niečo z krmie jejich.

Týmto pohľadom swieralo mi srdce — a pomyslel som si: S, wy wlažní kresťania! podte sem, do tohoto sweta mučeníkow! Učte sa tu wiere, cnosti, panenskej čistote, wernosti k Ježíšowi a jeho swätej cirkwi! „Isti sunt sancti, qui pro Deo corpora sua tradiderunt.“ — „Toto sú swätí, ktorí za Boha telá swoje wýdali.“ (Ant. ad Vesp.) „Istorum est regnum coelorum, qui contem-

serunt vitam mundi et pervenerunt ad praemia regni, et laverunt stolas suas in sanguine Agni.“ — „Týchto je kráľomstvo nebeské, ktorí opomrhli životom smeta a dospeli k odmene kráľomstva, a smyli oblek svoj v krvi Baránkovej.“ (Magn. Comm. Plur. Mart.)

Wyššli sme z tohoto podzemného posvätného smeta na povrchie — a ja zbytoľ swiečky wzał som sebou a od wchodu príbytku smätých utrhnul som si puť kwetúcej ruže a letorost z cyprešy — a toto wzał som sebou na pamiatku námšstewy hrobom smätých — ktoré predmety, keď by duch kľesal, majú ho pomzniesť skwelným hrđinstwom obywatelom katakomb Kalixtowych. — D nich ťa, drahý čitateľu, wiac poučí wýborná kniha od kardinála Wisemanna pod názwom „Fabiola“.

4. Po hradскеj Appiovej ďalej idúc smerom južným, aši po päti minutách prissli sme ku basilike smätého Sebastiana, won z mesta, ad katakombas. Tento chrám stojí nad tým miestom, kde nábožná pani rímska Lucina telo sw. mučeníka Sebastiana,*) najdené w podzemnom prietoku kalow mestských (aši w okolí terajšieho chrámu sw. Andreja della Valle) bola na smojom pozemku a w smojom pohrabissiti pochowala. Tieto chodby podzemné zaisťe spojené byly s chodbami Kalixtowými, a tieto sa katexochen nazwaly „Katakombami“ — čili riefalo sa im: „coemeterium ad catacombas“, „pohrobissite pri nížinách“, lebo sa tu cesta do údolia znižowala. Smed z počiatku kresťanskej doby stálo tuto oratorium, lebo aj telá sw. apoštolow Petra a Pawla tuto uschowané ležaly, — ktoré oratorium zaisťe už Konstantin Welfý zwáčssil na basiliku, ktorá sŕze kard. Scipiona Borghesa roku 1612 tehajssiu podobu dostala. Sw. Kregor tu držal smoju 37. homiliu. — Basilika sw. Sebastiana patrí medzi 7 chrámov, ktoré sa w Ríme k obšiahnutiu plnomocných odpustkow sŕze pútnikow namšstewujú, a má oltár, nad ktorým je nápis: „Seden zo siedmych“ — pred ktorým pútník kľaciac pobožnosť smoju oddawuje. — Pred chrámom je sštworhranné miesto, jakoby dwor — cez ktorý prichádza sa do predšiene priečelia, sšiestimi starobylými žulowými stlpami ozdobeného. Chrám je jednolodowý, dost priestranný. W ľawo je druhá kaplna, pod oltárom hrob sw. mučeníka Sebastiana a sw. Luciny, ktorá telo tohoto, jako i iných mnohých mučeníkow s welfými obťažami a obetami wnhľadala a tuto pochowávala. Je tu socha ležiaca sw. Sebastiana z bieleho mramoru, od Berniniho. Tejto kaplne oproti na prawom boku chrámu je kaplna, w ktorej sú mnohé relikwie, zmlášstne ale hlawa sw. Kalixta pápeža a kameň originál so sšlapajami Ježíssa Krista, na ktorom stál, keď

*) Sw. Šebástian, rodom Milánčan.

sa zjavit Petrowi, z Ríma odchádzajúcemu (viď o chráme „Domine quo vadis“). Ďalšia kaplna tu hlavnému oltáru má relikviu: hlavu sw. Fabiana pápeža mučeníka. Hlavný oltár na 4. stĺpoch z verde antico. Na ľavo od hlavného oltára je okrúhlá kaplna, prvotné to oratorium nad hrobom sw. Petra a Pavla apoštolov, ktorých telá tu v prvom storočí v skrýstosti pochované ležali. V oratoriu nad jejich predposledným hrobom vzniká sa oltár s jejich sochami. V oratoriu je 12 výklenkov, v ktorých sú mučeníci pochovaní. Vracajúc sa späť ku východu chrámovému, prichádzame k oltáru sw. Františka Rímskeho; tu sú dvere do katakomb. Aj ja išiel som s tromi Angličanmi, ktorých wiedol otec Františkán pri zažatí svetla a im po francúzsky wšše wysvetľoval. Chodili sme dobrú pol hodinu pod zemou. Ukázal nám miesto studni podobné, v ktorom ležali ukryté telá swätých apoštolov Petra a Pavla — ho ich cirkew wýchodná pre seba požadovala. Pomodlil som sa tu ku týmto miláčkom Ježiša za seba a za ľud môj weriaci, a nasledoval som Angličanov ku hrobu sw. Sebastiana, kde som si spomenul jeho dobré služby, ktoré čo weliť stráže cisárskej kresťanom preukazoval — jeho horlivosť a wtrwalosť wo wiere, jeho zmužilosť w utrpení, jeho weského ducha, jakým po prvom umučení lekárskou pomocou u nábožnej matrony Treny k životu privedený, udivenému nad jeho životom cisárovi jeho nespravedlivosť a ukrutnosť na oči wyhodil — a za to do smrti prítami umršťaný, druhý raz umučený bol. — O, kolkí mali by si tu wziať príklad, ktorí pre časný zisk, pre swelý úrad, pre malú čacfu, pre wyznačenie, pre hodnosť, odznak, pre kúsok plášťu na prsiach zaprú pravdu, swoje preswedenie, wieru, cirkew, Boha — predajú brata, priateľa!! O, sw. Sebastiane! nauč ich pomrhnúť hodnosťou a zachowať ducha neohrozeného wo wyznáwaní pravdy, wierny, wo wšetkých okolnostach aj proti láfaniu zlatošwúcich wyznačení! — Mälo tu byť 170.000 mučeníkow pochovaných. V týchto katakombach rád sa zdržoval a rozjímal sw. Jarolym († r. 419, 30. sept.), taktiež po 1100 rokoch nesfôr sw. Filip nerejský (nar. 1515. † 1595).

Wydúlc won z katakomb a chrámu sw. Sebastiana, stali sme si na cestu Rímanom welašlawnú, kresťanom swätú pre krm mučenícku, pre mesto swäté — Rím kresťanský podzemný — pre Rím poswätý, ktorého hlboké základy tuto sú zajažené — upreli sme zraty swoje na protivné zrućaniny letohradu cisára Maxencia, a pomrzdychnul som si: „Pane! doľedo necháwaš panowať nepravosť? Kedy príde ten čas, že z nowopohanských pyšných príbytkow prenasledowateľow cirkwe Tvojej a jejich moci a slawy učiníš rumy, jako sú tieto?! Kedy príde, pane! nejaký hrdinský Konstantín w mene Tvojom, aby učinil koniec bezbožnosti, nepravu a utiskowaniu na mieste swätom Sione?!!

— Ďalej k juhu je pohrobisťte Cecilie Metelly, ozrutné to ofruhlé cyklopské stawišto, hore zubatým zábradlím opatrené, za malú permnosť júce.

5. Chrám sw. Jána pred bránou latinškou. „Sancti Joannis ante portam latinam.“ Chrám tento je titulom kardinálskym, ktorý nosil parížsky arcibiskup Guibert. — Ďúč od porta S. Sebastiano a prejdúc cez oblúk Drúsiusov, nechajúc na pravo pohrobisťte Scipionov, na ľavo nachádza sa chrám S. Eusebio od hradskej trochu dnu šotený, naproti tomuto chrámu je cesta na pravo vedúca ku „porta latina“, t. j. ku latinškej bráne (už zamurovanej). Touto cestou latinškou idúc, pred samým múrom mestským na ľavo na rumoch staropohaniského chrámu Diany stojí chrám sw. Jána Ev. pred latinškou bránou zvaný, v XVII. stoločí obnovený. Na hlavnom oltári, na tribune a podlahe sú ozdoby zo stredoveku udrжанé. Má desiat starobylých stĺpov, ktorými sa na tri lode delí. O niečo ďalej na pravo je kaplna sw. Jána v oleji smáženého, na tom mieste, kde dľa podania sw. Ján Ev. na rozkaz cisára Domiciána do kotla vriaceho oleja hodný, z neho nepopálený a neobarený vyšiel. Pri tomto chráme je kolumbarium Oktavie pre prepustených otrokov, ktoré „custode“ ukazuje.

6. Razpät prídúc na via Appia, ide sa ďalej k mestu, až ku prvej ceste na ľavo sa odchyľujúcej. Po tejto ceste ide sa ku kúpeľom Karakallovým, najväčším a najšľachťnejším nespáchanej nikdy nádhery v celom Ríme, ktorých strmiace do výšky rúpy ešte hlasite zvestujú rozľahlosť jejich. Je to výstřku priesťor, jako niektoré z našich strednej veľkosti mest. Komu čas dovolí, nech si pozre tento prepňch, túto nádhery, tento luxus starých Rímanov, v kúpeľoch týchto vidí, po čom túžili pohani, zvlášťte Rímania. Za som kúpele tieto sám obzret nestihnul, preto opis jejich podávam dľa diela: „Cesta do Ríma atď“. Od B. Hackl-a strana 251.

„Všetkým spôsobom pamätihodné zo starého Ríma sú aj zbytky kúpeľov, a síce teplých, zvaných „thermae“. Najznamenitejšie sú kúpele Karakallové, Titové a Diokleciánové. Preto ustanovili sme si aj tieto navštíviť, aby sme o veľkosti, nádhery a rozľahlosti jejich aspoň nejaké poňatie mali. — Treba vsťat, aby sme o kúpeľoch v starom Ríme vôbec niečo povedali.

Kúpele od dávna v Ríme boli; ale koncom republiky a začiatkom cisárstva pressla potreba kúpeľov u Rímanov v náruživost. Každý užíval ich aspoň jedenkrát denne, lebo plat za ne veľmi nízky bol. Avšťak boháči, nemajúci žiadnej práce, užívali kúpele aj viacráz cez deň, nalezajúc tuto okrem všľemožných rozkoší i hojnosť zábav a vyražení.

Prvé rozšiahle thermy staval Agrippa, potom cisári v nesmiernych rozmeroch a s ohromným nákladom, chcúť jednať ľudu sa zamedziť, jednať monumentálnych stavieb zanechajúc svoje meno zvečniť. Obsahovali stamby tieto okrem vlastných kúpeľných miestností aj knižnice, homorny, zápasíšte (gymnasium), prechádzky, lúbosady a podobné, — sú ozdobené najlepšimi dielami umeleckými, jaťo to zbytky v sošutinách nalezene dokazujú. Za časom Konstantínových, teda na začiatku IV. stoletia, počítalo sa v Ríme päťnásťero rozšiahlych kúpeľov, menších ale a súkromých vyše 800. My sme išli najprv do Karakallowých.

Rozšiahle kúpele Karakallowe (212—217) ležia na južnej strane Ríma. Zo zrúcanín až došiaľ stojacích a došľ zachovaných možno poznať rozšiahlosť a veľké rozmery jejích. Pozostávaly z veľkého, na dvoch stranách polokruhmi rozšíreného štvorca (337×338 metrov) a z menšieho vnútorného stavania v podobe obdĺžnika (oblongum) — (220×114 metrov). Priestranstvo medzi oboma zaujímal zelené chodníky, štieňe cypresy, piniové háje, četné fontány, trávniky a kvetinové záhony. Čiastky vnútornej stamby boli: veľká, porýhovitými kameňmi dláždkovými vykladaná a frízovou, na 8 žulových stĺpoch spočívajúcou klenbou opatrená sála, so 6 výklenkami na podlažných stranách, v nichž nádrže s teplou vodou (tepidarium) sa nalezaly. Z tejto sály vychádzalo sa výklenkom jednej podlažnej strany ku veľkej nádrži so studenou vodou, — výklenkom druhej ale to rotundy s veľkým kúpeľom (laconicum). — Obe užšie strany sály obklopené boli radom rovných seba miestností a stavieb s polokruhovým prístavkom (exedra), odiaľ po niekoľko stupňoch zostupovalo sa k veľkému, dvoma radami stĺpov v troje rozdelenému priestranstvu (66×42 metrov), určenému k zápasom gymnastickým.

V prvom poschodí nalezala sa knižnica, obrazáreň, glyptotheca čili zbierka soch a iné zbierky. Zovnútorne stamby obsahovali na strane východnej menšie celly pre kúpele jednotlivcov; na západnej strane nádrže vodné a štadium s príslušnými miestnosťami; obe ostatné strany, korridormi opatrené, slúžily najskôr k dufsemým zábavám, na pr. k prednáškam rečníckym, výkladom filozofickým, aesthetickým a deklamáciám poetickým. Kúpele tieto zariadené boli pre 3000 osôb.

Schválne položili sme toto obšírnejšie opisovanie rímskych kúpeľov tuto, aby si laškavý čitateľ učinil poňatie o veľkosti a rozšiahlosti rímskych kúpeľov. My sme ustrnuli nad touto budovou, bárs z väčšej čiastky v rumoch leží a len sem tam mohútne zbytky múrov a vysokých klenieb stoja.

My sme sa všietkymi tými priestormi prechádzali a divili nádhre, veľkoleposti, ale aj smyselnosti rímskej. Tu všade leží

mnoho zbytkom krásnych stĺpov, sôch, podstavcom a hlavíc: áno v niektorých miestnostiach aj mozaika na stenách a na podlahe dobre zachovaná je. V každej miestnosti na podlahe je iný vzorec; mozaika tá skladá sa zo samých malých štvorcových kamienkov rôznej farby, z nich obrázky i figúry dľa vzoru šostavované sú. Ano aj jedna kasna pre kúpanie sa ešte celá nalezá; tak žciemy v stenách i v podlahe, ktorými voda tiekla; porúchané sochy krásne, zbytky i zlomky pozostavené — ale všetko dýchá smutnosťou. Románska sa všetko rozpadá, ačkoľvek vláda italická moc dosť čisto drží, a vôbec snaží sa, aby všetko, čo je tu, zatiaľ možno, sa zachovalo, aby aspoň pojem o veľkosti a rozsiahlosti a nádhere kúpeľov týchto zachovaný bol. — Odtiaľ išli sme do

Terme di Tito čili Titových kúpeľov. Titus bol ten, ktorý zboril Jeruzalem a židov potrestal (r. 70). Panoval dva roky, od r. 79 až do 81. Nasledoval po otcovi Vespasiánovi. Titus vystavoval kúpele tie na východnej Karinu, z časti na mieste nekdejšieho zlatého domu Neronovho. Kúpele tieto mali byť väčšie ešte nežli Karakallowe; avšak menej je z nich zachované — len domček podlhých klenutí vedľa seba v polokruhu. Semotam aj v týchto nachodila sa staré fresky. Ináč sú úplne zborené a zasypané a veľmi málo sa z nich vidí. To, čo doteraz v Ríme v šutinách leží, obnáša o mnoho viac, než celý Rím terajší.

Thermi Agrippové, vystavané r. 25 pred Kr. spojené boli s Pantheonom a vedená do nich „Aqua Vergine“. Agrippa ich zámetne poručil ľudu, ktorému zostali najmilejšími.

Aj o kúpeľoch najrozsiahlejších, Dioflecianových sa zmienime.

Dioflecian, cisár rímsky, panoval r. 284—305. Kúpele stavat počal vlastne jeho spoluvládár Maximián v mene Diofleciana. Dioflecian asi 20 rokov panoval mládežne a mierne, kresťanom bol dosť povolný; a preto sa kresťanstvo pod ním šíriilo, až aj sama manželka jeho Briska a dcéra Valeria kresťankami sa stali. Náhle behom r. 303 tri, a r. 304 štvrtý edikt vyšiel, jeden krutejší od druhého — proti kresťanom — štvrtý ale rovnako kresťanom ubíjať kázal. Do tejto doby posledného, ale najkrutejšieho prenasledovania kresťanom padá stavanie týchto najrozsiahlejších kúpeľov Dioflecianových. Pracovalo na nich 40.000 kresťanom, odsúdených pre vieru pracovať na verejných prácach. Kúpele boli tak veľké, že sa v nich naraz 3500 osôb kúpať mohlo. Na mieste týchto kúpeľov stojí teraz prekrásny chrám P. Marie anjelskej, Michelangelom zo šutin vykúzlenný, kláštor Kartuziánov, chrám sv. Bernarda, ústav dievčenský, sirotinec, ústav slepých, celé námestie Piazza Termini — a ešte doteraz trvajúce rozsiahle rumy.

Konstantínove kúpele zaujímaly miestnosť, na ktorej teraz stojí palác kn. Rospigliosi, na vrchu Rimirálskom.

7. Idúcim z kúpeľom Karafallowých nazpät ku mestu na námestí „dei Cerchi“ otvára sa v pravú stranu ulica široká „via S. Gregorio“, po ktorej idúc vpravo otvorí sa „piazza S. Gregorio“, z ktorého námestia hore krásnymi stupňami vyjde sa ku chrámu „Sv. Rethora Westého“. Chrám tento stojí na tom mieste, na ktorom kedysi stál palác rodu Uniceom, ktorého členom bol sv. Rethor, najprv Brätor rímsky, potom mních kláštora, ktorý i s chrámom na tomto mieste z palácu rodičovského bol sám vystaval.

Keškor sám stal sa pápežom a v lateránskom paláci pápežským každodenne 12 chudobných častoval. Mramorový stôl, na ktorom chudobným posluhoval, nachodí sa v blízkej kaplnke aj s fresko-malbami, dej tento predstavujúcimi. Keď ale prídúc pápež Rethor ku svojim každodenným hosťom, miesto 12 našiel 13 hosťov zasiedajúcich, z ktorých trinásť hneď sa mu čo anjel zjavil. Na pamiatku tohoto pápeži na zelený štvrtok trinástim kňazom nohy umývajú a ich častujú. — Od XIV. stoletia v kláštore sv. Rethora býdli mníši kamaldulenski. Tuto tiež býdlel a hodnosť opátstva zastával Mauro Kapellari, ktorý potom ako pápež Rethor XVI. pred Riom IX. 1831—1846 cirkem svätú spravoval. Chrám sv. Rethora Westého má predsieň na šiestich starožitných stĺpoch spočívajúcu, v ktorej sú dva mŕtve náhrobníky. Od hlavného oltára ide sa do celly sv. Rethora. U konca ľavej bočnej lode je kaplna Salmiati, v ktorej na oltári je obraz Bl. P. Marie, ktorú — dľa podania — homoril ku sv. Rethorovi. Na stene malba, predstavujúca sv. Rethora, vedúceho v čas moru prôvod (srownaj „hrad anjelský“) k hradu anjelskému. Vychádz mon z chrámu vidíme tri kaplny, jednu sv. Silvie, matky sv. Rethora, druhú sv. Andreja a tretiu sv. Barbory so stolom chudobných, ktorých sv. Rethor častovával. V chráme i v kaplnách obrazy i fresky pochádzajú od najvýtečnejších maliarov.

Odtiaľto vpravo ďalej na „piazza dei Cerchi“ — a cez „via dei Cerchi“ až ku „chrámu Westy“, od ktorého cez „ponte quattro Capi“ do „Trastevere“, t. j. do čiasťky Ríma za Tiberrou ležiacej.

8. „Trastevere“ obsahuje v sebe dva rísky: „Gianicolo“ a „Vaticano“. Ľud je tuto chudobnejší, avšak typus zdá sa byť pôvodnejší — ale si aj osobujú Trasteverčania, že vlastne oni sú opravdiví „cives romani“, že oni zachovali ráz, obyčaje, mravy starorímské. Ľud tento je pleti snedej, žltomavej, očí čiernych a majúť taktiež čierneho. „Ponte quattro Capi“ vedie cez

ostrov tiberijský „Santo Bartolomeo“, na ktorom je chrám sw. Bartolema apoštola titulárny, ktorého kardinálsky titul nosil náš výtečný obhajca pravdy, práv a slobody cirkve uhorskej, Jeho Eminencia † p. kardinál, knieža=primáš uhorský a arcibiskup ostrimorský, p. Ján Šimor, ktorého rázne vystúpenie ohľadom práv a slobody cirkve katolíckej i pánu ministromi kultu Trefortovi, slobodármi i murármi nahnało rešpektu — a len že sa nepustil do kultúrkepu s J. Eminenciou, chcúť si nashromaždiť mawríny prusko=ministeršké; — no Boh súdil — poslal anjela smrti, ktorý pohladil Treforta chladnou rukou svojou po tvári horúcej (lebo od čias inscenovania kultúrkepu pomätený, všade videl príšery čierne — kňazom, mníchom, ktorým ublížil), a učinil koniec kulturnému boju, ktorý v Uhorsku nemá priaznivej pôdy. — Kardinál teda sw. Bartolema in isola, čo vydobyl si slavného mena — a nádejeme sa, že nový minister kultu J. Exc. p. gróf Albin Csáky, nebude napádať tak bezohľadne práva cirkve, a zvlášť nebude tak bezpríkladne kompromittovať práva primacie cirkve uhorskej, jaťo to moc a mocnosť učinil jeho predchodca. *) Chrám sw. Bartolema dal r. 1000 vystavať Otto III., cisár rímsky, na rumoch nekdajšieho chrámu Eškulapa. V chráme tomto, 14 žulových stĺpmi 3 lode predelenom — pod Konfesiou chová sa telo sw. Bartolema apoštola. V kaplnke v pravo od vchodu chová sa telo sw. Wojtecha, biskupa pražského, ktorý vychovával i krstil sw. Štefana, prvého kráľa uhorského. Chrám vodami Tibery často poškodený, v XVII. stoly Martinom Longhi opravený, v najnovšom čase bol zaš reštaurovaný. Pri ňom je kláštor frantiskánsky. Proti tomuto chrámu na pravej strane námestia ostrova je kláštor milosrdných bratov, tak zvaných „Fatebenefratelli“, so špitálom na 80 postelí a s chrámom sw. Jána Kalibita. Tento Svätý narodený je v polovici V. stoly z rímskych šľachticov Eutropiusa a Theodora, ktorých palác na tomto mieste stál. Jaťo chlapec zanechal dom rodičovský, aby na východe vstúpil do kláštora, odkiaľ sa po mnohých rokoch čo žobráť preoblečený navrátil, a nepoznaný od rodičov, najprv v jednom túte rodičovského domu sa zdržoval, potom ale vystaval si v blízkosti chalúpku a v nej život svätý nasledoval. Len pri smrti dal sa znáť svojim rodičom — a keď Boh nad jeho telom mnohé zázraky učinil, vystavali na mieste jeho pústovný chrám, ktorý r. 1600 úplne prestavaný bol. Pri tomto prestavovaní prišlo sa aj na telo Svätého a pri ňom aj na pozostatky iných mučeníkov.

9. Z mostu tiberiského prejdúc do Trastemere, zabočili sme popri rieke k najobrovšejšiemu, najrozšiahlejšiemu staveniu v Ríme,

*) Nádej táto až privela šklamala p. pôvodca. Horší Csáky od Treforta. — Red.

naproti „Ponte Rotto“. Vošli sme do ulice „via Vascellari“ a ďalej po nej idúc, do ulice „via S. Cecilia“. A tuto v ľavo in via S. Michelo mali sme pred sebou ohromné stamiško: „Ospicio apostolico di S. Michele“. Obvod stamiška činí 1 km. — Kardinál Odeschalchi r. 1686 založil tu sirotinec pre chlapcov, ktorých sa neskôr štedrosťou Inocenca XII., Clementa XI. a Pia VI. na dnešnú rozsiahlosť rozšíril. Ústav má štyri oddiely, ktoré sa tu menujú „rodiny“ = „le famiglie“. Sú tu starci mužskí — starení — v opatrovní; — sú zaš siroty chlapci — a osíralé diemčatá. Súhrnne opatruje ústav 700 smerencov. Chlapci vyučujú sa tu rozmanitým remeslám, cvičia sa v umelstvách, ako: v čalúnictve (Tappichwiferei), v maliarstve. Tento ústav vystavoval kedysi pre celé pápežské vojsko potrebné výstroje, ako: súkno, kožené meci, bielizeň, epolety a iné predmety. Diemčence tu šotrímávajú až do jejich výdaju, kde dostanú výstroj a meno 100—200 šfkúdom. — Dnes ústav tento vedú už svetiskí kommissári kráľa Umberta. — Razpät idúc smerom ku Tibere v ulici „via S. Cecilia“, príde sa ku chrámu

10. „S. Cecilia“, ktorú patrí medzi znamenitejšie chrámy Ríma. — Sv. Cecilia, ačkoľvek vydaná za Valeriána, panenstvo aj s manželom verne zachovala, — áno jej modlitbou i Valerián manžel, i jeho brat Tiburc stali sa kresťanmi a mučeníkmi. Odhodlanosť týchto mučeníkov účinkovala na katanov tak, že aj títo vieru kresťanskú prijali. Vtedy rozhnemaný prefekt žiadal Ceciliu, aby mu vydala posľady Valeriánove a aby bohom obetovala. Avšak Cecilia posľady podelila medzi chudobných, a vo viere stála nezlomná, pohrdajúc hrozbami prétora. Na to vydal sudca rozkaz udušiť Ceciliu v jej vlastných kúpeľoch. Keď vzdor náramnému zatúreniu kúpeľnej siene Cecilia po 24 hodinách zdravá a bez úrazu vyšla, — bola odjúdená k smrti štatia hlavou. Tri údere učinil kat mečom na krk sv. mučnice — a hlava neupadla. Na to — ponemáč zákon zafazoval takého zabíť, ktorého na tri údere neusmrtili — nechaná bola s otvorenou ranou na šiji v krvi ležať, v ktorej rane na treť deň blahoslavené zomrela — a pochovaná bola v katakombách svätého Kallixa, v blízkosti kaplny pápežov v širokom priestranstve v stene. — Jej hrob — väčší od iných — sme aj videli a vzdychy svoje ku slávnej mučnici a hrdinským Svätým Valeriánovi a Tiburcovi skrúšene zaslali. Telo sv. Cecilie nájdené bolo v katakombách v obleku tom istom nádhernom, zlatoskvúcom, v ktorom sa ku poprave prichystala, — aj s bielou plachtou, do ktorej svätú jej krv posbierali, aj s kúskom kosti, ktorá lekármí uznaná bola za odštep kosti krkovej, ktorú kat mečom na niektorý úder z krku jej vyštiepil. Udalosť táto padá do r. 230. Dom svätej Cecilie, v ktorom

ji aj palmu mučeníctva vydobyla, premenený je vo štvorcový chrám. Pápež Páskál I. vo ňe bol Bohom poučený, kde má hľadať hrob sv. Cecílie, Valeriána, Tiburca a Maxima — svätou Cecíliou obráteného katana — a svätých pápežom Urbana a Luciusa. Roku 821 boli tieto sväté tela do štvorcového tohoto chrámu prenesené. Po 8 stoliatiach po prenesení, totižto roku 1599 dal kard. Šfondrato chrám tento obnoviť, a mtedy pod hlavným oltárom našiel dva sarkofágy = kamenné rakve, ktoré sa v prítomnosti mnohých švedkov — medzi inými i pred kard. Bellarminom a Bosšiom — otvorili. V jednom našlo sa neporušené telo svätej Cecílie, v zlatoškvúcom odeme, pod ktorým mala živý odem kajúcnosti, — súc tak v rakvi svojej obrátená na bož a tvárou dolu, ako bola ducha vypustila. Pápež Klemenš VIII. telo Svätej v tom istom položení pod Konfesiou uložiť dal, kde ono doteraz vo veľkej úcte stojí. V jedna jediná čiastočka jej tela okrem hrobu sa nachádzajúca, záleží z tej kôstičky, ktorá bola pod mečom katanským z jej krku vypadla; — a táto nachádza sa aj s telami sv. Valeriána, Tiburca a Maxima v poľadnici chrámu. Pod hlavným oltárom je socha od Št. Maderna, z bieleho mramoru, ktorá predstavuje svätú Cecíliu v podobe a v tom položení, ako bola v sarkofágu nájdená a ako aj pod Konfesiou odpočíva. — Pred chrámom je veľký jstworhan, prázdny, ako predvor chrámový. Predieň chrámu spočíva na 4. starobylých stĺpoch, nad ktorými zdvíha sa mozaiková, strojná attika s obrazmi tu Páskálom pápežom pochovaných Svätých. Za prvou kaplnou medzi dvoma stĺpami v pravo ide sa do sakristie, z tejto do siene kúpeľov Cecíliných, v ktorých mala byť horúcou ušmrtená. Čište vidieť olomené ciemy v stene a kanále na dlážke pre vedenie parý a vody — áno vidieť aj pec. Je tu oltár ozdobený mozaikou. V chráme obrazy zo života a smrti sv. Cecílie a sen pápeža Páskála predstavujúce. Nad hlavným oltárom gotické ciborium vyniká prácami rezby polomypuflej a mnohými sochami. Pod hlavným oltárom nachádza sa krypta s oltárom nad hrobom sv. Cecíly. Do krypty vchod je vedľa tribuny (vynýšené miesto za hl. oltárom = tribuna.)

11. Santa Maria in Trastevere. V Zatiberi je toto najväčšia bašilika a vôbec najstarší verejný chrám rímsky. Čište pod pápežom Kalixtom I. (221—226) bol tuto chrám postavený, a síce na tom mieste, kde pod Augustom cisárom stála „taberna meritoria“ čili mojarňa so starých, vyslížených mojakom, ako bys povedal „Invalidenhaus“. Vsa švedoctva starých dejepiscom, na tomto mieste otvoril sa za panovania Augusta cisára v istý deň prameň oleja, ktorý celý deň tiekol, a to v takom množstve, že až do Tibery prúd povstalý zasiahol. Kajarňa invalidom časom prestala a na miesto nej vystavali frejania chrám Bohu živému; lebo olej

ten práve v ten deň sa tu zjavil, keď sa Spasiteľ Ježiš v Betleheme narodil. Chrám Kallixtovský časom pod prenasledovaním zaniknul, — až ho zaš r. 349 pápež Julius I. vynštal, a po mnohých obnovech do terajšej formy ho domiedol Klement XI. škrze Karla Fontana. Pápež Pius IX., keď bol chrám 1849 vo zbure Talianom veľmi poškodený, dal ho veľkými nákladami reštaurovať, tak že teraz z vnútra šľachou svojím vyrovná sa tým najšľachetnejším basilikám rímskym. Zvlášťne vyniká predsieň na 6 stĺpoch a pilastroch spočívajúca, ktorej klenbový strop má utessené mozaiky. Nad predsieňou vyznesená balustrada so 4 sochami. Vyšoká stredná loď, troma oknami opatrená aj z vonku nosí fresky i mozaiky, podobajúce sa v tomto chráme sv. Wawrinca fuori le mura. Troje dvier vede do chrámu trojlodového. Stĺpy dverají na všetkých dverách sú poskladené zlomky starožitné, taktiež aj architravy. Vnútrajšok delený je 22 tiež antickými stĺpmi granitovými s hlavicami zvlášťneho šľachu. Dlažba je z porfyru, serpentinu a iných druhov mramoru skladaná. Strop je výborná rezbárska práca, dla Domenichina prevezená, bohato pozlátená. Oltár je k Nanebewzatiu Panny Marie tiež od Domenichina na medi maľovaný. — Pri stupňoch vedúcich do křížnej lode vidieť „prameň olejový“ s nápisom:

„Zladto prýštil olej, jako Kristus z Panny život wzal.

Tak sa olej tu zrodil, jako Božstvo z Panny; obadwa

Oleje tiež aj tím swetomú poswätily matku.“

Mozaiky tribuny pochádzajú z XII. stoletia. Tu nachádza sa biskupský stolec z bieleho mramoru s reliefmi. Na tomto mieste už sv. Cecilia svoju pobožnosť konávala ešte v Kallixtinšom chráme, lebo tu bol jej rodinný dom v blízkosti, zvlášťte ale v kaplnke „del Sacramento“ je obraz Bl. Panny; že sa wraj sv. Cecilia pred ním modlievala.

12. Vyjdúc z chrámu P. Marie Zatiberjskej, držíme sa v ľavo, a wtedy zábočíme do najbližšej ulice v ľavo, a tak prídeme ku chrámu

S. Pietro in Montorio, čili sv. Petra na hore zlatej, tak zwanej od žltého piesku, z jakého celý Janikulus pozostáva. Toto je to miesto, na ktorom sv. Peter apoštol došonal svoje poslanie od Ježiša: „Idúce učte všetky národy“, — toto je to miesto, ktoré mu sám Spasiteľ predpovedal, „že ho opášu druhí a povedú ho ta, kde on nechce“, — toto je ono miesto, kde bol Peter, keď sa bol za „Porta Ostiense“ s Pawlom rozlúčil, škrze židom odvedený, aby bol dla jejich spôsobu ukrižovaný. Sem wliekli wztekli židia, rozpálení nad úspechmi Petromými v Jeruzaleme a po Judsku, prvú hlavu cirkve mladunkkej Ježišovej, aby ho ukrižovali; lebo tuto wtedy wlastne bola štvrť židovská, jejich samoprme Ghetto.

Ačkoľweť to miesto, kde sw. Peter krvou svojou zapečatil učenie Kristovo, je veľmi pamätné; ačkoľweť na mieste odprawy sw. Pavla troji chrám stojí s opátstvom: predsa chrám nad miestom ukrižovania sw. Petra nie je z tých najslavnejších. Stojí na výšine, odkiaľ pekný výhľad na Rím. Pri chráme je konvent DD. Frantiskánom (nie Minoritom, lebo títo sú trochu nižšie u chrámu sw. Doroty.) Otcovia Frantiskáni vďaka ukazujú pútnikom tieto pamätné miesta. Z chrámu vedú na pravom boku dvere von do dvora kláštora, kde je okrúhla kaplna dvojposchodná, ktorá na tom mieste stojí, kde bol postavený križ do zeme s poveseným naň dolu hlavou svätým Petrom apoštolom, skalou to prepernou, na ktorej vystaval Spasiteľ cirkev svoju. Kaplnu túto stavал Bramante. Okolo spodnej kaplny je 16 granitových stĺpov, ktoré nesú koldokola idúci balkón s mramorovým tesaným zábradlím. Slawice a päťce (Capitälér und Basen) stĺpov sú z bieleho mramoru. V spodnej kaplne nachádza sa jama, v ktorej zasadený bol križ Petrom. Z jamy tejto posluhujúci frater vďaka vytiahne niečo zo zeme a zavinúť do papiera podá pútnikom na pamiatku. V hornej kaplne predstavuje sa umučenie svätého Petra sochou z bieleho kameňa. U päty Janikulusa bol pochovaný kráľ rímsky Numa Pompilius. — Ankus Marcius časť Janikulusa, t. j. swah jeho k Rímu obrátený múrom opatril a k Rímu pripojil. Za múrom ale sú ešte miesta vymýšľenejšie, na ktorých Garibaldi táboril, a kde aj 20. septembra r. 1870 generál jadrinský, Bixio, mal kanony rovnou na Vatikán namierené!! To kultúra novej vlády! Borit, ničť všetko, čo cez XIX. stoloť naskladala a nastawala meďa a um kresťanské. Zničiť aj poslednú pamiatku víťazného pred tým križa! Ecrassez l'infame! To heslo Viktor-Emmanuelcom, Umbertom, Ramour-Radornomcom a Bixiomcom e di tutti quanti di qualche importanza, del governo nuovo. Ale cirkev vystawaná je na skale, „skala ale je Peter“, ktorý tuto zomierajúť odporučil cirkev svoju nebeskému Zakladateľowi, aby ju neopustil.*)

13. Trochu vyššie nad chrámom „in Montorio“ a nad konwentom nachádza sa ten najväčší a najznamenitejší wodomod „Aqua Paola“, nazwaný od pápeža Pavla V., ktorý ho veľkými nákladmi znovu sriadil, aby Rím pitnou wodou hojne zásobil. Práca to obrovská! Najvyšší vrch w Ríme, Janikulus, a naň wvedený wodomod w tak veľkej zásobe wodu z 5 oťien kaskady chrlí, že hneď pod ním wodou tou ženie sa mlyn trieslomy! Takéto k úžasu človeka strhujúce diwy umu, wytrwalosti a obeti len w pápežskom

*) Tuto je na námestí swäto-peterskom dvor sw. Kallixta, w ktorom r. 1849 viac kňazow bolo zastreleno, len preto, ponewáč záležitoť pápeža-kráľa na srdci nosili.

Itíme možno vidieť! Z piatich arkád padajú prúdy jaťo potoky do mudojemu, z ktorého sa voda do Itíma rozvádza. Vodu túto wiedoť pápež Pamel V., 35 wlašských miglií, t. j. našich 7 míľ z ďalekých hôr, nešťetiac wýloh, — a tať je hojná, žebý sama mohla celý Itím zásobíť. Priečelie kašťady je welmi wfušné a elegantné, spôsobom wíťazného oblúku postawené.

Za fontánou aťi po dwoch minútach hľawnou cestou (teraz na pamiatku táborenia Garibalduho „via Garibaldi“ zwanou), prichádzame ku „Porta San Pancrazio“, ktorú boli Francúzi r. 1849 welmi došťiefali, za ktorou nachádza sa na ľawo idúc od „Vascella“

14. chrám „San Pancrazio“. Chrám tento w sebe chowá pod Konfesiou hľawného oltára pozostatky swätého mladíka, 14-ročného hrdinu sw. Panfráca, ktorý edikt prenasľedowania kresťanow na íťlpe „Foruma“ rímskeho wymesený a wojškom strážený w noci podimným spôsobom strhnul a tať aspoň na jeden deň krmepreliowanie zašťawil.*) W chráme naproti tomu íťlpu, ktorý slúži za pašťfál, ukazuje sa miesto, na ktorom bol swätý Panfrác íťatý. Pod chrámom sú katakomby, ktoré sa pod „via Aurelia“, popod pohanskými pohrobíšťami ľahajú. Kardinálom tohoto chrámu bol Jeho Eminencia † pán arcibířup záhrabský, Jozef Wíhalowíč.

15. Wracajúc sa od chrámu, zabočíme do hľawnej cesty na ľawo pri „Vascello“, a tam príďeme do „Villa Pamfili“ (w pondelok a útorok je sľobodný wchod). Je toto po Borghese najwäčšíí park, z ktorého pošťtuje sa preuteššený wýhľad na Itím a jeho okolie. Willu s parkom zariadil Kamillo Pamfili, wnuk pápeža Snnocenca X., na wířřkoch a w údoliach wrchu Gianicolo, ozdobiac ich dúbrawami, kmetowými řadmi, wodomietmi, jazerami a wřřelijatými řtawbami k wýrážaniu a zábawe. Teraz je willa majetkom kniežacieho rodu Doria. K odporúčaniu je w íťutku, aby, jeřřli kto nemá času iné letohrady a parky Itíma pozreť, — aby, howorím, aspoň sem wysřiel a tuto wídel bohatřřwo, wfuř, obetiwosť rímskej řřľachty. W kniežatá tieto nežijú čo řobci len pre seba, ale otwárujú pokľady krásy a umenia pre národ swoj. Šľachetné je toto spolužitie s národom swojím; len aby aj ľud bol im wdáčným a nasľedowal aj prířľady wodcom, dobrodincom swojich. Wýhľad z „villa Pamfili“ pošťtuje sa na wrchy albánske, na Kampagnu, na Watikán. Keď je peřný čas, wídel odtiaľto aj morské wlny řmerom ku prístawu Ostia a Civita Vecchia.

16. Z willy Pamfili zpät idúc popri klášřtore a chráme S. Dorottea, řpomenuťi řme ři swätých zaľľadateľow rádu Thea-

*) O tomto řrownaj řabiolu od ľard. Wľjemana.

tinom a Piarištom: sw. Kajetána a sw. Jozefa Kalazantšého, ktorí w tomto kláštore bydleli, zatiaľ svoje rády nezaložili.

17. Od Sta. Dorottea cez „via Benedetta“ išli sme dolu až ku „ponte Sisto“, ktorým prešli sme cez Tiberu a rovnou uderili sme do ulice „dei Pettinari“, jakobyś u nás riekol: „do hrebenárskej ulice“. Na pravom rohu nachádza sa chrám „Najswätejšej Trojice pútníkov“, „SSS. Trinità dei pellerini.“ Chrám utešený, pápežom Píom IX. obnovený. Malba na hlavnom oltári a w kupole od Guida Reniho. Je pri chráme tomto hospic veľké pre pútníkov, ktorých braterstvo sw. Filipom z Neri založené obsluhuje. Roku 1625 bolo tu zaopatrowano 582.000, r. 1825 vyššie 263.000 pútníkov. Teraz sa ich tu opatruje ročne asi 4000. Je to staviško veľké, naraz 1000 ľudí možno tu pohostiť. Prijímajú sa sem pútníci zo vzdialenosti aspoň 114 km., majúci od svojho biskupa odporúčajúci list a to vysvedčenie, že cieľom nábožným do Ríma putujú. Sú tu dve dworany, pripravené k cieľu umýwania nôh w veľkom týdni, w ktorý deň nábožní a zámožní Rímania z pobožnosti a lásky kresťanskej za príkladom Spasiteľa sem prichádzajú a chudobným nohy umývajú a ich šťastnými darmi nadeľujú. Okrem pútníkov opatrujú sa tu aj z nemoce vyšší rekonvalescenti, ofriemajúci, ročne asi do 10.000 osôb. Naproti dverám chrámovým nachádza sa

18. ústav, zvaný „monte di pietà“ čili „záložňa“, r. 1539 Františkánom P. Giomannim Ralwom založený, s ktorým spojená je banka pre depozity.

Dňa 28. novembra ráno.

Slúžili sme, ja, wysokodôst. p. prépošt J. Tamašfomič a wd. p. dekan J. Strašomič obeť omše sw. w veľchráme lateránskom, odkiaľ urobili sme ešte krátky výlet do veľapamätnej starobylej bašiliky sw. Klementa, odkiaľ vráťac sa, na rohu „via Merulana“ a „via Labicana“ vstúpili sme do kaviarne, ktorá zdala sa nám byť z monfy elegantnou. No vnútri do nútra nič iného sme elegantného nenali, ako stoly z čistého bieleho mramoru, čo w Ríme i w poslednej frčme nájdeš; ale za to našli sme podivného výzoru Italianom zasedajúcich, zaiste robotníkov, nádeníkov, obecných wožkov. Italianstých sú, „cordé“ zvaných, z veľkej dvojkoľsowej wysokej káry a troch po sebe priahanych ušiatok a mulie záležajúcich pomozom. Udia títo snáď aj do triedy povesťných „bizurri“-ch náležajúci, vyžýwano na náš pozerali, že sme našim zjavením sa w jejich domácnosti zneuctili, zneswätili jejich „lares paternos“, bôžkov domácich. My sme sa síce jeden na druhého pozreli, a ako by sme si boli w podivení hovorili: „Wo bin ich?“ No okrem podivenia a pospiechania s užitím a platením káry sa nám nič nestalo.

Po tomto intermezze vráťme sa do Ríma na „via Merulana“. Chceli sme — ešte prv, než vnikneme do Vatikánu prezerať jeho nemeromateľné zbierky, múzea, pinakotéky, glyptotéky, bibliotéky atď. — pozrieť si chrám a kapitolu sv. Karolya degli Schiavoni. O tomto avšak chráme až potom, keď o paláci Borghese vyprávame budeme.

Od chrámu sv. Karolya viezli sme sa do Vatikánu. Dnes dáva sa prvý súkromý výsluch pútnikom uhorským.

Swätý Otec vo svojej blahosklonnosti k uhorským pútnikom určité ráčil s každým pútnikom osobitne otcovsky sa sňovárať. Poneváž náš ale bol toľký počet, že túto súkromnú audienciu výšetkým nám v jeden deň dať nebolo možno: preto rozdelil si ju na dva dni. Na dnešný deň povolal ráčila Jeho Swätosť po spoločný ľud s jeho vodičmi, kňazmi, a svetských pánom i panie, okrem aristokracie. Na zajtrajšok ustanovil vysokú šľachtu, panie vysokého rodu, hodnosti kňazské i svetské a ostatné kňazstvo. Verejný ale a slavnostný výsluch oznámený nám bol na 30. novembra. — Dnes teda, čo sme my išli do múzeov vatikánskych, tam hore u nás sv. Otca bude ťlačať ľud náš, naši Slováci, naši Slovenky, ktoré s toľkou túžobnosťou a posvätnou úctou ku Námestníkovi Ježiša, ku Hlave cirkve, ku Nástupcomi kniežata apoštolov, ku Správcami kľúčov kráľovstva nebeského spiechali. Zďte teda, my duše nábožné, ku tomu Panovníkovi, ktorý jednou láskou objíma chudobných jačo aj bohatých — jednačo miluje ľud slovenský jačo bratom našich inej reči, inej národnosti. On je ocom všetkých — on nemáhať vydať encykliku „Grande munus“, ktorou našich apoštolov sv. Cyrilla a Metoda oslávil — on im ku cti postavil nádhernú kaplnu kupolovú v bazilike sv. Klementa — on rozšíril jejich sviatok na celú cirkve. Zďte k nemu, líbajte jeho nohy i ruky, ktoré tak láskave požehnaly nám aj v čas valnej púte slovenskej, r. 1881 podujatej, keď sv. Otec na reč miláča svojho národa, biskupa J. Strojmanera, tak otcovsky nežne a s veľkým nadšením odpovedal: „Otcovské naše srdce raduje sa a plesá nad tým, že ste sa v tak valnom počte dostavili . . . Vyďte domácom svedectvo, že My všetky usľachtilé a veľké národy slovenského kmenu láskou otcovskou objímame. Prinešte im tiež apoštolské požehnanie, ktoré im a vám všetkým v milosti Pána tuto udeľujeme!“ O, jačo nás v Ríme miluje srdce swätého Otca, — a doma, doma — — naši vlastní náš nepoznajú — —! Mo preč teraz trdné myšlienky — tuto srdce prehyuje radosťou a tou sa zanáša túžbou: v tejto sľasti, spoľojnosti — tuto pod stienom a záštitou sv. Petra zomreť — ah! jačo milo by to bolo

Alle, my dušje nábožné, hore ku bronzovej bráne, ku „scala reggia“, my všiaľ hore sa ku vchodu k múzeum za chrámom svätopeterským cez bránu Pavla V.!

Watikán.

Watikán je najväčší palác v Ríme; je to ohromný sújem stavieb rozličného slohu, z rozličných časov pochádzajúcich. Už pod pápežstvom svätého Symmachusa v VI. storočí mal tu stáť pri bašile sv. Petra palác, ktorý rozšírili a ozdobili pápeži Hadrian I. a Lem III. Karol Veľký v ňom bytomal, keď sa prvý raz v Ríme zdržoval. Keď sa tento palác behom časov rozpadnul, v XII. storočí pápež Eugen III. vystaval nový, ozdobnejší. Terajší ale Watikán pochádza vlastne od Mikuláša V. (v XV. stol.), na ktorom vždy stavané bolo až na naše časy. Pápeži avšak bývali v Lateráne, potom v Anenione vo Francúzsku, až po Mehora IX., ktorý vráťac sa z Anenionu stále sídlo wzal vo Watikáne, odkedy Watikán stal sa riadnou residenciou pápežov. Ján XXIII. a Alexander VI. vystavali chodbu kryptú medzi Watikánom a anjelským hradom. Mikuláš V. chcel z Watikánu urobiť svetový palác, aby v ňom sústrednené boli všetky úrady kurie pápežskej — áno aby aj všetci kardináli v ňom bydleli. Sixtus IV. vystaval štvorťnú pápežskú kaplnu Sixtinskú; Jnnocenc IV. Belvedere; Alexander VI. dal maľovať oddelenie, Mikulášom VI. stavané (Pinturicchio). Lem X. dal maľovať wýtečným Rafaelom loggie, t. j. chodby, pawlače popri bydlisku pápeža; Pavel III. dal vystavať sieň kráľovskú = sala reggia, a kaplnu Paolinu; Pius IV. založil watikánske zahrady; Sixtus V. bibliotéku a ten palác, ktorý pápež teraz obýwa. Tento avšak palác domýšľal až Klement VIII. Urban VIII. založil sťrže Berniniho preutešnené schody, zvané „scala reggia“. Klement XIV., Pius VI., Pius VII., Mehoro XVI. rozširovali stavanja watikánske, tak, že teraz Watikán 11.000 izieb v sebe obsahuje, celý ale Watikán aj so zahradami toľký priestor zaujíma, ako kráľovské mesto Viktora Emmanuela: Turin.

Watikán rozprestiera sa po smahu wrchu watikánskeho od kolonnád námestia svätopeterského v pravo od chrámu v podobe lichobežníka a spojeného s ním ohromného obdĺžníka.

Vlastný palác a bydlisko pápežom je tá predná časť s oboma kaplnami, Sixtinskou a Paolinskou; do tohoto wchádza sa zpod kolonnád nákladnými schodmi, ktoré Pius IX. len r. 1861 dohotovil dal, dworom Damasovým čili Bramantovým. (Bramante, vlastne Donato Lazzari, bol znamenitý stavitel, ktorý aj svätopeterský chrám staval, pracoval aj na paláci watikánskom; zomrel r. 1514.) Tri strany tohoto dwora zobia pawlače = loggie Bra-

mantove, ktoré predtým bývaly otvorené; avšak ponewáč wzdychom a wľkfstou mnoho trpely, sú teraz oknami opatrené a na tri poschodia s pološľpmi doršľmi, jonšľmi a korintšľmi rozdelené. Býwanie sw. Otca je w pravde kniežací palác s chodbami bohato pozlátanými. Wyjdúc hore kráľowšľmi schodami popri štráži telešnej šswajciarškej najprw wnišli sme do kapľny Sixtinskej.

Kapľna Sixtinská wystawaná je štrze pápeža Sixta IV. r. 1473 štrze Michelangela; a je nesmrteľnou pamiatkou meľumu majštra a chlúbou i sláwou Watikánu a cirkwe katolíckej. Podoba kapľny je jaťo nejakého meľkého jednolodového chrámu. W Sixtine riadne celebruje pápež, a síce w adwente a o Welkej noci, pri čom premodzujú sa staré omšje Palestrinowe a Pergolesowe. Wtimoriadne slúži aj niektorý kardinál. Kardináli majú okolo štien sedadlá, pod nimi iní preláti. Na tribune wyslanci dworom, — ostatní, ktorým je domoleno prítomnými byť, za zábradľm mramorovým. Kapľna ozdobená a presláwená je štenomaľbami Michelangelowými, ktoré w dejinách maliarštwá epochu tworily. Oblúkové fľenutie ozdobeno je wýjarvni z poswätných dejín o štworení sweta; cípy fľenby vyplnené sú podobizňami prorokow starozákonných a Sibýľ.

Kapľna Sixtinská, sw. dom w Lorette a chrám bl. Panny Marie della Pace (w Ríme) medzi inými malebnými wýtečnosťami očiam nawštemowateľom predstavujú aj Sibylly. Slowo „Sibylla“ je grécke, šľožené zo $\Sigma\iota\omicron\varsigma = \Delta\iota\omicron\varsigma =$ Boh, a $\beta\upsilon\lambda\eta$ (byle) = wôľa. Teda Sibylla znamená: „Božšľá wôľa, Božšľé učenje“. Staropohania znali 10 Sibýľ. Tieto Sibylly powestní maliari ku boťu prorokow kľadú, keď wznesšeny, ozdobné chrámy maľujú. A prečo? Ponewáč aj tieto Sibylly o Wykupiteľowi a o bl. Panne neodššľfriepiteľné narážky, jakoby z wnuľnutia Božieho obsahujú.

I. Sibylla lybická wyslowuje: „Šľa, príde deň, w ktorom wečné Knieža w čase príde a oswieti radujúcu sa zem, a hriechy ľudšľé šotre.“ (Jerem. 31, 22.) — II. Sibylla delšľická wyslowuje: „Počatý z Panny, narodí sa bez smrteľného otca.“ (Ezech. 34, 23.) — III. Sibylla erythrejsšľá homorí: „Widím Syna Božieho, ktorý šššiel z neba.“ (Zach. 3, 8. — 6, 12.) — IV. Sibylla kumejsšľá má tento werš: „Wtedy šossle Boh Kráľa z welieho neba.“ (Zalm 131, 11.) — V. Sibylla peršidšľá má wýroť: „Z Panny zrodený . . . Ten Boh meľký narodí sa z čistej Panny.“ (Mal. 4, 2.) — VI. Sibylla samosšľá homorí: „Teraz môžu sa dotýkať wchýreného Kráľa ľudštwá, ktorého Panna w ľudškom bude neporuššená žiwote nošit.“ (V. kn. Mojž. 18, 15.) — VII. Sibylla pontušľkumejsšľá s týmto weršom: „Wo wššetkom ponížený, za milú matku šwoju čistú Pannu šš wmwolí.“ (IV. kn. Mojž. 24, 17.) — VIII. Sibylla hellešpontšľá taťto sa wyjadruje: „Keď som kedysi pre-

mýšľala, videla som Pannu, ktorá bola pre panenstvo svoje veľmi povýšená." (Izai. VII. 14.) — IX. Sibylla frigická má tieto slová: „Do života Panny chcel položiť sám Boh Syna svojho." (Dan. 9, 24.) — X. Sibylla tiburská má toto: „Mohla som poukázať na svätú Pannu." (Amos 9, 14.) — Lunety medzi cipami sfwejú sa vyobrazením praotcom Kristových. Stenu nad oltárom zaujíma celú smelá, veľkolepá, duchaplná maľba „posledného súdu", na ktorom obraze nachádza sa vyše 500 figúr. Obraz zafŕma plochu 60' × 30' = 1800'; — práca vykonaná je medzi 1534—1541. Je to smelá kompozícia, teraz už niečo vybledlá a ošadená, tak že oŕu neozbrojenému nespádno je jednotlivé osoby a jejich k sebe postavenie rozoznávať. Na oboch podlažných stenách sú fresky a výjavy zo starého i nového zákona od Signorelli-ho, Botticelli-ho, Pietra Perugino, Ghirlandaja a iných. Interesantná epizódka prihodila sa pri maľovaní tohoto obrazu. Michelangelo pomrzal sa čosi s prelátom magistrom ceremonií. Michelangelo vypomstil sa tak, že p. preláta celkom k poznaniu medzi pešelnými odsúdencami zvečnil. Pán prelát Biagio da Cesena nanajvýš pohnutý prosí pápeža Pavla III., aby naložil ráčil maliarovi, žeby tvár jeho premenil na inú, a tak ho od posmechu oslobodil. Pápež odvetil: „Z očistca dussiam mám moc pomáhať k vyslobodeniu; avšak do pešľa moc moja nesiahá." A obraz zostal.

Michelangelo maľovanie Sixtiny len zo záväzku svojich kollegov obšiahol. Michelangelo totižto požíval veľkú priazeň pápeža Juliusa II., tak že ho pápež aj nawištemoval a ho všemožne významoval. Tak aj iní pápeži, za ktorých žil, jačo Lem X., syn Lorenza de Medici, priateľ Michelangela — Hadrian VI., Klement VII., Pável III., Julius III., Marcel II., Pável IV. To bolo trňom v oŕu všetkým jeho vrstovníkom. Prehovorili teda Julia II., aby Michelangelovi sveril vyzdobenie kaplny Sixtinskej, ktorá sa nádejou, že Michelangelo pritom slávy nezíska, lebo v maliarstve, zvlášť stenomom, doteraz nič veľkého nedokázal. Až vŕutku Michelangelo veľmi zdráhal sa úlohu túto prijať — ale konečne železnej vôli umenia milovného pápeža podrobiť sa musel. Pomolal si pomocníkom z Florencie, — avšak hneď z počiatku všetkých odohnal, lebo nebol s prácou jejich spokojný. Uzavrúc sa teda do Sixtiny, sám pracoval. Prácu počal 10. mája 1508 a za 22 mesiacom bolo klenutie vymaľované. Vytvoril tu obrazy, o ktorých odborníci hovoria, že sú „najvznešenejšie a najdokonalejšie" dielo Michelangelovo. Na nich javí sa duch jeho veľký v celej sile a čistote. Obrazy tieto sú jačo vznešená veľká báseň, — a znázorňujú stvorenie sveta a človeka, pád človeka so všetkými jeho následkami, záračné zachovanie národa vyzvoleného a iné udalosti zo starého

zářona. Welkolepejššie a wznejšenejššie tieto udalosti nikdy predstavené nebudú, jaťo sú tuto. Zmlášťte postava Boha Otca slúžila Rafaelowi wzdy za wzor. Rozdelenie a ozdobenie každyho kúska klenutia najlepšie ukazuje jeho nadanie stavitel'ské. — Dostal za Sixtinu 3000 dukátom.

Od 20. sept. 1870 zastavené sú služby Božie aj w tejto kaplne. Len po smrti Piuja IX. sw. Kollegium kardináľom tuto odhamovalo slavné exekwie. Aj konklawe k molbe pápeža sa tuto odhamovalo, — taktiež aj korunovanie terajšieho sw. Otca pápeža Lema XIII. Sw. Dtec Lem. XIII. od wymolenia svojho wo veľchráme sw. Petra len bežiaceho roku slúžil (— aj to pri zamrených hlavných portáloch. —) trikrát omšsu swätú, a síce 1. a 15. januára a teraz dňa 30. septembra za dušičky w očistci, ku ktorej príležitosti 40.000 ľudí bolo pozvaných, a sa aj wšutku w arcibasíľike dostawili. Tribuny byly wystawané a obsadené wšokou šľachtou, pápežštwu wernou, wyslanštwami a inými notabilitami. Pápež na sedie gestatorie bol donešený a odnesený, ľud jásal od radošti. Omšsu sw. za mrtvých pápež slúžil w barwe fialkovej. Po jeho omši sw. slúžil ešte jeden kaplán pápežský, sw. Dtec omši tejto kľaciac na kľakátku bol prítomný a modlil sa hlasite ruženec, ktorý sa predmodlil jeden arcibiskup. Po tejto omši sw. Jeho Swätosť znomu wzala na seba fialkové paramenty a odhawila obmyšlé absolucie za mrtvých. Kardináli w Ríme meššajúci wšsetci omše sw. za dušičky slúžili wo sw. Petre od 1/27 do 1/210 hod. pri rozličných oltároch. Sw. Dtec, keď bol dal wšsetkým slawnoštné požehnanie, medzi hlučným slawomolaním nejeny bol cez kapľnu „SS. Sacramento“ nazpät do Watikánu. Na posmech sw. Otcowi dal Umberto svojím wojskom strážiť sw.-Peteršský chrám, — a či snád osobu Jeho Swätosti?! Jafá to nežnosť! A či snád niečo iného mali tu Krispowci za lubom?! —

Z kapľny Sixtinskej prichádza sa hlavným wchodom do „Sala Regia“, ktorú wyozdobili Daniel da Wolterra a Wafari. W tejto dworane prijímajú sa slawnoštné wyslanci panujúcich dworom. Z tejto dworany w pravo medú dwere do

„Capella Paolina“, t. j. do kapľny Pawla III. pápeža. Táto kapľna je faršým chrámom pre wšsetkých obywatelom Watikánu, ktorí w čas veľkonočný tuto prijímajú prem. Swiatosť Oltárnu. Tuto býwa wo Welšy Piatok hrob Boží. Sú tu dwa obrazy od Michelangela, jeden predstavuje „obrátenie sw. Pawla“, druhý „ukřižowanie sw. Petra“. Zo „Sala Regia“ cez dwere, ktoré sú proti dwerám kapľny Sixtinskej, prichádza sa do

„Sala Ducale“, kde pápež wšsluchy dáwa osobám panovníčym — a kde aj našu uhorskú piť prijať ráčil wo merejnej a slawnej audiencii. Už do roku 1870 oddýwaly sa tuto aj merejne

konšistoria, w ktorých pápež nowým kardinálom kardinálsky klobúk odomzdával.

Cez „Capella Sixtina“ wyjdúc popri hlavnom oltári dvermi, ide sa po schodoch hore, a na štvrtom odstavci wchádza sa do „Galleria Pia“, ktorá pozostáva zo troch sieň. W tejto gallerii Pius IX. zhromaždil nowejších umelcom obrazy od Guidi-ho, Fraccasini-ho, Carta, Gagliardi, Grandi a iných. Tretia sieň „sala dell' Immacolata“ obsahuje stenomaľby, wztahujúce sa na oslawovanie mieročlánku o nepoškvrnenom počatí bl. P. Marie od Podesti-ho.

Nasledujú powestné „Stanze di Raffaello“*), t. j. swetnice, izby Rafaelské. Sú to 4 dverany, hodne veľké a wysoké, k rozkazu pápeža Julia IV., umenia veľice milowného, od Rafaela najslawnejšími maľbami obmietkovými ozdobené; predmety z dejín cirkevných a swetských wyňaté, — áno aj mytologicke a allegorické — smerujú k tomu, aby sa označila moc a sláva štolice pápežskej, w ten čas na wrcholci slawy a moci sa nachádzajúcej. Rafael pracował tuto od r. 1508 až do 1520.

Zo sály Konstantínovej idúc hlavnými dvermi prichádzame w pravo do veľkolepých

„Loggie Rafaelowych“, čili chodieb uzavretých, klenbowých, ktoré sú dla wýkresow Rafaelowych utešsenými stenomaľbami, z bibl. dejow priebehov predstavujúcimi opatrené, — a takmer celú bibliu znázorňujú, — preto sa loggie tieto aj „bibliou Rafaelowou“ menujú.

*) Rafael Santi, kráľ maliarow, — ktorého pôvodiny dosť malinké ja teraz po 50—100 tisíc zlatými platia strže priateľow umenia, — narodil sa w meste italskom Urbino 6. apríla 1483. Jačo širota, strýcom po matke daný je čo nadaný frejlič do wýučby ku powestnému wiedy maliarowi, Pietro Peruginu do Perugia. Zo školy tejto wysiel čo majster na slovo wzatý, — o ňom sám Peruginu homoril učeníkom svojim, že práce Rafaelowe uenie možno od majstrowých rozoznať. Rafael zdedil od Perugina nežnosť citow, jemnosť wýrazow, nábožnosť, ktorá dýchla z každého diela jeho. Rafael už nebol spokojný s úroveňou umeleckou majstra, túžil po wáčšom zdokonalení. Preto odobral sa do Florencie, kde wtedy wýwobil Michelangelo a škola jeho. Od Perugina teda prejal jemnosť citowú, od Michelangela a Leonarda da Vinci živost bariow, plnosť, pestrotu a hĺbku wýrazow. Soznámil sa tu s Dominikánom Fra Bartolom, ktorý ho uwiedol k zostawowanu skupenín. Rafael spojil genie školy umbrickej (frantiskánskej s Fra Angelikom da Fiesole) a florentinskej w jednu harmoniu. Charakter diel Rafaelowych je wznesená wážnosť s čarownou pôwabnosťou a živostkou w jednoduchosťi s hĺbkou myslíentky a silou charakteristky. Wrátil sa 1506 do Urbina, kde prišiel aj pápež Julius II., a widiac niektoré diela jeho, dal mu požehnanie. Po dwoch rokoch powolaný bol do Ríma, aby niektoré komnaty wo Watikáne wyozdobil. Tu hlásajú genie Rafaelow stanze a logie, ktoré meno jeho nesmrteľným učinily. Rafael wysse 50 Mladón maľował, — Maria Panna bola najmilším thematom jeho tworenia. — Čas, čili doba wystúpenia Rafaela w maliarstwe menuje sa „cinquecentesimo“, bo od roku 1500 došlo maliarstvo mohutný obrat. Rafael zomrel na zimnicu 6. marca 1520 a pochovaný je dla svojej žiadosti w Pantheone. (Grownaj Pantheon o hrobe Rafaela.)

Loggie freskami opatrovali učenníci Rafaelovi, pod vedením Giulia Romano. Taktiež aj ornamentika nanajvýš vzletná a milá je celkom v duchu Rafaelovom Giom. da Udine-om premedená. Pius IX. — tento veľkodusšný Mecen umeleťova — vsietky loggie opravil dal.

K muzeam a sbierkam vatikánskym išli sme s námesťia Petromho pod bránou ľavou sv. Petra okolo sakristie, vedľa „Campo santo dei Tedeschi“ — a chrámu „sv. Štefana prvomučenníka“, — okolo celej arcibasiliky. Tuto sme zastali za chrbtom veľchrámu a obdivovali ohromné rozmery stavby. Mne sa obtiaľto zdáť väčším, než s námesťia. Tam som videl majestátnosť, — tuto obrovstvo, — tam slávu, tuto moc, — tam ľahodnosť, milosťnosť, tuto ale veľkornosť a veľmocnosť pápežstva svetová. Tuto videl som, že Bramante vypočítal trvanie budovy sv. Petra na veľký „usque ad consummationem saeculi“, — „až do skonania sveta“. Vošli sme teda bránou Pavlovskou do dvora dlhého, ktorým sme do výšfu vystupovali, a v ktorom mnohé pomozky, ekípáže a wettury v rade stály, znaťom toho, že vatikánske muzea dnes čítne sú nawištené. V ľavo zbadali sme bránu, cez ktorú len ťradmo ťušli sme do zahrady pápežskej, nič sme wišať wiďeť nemohli, jaťo rad eufalipťusow popri dobre držanej ceste. Šťiamu tohoto šťromu upotrebuju Trapišťi u troch prameňow ť dorábaniu ľifěru proti zimnici, „malaria“ rečenej, ťťorá v okolí Říma panuje. — Dworom tťmto prišli sme do časte Watikánu, „Belvedere“ = „ľrášna wňhľiaďka“ rečenej, v ťťorej sa ľamé muzea nacháďzaju, — a tťchťo ľťraťučťy opiš tuto podáwam.

Belvedere bola wlastne ľedňšľi willa Šťnocenca VIII. a je wňšťawaná na ľewero-wňchodnom ľwahu hory watikánskej. Behom času awňšť ohromňými dwoma ľřýďľami s čiaťťkou wňšľe opňšťanou ľpójená je, a dwoma priečňými šťambami, totižťo „bibliothekou“ a nowým ramenom (braccio nuovo) pretiahnutá. V ľorridoroch oboch ľřýďel, jaťo aj v ľieňach Belwederu umiešťené sú najdrahocennejšťie ľbierky watikánske.

Z museuma Chiaramonti weďe „custode“ t. j. šťrážňiľ cez mrežowé dwere do

„Bibliotheca vaticana“ čili do apowšťolľskej ľňižňice, ťťorej záľľad ľám sv. Peter položil; wňďajuť totižťo ľwoje dwa ľišťy ľřešťanom do Wšľe, v ničľ už zmienťu čini o ľišťoch sv. Pawla, ťťoré teda už wťedň ľosľbierané pri ruľách mal a ičľ opatrowal. A tať tietro ľišťy, jaťo aj ľišťy wlastné sv. Petra, ľňiňy šťarého záľľona, ewangelia a „ľťuťky apowšťolľské“ tworily bibliotheku apowšťolľľű. Zaliľ pápeži v Lateráne byďľeli, aj ľňižňica sa tam nacháďzala, v ťťorej pápeži beďľime zachowáwali spišy ľwäťých Oťcom, werejné ľišťiny, ľňiňy obradné. Řňižňica watikáňšľa, jaťo je teraz, založená

je Mikulášom V. (1447—1455). Bohatosť knižnice v tom záleží, že má 24.000 pôvodných rukopisov z rozličných bibliothék a zbierok posnášaných, a síce množstvo latinských a réckych, 787 arabských, 590 hebrejských, 459 sírskych, 81 ethiopských, 80 koptických, 65 peršských, 64 tureckých, 22 indicných, 19 starosľowanských, 13 arménskych a 10 čínskych; kníh ale tlačenných má 300.000 swäzkom. Knižnica širokeému obecenstvu nenie prístupná; avšak učencom ochotne dáwa sa „permesso“ ku zkúmaniu a štúdiu. Aj z Uhorska je tam stále wyslanectwo, ktoré bedliwie študuje posľady tieto a wydáva tlačou dejopisné dáta, wzťahujúce sa na deje wlasti našej. Jeden z nich je: wyl. dôst. p. J. Bunyitan, ktorý sa práwe stal kanonikom welto-waradinským. Na tieto wťahy z knižnice a archiwom watifánskych celý najdôstojnejší Episkopát uhorský platí ročite mnoho tisíc zlatých. Náš Welpastier, J. Exc. p. biskup nitranský tomuto cieľu menuje ročite 1000 zlatých. Týmto plnia wedomci, čo Kasiodor píse: „Perdus et pernox patrum memorias revolve, scrutare gentis suae cunabula, res gestas et monumenta observa. Turpe enim est in patria sua peregrinum agere.“ Čili: „Wo dne i w noci obracaj deje otcom, zpntuj národa swojho počiatky, — jejích činy a pamiatky zachowáwaj; lebo ohavná wec je, byť wo wlasti svojej cudzincom.“ Sľawný dozor nad knižnicou má jeden kardinál, ktorý preto sluje: „Bibliothecarius S. R. E.“, teraz J. Em. kard. Bitra.*) Pod ním pracujú dwaja „custodes“ a 7 písárow. — Archiv watifánsky má tiež predstaveného kardinála, teraz J. Em. p. kardinála Hergenröthera.

Prw jačo sa do wlastnej bibliotéky wjde, sú dve predsiene. Wo wäčšej nachodia sa pri stenách swinuté trubice z papirosw.

Na to ide „sala degli scrittori“, s podobizňami kardinálow bibliotekárow.

„Sala della Bibliotheca“, 70 metrom dlhá, 15 metrom širokeá, 9 metrom wysoká. Pri wchode obraz Sixta V., jačo dáwa rozkaz Domenikowi Fontana ku stawaniu bibliotéky. — 46 skřň pri stenách obsahujú w sebe rukopisy. Na pramo sú dve skřne pod skľom s rukopismi z V. stoletia. Tu nachádzajú sa: Virgil z V. stoletia s miniaturmi, Terentius z IX. stoletia, codex 70. z V. stoletia, Dante so 122 miniaturmi zo XVI. stoletia atď. Rukopisy: Petrarky, Tassá, sw. Karola Borr., kniha Jindřicha VIII., kráľa anglického o Swiatoškach, a iné. — Sála je dlhá a širokeá, preto klenbu wiac skřostných pilierow drží. Pri týchto pilieroch z oboch strán sú wstawené wzácne dary, ktoré pápežom osoby panujúce wenowaly. Tak: malachitowa wása od ruského cara, — miša

*) Práwe tohoto roku zomrel.

krstiteľná Rudwiga Napoleona, syna Napoleona III., od Zulom v Afrike usmrteného, zo sewerského porcellanu; — jedna melifá vása z úbelu (alabaster); — tri vásy od Mac-Mahona, prezidenta francúzskej republiky, tiež zo Sewersu; — stôl z labradoru, dar Viléma, prvého nemeckého cisára, a mnohé iné vzácnosti. — Mám jačo Uhrom ukazovali niektoré „Korviny“, t. j. knihy z bibliotéky Mateja Korvína, kráľa uhorského, z Budína po dobytí jeho Turkami pobraté, z ktorých niektoré sa pápežom v dar dostali. Knihy tieto sú štvorťne viazané, pod sklom držané. Obdivovali sme krásny breviár Mateja kráľa s miniatur-obrázkami Swätých.

V susednej dvorane je „museo christiano“, zbierka predmetov z prvých století kresťanstva, Benediktom XIV. založená, ktorú Pápež XVI. emailami a Pius IX. kamoeami obohatil a rozmnožil. Sú tu mnohé predmety z katakomb na svetlo vynesené a na veľkom stole rozložené. Sú tu tiež v jednej skryni pod sklom obrázky, takrečené „tempera“, byzantskej práce, ktoré sú vo svojom obore jediné.

V ďalších sálach vidieť dary, poskytnuté pápežovi Piusovi IX., z príležitosti jeho biskupského 50-ročného jubileuma. Predmetom mnoho štvorťných, drahocenných. Videli sme misál Jeho Veličenstvom cisárom-kráľom Františkom Jozefom poklonený, — adresu uhorských katolíkov, ktorej väzba je umelecké arcidielo s címerom krajiny, — videli sme veľký obraz Pia IX. na skle, darovaný z Čách (Aachen) samým maliarom na skle, J. Schnitzom. Jedno utešenej rezby kľakátko, dar mesta Toursu, z dubového dreva ruského, rezané ruskými kárancami. — Jeden stôl najjemnejšej mosaiky z dielne vatikánskej, — a mnohé iné predmety, drahé a umelecké, ktoré láska a oddanosť katolíkov k sv. Otcovi zo všetkých sveta končín k nohám Piusa IX. poklonila.

Pamätná je vo Vatikáne ešte dielňa „Studio de mosaici“ čili dielňa prác mosaikových, do ktorej sa ide z ľavého uhla dvora Damasového. Je to nanajväčš zaujímavé, vidieť umelcov, ktorí najjemnejší obraz z malúných kamienkov, — skladajúce tieto dľa barvy — spájajú roztočom skla v jedno, a tak obrazy jemné šhotovujú. Jač pádne každú barvu nüansu vstane sú mosaikári vystaviť, možno si predstaviť, keď oni 10.000 stupňom bariem rozoznávajú. V sv.-peterskom chráme obrazy sú zaiste až k úžasu plastické a dokonalejšie perspektívy — a tie všetky z tejto školy a dielne vyšli. Dielňu túto založil Sixtus V.

Nutno je vo Vatikáne pozrieť si aj tri pápežské kočy parádne. Skveľú sa od zlata a čermeného samatu. Každý vystrojený je na 6 koní a fulajtárom. Od r. 1870 neboli von z kočiarne. Každý

denne býmajú síce čistené, ale nie upotrebené. Najbohatší z nich štál 117.000 frankom.

Sla, Watifán! Sla, tá cirkev, tí pápeži v jejích veľkosti! A že vraj tmári, — a že utlačovateľia pokroku, vied, umení! — Ktorí tieto frázy v ústach nosíte, idte do Watifánu, a presvedčíte sa, že ste kričali jačo „coecus de colore“, — kričali ste, smedení fanatismom, protikresťanstvo za cieľ majúcim! Hŕslo dalo sa masšonišmom plnými ústami kričať, teda kričíte, jedni z neznábožstva, jedni z opičiarstva, jedni čo najalci, nájomníci a platení žoldossi, jedni smedení slabúji na ume i na srdci, jedni čo dufferní bankrotieri, — všŕetci ale kričíte z nemedomosti. Kiekniteže, my ústami rytieri pokroku, koľko ste za pokrok učinili? Koľko obetí ste položili na oltár vedy, umenia? Ja homorím, že žiaden smetšký panovník, žiadna kniežaca rodina, žiaden peňažný aristokrat, žiaden millionár, — ale ani žiaden ještár a veľiteľ zednárom toľko neobetoval, jačo obetovali menššiu krajínu majúci pápeži za dobrobyt ľudstva. Preto my, obdivujúc tieto melečiny pápežom, mďaľy dali sme Bohu, ktorý dal takú moc, — toľkého ducha pápežom.

Dňa 28. novembra popoludní.

Po obeďe čili po raňajkách vidličkových iššli sme po „via del Tritone“ — na pravo „via de due Macelli“ — až na španielske námestie, kde stojí vysoká socha Neposkvrneného Počatia Bl. P. Marie, a tu prejdúc pred priečelím „Propagandy“, rovnomo sme vníšli, križujúc ulicu „via de Propaganda“, do ulice „via Frattina“, ktorú celkom prejdúc, tým istým smerom preťročiac aj „Corso“, — týmže smerom ďalej idúc prišli sme na

Piazza San Lorenzo in Lucina, na ľavej strane s chrámom „S. Lorenzo in Lucina“, tak nazvaným preto, ponemáč tu štál kedysi chrám pohanský Juno-Luciny. Sní za to majú, že stojí chrám tento na mieste domu nábožnej matrony Luciny, ktorá telá mučeníkom pochovávala. Kardinálsky titul; nosí ho J. Em. p. kardinál Lucian Bonaparte, z rodu cisárskych princow panomawššej niekdy vo Francúzsku dynastie Bonapartow. Už v V. stoloť štál tuto chrám, — v XII. stoloť bol pápežom Goelestinom obnovený, — Pamel V. oddal ho v. 1606 menšším klerikom, sm. Fran-
tiškom z Carracciolo založeným, ktorí ho do toho stavu primiedli, v jačom sa teraz nachádza, celkom ho prestawiac, tak že zo starého len jeden múr v apside a veža zostáva, ktorá je v XII. stoloť stawaná. Posledne bol ozdobený v. 1860. Chrám tento má mnohé relišvie, mnohé telá Smätých. Tuto opatrujú a nábožne ctia ten rošst, na ktorom sm. Wawrinec pečený bol, — tie okomy, ktorými bol

sputnaný. Toto vidiac pomznášja sa duch náš k novým predstavitiam: za mieru žiť a mrieť, a Boha svojho nad všetko milovať. Na hlavnom oltári je nasľomovaný krucifix od Kleniho, dielo to výborné, ku citom vďačnosti a lásky k Ježišovi Spasiteľovi za jeho lásku srdcia uchvacujúce.

Naproti chrámu sv. Mamrinca in Lucina je palác Palazzo Ruspoli, šťavaný 1572—1585. Hlavné priečelie na Corso. Ďalej po Corso idúc smerom ku Piazza del Popolo, nájdeme chrám

S. Carlo Borromeo, vlastne S. Ambrogio e Carlo de' Lombardi. Tento chrám je národný chrám Lombardčanom, ktorých Sixtus IV. daroval r. 1471, ktorých Lombardčania r. 1612 zväčšili a okrášili a svojmu patrónovi Ambrožovi venovali. Architektúra a ornamentika veľmi bohatá, až primela zlata majúca. Pod hlavným oltárom leží srdce sv. Karola Borromejského. Tu je aj lombardský národný hospic, ku ktorému terajší Pápež Lem XIII. pripojil seminár pre klerikov lombardských diocés. V tomto chráme kázal v bežiacom roku pôstne kázne slávutný kázateľ P. Agostino da Montefeltro.

Odtiaľto ďalej ku Piazza del Popolo na ľavo, do druhej ulice „via dei Pontefici“ moždúc rovnno dali sme sa smerom ku Tibere, kde pod číslom domu 57 nachádza sa okrúhla stamba vo zbytkoch, ktorá bola mauzoleumom Augusta cisára, neskôr „arena“ pre denné divadelné prednášky — teraz služe: „amphitheatro Umberto I.“ čili „Corea“. — Do „via Ripetta“ mníduc, po nej sa v ľavo púšťame, a práve naproti „Ponte di Ripetta“ nachádzame

chrám kollegiátnej kapituly sv. Jeronyma čili San Girolamo degli Schiavoni, národný chrám Juhošľaviano. Tuto bydlil aj môj spolu-Pazmánit Dr. Jur Borssag čo kanonik; bohužiaľ, zomrel, sotva majúc 30 rokov veku. Tu majú Horvati hospic, založený v XV. storočí, r. 1852 Gagliardim freskami opatrený. Chrám utešený, výsoký, s bádňou, má z oboch bočkov po 4 kaplnách, a priečnu loď. V ľavej lodi obraz obmietkový — zaujíma celú stenu v šírke i vo výške — predstavuje Kalvariú, kríž s Ukrižovaným, a množstvo ľudu. Chrám tento je titulárny; teraz je tu kardinálom J. Em. p. kard. Alojz Serafini; kedysi tento titul nosil kardinál veľký Peter Pázmán, arcibiskup ostrihomský, zakladateľ ústavu bohosľovectvého pre Uhrov pri univerzite wiedenskej, ktorú aj sám na pápežskú hodnosť v konklave bol niektoré hlasy obsiahol.

Zo sv. Jeronyma vyjdúc a pozrúc si u mostu prístavu lodi tiberjských, ideme po tejže ulici di Ripetta, do „via della Scrofa“ až po jej dokončenie, pri začiatku „Piazza S. Luigi de' Francesi“. Pri dokončení ulice „della Scrofa“ vrhli sme sa v pravo,

a sme na námestí „Piazza San Agostino“ s veľkým nádherným

chrámom „San Agostino“. Chrám tento, vystavaný r. 1479—1483, vnútri bol r. 1750 reštaurovaný a pápežom Piom IX. v najnovšej dobe škostne ozdobený. Keď do chrámu vstúpiš, uvidíš v pravo obraz Bl. P. Marie od Sanjovina, pod názvom „Madonna del Parto“ známú a ctenú. V 5. kaplne v pravo vzácny fríz, pred ktorým sv. Filip Nerejský svoju pobožnosť konával. Vchod do sakristie. Hlavný oltár v pravej priechnej lodi ozdobený je antickými stĺpami a obrazmi od Guercina. Na ľavom bohu od oltára prvá kaplna je sv. Mikuláša Tolentinského, ktorá, ako aj chórová kaplna i kupola ozdobená je freskami od Gagliardiho. Na hlavnom oltári je obraz Bl. P. Marie, ktorý pripisuje sa svätému Lukáčovi a ktorý sem prenesený bol z chrámu Sofie z Caribradu. V kaplne v ľavo od chóru spočíva telo sv. Moniky, matky sv. Augustína, v pätnástom storočí z Ostie sem prenesené. V 1. kaplne na ľavo je obraz lauretánskej P. Marie, ktorý pútnici veľmi navštevujú.

Proti chrámu sv. Augustína nachádza sa seminár diocéze rímskej, s ktorým Pius IX. spojil „Seminario Pio“, na spôsob nášho centrálného seminára pešťanského, do ktorého každá diocéza štátu pápežského po jednom klerikovi pošle, kde sa zdarma vydrží. (Redysi toto stávanie bolo „Collegium Germanico-Hungaricum“, ktoré amššaf Lev XII. preložil.)

Brátať sa tu „via della Scrofa“, na pravo do ulice a „piazze S. Luigi“ na rohu je „palazzo del Vicariato“, úradné to bývanie kardinála-mištára, ktorý čo biskup v mene sv. Otca diocézu rímsku spravuje.

Na námestí ďalej je národný chrám francúzsky, „San Luigi dei Francezi“, stavaný z darom národa, zvlášť ale kráľovny Marie de Medici r. 1589. Fasáda je od Giacomo della Porta. Vnútrajšie je bohaté na mramor a zlato a má mnohé výborné maľby z konca šestnásteho storočia. V druhej kaplne v pravo výchyné sú fresky Domenichina zo života sv. Cecílie, a obraz oltárny od Guida Reniho.

Zo sv. Rudmíka vyjdúc, zájdeme za „palazzo Madama“, a prejdúc ulicu stojíme na námestí sv. Eustacha, kde je

chrám kollegiatný sv. Eustacha, na zbytkoch kúpeľom Neronských ešte za Konstantína Veľkého vystavaný. V XVIII. storočí je chrám úplne prestavaný. Pod veľkým oltárom v porfyrovej urne telo sv. Eustacha, jeho manželky Theopisty a jeho dvoch synov.

Na západ námestia je universita della Sapienza. Vchod z „via degli sediolari“. Stávanie započal Michelangelo, domršil

ho Giacomo della Porta. Chrám zasvätený je sv. Šmomi, patrónovi právnikov. Krásna kupola od Borominiho. Ústav založený je r. 1303 Bonifácom VIII. Keď sa stolica pápežom do Avignonu preniesla, ústav zaniknul. Eugen IV. ho v polovici XV. stoletia vzkriesil, a pápežmi až do najnovších čias sstebro bol opatrovaný, podporovaný, vyznačovaný. Alexander VII. založil tu knižnicu, ktorú preto nazývajú „alexandrinšou“, „Bibliotheca Alexandriana“.

Z hlavného chodu Sapienze cez Piazza S. Eustachio išli sme k Pantheonu, odtiaľ cez via del Seminario na Corso, cez Corso hore až na Piazza del Popolo — odtiaľ hore na monte Pincio, kde sme sa ešte poťahali na prechádzke v premilej hore sôch, podívali sa na rozložený pod nohami Rím. Možno, že to už posledný raz vidíme, lebo zajtra je určená súkromná audiencia pre nás — pozajtre slavná, verejná audiencia, po ktorej odchod z tohoto podivného, škvelého hlavného mesta kresťanstva!

Na sklonku dňa ešte bolo možno pozrieť aj „Willu Borgheze“, ktorá sa hneď za Porta del Popolo nachádza. Je to hodná vec pozrieť, rádím to každému pútnikovi urobiť, lebo willa Borgheze svojou bohatosťou na krásosady a muzeálne zbierky nad všetky rímske willy vyniká.

Willla Borgheze:

Čo je to tá „willa Borgheze“?

Teda počkajme na málo, aj tak je nedeľa a krásny čas. Uvidíme tu celý Rím, výmúč vznešeného mäzňa vatikánskeho. Bude tu spoločnosť rímska: krásna pleť, rod, vedomstvo a plutocracia čili peňažná aristocracia. Ano, bohužiaľ, bude tu aj motrelá vláda: parlamento, vláda, politika, vojsko a — kráľovské veličestvá.

Toto všetko by sa inde tak nešlo, jačo v tomto Schönbrunne rímskom, v Borgheze, v jednej polovici ohromnej zahrady jednoho pápežského kniežata.

Ano, „willa Borgheze“ nie je obecné miesto zábavy, len jedno pápežské knieža otvorilo polovicu svojej svetochýrnej, umeleckým vyzdobením a sriadením nedostihlej zahrady a kaštieľskeho parku pre zábavu ľudu rímskeho. A jačo Pán necháva padať dážd svojho požehnania na dobrých i zlých: tak požíva veľkodušné dobrodenie pápežského kniežata s poctivým ľudom rímskym celý povleť motrelej vlády s bizurri-lapajmi, s ňou Rím zaplavujúsi.

Jačo skoro celá aristocracia rímska, tak aj najslachetnejší kniežací rod Borgheze od pápežom má svoje povýšenie, svoju slávu, svoje mravné a hmotné povznesenie.

Pápež Pável V. bol rodom Borgheze, ktorý svoj súkromný palác — aj doteraz z prvných palácov rímskych, medzi Ripettou a via Fontanella — daroval svojim bratom. Synovec jeho, kardinál

Scipio Borghese, založil svetochýrnu willu Borghese, ktorá v objeme jednu štvorcomú míľu zaujíma, a teraz Rímanom svojimi tienistými lesíkmi a stromoradím milého vyrazenia poskytuje. Kochali sme sa hneď pohľadom na vchodnú bránu: je to v skutku brána víťazná s charakteristickými nápismi. Obrovský park, v každom smere čisté cesty pre ekypáže a ešte krásnejšie pre peších výletníkov križujú sa. Cestou sme najprv prišli k hranolom a stĺpom, plným hieroglyfom, za tymito ale nasleduje pavillon so zbierkou starobylých zlomkov. Po tomto lubím nasleduje lesík zvlášťnej krásy; od tohoto vľavo sú súkromé, vkusné, rozsiahle, zamrené, obecnému neprístupné kniežacie rajskej krásy zahrady. Na pravo od lesíka vedie pešia cesta medzi večnou zeleňou podľa hyppodromu (kde sa klerici z Collegium Germanico-Hungaricum so zvláštnym permesso kniežacím v lohtu hrávajú) ku krásnej kaplnke — potom k otvorenému, okrúhlemu chrámu, od ktorého pri najpútavejšej perspektíve príde sa k modosťoku, obkľúčenému štyrmi neptunskými koňmi.

Po ceste možnej idúc vedľa súkromej kniežacej zahrady, nachádzame napodobnenia rumov pohanských chrámov, kde možno čítať kopie nápisov willy Herodes-Attikusa.

Za spomenutým vodomedom je zas utešený hájik s krásnymi cestami až po kašino sôch. Toto kašino sôch je impozantné muzeum — že jestli by willa Borghese nebola rozprestrená na jednej štvorcomej míle, ale len na desiatich jutrách, a obsahovala by túto zbierku, aj vtedy zahrnomala by tak veľkú poľad, akým sa málo ktorý súkromý človek na svete môže honosiť. A čože ešte celá willa aj s uzavrenými kniežacími zahradami a palácom, ktorý je tiež bohatým muzeumom poľadom umeleckých?! A čože ešte vnútri v meste takzvaný „Palazzo Borghese“ s jeho výchýrnou obrazárňou?! Kašino sôch v prízemí a na poschodí má 16 sál, preplnených zväčša starozitnosťami, ktorých odhadná cena páči sa na jednu miliardu.

V tejto wille bolo pred r. 1849. ešte jedno muzeum, takrečená „villa Raffaele“, ktorú avšak revolucionári rozbúrali, takým duchom súc naplnení, ako povestní petroleuri v Paríži r. 1871., číročístí zbojníci. Dokonalí títo revolucionári neseťria ani vedu, ani umenie, ani civilizáciu — jejich heslom je páliť a nimočiť, čo civilizácia behom stololetí zbudovala.

*

*

Vo willa Borghese videli sme nepočetné množstvo ľudu z každej triedy; omnibusy a fiakre, i elegantného sveta omnibusy sa naháňaly — wľak tento pomozom zdal sa byť nekonečným. Keď sme sa už nazpät brali z týchto elisejských čaročrás, blízko hlavnej brány zbadali sme množstvo sluhom v červenom úbore. Prechádzajúci sa i jazdiaci vojaci rovnali sa k pozdraveniu, k salutovaniu. Kráľ

Umberto prišiel na foči, jediac s jedným ministrom, oba v civilnom čiernom úbore (toilette). My premýšľame, či ho vidieť, či nevidieť — ale kráľ nám prešiel cez rozum. Vidiac mnohé foče nasse spolu — bol upozornený, že sme my Maďari — on šmíknul flobúk a nás prívetиво pozdravil. My sme slušne vrátili zdvorilý pozdrav. — Na Corso zase vidíme červeno oblečených sluhom — a medzi nimi foč s kráľovnou Margaretou.

Maproti chodu do villa Borghese niečo vyššie k seweru, je cez Tiberu most „Ponte Molle“, predtým „Ponte Milvio“ zvaný, kde sa od porta del Popolo môže po tramvaji íhnúť. Za ním planina — pole —, na ktorej smiedol bitku Konštantín Veľký s Maxencom r. 312, ktorú sbitý z tohoto mostu skočil do Tibery, a prestalo tyranstvo prenasledovania viery kresťanskej, svetla doba slobodného rozvoju cirkve a šírenie sa osvetu kresťanstva, slobody národom, rozvoj umenia vo smere kresťanstvom. Od tejto doby povstávaly v Ríme kresťanské chrámy, a knazi Kristomí zanechávajúc pomáľu podzemné katakomby, v nadzemných skvošných basilikách, samým Konštantínom stavovaných, odbováli vznesené služby božie, tajomstvá kresťanstva. U mostu tohoto teda svetlo kresťanom — tu sa zasadil prvý strom stály jejich slobody. Tuto sa splnilo, čo Konštantín na nebi videl — znať križa — a pod ním nápis: „εν τούτῳ νικα“. „v tomto znaťu zvíťazíš“. Konštantín umeril, v križi nádej skladal, a v križi a s križom v ruke na hlavu porazil nepriateľa svojho a spolu urputného nepriateľa Ježiša Krista a jeho cirkve.

Číste pred mostom, asi na 20 minút k seweru po chodníčku, je žriedlo kyseljej vody, „aqua acetosa“, z ktorej v Ríme každé ráno fúpiť ponúkajú. Je tu krásny pavillon nad vodou od Berniniho, s nemeckým nápisom: „Ludwig, Bayerns Kronprinz, ließ die Bänke und Bäume setzen 1821.“

Dňa 29. novembra ráno.

S radosťou a v duševnom nadšení spiechali sme bez cicerona — ktorú sa večera pred Palazzo Borghese namýdly od nás odobral — tu Vatikánu, v ktorom čakalo nás to veľké šťastie uvidieť „tvár Petra“, uvidieť a pokloniť sa so živou vierou a sňomskou oddanosťou námestníkovi Ježiša Krista, otcovi 300 millionom kresťanstva — celého sveta. Toto bola túžba moja od dávna — toto bolo dumanie moje cez všetky letá môjho knazského účinkovania. U dnes vidím a cítim splnenie všetkého túženia môjho: Už večera som zo srdca zaželel „na zdar“ našim štatným prešporským Slovákom, ktorých sm. Otec v laškarosti svojej tým vynazčil, že ich uhodnil

prvých prijať pred svetom trón svoj a s nimi po otcomsky sňovať o jejích rodine, o jejích domácnosti, o jejích prácach a zamestnaní. Vem XIII. potešil ich a pomzbúdil každého z nich k pravej viere, k dôvere v Bohu, k wytrmaniu v dobrých kresťanských mravoch, ku kresťanskému vychovaniu mládeže.

My sme dnes mali byť účastní tejto blahosklonnosti, čo tým viac na váhu padá, že Jeho Svätosť po čas svojho kňazského jubileuma takmer každodenne 3—4 hodiny udeľuje takéto vñsluchy, a týmto náramne sa unuje. Mo laškavosť Jeho — uznanie aj ľudu, z ďalekých končín došlého, únamy cesty — odmeniť chce vieru a oddanosť jedného každého — oblažiť chce každé dieťa svoje otcomským slovom, aby každý prichúc domom rozprávať vedel o tom Otcomi, ktorého myznáma a ctí 300 millionom kresťanských dietoť*) — aby každý napísal si deň ten do knihy zápisôf. Naši Slováci zaisť zaznačili si do svojich „Nábožných Vñlewow“ deň ten, v ktorom objímali kolená Otca svojho, bozkávali nohy a ruky jeho, sňovárali sa s ním a brali požehnanie jeho pre seba, pre rodinu, i pre celý rod svoj — aby aj neskoré pokolenia vyčítať si mohli z tých „Nábožných Vñlewow“, ktorých jejích dedo alebo pradedo, a keď bol u sw. Otca v Ríme a priniesol aj pre nich otcomského požehnanie — aby wznessený a rukou sw. Otca požehnaný dar — agnusťek, medailu — obdivovali, bozkávali nielen deti, ale aj neskorí prawnuci jejích.

Prv než by sme vyšli hore k Námestníkovi Spasiteľa a viditeľnej „Slawe Cirkve“, bolo nám najprv vykonať našu súfromú pobožnosť. Vybrali sme sa teda s deňanom p. Jozefom Kunickým pešš do swäto=peterského chrámu, aby sme u spovedelnice „pro Hungaris“ svedomie svoje očistili a tak stali sa účastnými plnomocných odpustkov, pre pútníkov rímskych udelených. Po došť dlhom blúdení sadli sme si konečne na drožku a za 50 krajciarom boli sme v krátkom čase u cieľa. Spovedelnica „pro Hungaris“ = „pre Uhrow“ bola v stave obleženia. Keď sme my prišli, vyšse 50 kajúcníkov čakalo na swätú zpoveď. My sme chceli po sw. spovedi ešte raz slúžiť mo sw. Petre, preto sme si želali čím skôr sa vyspovedať. U mňa dozrel jeden plán, ktorý som si zaumienil premiešť, ale až po náležitom pripravení sa ku sw. spovedi. Toto pripravenie odbyvali sme „ad limina“ pri „Konfessii“, t. j. pri hrobe sw. Petra. Potom wstanúc od zábradlia Konfessie aj s p. de-

*) Dbywateľstvo celého sweta obnáša 2005—2015 millionow ľudstva. Z týchto najviac je buddistow — potom ide kresťanstwo — potom wsselijaké sekty mohamedánstwa, a iné pohanské národy. V Europe dla národow je asi 110 millionow Slowanstwa, 101 millionow Románstwa, 102 millionow Germánstwa.

kanom Kunitným, išiel som ku spovedelnici, kde stálo „pro Italis“ = „pre Wlachom“, pri ktorej newidel som žiadneho fajúcnika, a prosil som kňaza, aby wyslyšal moju spoveď latinšfú. Na moju radosť taliansky páter odpovedal: „utique possum“, t. j.: „pravda že áno, môžem slyšať“. A tak som ja ja prvý spovedal u Taliana. Kňaz Talian w skutku krásne wyprámal po latinšky, a kľaknúc si pred ním dostal som aj úder palicou, „cannuccia“, spojený s odpustkami, na znať starobávnej mindiky za pokutu hriechom časnú. Po mne takmer všietci ostatní páni bratia kňazi išli k Talianovi a boli šforej hotoví, tak že mohli ešte aj omšsu swätú odbawiť. Ľud náš a swetských pánow i panie spovedal w spovedelnici „pro Hungaris“ p. Alfonz Gmitter, guardian z rádu Minoritom štwrtocťh, Csötörtökhely, Quintoforum w Spišsi a apoštolšky spovedelník archibasiliky swäto-peterskej, ktorý náš aj w hostinci „d'Italia“ bol namštimil, a ktorého J. Swätost wyznačuje a ho aj ku riadeniu predmetow wšstawy z Uhorska došlých upotrebil. Znáč sedeli ešte spovedelníci w spovedelniciach pre Francúzom a Španielom — nebyť Taliana, bol by som ja u niektorého z týchto spovedal; — s latinčinou prejdeš po celom smete, lebo keď aj iný nie, kňaz ja w nej zaiste wyzná (len nie Cistercita w Ríme, jačo som to pri chráme sw. Kríža jeruzalemského spomenul).

Po spovedi odbawiac si pobožnosť u pozostatkow sw. Petra a Pawla, išiel som do sakristie, obliekol sa a slúžil som pri hlavnom oltári ľawého ramena priečneho lode, t. j. w tom priestore, kde sú spovedelnice, nad hrobom sw. apoštolow Šimona a Júdy. — Po omši swätej wyhádzajúceho z chodby sakristie do ľavej lode chrámowej čakalo ma tam viac prešporšých štatných Slowákom, ktorí projili ma o šlowenštú kázeň, lebo už stála po predku oznámená omša sw. ošw. p. rožňawského biskupa Juraja Schopper-a, po ktorej nasledowala maďarská kázeň, wdôst. pánom Lad. Palotay-m držaná. „Drahé, premilé dietky moje!“ (Boli to tussím Zohorčania.) „Zo šrdca rád by som wám i ostatným Slowákom oznámil, čo náš sem domiedlo, čo tu widíme, čomu ja učíme, čo tu odtiaľ domácim i pre jeba pamätného priniešť máme — homorím — z tej dušse by som wám to rád wyložil — aj by to tak malo byť zariadené, a nie jednostranne: ale, ja nie som riaditeľom púte, odo mňa nie sú tu farníci — žiadajte to od wyboru púte, a jestli mňa poweria touto čestnou úlohou — wdáčne, čo aj hneď tuto budem wám kázať. Beda mne, jestli by som to nepowolaný chcel urobiť; ale ani nesmiem to urobiť, lebo nemám k tomu právomocnosti.“ Bolastným šrdcom som tieto šlowá homoril — no ony byly na mieste — nemal som práwa kázať. Ale, keď už bola kázeň jedným, prečo nie aj druhým? Jednalo-li sa tu w pravde o pút jako šfutoť náboženský, k dušsemnému pro-

špechu pútníkov slúžiť majúci — wtedy ste mali, pp. riaditelia, postarať sa o to, aby aj naši Slováci slovom božím pomzbudení, oblažení boli — aby aj oni vedeli: že zem, kde stoja, je swätá — krmou mučeníkov skropená — že tuto je tá skala, na ktorej zbudovaná je celá cirkev Kristowa — že tu w susedstve býwa ten Peter, ktorému Spasiteľ odomzbal kľúče kráľovstva nebeského; — postarať sa mali, pánowia o to, aby ľudu nášmu bolo pomedano, pred tým wčera kľáčali, kto to k nim homoril slová toľkej lásky a útechy — kto im to požehnával — im, i deťom, i wšietkej rodine jejich? —

Súfromný wýsluch sľachty, kňazstva a intelligencie.

Keď sme po zwýššpomenutých pobožnosťach boli na „Piazza Rusticucci“ poraňajťowali (za 35 centesimo = 17 fr.), sbierali sme sa, — prejdúc cez kolonnádu na pravom bohu až ku bráne bronzovej Watikánu, — pod veľkolepým klenutím wýchodu ku schodom Konstantínovým. Pápežski gardisti w malebnom swojom úbore, čerweno-žlto-čierno páškovaných blúzach a spodkoch, s prilbou a halapartnou, salutowali, nám síce menším pozdravením, hodnosťarom ale a veľmožom slawným pozdravením, trhnutím zbrane.*) W čas určený, keď už sw. Otec mal do dworany audiencie wniknúť, zjawi sa dôstojníci gardy palatinálskej na rečených schodoch, a dajúc wytiahnutou šablou — máchnuc ňou w powetrí — znať, stúpali sme hore po triedach: najprw panie z wysokej aristokracie a aristokrati, — dôstojenstvá cirkewné, — kňazi, — panie a páni z intelligencie. Takto roztriedení domiedli sme zostať až po prvú dworanu, kde som kabát zwliekol, aj klobúk odložil. Tu sme sa do radom sriadili a držali svoje dárky cieľom obsiahnutia na ne pápežského požehnania. Cez asi tri dworany po čase a po oddieloch prejdúc, nachádzali sme sa wždy bližšie a bližšie k sále wýsluchow primátnych, — až som sa octnul wo dwerach, wedúcich do sály. Už som slyšal hlas Otca kresťanow, — už len niekoľko okamihow, a sám budem kľáčať pred týmto oddiwmovaným pápežom, ktorý swojou učenosťou, diplomatickým rozhľadom, — ktorý swojou láskawosťou a blahošťlonnosťou ofúzuje každého. Medzi mnou a sálou už nebol len komorník w bordeau úbore oblečený, ktorý hatil ďalší pokrok, zafial k tomu čas neprissiel. Rynul komorník

*) Sw. Otec pápež Lew XIII. má dla letopisu watikánskeho okrem swätého šboru 70. kardinálow ešte: 20 majordomujow, — 190 domácich prelátow, — 170 tajných komorníkw, — 6 osobných komorníkw, — 30 oficierow, — 60 telesných strážcow, — 200 čestných komorníkw, — 14 dôstojníkw palatinálskej gardy, — 7 tajných kaplánow, — 10 marštalníkw, — 50 úradníkw. Wšietkeho osobníctwa 1600 osôb.

a ja vstúpil som do sály, červenými damaškovými tapetami obtiahnutej, v ktorej úzadí vidím trón s podnebí, tiež barvy červenej. Na tróne sedí starček s hrbeným, sňomárujúci sa láskave s tým, ktorým práve pred ním kľákal. Teraz zmocnily sa ma také city, ktoré nie som v stave opísať. Bože! ďakujem Tebe za toto okamženie! Nikdy som sa v živote tak blaženým necítil, ako v tomto okamihu. Byť v blízkosti Hlavy cirkve, námeštníka Kristovho, — to je milosť veľká od Boha, za ktorú nech sú mu vďačky odo mňa večné! — Asi štyria boli pred mnou; ja som bedlivo pozoroval, čo treba robiť, aby som nejakú chybu vo dvornej služnosti (etikete) nespravil. Z pravého boku trónu Jeho Svätosti boli Jejich Excellencie pp. biskupi: Ferd. Dulánszky, Juraj Schopper, Jozef Boltizár, a strieborno predstavovali pútníkov sv. Otcovi. Prítomní boli u trónu tiež veľmoži čo riaditelia púte: Mikuláš gróf Eszterházy, Ferd. gróf Zichy v zlatoskvúcom uhorskom obleku. Z ľavej strany bol Della Wolpe, hlavný komorník kňaz — Monsignore — vo fialkovom taláre, a tento rozdával strieborné pamätníky. Už posledný kľákal pred mnou, — ja v zúnničnom rozochvení díval som sa na sv. Otca v bielom taláre, bielym hodobabným eingulom so zlatou kvasťou opášaného, s bielou čiapočkou na hlave, — majúceho založený plášť z červeného hodobábu, a konce plášťa tohoto cez kolena preložené. Už sa zdvihol môj predchodca, — urobil obvyklé ceremonie, — a hneď som ja priskaknul na spodný schod trónu, hlboko sa pokloniac pobožkal som na červenom polštári trochu vyššie položenú pravú nohu, vlastne relikviu v črievici zapravenú, ktorú relikviu je aj vidieť. Potom pozdvihnutého sa od poklony predstavil ma osw. p. biskup Jozef Boltizár, načo som ja pravú ruku Jeho Svätosti božkal. Laskavé slová Jeho Svätosti ku mne boli tieto: „Mássi veľkú farnu, syn môj?“ Odpovedal som: „Nie veľkú, svätý Otče; moja celá farnosť číta 490 duší“. „V skutku, malá farka; no i pre seba i pre svojich farníkov vezmi moje apoštolské požehnanie.“ Vtedy položiť jednu ruku na moje ružence a iné posvätné predmety, ráčil ma požehnať slavný Otec kresťanstva. Po tomto požehnaní pobožkal som pravú ruku Jeho Svätosti, — vstal som, a hlboko sa pokloniac odíšiel som vpravo ku hlavnému komorníkovi Della Wolpe, ktorým mi podal strieborný medailon v etui zavrený.

Tu sa mi stalo veľké prekvapenie. Sotva že som u hlavného komorníka bol odbavený a chcem ísť von dvermi, počujem nahlas svoje meno. Obozrem sa ztrápený, či som snáď pri vypočutí niečo nesprávneho neurobil, alebo snáď niečo v zmätku zo svojich vecí nemytratil, — a tu hľa pred mnou Jeho Excellencia najdôstojnejší p. biskup spišský, bývalý môj dobrotivý profesor, ktorým ma od

r. 1854, w ktorom som pod ním w Trnawe zkušku dospelosti skladal, newidel, a ponemáč mám milého a drahého súškolníka z Bázmaneuma, wnf. dôst. p. Št. Kofstialika, opáta a defana-farára w Rómej Wši, ktorý J. Excellencii zaiste o mojej pol roka trwawšej nemoci wyprávval: ráčila ma J. Exc. upozornit, abyh dáwal pozor na svoje zdravie. J. Excel. ráčila ma pred wšsetkými wyznačit, otcowsky ma pozdrawiac, — a ja blahoslawil som mu w srdci, že wo wysokej svojej hodnosti je tať blahosklonný a pamätajúci na svojich býwalých učeníkom.*)

Wšsluch tento trwal až asi do 3. hodiny. Obed náš w „Italii“ až potom bol nastolený, keď sme wšsetci boli pohromade. Pozname-náwam tuto, že môj sused pri stole, Dr. A. H. zo Š.-M.-M., predtým sa silno božil, že on weru pápežowi nohu nebožká; a čo sa stalo? Pri obede bol už zo Šawla Bawel, bol celý dojatý wšlúdnosťou, — a predsa welikým maještátom kniežata a pápeža! Je to predsa maještát ten Námeštník Kristow a Nástupca swätého Petra. Nielsen šklonil pán doktor koleno svoje a božkal relikwiu: ale odbawil nábožne swätú spoweď a slúžil za príklad mnohým spolupútnikom svojim.

Dňa 29. nowembra popoludní.

Po krátkech widličkomých raňajkách — chcejúc použiť zbýmajúci esste čas — beriem si wetturu čili fialra a homorím: „à la S. Agnese fuori le mura“. Buď si — myslal som — bärš sa cicerone od nás už wčera pri palazzo Borghese odobral, a wzdor tomu, že mal na 8 dní zaplateno, len 5 dní nás wdiť: ja opowázil som sa na svoju päšť pustiť sa pozerať aspoň len niektoré z nesčíselných pamätností Ríma. Ponemáč chrám, kláštor a kata-fomby swätej Anežky na „via Nomentana“ won z mesta sa nachá-dzajú, toho som bol náhladu, že k tomuto predmetu dostačí mi za cicerona sám wozka, čili „il vetturino“. A w skutku, títo rímšci fialri sú úslužní až po dotieranie. To im idú ústa jako u nás pred-mačke omocia, ináč Šratschelweib. Neprenechá jednu pamätnosť po ceste, ktorú by neopísal. Zato ale nechá koňa pomály capkať, aby mu čas pressiel a on wiac wyrobil, lebo won z mesta sa na hodiny a drahšie platí. Preto sme si pri odchode moje hodinky pozreli. Ššlo sa cez „via 20. Settembre“ až po smutnej pamiatky „Porta Pia“, kade remolucionársko-frálowsko-sardinské, t. j. Garibaldištami posilnené wojšká Wiktora Emmanuela do pápežského Ríma wtrhly. W aji 10. minútach boli sme u cieľa.

*) Šlúbil som w duchu Blahosl. Panne uwerejniť uzdrawenie; a preto powdačným srdcom wyslowujem tu, že uzdrawenie toto stalo sa následkom užiwania wody lurdžkej (ktorú som dostal od samého predstawaného miszionáro w bafiliky lurdžkej) a škrze oddýwianie d e w ä t d ň o w e j p o b o ž n o s t i k bl. P. Marii lurdžkej.

Chráam svätej Anežky pomstal tiež veľkodušnosťou Konštantína Veľkého na prosbu jeho dcéry Konstancie nad hrobom sv. Anežky v katakombách Anežkiných. Basiliku túto pápež Honorius I. r. 626 obnovil a mozaikami ozdobil. Konečne pápež Pius IX. priviedol ju do terajšieho skvelého stavu. Vôbec môže byť, že sa s veľkodušnosťou tohoto veľkého pápeža Pia IX. skoro v každom chráme Ríma stretáme. Chráam stojí nižšie urovne hradstej „via Nomentany“, preto sa do predsiene chrámovej schodami dolu schádza. Schody terajšie založili sa v XVII. storočí miesto starých — keď tieto staré schody vyhynuli, videli na opačnej strane plôch kamenných starobylé reliefy, ktoré teraz vidieť v „palazzo Spada“. Do chrámu vstupuje sa bočom. V basilike trojloďovej je mnoho kanelovaných stĺpov. Medzi oltármi, ozdobenými obrazmi Michelangelovými, nachádza sa aj oltár sv. Emericie, súsokretny (Milchschwester) svätej Anežky, ktorú kamením usmrtili, keď modlila sa nad hrobom svojej militeľky Anežky. Pod hlavným oltárom je konfesia, čili hrob sv. Anežky. Na oltári socha svätej mučenice z torša-alabastru, ktorej hlavu, ruky a nohy z bronzu pridali. Nad oltárom zdvíha sa ciborium na štyroch porfyrových stĺpoch. Mozaiky tribuny pochádzajú zo VII. storočia; dlážka je mramorom profonnézskym a porfýrom vykladaná. Dňa 21. januára slávi sa tu sviatok sv. Anežky — ten deň sviatia sa tu aj baránkovia, z ktorých vlny sťahujú sa „pallia“, t. j. plášte pre arcibiskupov. V kláštore — ktorý je teraz majetkom lateránskych regulovaných kanonikov — spadla celá podlaha, dlážka prvého poschodia tej dvorany, v ktorej práve bol pápež Pius IX. námštemou a výsluchy dával. Všetcí, i pápež i spriemod, i tí, ktorí sem pápežovi k úcte a na výsluch prišli, prepadli do spodnej izby. Nad nimi stal sa kúr melich z tehál, z hliny a mazu múrom. Na pápeža padla lenosťka tak, že ho pred úrazom zachytila. Vôbec nikto žiadneho úrazu neutrpel. Sv. Otec povstanúc hlasite zvolal dľa proroka: „Misericordiae Domini, quia non sumus consumti“, t. j. „Milosrdenstvo Božie bolo s nami, že sme nezahynuli.“ Stalo sa to 12. apríla 1855 v čas pamiatky 5. výročného dňa návratu z Gaety. Teraz obraz stenový zvečňuje túto udalosť. Pápež s prítomnými, hneď ako sa posbierali, išiel do chrámu a sám intonoval „Te Deum laudamus“. Za chrámom asi 2 minúty nachádza sa vchod do

katakomb sv. Anežky u prvej bránky živého plota. Tieto katakomby sú na najviac zachované, nezmenené, a preto v nich najživšie predstavuje sa očiam nášim krutosť prenasledovania. — Blízko schodom podzemne nachádza sa kaplna s melichmi kamennými lavicami, vedľa múrom tesaných; to bola škola pre „Catechumenos“ (ktorí sa mieročlánkom pred prijatím sv. krstu vyučovali) a miesto

pre svätú spoveď. V iných kaplnách vidieť „arcosolia“, t. j. hrobyklenuté, nad ktorými boli oltáre. Vidieť zaujímavé maľby na sľutafúrach a na stenách, medzi inými „Matku Božiu“ v kľáčickej podobě so Spasiteľom na lone, ktorú obraz dľa učeního de Rossiho z časom Konstantína pochádza.

Pri tejto príležitosti prichodí mi spomenúť aj katakomby sv. Priscilly,*) pri hradskej ceste „via Salara“. V týchto katakombách kopalo sa v predoslej zime, ktoré kopanie viedlo k mnohým zaujímavým nálezom. Kopanie viedol a spravoval de Rossi, veľký znalec katakomb. Rossi hovorí, že založenie týchto katakomb sľaha až do apoštolských časom, o čom náš poučuje kľasický sľoh obrazom a ráz nápisom hrobových. V týchto katakombách nachodí sa aj najstarší obraz Bl. P. Marie s dieťaťom Ježišom, dľa úsudku archeologom z I. sľoletia pochádzajúci. — K zaujímavým terajším nálezom patria tie nápis, ktoré meno „Petrus“ latinskými alebo réckymi písmenami v sebe obsahujú. Meno „Petrus“ nie je meno rímské, ani ho v iných katakombách nenachádzame. Prví kresťania zanechali si svoje predoslé mená aj po krsťe. Ale — dľa Eusebia — už deťom svojim dávali meno apoštolom, sľrže ktorých boli rodičia obrátení. Ponemáť sa tedy tuto meno „Peter“ u mnohých rodín rímskych už nachádza, je to novým dôkazom toho, že apoštol Peter v Ríme sľutočne účinkoval. Týmto sa ale dosvedčuje aj iná tradícia — že totižto sv. Peter bol pohostinstvo Pudensja, senátora rímskeho, požíval, ponemáť miesto pochovámania, z ktorého sa nesťôr tieto katakomby vyvinuly, pôvodne sľamilii Pudensovej patrilo. — Nový nález v týchto katakombách urobený potvrdzuje ďalej dávnu mienku archeologom. Dejepisec Sueton vypráva, že Acilius Glabrio, muž z vyššieho rodu, ktorú roku 91. sľal sa konsulom, bol sľrže Domiciána cisára k sľmrti odsúdený, preto, „ponemáť sa istých novôt minným učinil.“ Tohoto obviňovania dostávalo sa aj iným kresťanom — a preto bolo veľmi pravdepodobno, že Acilius Glabrio bol kresťanom. Tnú dejepisec pohanský, totižto Dio Cassius, túto mienku potvrdzuje, ktorá tiež uvádza sľmrt Acilia Glabria. Vypráva totižto, že Flavius Klemenš a Flavia Domitilla z cisárskeho rodu Flaviusom a iní pre neznaťbožstvo (atheizmus) a židomstvo (judaismus) boli odsúdení, — a sľ týmto v spojitosti uvádza aj Acilia Glabria, ktorú bol tiež usťmrtený „z tej istej príčiny, pre ktorú tak mnohí boli odpravení.“ Uviesť spomenutí Flavius Klemenš a Flavia Domitilla, — jaťo sľ istotou vieme, boli kresťania, — od pohanských spisovateľom boli sľíce židmi nazvaní, lebo títo za prvých časom nemedeli o rozdiel medzi židmi

*) Dľa dopisu z Ríma od 25. mája 1888 v „Salzb. Kirchenblatte“.

a kresťanmi, lebo obe tieto náboženstvá jedného Boha uznávaly. Bohanom kresťanstvo zdalo sa byť len sektou židovstva; atheístami ale preto boli nazvaní, ponemáč sa ani Žomissomi, ani iným modlám pohanským nekľanali. Z uvedených miest Suetona a Dia Cassia uzatváralo sa, že Acilius Glabrio bol kresťanom, mučeníkom. Umožňujú sa aj pochybnosti, ponemáč kresťanskí spisovatelia starobylosti kresťanských o tom mlčali. Teraz ale de Rossi v katakombách sv. Priscilly našiel melikú kaplnu, ktorej steny kedysi boli mramorom vyplnené a nosia na sebe stopy mosaiky. Kaplna nemá v sebe hroby, čili takzvané „loculi“, ale bola určená čo miesto ukladania sarkofágom, kamenných, ozdobných, polomypuklej práce rafmi vysokopostavených kresťanov. Všetko na to ukazuje, že táto kaplna bola najstarším pohrobiskom kresťanským. Nápis, ktoré sa v kaplnke a v susedných chodbách našli, dosvedčily dôkladne cieľ samej kaplny. Mnohé tieto nápisy obsahovali meno „Acilius“, „Acilius Glabrio“, alebo récky: „Akeilios“. A tak dnes už vieme, že rod Aciliom bol kresťanský, tak jačo rod Ceciliom, a iné rody rímske. A tak aj to už vieme, čo máme rozumieť pod tými „nomotami“, pre ktoré bol Acilius Glabrio k smrti odsúdený. Toto ale dokazuje, že si kresťanstvo hneď od samého počiatku do najvyšších kruhov Ríma prístup nachádzalo. Toľko „Salzb. Kblatt.“

V blízkosti sv. Anežky, a síce ku severomýchodu, leží

chrám sv. Konstancie v spôsobe kupoly, ktorý Konstantín po dokonanej práci stavby sv. Anežky nystavil dal jačo křstiteľnicu k hlavnému chrámu. V tomto okrúhlom chráme obdržal křst swätý: Konstancia dcéra, a Flavia Valeria Konstancia sestra, a mnohé iné údy rodinné cisára Konstantína Veľkého. Áno dcéra Konstancia po strávenom tu pri chráme sv. Anežky čo panna-kľástornica blahoslavenom živote bola tuto aj so svojimi spolukľástornicami Attikou a Artemiou pochovaná; áno i jej iné rodinné sestry Helena a Konstantína tuto našli svoj posledný odpočinok. — R. 1256 Alexander IV. posvätil rotundu túto za chrám swätej Konstancie, ktorej porfyrový sarkofág až do XVII. stoletia pred apřidou tuto stál. Teraz prázdny sarkofág nachádza sa vo vatikánskom muzeume jačo súladný predmet k sarkofágu sv. Heleny, matky Konstantínovej.

Nazpäť išli sme cez „via 20 Settembre“ až po Kwirinál. Tu sa nám podala príležitosť pozrieť si chrám

S. Andrea al Quirinale naproti východu do zahrád Kwirinálskych, ktorý nystavil knieža Kamillo Pamphili, vnuk Innocenca X. dla nákrešov Berniniho. Chrám krásny, od zlata a mramoru sa lesnúci. V 2. kaplnke vo lamo pod oltárom vo urne z lapis-lazuli chovajú sa pozostatky telesné sv. Stanislava Kostky, — nad

oltárom je obraz svätého tohoto mladíka od Karlo Maratta. Od hlavného oltára na ľavo nachádza sa hrob Karola Emmanuela IV., kráľa niekdý sardinského, predchodcu toho, ktorý v naprotinom paláci kvirinálskom sm. Otca trápi, — potom ale brata-laika jezuitského, ktorý zrieknuc sa koruny, tuto došonal čo frater život svoj r. 1818. Pri chráme je noviciát jezuitský a ústav „Collegium Pio-Americanum“ pre vzdelanie misijnárov pre, strednú a južnú Ameriku. Vidieť tu izbu sm. Stanislawa, v ktorej študoval, býval i zomrel čo 18-ročný mladík, — teraz na kaplnu premenenú, — a v nej medzi inými vzácnymi relikviami list svätého Petra Kanisiusa na generála rádu sm. Frantiska Borgia, v ktorom Stanislawa Kostku k prijatiu do rádu odporúča; list sm. Jána Berchmans-a, sm. Aloisia, dva listy sm. Leonarda a Portu Maurício, jeden rukopis sm. Alfonza Liguori-ho.

Z chrámu sm. Andreja pustili sme sa hneď dolu do „via Nazionale“, ktorý boulevard sme rovnno prešli a dali sa do proti otvorenej, na náš hladiacej ulice „via Genova“, a prešli sme ju zaš jednu priečnu ulicu, išli sme po znomu príslejšej priečnej ulici (pravda od S. Andrea už pešší) na pravo, — a prešiac zaš túto priečnu ulicu, pustili sme sa do prvej ulice smerom na východ, až sme sa ocitli v ulici San Lorenzo in panisperna, a tu hneď v ľavo v rohu u chrámu

San Lorenzo in panisperna. Blížili sme sa k tomuto miestu so svätým rozochvením, lebo chrám na tom mieste stojí, kde bol svätý ján Wawrinec (rodom Španiel) na rošsti za živa pečený, a tak umučený v kúpeľoch Olympie. Chrám tento bol r. 1574 opravený, pod Levom X. stal sa kardinálskym titulom. Pod oltárom je klenutie, pod týmto to miesto, na ktorom mŕtavel sm. Wawrinec tak hrozné muky za živa pečenia. Vidieť tu aj kus rošstu, na ktorom ležal. V tribune za hlavným oltárom maľba mučeníctva sm. Wawrinca od Pasquale Rati-ho. Od východu na ľavo 2. kaplna je sm. Brigitte menovaná, ktorá z pokory tu medzi žobrákmi u dvier chrámových sedávala a tu aj pochovaná bola; avšak jej dcéra sm. Katarína jej telo do Švédska preniesť dala. Teraz sa z nej jedno rameno tulo na oltári nachádza. V inej kaplnke uložené sú tela svätých Kristpina a Kristpiniana, patronov cechu obuvníckeho.

Z chrámu sm. Wawrinca išli sme po ulici „San Lorenzo“ na pravo, až sa nám ukázala na protivnej ľavej strane do tejto dĺhajúca sa priečna ulica, tam, kde pokračovanie ulice S. Lorenzo dostáva názov: „via Magnanapoli“ cez via „de' serpenti“ (tuto pod č. 3. žil a zomrel sm. Benedik Jozef Labre r. 1783); do tejto teda ulice „de' serpenti“ sme sa spustili, a tak prišli sme na námestie a do chrámu

Sta Maria de Monti. Do tohoto kláštora ku chrámu prištameného ešte za života sv. Grantisska Assijského usadily sa mníšky Klarisky, ním založené, ktoré v XV. storočí prešli do kláštora sv. Wavrince in panisperna. Odtiaľto ich vláda terajšia vyhnala! Vergognatevi!! — Na hlavnom oltári je milostný obraz Bl. P. Marie. V ľavej lodi pod oltárom spočíva telo svätého Benedikta Jozefa Labre, bývalého žobráka u svätého Wavrince. Pri tomto chráme nachádza sa Rehorom XIII. založené kollegium pre nomoobrátencom. Kaplna, v ktorej telo svätého spočíva, daroval Pápež Lem XIII. sochu sv. B. Jozefa Labre z mýstavy vatikánskej, darovanú diocésou arrasťou.

Odtiaľto vrátili sme sa už na naše bývanie, a síce po via „de' serpenti“ nazpät do via S. Lorenzo, — po tejto ulici v pravo monfonom až ku chrámu Maria Maggiore, odkiaľ keď sme si ho aspoň z monku dobre pozreli, vrátili sme sa po „via delle quattro fontane“ až do „Albergho d' Italia“, kde nás už mnohí čakali, odpočívajúc a radiac sa, ako posledný deň nášho milého tu pobytu stráviť. Ja som si umienil, idúc popri chráme P. Marie sňaznej, „Maria Maggiore“ zwanej, zajtra tuto omíšu sv. slúžiť s tým heslom: „Ad Mariam, ad fidelem accedamus Virginem.“

Po obede o 8. hodine večer som s vysokočodšt. p. kanonikom M. Jurissom urobil poklonu Jeho Excellencii p. J. Esászkovi, biskupovi spišskému, v hostinci „della Minerva“, ktorý nás s vlastnou jemu blahosklonnosťou prijať ráčil.

Dnes večer bol prvý hudobný koncert pre uhorských pútnikov v sále „Palestrina“, ku ktorému mnohé notability púte našej boli pozvané. Predstavené boli mnohé klasické kusy cirkevnej hudby od Pergolesa, Rossiniho, Gounoda, a okrem týchto klasikov stretáme sa v programme aj s menami výtečníkov, ešte v Ríme žijúcich.

Nassi biskupi a magnáti stávajú sa účasťnými najväčších významov. Dnes boli pri večeri u Mjgr. Ammoniho osw. pp. Dr. Schopper biskup, Dr. Troll, Sujánsky, prelát, Dr. Waló a mnohí iní. Vo štvrtok ale boli u kard. štátneho tajomníka Rampollu.

A zajtrašiemu výsluchu trvá chystanie. Všsetci s rozochvením o tom rozprávame, ako sme šťastní, že sme sa dožili tohoto okamženia. Aj okrem nás v Ríme vôbec interesujú sa za zajtrašiu uhorskú slávnosť. Rímske dámy z najvyššej aristokracie, i páni, — Amerikanci, Esasania, Kanadania, Angličania atď. boli u della Volpeho, hlavného komorníka Jeho Svätosti, aby boli pripustení do Sala Ducale. Mnohým sa aj podarilo pripojiť sa ku nám.

Dňa 30. novembra ráno.

Deň toto posledný našich pôžitkov, duševných sľastí! S boľavou isiel som do chrámu Božej Matičky sňaznej, — prvého to a najsvätostnejšieho chrámu marianskeho, — aby som tuto v blízkosti jasličiek Ježiškových a pravej podobizne Bl. Panny, Lukáčom ewangelistom maľovanej, nečrnamú obetu podal Pánovi za všetky dobrodenia a milosti mne preukázané, zvlášťne za túto prevelikú milosť, že mi poprial modliť sa u sv. Petra, — vidieť šhomárat sa a uctiť nástupcu sv. Petra a námeštníka Kristovho, — za drahých rodičov, — za mojich dobrodinčov a priateľov, — za mojich milých meriacich farníkov. Vždy sa budem tým honosiť, že som v tejto nádhernej basilike konal sväté tajomstvá. Slúžil som od sakristie na pravom boku v kaplnke Nanebenvzatia Bl. P. Marie. Po omssi som isiel modliť sa pred milostný obraz, — po dokonanej ale pobožnosti ľahal ma krásny spem kanoníkov basiliky, ktorí v kaplnke kapitulskej odbovávali hodinky. Vyniká toto officium v Ríme vo všetkých 14. kapitulách i pobožnosťou, i krásnymi hlasmi, i melodiou hymnov, antifon a žalmov. Na zpiatočnej ceste na ľavo napadnul mi nápis na jednom chráme: „S. Dionysii E. M. Galliae Apostoli.“ Hľa! aj tuto významná mieru národ francúzsky.

Pospiechal som do „Albergha“ k raňajkám a príprave k veľkému a slavnému vypočutiu uhorskej púte škrze wznesseného Pápeža = Kráľa Leva XIII. Už večera sme sa boli sissi v chráme sv. peterštom, kde sme z rúk Palotanyho, č. kanoníka, wstupné listy k audiencii prijali.

Dnes vo sviatok sv. Andreja, — ktorého predvečer vo sv. Petre slávi sa zvlášťnou slavnosťou, — v oratoriume relikvií k úcte wystavuje sa hlava sv. apoštola a v kaplnke del Sacramento odbovva sa poškona prevelebnej Sviatosti. Dnes sme sa my nielen slavnostne odení (kňazi s palliumom a kapucium) — magnáti vo šmelom uhorskom kroji s kalpakom a šablou, mnohými drahokamy ozdobenými, reťazmi wnozdobení, so všetkými rádmi na prsiach, — panie v čiernom obleku, s čiernym čipkovým záwojom, — swetší páni tiež v čiernom fraču a pantalonoch, s bielym nákrčníkom, všetci bez rukavíc (lebo u pápeža nie je domoleno mať na rukách rukavice), ale aj slavnostnými citmi unášaní všetci na fľačoch poberali do Watikánu. Watikán zaiste z Uhorska naraz newidel v sebe toľko hostov. Za deväť století uhorskí primássi nedowiedli sobrat' nie vyše pol tisíce, ale ani zo pár sto pútníkov, aby ich sami wowiedli pred trón Námeštníka Kristovho; — a predsa behom tých 9. století koľko títo pápeži dobroty, koľko obetí učinili pre Uhorsko! Pred tromi storočiami parila sa zem uhorská od krve svojich synov,

jataganni swerepých Turkom dimofo myliwanej. Pápeži pomáhali; — Uhorsko neposlalo púť na wďafowčinenie, ale snem odhlasowal pápežom wďafy, a listowne wečitú swoju oddanosť wyjadrowal za toľké dobrodenia sw. Stolicy. Teraz pápežstwo je w horššom postavení, nežli kedý Uhorsko bolo: krajinu i mesto zaujal mu nepriateľ; — jeden palác — kmirinálšy — jeho letné bývanie odobral mu motrelec; — wo Watikáne sám sw. Otec je wäžňom, už 17 rokom z Watikánu nemowchádzajúcim, ponemáč motrelcom najprwšší spojenec: luza bezuzdná, by pápeža, Otca sweta, Słamu hláv forunowaných, napadla, zneuctila, jačo potupne napadla mrtwolu bl. pamäti pápeža Pia IX. a ju do Tiberny whodiť hcela. Pápež náš wšsetkého pozba-
 wený utišnutý je na podpory meriacich katolíkom! A predsa prestiž, sláwa pápežom je wäčššia, — wäžeň Lem XIII. je welebnejší w sláwe svojej, než pápežowia po awenienškom wäzení, — je wäčší než bol Pius VII., keď po násilenstwach, wláčeníach, wäzeniach, po Samone a Fontainbleau-we w čestnom spriemode uhorských husárom medzi nepopisným jasaním a „Gwimami“ do svojho Ríma čo sume-
 rénny panovník slobodný wtiahnul. Wäžeň Lem XIII. sláwi jubileum 50-ročného kňazstwa, a celý swet predstihuje sa w dôkazoch nelícenej lásky a úcty. R. 1814 Piusa VII. len Europa nazpät do Ríma dowiedla; r. 1850 Pia IX. len Francúzsko na trón jeho zpät dosadilo; awššak roku 1887—1888 celý swet, — wšsetkých päť čiasť sweta, — jednomyselne molá: „Ghceme, žiadame, aby bol pápežowi jeho swetšský trón, jeho swetšká moc, jeho krajina, — ktorá bola pod ňou šťastná, spočojná, — prinawrátená.“ Muž tento božskej prozreteľnosti prijíma a objíma otcomskou láskou celý swet. Wšsetko hrnie sa k nemu, aby mu prinieslo zrejmeého doštiučinenia a potešenia. Bohnul sa celý swet, swiatočne odialy sa wšsetky sweta čiasťky, — na more dáwa sa Afrika, Amerika a Australia, — slonom si sedlá India a Čínsko. Tichý oceán a atlantické more, točne zeme a rowník sa pohybujú . . . a cieľ cesty jejich je trón sw. Petra. Wšsetko sa chystá, wšsetko sa hýbe, wšsetko sa teší a na cestu wydáwa, alebo dary svoje zasíela, aby žiaden nezaoštal od wšseobecného swiatku a slawnosti katolíckeho sweta, ktorú sláwi Sława jeho, Pápež jeho, Otec jeho pod zlatostwúcimi kryptami slawného Watikánu. „Reges et insulae munera offerunt.“ Medzi tymito z celého sweta do Ríma sa hrnúcimi národmi, medzi tymito Otcowi swojemu dary nesúcimi deťmi pospiechame i my dnes w počte blízko 600 krajanow uhorských, nárečí: maďarského, slowenského a nemeckého. Wnohí z nás pospiechajú k nemu jačo hostia jeho, u neho aj ubytowani. Dnes po tretí raz prijíma pápež uhorských pútníkow, lebo cez dwa predošlé dni wšslowne si žiadal každého z nás osobne poznať a s každým prehovoríť. Dnes ale je žiadosť jeho uctiť celý národ

vo synoch a dcérach jeho k nemu z príležitosti jeho zlatej omšce sv. prísľých.

Žiakre, drožky, wettury a omnibusy okolo 11 hod. naháňaly sa cez most anjelský a borgo nuovo na námestie sväto-peterské. Žiakre a wettury rovnou do prostredného stĺporadia na pravom boku wbiehaly a náš pred jamou bronzovou bránou šofadily. My widiac w chodbe za opachou bránou už z veľkej čiastky shromaždené pútnictwo, a pozrúc si pred bránou a popri kolonnáde stojácich četníkom s italským krížom na rovnossate, presvedčili sme sa o tom, že Weličenstvo tu za bránou bydliace je strážené četníctvom a iným tajným špiclovstvom, a bajonetami i delami hradu sväto-anjelského, — teda w skutku je „wä z ňom m a j e št á t n y m.“ Kto myslíte, že je to len rozprávka, fráša bez wýznamu, počte sem a widte to, a žŕpí wám wassa krm katolícka nad toľkou podloškou, perfidnosťou a liberálnou lživnosťou. Prídte sem a uwidíte, že sa mu už do Watikánu tišne wojať kráľa, — toho kráľa, ktorý ho proti konwencii septembrowej s Napoleonom III., proti garanciálnemu zákonu wštetkého pozbawil a ešte pozbawuje. U bronzovej brány z monku kráľowský, — u bronzovej brány z wnútra pápežský wojať, — jaké toto postawenie, jaká to ironia slobody, — jaký to liberálsko-mašsonský pochop authority, suwerenity Slawy cirkwe swetovej!!! No, preč teraz s tymito trudnými úwahami, — ideme k Otcovi národom, — k Otcovi zwláštne nášsmu, ktorý plúť púte nassej tak škwelým spôsobom wyznačuje.

D 11. hodine bolo už na námestí množstvo Talianom, ktorí zwedawým okom hľadeli na náš pochod. Nášsim aristokratom, w uhorskej gále oblečeným gentlemanom, wojsko talianske úctu wzdáwalo zbraňou, taktiež i biskupom; „par ordre de roi.“*) Ano aj ja sám — nehonosím sa síce — ale žalujem na to, že aj mňa idúceho po trottoire „borga“ četník ľahko zdwihnúc ruku k čátowu salutowal. Ale za bránou bronzovou bolo ináč. Wstúpili sme; a silná stráž pápežská salutowala zbraňou. Boli sme znomu pod klenutím 300 stôp dlhého wchodu, ktorý od bronzovej brány nemá schodow, ale sa postupne šikmo dwíha. Asi w prostriedku, kde wo wýklenku steny Konstantínowa socha na koni sa nachádza, začínajú sa schody, ktoré sa wo wýške hore dokonávajú, kde sa zas na pramo zwrtnú. Prw, než by sme boli začali pochod náš hore schodmi, naši aristokrati až mnoho úslužní, w gále uhorskej od drahokamow a zlata sa ligo-tajúcej, sami urobili poriadok, šriadili wrstwy, triedy, — dali poučenie etikety, slušného držania, — a to práwe nie tónom urážajúcim s wysoka, s kopca, — ale tak príjemným, ľahodným spôsobom, že sme mali chuť im za to hromowité „éljen“ zakričať, keď by náš neboli

*) Na rozkaz kráľow.

práve o tom poučili, že to tuto, jačo u fumeréna neslušno, neslobodno. Pravda, žebŷ si nedouf nejaký, ššřibancius, řed by on bol býwal powerený řriadowaním, bol domolil s nami ináč zachádzať, ačkoľweť tu sami takí páni boli řriadovaní, ktorí prwší eminenti w gymnásiach, a oni ššřibanciusi w řekundách býwali. Sláva teda našej blahosřlonnej wysokej šřľachte uhorskej, — wo tri wrhy za to sláva!

Boli sine friadení, a síce „per via del commando“ nassich
wznessených uhorských melikássom tahto:

- najprv pánie a páni z vysokej šľachty a biskupi;
- potom hodnosťari cirkovní;
- za tými tñazstvo a intelligencia civilná;
- posledne ženské a mužské zo stavu roľníckeho.

Rozostavenie nasse stalo sa pri úplnej tichosti. Krásna, uchvacujúca
mec bola vidieť na najvyšších schodoch prvého odstavca Jejich Ex-
cellencie pp. Dulánzkeho, Gászku, Schoppera, biskupom, — medzi
nich: Gizráty, Szapáry, Štefan a Ferdinand Zichy, Eszterházy,
Török, grófom, — br. Jána Stodgingera, Šimona, hl. župana, v
jejich sfvejúcom sa uhorsko=magnátskom úbore, — popri nich dámy
z vysokého rodu v čiernych šatách s čiernym čipkovým závojom
na hlavách, — potom svetlých členov sm.=štefanského spolku,
— za nimi zase v čiernom panie vysokých kruhom, — po
týchto dignitárom zo stavu kňazského vo svojich cirkevných od-
znakoch, za nimi imposantný kontingent kňazstva, a u spodku nassich
statných roľníkom, ktorí pre slzu sotva že slova vyriešli, a ruky
složené majúv wiac sa v duši so sebou, nežli so susedmi šhovárati.
Wôbec náš ľud získal si v Ríme veľkú česť — rímske i katolícke i
liberálne noviny plné boli slávy jejich nábožnosti a viadnosti.

Kapitán telesnej stráže pápežskej, stojáci na rovine prvého odstavca schodom „scala regie“, o 1½12. hod. vytiahnuc z pošvy šablu, trikrát, máchnul ňou v pometrí, a cvendžiac ostrohami dal sa hore na pochod, — pútnici uhorskí v opísanom poriadku za ním, popri kaplne Sixtínskej do dvorany trónnej. Za nami švajčiarska garda salutovala okutím halapartní buchúc o kamennú dlážku. Zdola dívať sa na čermeňé plášte a taláry biskupov, prelátov, kanonikov, opátov, pápežských komorníkov a iných hodnostárov cirkevných, bolo v skutku niečo imponantného, — pohľad to meľbný! — Octli sme sa v „sala ducale“ s trónom, červenným podnebí, zlatými páskami lemovaným. Sála je predelená v dĺžosti na dve oddelenia pre pútníkov, a v prostriedku je necháná úzka ulička pre švajčiarsku stráž, pre magnátov, pre hodnostárov, ktorí pred samým trónom na vymýšlenom mieste mali sedadlá prichýtané. Náš oddeľujúce zábradlie dosťtené bolo zeleným súknom obťahnuté. V pro-

strednej ceste medzi zábradlím stáli „Švajčiari“ s halapartňami. Sála má krásne fresky. Trónne schody pokrývalo červené súkno, steny — pokiaľ podium trvá — sú tiež červeným damasškom potiahnuté. Pri tróne na pravo sú dvvere ťažkým červeno-hodvabným čalúnom zastreté, — tade mal prísť sm. Dtec. Od trónu na pravo pri stene na podiume je stôl, na ňom utessené „album“ s podpismi 1,600.000 uhorských katolíkov.

Cez ohromné okrúhlo-klenuté okná prerážaly lúče slnečné, ktoré na okrasách zlatostwúcich odrážané slavnosti našej väčšieho lesku dodávaly. Pred trónom na stolicach zasiedali biskupi, dámy z aristocracie, magnáti, smetskí členovia spolku sm.-stefanského, riaditelia púte. Jeden magnát sedel pred trónom v rovnossate rakúškeho nadporučíka ulánskeho; bol to gróf G. Bongrácz. Za týmto radom sedadiel stáli dva „Švajčiari“, vysokí ako jedle, nepohnutní ako nemé sochy. Za Švajčiarmi sthyria roľníci, vybraní k tomu cieľu, aby po prečítaní prípisu smrže Jeho Eminenciu p. kardinála-primássa predniesť sa majúceho, — títo silní chlapíci veľmi ťažké knihy adresy uhorských katolíkov Jeho Smälosti ku samému trónu doniesli a poklonili. — Na ľavo od trónu stála v okne rodina J. Smäosti, traja členovia rodiny Pecci-eh, a síce dvaja mladí ssuhajci a jedno mladusské dievča, ktoré práve bolo slúbenicou. Na vymýssenom mieste bolo lesku dost a dost, hodváb a barssún, zlato a drahošam, refaze a kríže, rády a iné odznaky vysokých hodností, — to vssetko sa mi v očiach menilo, to vssetko v dúhových barvách meňavým leskom odrážalo sa od čiernych talárov.

Vo dvorane panovalo hlboké ticho, — každý bol dojatý a v pobožnom rozjímaní čakal blahý okamih zjavenia sa Dta kresťanstva.

Bolo 12 hodín a 10 minút. Oči nasse boli opreté na ťažký čalún portierový. Tento sa zrazu rozdvojil — Pápež sa blíži. Medzi nami pohyb a temný výraz radosti, spojenej s úctou postavenia a pobožnosťou, — až konečne ustáva wrava, — nadchádza hrobové ticho, — vo dverach zjamujú sa členovia vysokej ssľachty rímskej, pápežstvu vernej, nositelia to najvyšších dworných hodností dworu pápežského, s najvyššími dôstojníkmi gardy palatinálskej a telesnej stráže, ktorí s vytiahnutými ssablami zaujímajú svoje miesta z oboch strán trónu. Prílbny jejich boli z čistého kovaného striebra, úbor z modrého súkna, vyssívaný striebrom a pretkávaný zlatom. Po nich ide komorník osobný v obleku hodvabnom, barvy bordó, nesúc červenohámový polsstár, zlatom vyssívaný, pod pravú nohu Pápeža. Potom idú dvaja wnútorní komorníci, v skutočnej službe postavení, vo fialkových talároch, majúci ruky na prsiach sľožené, a postavia sa z oboch strán trónu.

Následovala na okamženie prestávka. Na to Švajčiari ľavú ruku ku prílbe dvíhajú a kľakajú. Všetcí sme kľakli. Vo dverach zjavila sa postava Jeho Svätosti žehnajúca, v bielom hodvábnom taláre, s pájom ešte belším, z ktorého dve zlaté gonfle viseli, na hlave so sňahobielym capucium (čiapočkou). Vedľa neho zase dvaja komorníci vo fialkovej barvy obleku. Pápež na rukách mal biele polrukavičky, v ľavej ruke bielu wrockovú šatku. Takto kráča Dtec kresťanstva žehnajúc, na trón svoj, kde mu komorník pod nohu kladie manfúš.

Po pápežovi tými istými dvermi prichádza 18 kardinálov, a pochod zaključuje šľachtická telesná stráž. Kardináli z oboch strán zaujali svoje významnejšie miesta v polokruhu, najbližšie k posvätnnej osobe Jeho Svätosti. Tu sme videli kniežatá rímske: Držiniho, Mašsima, markísa Serlupiho, generála Kanzlera (ktorý málo po našom odchode zomrel), markísa Crispolliho, hl. komorníka Della Wolpe, hl. almužníka Sanminiatelliho, majordomusa Macchiho (stal sa už kardinálom), mnoho francúzskych a iných biskupov. Na ľavo od trónu prvé miesto zaujala Jeho Eminencia p. kardinál-primáš uhorský, Ján Simor, za ním v tom istom rade kardináli: Bausa,*) Palloti, Rampolla, Lebodchowski, Bianchi, Simeoni, Mertel; — na pravo od trónu kardináli: Mazella, Hohenlohe, Howard, Hergenröther, Verga, Randi, Aloisi-Masella, Pitra a iní. Medzi kardinálmi napadnul mi jeden v bielej cimáde a s krížom: čo to? myslím si, — snáď dvaja pápeži? Ale som sa uspokojil: ten, čo tu v polokruhu sedel, mal na hlave červenú čiapočku, teda nebol pápež, ale kardinál z rádu Dominikánov, mníši-kardináli ale barvu rúcha svojho rádu aj ako kardináli podržia. Tak jeden mal rúcho brunasté — to bol kardinál Mašsaja z rádu Kapucínov.

Oči všetkých uprené boli na trón Nástupcu svätého Petra. Plakali sme, — kanuly nám po tvárach slzy radosti, srdcia nám pretekaly blahom nadzemským pri pohľade na trón, kde sedel Ten, „na ktorom ako na skale wzbudomal a udržuje Kristus cirkev svoju.“ Pápež, 79-ročný starček, je tu medzi nami, — hľadí na nás a modlí sa k Bohu za nás. S tváre jeho zrkadlí sa anjelská добрôta a radosť nad tým, že u nás má katolícke Uhorsko z každého rodu, z každého stavu, z každého pohlavia. Z očí jeho blíska oheň weleducha, to krehké telo starčekové sotwa že uwládze nosiť ohromného ducha, ktorý trávi slabé telo v riadení stáda božieho ku spaseniu. W dussi meriaceho freskana v živých obrazoch predstavomaly sa deje cirkve Kristovej, počnúc od narodenia Spasiteľomho v jasličkách betlehemských, — prebehla dussia popravny mučeníkom, — služby božské

*) Už sa stal arcibiskupom florentinským.

w katakombách, — zúrenia cisárov: a zaš obrátenie Konštantína, zore vychádzajúce nad kresťanstvom; wšjetky, wšjetky deje kráľovstva božieho, ktoré ja zväčšja tu odohrávaly, — až po dnešnú slávnosť, — až po dnešný Rím, — wšjetko toto riadila Božská Prozreteľnosť, — a tá ho aj riadiť bude dľa svojich nemyzpytateľných súdom, bárš aj Gripi do kráľovských úst o Ríme, čo sľdelnom kráľovskom mešte Italie giovine položil: „Siamo qui et y resteremo!“ Ja na to powiem: „Come l' Iddio piace!“ „Jaťo je Božia wôľa.“ „Deposuit Deus potentes de sede et exaltavit humiles.“ „Boh swrhnuť mocných s trónom jejich a ponížených powýšsil.“ Rím je pápežom! A dá Boh, že ním aj zostane! Tu na svojom tróne sedí a prijíma holdowanie celého sweta Námeštník Kristom, — on učí, napomína, karhá a hlása prawdy a učenie tisíc a dwäťstoročie.

Preštal ssunot sriadowania a umiesťenia ja. Wtedy wstáva Jeho Eminencia pán kardinál primáš krajiny Uhorskej a ide na prostred podiuma, hľboťo ja pokloní pred trónom a pozdwiženým hlasom číta prípis katolíkom uhorských, w klasfickej latinčine ním samým složený, — pod ktorého čítaním swätý Dtec často s radostným úsmewom priswiedčal. Prípis znel w slowenškom preklade takto:

S w ä t ý D t ě !

Deň, w ktorý z príležitosti päťdesiatej wýročnice Tvojho kňazstva pristúpiš k oltáru Pánowmu, jaťo najwvyšší kňaz a na tejto zemi námeštník Boha Wykupiteľa obetovať Bohu Dteu za spásenie sweta baránka newinného, deň ten nie je natoľko swiatkom Tvojím, jaťo skôr swiatkom weriacich Ježišsa Krista, skwelým dňom nassej wdaky, nassej radosti, detinskej lásky, kresťanských nádejí, uprostred bojow žitia posilňujúcich nás potesseni.

Boh w nekonečnom milosrdenstwe svojom tať miernil beh zkušsoť nassich, aby sme w tento swiatok Tvojho kňazstva — wuplnením rozlučnej modlitby Wykupiteľowej — nielen jedno boli s tebou, a skrže Teba s Pánom nassím Ježišsom Kristom, ale aby sme, wznessené poskynúc diwadlo nebu-zemi, z celého sweta, wzbor toľkým jazykom, toľkým kmenom, toľkým rozličným ľudowým obyčajom, náklonnosťam, snahám, predsa pred trónom Tvojím shromaždení, w spoločnom hesle, w láske spojení, jaťo jedna weriaca rodina poznaní boli, neodšfriepiteľne dokážuc, tým ale, ktorí — dľa slow sw. Pawla — wonku sú, i skutkom hlásajúc, že základ Cirkwe kresťanskej i dnes je nezwratný, nadwážnosť hlavy Cirkwe i dnes je nenasširbendá, plameň lásky weriaceho ľudu neuhasiteľný, poslussnosť jeho oproti Námeštníkowi Krista Pána neohrožiteľná, ku ktorému w časoch búrliwých ja obrátiť, na ktorého obranu ja opierať, ktorého w okamihoch rozhodných poslúchať, wždy je spasiťelné, wždy je požehnané.

Zdraw buď teda w tento deň milosti dobrého Boha, zdraw buď, Swätý Dťe, najwvyšší duchowný pastieru náš! Keď Ťa wo swiatok polstoročného Tvojho

kňazstva veriaci Tvoji, synovia Tvoji pozdravujeme, vyznávame svätú katolícku vieru svoju, a vo večných jej pravdách a ku všetkému dobrému pomzbudzujúcich jej vnuknutiach označujeme, podávame lieč na páliivé rany spoločnosti. — Kto od Teba sa odvráti, slabne; kto k Tebe sa obráti, esťte i v pozemských svetkých záležitostiach svojich mohutnie; lebo kráľovstvo Božie na zemi, ktorého Ty od Boha ustanoveným si strážcom a spravujúcim kniežatom, je podporou všetkého práva a útulkom, pevnosťou poriadku spoločenského, ktorý je základom občanskej nasej vzdelanosti; lebo Syn Boží, ktorému Otec všetko podriadiť, na veky zostane kráľom rozumov, sľdc, wóli.

Zdrav buď, Svätý Otče! Ty si najspoľahlivejším sudcom, hlásateľom a udržiavateľom lásky, pravdy a spravodlnosti medzi ľuďmi: Táto láska, táto pravda, táto spravodlnosť len preto chystá vzdialiť sa od synov ľudských, lebo ju Tebe na zemi odoprelí.

- Zdrav buď, otče Abraháme veriacich na tomto svete! Ty si skalopevným základom onoho chrámu, ktorého my sme čiastkami a ako takí vyzdvihnutí z pustého tohoto sveta wbudovaní budeme do nebeského Jerusalema, do večnej wlasti oblažujúceho pokoja. My, ktorých Cirkew živými menuje skalami, nemôžeme síce byť esťte wpravení do múrow tohoto mesta, wšak ale za premien pozemských bojow a potessení topiwou milosťou Boha Duchu sw. očistení, pomocou kajúcich pocitow a nowý chodník života kliešťacích swätých predsa wzali, ako kameň pod blátom umelcowým sa pretworujú, v pevnej wiere nasej, w živej nádeji nasej, w plamennej láske nasej popri Tvojom poučowaní, Tvojom wedení, Tvojom beblení staneme sa k tomu konečne spôsobilými.

Svätý Otče! Čo všetok kresťanský veriaci swet Tvojmu polstoročnému kňazstvu sa raduje, prosíac wšsemohúceho Boha, aby Si zo svojich sľúžení, prenasledowaní wyslobodený — pokojnejšie, radosťnejšie dni widel: veriaci uhorský ľud, ktorý katolíckej wiere apoštolským pápežom apoštolom nazvaného prvého swätého svojho kráľa uprostred toľkých protivensťwí, po toľkých nehodách i do dnes je werný, zpomiedzi všetkých národow najsilnejšie cíti sa byť pohnutým, preukázať Ti w tento deň hlbokú úctu svoju, lásku svoju, príuľnosť svoju, poddanosť svoju, lebo zpomiedzi všetkých rodow, všetkých národow on bol účastný najwíac dobrodení sw. Stolice.

Pápež prijal uhorský národ křstom sw. do radu veriacich národow Božích, a zabezpečil mu tým činom túto wlasť medzi národami. W blízkosti cisárov rímskych, ponechávawšich si nadpráva nad weriacími národami bez toho, žeby i spojené s nimi powinnosti wždy boli plnili, zostal národ náš následkom ochrany sw. rímskej Stolice w práwach svojich, neodwíslý a samostatný.

Nie lennému, ale samostatnému uhorskému kráľowi, ktorého on prvý nazwal takto, poslal forunu a w nej ku blahu Cirkwe a k ozdobe uhorského národa klenot práwa apoštolského, ktoré ju ako swätú forunu označuje. Pápež wyhlásil w cnostiach kresťanského života až po hrdinstwo dospelých potomkom Arpádowých, prisťahowawšej sa křwe uhorskej, za Svätých, aby — kým ľud náš o ochranu jejích prosí — meno uhorské bolo poctené a w obcowaní swätých, dľa plánow prozreteľnosti božskej, Uhor zwlášťte od Uhra bol podporovaný, ochraňovaný. Rímsky pápež to bol, ktorý w ple-

mene maďarskom, k novému kresťanskému životu ťažko privykajúcom a v kázni kresťanskej ešte neupewnennom, často wzplanuwšší oheň wnútorných rozbrojow jemno, pečliwo hašil, dušil, wčasne poznáwajúc nebezpečenstvá, vlast uhorškú ohrožujúce, pozornosť na ne, aby newtrhly, obrátení držal, a keď nebezpečie sa dostawilo, aby národ nezničilo, posmelowal malomyseľných, powzbudzowal ich k hrdinským činom ich predkow, w srdciach úzkostliwých kriesil nádej, označowal cesty, podmienky oslobodenia, wolal kniežatá na pomoc, vlastné svoje wzbrojené wojšká posielal do vlasti nassej, wojenskkú zásobu, útraty značným dielom sám poskýtowal; keď konečne zlomené bolo jarmo turecké, ktoré w reči predkow nassich: *durissima turcarum tyrannis*, ukrutným tyranstwom sa nazýwalo, — sw. Dtec na tom stál, aby sošlábnutému, hynúcemu uhorskému nášsmu národu samostatné práwa jeho, sloboda jeho, swojšký život jeho prinawrátený bol.

Keď národy i wo swetských svojích záležitosťach k Tebe, jako k prostredníkowi a smierčiemu sudcowi sa utiekajú, úprimnosť a rownosť je označom slow Tvojich, súd Tvoj je slusný a sprawedliwý, sporné stránky wynasnažuješ sa primať nielen k usjednoteniu, ale i k úplnému smiereniu; slabého w právach jeho obrániš, silnejšieho upozorniš na powinnosť jeho, — i tu, i tam k srdciam hovoríš, pobúrené mysle tíšiš, a ako knieža pokoja podávaš sporným stránkam oliwový ratolesť pokoja.

Ješli Ti snád ešte i tí, ktorí dobrodení Tvojich ustawične sú účastní, podávajú kalich trpkosti, Swätý Dče, národ uhorský nebol nikdy newďačný oproti sw. rímskej Stolicy.

S wďačnými tymito citami predkow nassich predstupujeme pred Teba, weriaci Tvoji, synowia Tvoji, wo wznesený tento swiatok Tvojho života, aby sme Ťa, wyjawiac Ti najlepšie blahoželanie svoje, o poddanosti, oddanosti a poslusnosti svojej ubezpečili.

Swätý Dče! Ty chudobných chudobný, ktorý na dobrowolné dary weriacich Tvojich odkázaný nielen preweľké útraty Tvojho powolania zaoštrýwaš, lež i wšfady prvým si opatrowatelom chudobných; — najwššší kňazu Boží, ktorého naprieť Tvojho olúpenia a chudoby tlačí starosť wšsetkých Cirkwí, prijmi wďačne sošbierané haliere synow Tvojich, prijmi wenované nami náčinia cirkewné, na ktoré w iných dieloch sweta powstáwajúce tisíce a tisíce chrámow tak weľkú má potrebu.

Napokon ale wrúčne Ťa prosíme, požehnaj, Swätý Dče, apoštolského kráľa nášho, požehnaj wysoký cisársky a kráľowský panujúci Dom, požehnaj uhorský národ, požehnaj i nás, ktorí pred poswätnou osobou Tvojou stojíme! Nech je požehnanie Tvoje úrodným semenom, powzbudným záwdawkom ochrany Božej, wnútorného i zownútorného pokoja, k wšsetkému dobrému wynasnažujúceho sa pokroku, powznesenia, mohutnenia, prospiewania!

Tvojej Swätosti

B u d a p e š ť, 20. nowembra 1887.

najponíženejšší, najposlusnejší, najúctiwejšší
synowia a sluhowia.

Wo tejto reči trikrát zahrnelo 600 hrdlami pútnikom nasse obwyklé „éljen“, na čo sa J. Swätosť a J. Gmmin. pp. kardináli

š podímením obozreli, že čo to? lebo dľa prísnej etikety u pápeža éljenovať neslobodno. Ale čo tu robiť? Dúššewnenie bolo meliké!

Na to powstal swätý Dtec; postawa jeho wzpriamila sa w celej swojej melikosti. Je on kmet wysokej, štitíhlej postawy. Keď dnu prissiel, bol byš myslal, že bez podpory ani kráčať, ani zastať si nemôže. Hlas teraz na neho, kolká w ňom šila dúššewná, ktorá i telu rozkazovať sa zdá. Najprw potichu a mäkkým hlasom začal svoju reč latinšú š wyslowením wlastným, wyslowiac wždy č na- miesto c, posledné slabiky predlžujúc. Dnedlho wšsať prissiel do ohňa a rečnil š pathosom, awššať wždy wrelo, lastkawe, po otcomškej. R'awú ruku mal spusťenú, prawou slowám dôrazu dodáwal gestikuláciou len jemu wlastnou wlastkou. Hlas jeho kedь tedь sa chwel w dojatosti, — inokedy príjemno, zmučne znel, jako byš bol mladého, w plnej šile postaweného rečníka šlyšsal. Lew je škutočným umelcom w reč- níctwe; w tomto úsudku sa wšsetci pútnici šrownáwajú. Uhladenosťou reči, jednoduchosťou a wnadnosťou prednáškej imponuje, — a orgán mluwy docela prewmapuje, — tolko byš od toho krehkého, slabého kmeta zmučného hlasu nebol očakáwal. Keč jeho bola často pre- trhovaná „éljen“-om, na čo sa sw. Dtec šrdečne poušmial a trpezliwe dočkal utíššenie. — Zwlášštnej obľuby a wýrazu úchmatu poslucháč- štwa doštalo sa tomu paššusu reči Jeho Swätošti, ktorým dokázowal, že wlastenectwo bez náboženštwa nelze myslieť, — náboženštwo že je základom wlastenectwa, a toto oboje základom šštátom. Pri konci reči sa šw. Dtec rozplakal, a keď šu požehnaniu zdwihol ruky svoje, wšsetci šme pokrľakli, — žehnali sa, a hlasite wšsetci odpowedali: „Amen“. Keč Jeho Swätošti š zástupu pútnikow uhorskejch znela na- šledowne:

„Šladšú radosť, š jakou päťdešiaty wýročný deň Swojho kňazštwa z milosti Božej, ktorý náš zachowal, nezadlho šlawiť ho- dláme, w miere nie nepatrnej zwäčššuje, Milí Synowia, dneššného dňa Wassa prítomnosť, ktorá mlčkej hlása to isté, čo reč kardinála- primasa špôšobom tak wzneššným a hojným tlumočila.

Nemôžeme powedať, jak welké potesšenie poskьtuje Nám, ob- zláššte uprostred tolškejch štarostí, zwlášštny a ššlachetný tento wýraz Wassich citow; a uweďúc š na mysl pamiatkej minulosti, poznáwame w tomto prejawe Wassich citow cnosť štarootcomššú, cnosť, ktorú š Uhorsko uprostred wšselikého šššastia i nešššastia zachowalo, a ktorá ho už pri jeho založení šlawným učinila, keď welšej Wáš apošštol, šw. Štefan, w diele šwojom wlast utworujúcim u šw. Štolice apo- šštolškej, a nie inde hľadal obranu a ochranu.

Dosť máme teda príčin prewelmi blahorečiť Wám, pre wernú a štálu Wassu úctu a detinššú lášfu, jakú šu šw. apošštolškej Štolici prechowáwate.

A jestli od sw. apoštolскеj Stolice, šta z hojného prameňa, za prešlých storočí — jako bolo spomenuto — toľké blaho plynulo národu Wášimu, práve toľko dobrodení očakávajú od nej, Milí Synovia, nič nepochybujúc, i na všetky budúce časy. Lebo keď žije w pápežstve rímskom oná od Boha poskytnutá sila, dla prirodzenosti svojej isto iste spásonosná, a pomýšlená nad premenný mecí ľudských, ktorá ani nemôže pominiúť ani premeniť sa. — A že je tomu tak, to popierajú síce útočiaci nepriatelia Cirkve, lebo náboženstvu katolíckemu, námestníkomu Ježiša Krista, pápežovi odcudziť chcú mysle a rozšíriť plamene oného boja, jehož zúrivé nápady Náš stíhajú ponajviac. Však ale — jako zrejmo vidíme — cieľ svoj predsa celkom nedosahujú. Lebo z milosti Božej žije láska k náboženstvu, najvnútornejšie spojená s najhlbšou úctou k sw. apoštolскеj Stolicy. Žije a silná je ona, hlboko zasťpená do srdca, zvlášte do srdca ľudu. Dokazuje to sám ten pohyb, ktorý päťdesiata výročnica Nášho kňazstva ihned na všetkých stranách spôsobila; dokazuje to i dobrovolný tento a podivný súhlas myslí, dokazujú to i tie tak výtečné, tak mnohonásobné a neobvyklé svedoctvá detinskej lásky, jaké národy zo všetkých strán sweta o závod podávajú rímskemu pápežovi.

Čo ale okružného Nášho listu sa týče, o ktorom Ste sa zmienili, k tomu, že sme ho biskupom Wásim poslali, pohol Náš nielen apoštolský Náš úrad, lež i zvláštna blahosklonnosť Náša oproti Wrom, ktorá opravdu žije w Náš nie menšia, nežli w predchodcoch Nášich. Žiadali sme si podať Wám listinu osožnú a časovú, a preto poukázať sme chceli na nejedno nebezpečenstvo, pred ktorým cnosť musí sa zhrátnuť; podali sme Wám spolu i pravidlá ohľadne mravného života, kresťanskej pewnosti, jako i ohľadne obrátenia swiatsťi stamu manželského, náboženskej výchovy mládeže, a iné podobné napomenutia, ktoré zdály sa nám najviac časovými.

Nepochybujeme, že tieto naše rozkazy všetci ušilovne budete poslúchať, nasledujúc, jako sa patrí, učenie a nadmážnosť Wásim biskupov. Predsa však, ponemáť žijeme časy tak ťažké, a k hriechu všade toľko lákadiel, mrúčne si prajeme, aby ste stále pomzbudzovanie k dobrému čerpali z tohoto miesta, z toho istého prameňa, odkiaľ otcovia Wáši, toto sľachetné a múdre pokolenie, ponajprv dostalo swetlo ewangelia, a pozdejšie, zvlášte w časoch rozhodných, pomoc mnohonásobnú.

Buďte teda na tom, aby Ste sa z Rímu, z hlavného to mesta kresťanstva, od slávneho hrobu sw. Petra a Pavla tak vzdialili, žeby Ste čím hodnejší boli predkom Wásim. Nech je silnejšia w jednom každom z Wáš oddanosť k sw. apoštolскеj Stolicy, živšia pewná vôľa, merne plniť kresťanské Wáše powinnosti.

Toto bude najlepším ovocím rímskej púte, nielen pre blaho jednotlivcom, ale spolu i z ohľadu napomoženia spoločného dobrého, ponemáť nepochybno, že nie natoľko zbraň a bohatstvo, jako sfôr nábožnosť a cnosti udržuujú státny.

Ty ale primas, a Wy biskupi, tak horlivo ustávajúte sa napomáhať blaho ľudu, aby usilovnou pracovitosťou Vassou Uhorsko w ofrase kresťanskej powesti zo dňa na deň sa zmáhajúc, stále prekwitalo.

Ostatne udeľujeme Jeho Weličestwu cisárovi a uhorskému kráľovi, wznesšenému panovníckemu domu, Wám, Etihodní Bratia, Wám, Milí Synovia, koľko Wáš tu je, taktiež Wásim rodinám a celému Uhorsku, z hlbín srdca swojho aposťolské požehnanie, predzvestowateľa to darom nebeských a záruku otcowskej nassej blahomôle." — — „Sit nomen Domini benedictum!“

Nasledowalo pápežské požehnanie, ktoré sme kľaciac so slzami w očiach, s najwručnejším pozdwiwnutim srdc nassich k Ježišsu Kristu — „Majstromi, Učiteľowi aposťolom, Zakladateľowi cirkwe a pápežstva“ — prijali so wzdyhom a srdečnou prosbou: „Hospodine! zachowaj sluhu swojho, Pápeža, Slamu, Rnieža cirkwe svojej, Lema XIII. a obživ ho a blahoslaveného učiň ho na zemi, a nedávaj ho w ruky nepriateľow jeho!“ „Wyslobod ho, Pane, z wäzenia, udeľ mu i cirkwi Swojej slobudu, aby mocne rozkwetalo kráľowstwo Tvoje na zemi!“ — „Požehnaj, Pani, dedictwu Swojmu!“

Týmto skončila sa hlavná čiastka nášho holdowania, — najwäčšia cirkwná dôstojnosť Uhorska stála zočmoči najwyššej Slawe celého kresťanstwa, a tomuto dôrazne tlumočila city a preswedčenia millionom katolíkom wlasti nassej. Keč táto je z čiastky aj politickeho dosahu, — obsahuje ona to, čo žiadajú, po čom túžia a za čo Boha každodenne prosia katolíci Uhria, aby totižto pápežowi wrátená bola sloboda, sumerenita, krajina, „Dedictwo sw. Petra“.

Jeho Emminencia na to zaujala swoje kreslo, prvé na ľavej strane trónu. Wtedy wstúpili gróf Stefan Szapáry, gróf Ferdinand Richy, Dr. Steiner, kanonik, Dr. Waló, pápežský komorník a dwaja roľníci, a kľaknúc pred trónom, odowzdali Jeho Swätosti meliké swäzky adresy s 1,800.000 podpismi, po krajine sosbieranými, — ktoré si sw. Dtec s úslubou pozrel.

Zatým nasledowalo prečítanie a odowzdanie swostného prípisu a daru zo strany sw.-stefanského spolku pre wydávanie dobrých a lacných kníh. Gróf Szapáry a Richy kľakli pred trón s adresou.*)

*) Aj spolok swäto-wojteský w Trnawe pre wydávanie dobrých a lacných katolíckych kníh pre Slowákov založený, poslal na wýstawu watikánsku wšetky swoje doteraz wydané diela. — Taktiež aj p o w o d c a tohoto „cestopisu i opisu Ríma“ poklonil a odowzdal Jeho Swätosti swoje 4 swäzky kázní, za čo bol obdarený a wyznačený dopijom a požehnaním pápežským.

— J. C. p. primáš podal, hlasite rečníac, w frátčosti deje spolku. Prítomní kardináli powstávajúc z krejiel svojích, taktiež preláti, biskupi a pápežskí komorníci prezerali prípisu a folianty podpísom. Zatým J. C. p. primáš predstavomal členom spolku sw.=štefanského, každého osobitne, a tak aj dámy aristocracie čo členom spolku. Swätý Otec ku každému mal slovo, — pravda, že teraz najviac po francúzsky a latinsky. — Keď bol predstavený osw. p. prelát a kanonik Sujánszky, J. C. ho takto predstavila: „Canonicus A. Sujánszky, qui etiam multos versus fabricavit.“ — „Kanonik A. Sujánszky, ktorý tiež mnoho básní složil.“ Toto vyslovenie spôsobilo veselost, — lebo jako známo, swätý Otec ešte vždy s veľkou radosťou wýborné básne písse jazykom latinským.

Pri wýsluchu členom sw.=štefanského spolku jednomu=každému komorník pápežský — i pánom i paniam — prelátom a biskupom — w krásnom nachomom etui podal camoeu (wypuflou prácou rezaný drahokamový obraz), čo pamiatku tohoto slávneho wýsluchu.

Keď sa toto dokonalo, sw. Otec wstanúc s trónu, znovu udelil požehnanie, — pod ktorým sme nasse od wčerajšša kúpené ružence a iné democionálne predmety, dárky wztýčili cieľom dosiahnutia na ne pápežského požehnanja. Na to sa stráž telesná a wšetci ostatní, do suity J. Swätosti patriaci kňazskí a vojenski hodnostári sriadili a w tom poriadku, jako prišli, sa wzdialili. A my tiež hľboko dojatí s obrazom nezmazateľným w mysli, w tichosti zanechali sme Watikán o pol 2. hodine, a jako sme prišli, s fiakrom sme pospiechali k záufke, aby sme ostatných tých niekoľko hodín užitočne stráwili lebo najviac náš ešte dnešnými večernými wlaťmi odcestowať malo, — jedni do Loreta, iní rovnno do Florencie, alebo domow, — iní ale až ráno do Neapolu. My, — totižto ja, wň. dôst. p. prépošt J. Tamašowicz, dp. defan Fr. Strašowich, p. Herwerth z Nitry, s paňou i sl. dcérou, — strojili sme sa o 10. hodine w noci do Florencie odcestowať.

Posledný nasledowal obed, pod ktorým dp. Ignác Gond, farár stupamský (predtým môj diöcéjan a sused) dojemnú reč pomedal na rozlúčku. Wšetci (a bolo nás 68 w albergo d'Italia), ktorí sme tu boli ubytowaní, tak sme sa wážili, ctili a zamilowali, jako by sme jednu rodnú čelaď tworili. Tu swetský s kňazom súcitil, celkom opačne domácich pomerow a neblahých zkušenosťi na ujmu záujmow cirkevných, štátnych, spoločenských i kulturálnych. Ja weru súhlasil som s každým slovom iskrenej reči, a so slzami w očiach z. dnuícih sa dojatostou přes len trasawo wyslowil som svoje „éljen!“ Bolo ešte niekoľko frátučkých reči, — byly ony wšetky ozwenami bôlu nad tou smutnou pravdou, že sa najwäčšia čiastka posledný raz widíme, — a teda dáwame si „s Bohom! do uwidenia tam hore w pravej

wlasti!" Prvý raz sme sa uvideli a poznali sme sa, zamilovali sme sa a tešili sme sa tomu istému účelu, — unášala nás tá istá myšlienka a túžba, a jať krátko to všetko trvalo! Hľa obraz svetového života! Prichádzame sem na čas, — mnohým sa tu život zaľúbi, najde si aj priateľom, aj predmety lásky a zaľúbenia, — teší sa životu, priateľom; ale nič na plat, — príde každého života koniec, nutno mu soberať sa do vlasti svojej vlastnej. Tuto žitie nám je len krátkučkým výletom.

Po obede majúť sa hneď odobrať na všetky strany smerom železničných tratí, — ačkoľvek sme mali aj obsluhu v hostinci popredku vyplatenú, — sobrali sme od každého po 2 líry, a tak súčetne 136 lír, a poverili sme jedného tým úkolom, aby to rozdal medzi domáce služobné osobníctvo tým spôsobom, žeby sa nášmu Wacomčanovi, Miklóšovi, najviac dostalo. A takto sme aj skutočne pokoj mali od dotieravého wyprawádzania a kŕmiantomania kellnerom, wrátnikom a wšelijakých obojeho pohlamia „Dienstgeist“-om.

Pomaly sme sa lúčili,*) albergo utíchalo, wrava prestávala, — batožiny ležaly poukladané v prízemnej chodbe, — wetturini jedni druhých zamieňali, — rachot drožiek neprestával, — až konečne o 9. hodine večer aj na nás prišiel poriadok, — a my tiež išli sme do bureau-wa „padrone dell' albergo“—who a poďakujúc sa mu za úslužnosť, srdečne sme mu wolali: „Addio signor!“ Signor padrone dell' albergo, t. j. hostinský, náš môže mať vo wdáčnej pamiatke, lebo na deň platili sme mu popredku od osoby za byt a strawovanie po 8 zł. r. č. Wššak v prvý deň jhospodáril obed od 68 osôb, — lebo sme miesto ráno o 7. hod. až v noci o pol 11. hod. prišli, kde sme len collazione (widličkové raňajky) dostali. — Okrem toho ale my sme mali právo ešte jeden deň sa v Ríme bawiť, aj za ten ôsmy deň bolo vyplatené. Teda — 68×8 zł. — tuto mal čistý úžitok 544 zł.!! — K tomu obed prvého dňa pre 68 osôb! Toto sú kŕstky popredku platenia a Šwimmerovského riadenia púte — alebo výletu!

Náš drožkár na vlas priwapil, sobral náš troch i naše wafy, — a „s Bohom albergo d' Italia!“ leteli sme cez fwirinálsky wrch a cez via nazionale, cez piazza Termini k nádražiu. Tuto dali sme si svoje pomocné lístky „instradowať“. Prišiel som ku „capo di stazione“ a prosil som: „La prego d' instradarmi queste tre biglietti sino a Firenze.“

Nássi statní Pressporčania práve pred nami asi o pol hodinu prv odišli do Loretu aj so svojimi duchownými. Cesta ich wiedla

*) Púť do Ríma pešky wykonala Maria Zmarzla z Myslowic w Hornom Sliezsku; išla sem i tam 500 dní. R. N. č. 9. 1889.

cez Foligno, Asjisi, Ankonu do Loreta; — nazpät ale cez Ankonu, Rimini, Imola, Bologna, hore ku Padue atd.

My sme jsestoria sadli do voza s tým úmyslom, odteraz vždy spolu cestovať a jeden program zachovávať, — čo sa nám aj podarilo, že sme sa všade do jedného vozňa a to samotní dostali, — mysmúc z Mestse do Trevisa mali sme jedného vzdeleného Taliana česť medzi nami mať, — o ktorom na svojom mieste.

Blat sa pohnul; my sme umkli, každý zanášal sa svojimi myšlienkami. Myslí, že predmetom myšlienok bolo: v duchu „s Bohom“ dávať jw. Otcovi, posvätnému Rímu a jeho pamiatkam.

Tak teda s Bohom, svätý Otče! Ti v pokoji doma, ako žiješ v láske v srdciach millionov detí svojich! Boh Ťa posilni v znášaní krívd, násilností neslušnosti motrelcov! Dobrí, rýdži, vznesení Taliani Ťa tak milujú, ako my. Dokázali to skvele a dokazujú svojimi púťami, prípadami, darmi! Ty sa zrejme nebojíš smrti, — ani mamertinského žaláru, — Ty rád život svoj dáš za ovecy svoje, za slobodu a práva cirkve! Vyhľadávals' slávu domu Božieho a blaho cirkve, — nezadals' ničoho, čo je majetkom Stolicy Petrovej; — preto sa zlosti rozzúrila proti Tebe, preto „ľhala nepravosť seba“, — ako Heine hovorí: „cudzoložila hlúposť so zlostou.“ — My nikdy nezabudneme na veľbnú osobu Tvoju, nikdy na milostné slová Tvoje, — my vždy v živote i zomierajúc sľúbať budeme nohy Tvoje, ktoré sme mali sľasťie skutočne uľúbať z láskavého, milostivého domolenia Tvojho. S Bohom, Ty neomylný cirkve učiteľu. Ty „lumen de coelo“ = „svetlo s neba!“ Ty, ktorého učenosť, rozhľad a vo veciach zručnosť obdivuje kresťan i pohan.

S Bohom aj ty, svätý Ríme! Ty si mesto sväté, — ale pre nás teraz aj mesto háraných myšlienok a citov! My sme túžili po tebe, a Boh milostivý doprial nám vidieť teba, obdivovať skvosty a sväté i starobylé pamiatky tvoje! Ó, Ríme večný! mnohé si videl pohromy, mnohé biče i metly božie! Dnes by som Ťa rád zo sna zburcovať a ti rád privolať: „Ó, keď bys bol poznal a to aspoň tento deň tvoj, čo je tebe k pokoji! ale teraz je to skryté pred očami tvojimi! Lebo prídu na teba dni a obkľúča Ťa nepriatelia tvoji.“ Luf. 42—43. — Toto vám privolávam, páni na Rimirinále a Montecitorio.

S Bohom, my „liminna apostolorum“, my posvätné prahy, ku ktorým putovali cisári, králi a kniežatá, aby sa pred nami poklonili; — aj my sme kľacali pred nami a v duchu ešte tam kľacíme. Vám úctu vzdávame, vy kniežatá apóstolov! my základovia svätej cirkve, tej archy Božej a spásy našej! Ó, buďte ochrancami cirkve a hlavy jej viditeľnej!

Esťte raz „s Bohom“, ťkalo Petroma! Bárš wlny rozzlobené o teba ťa hádžu, — bárš zloť ľudťá rozťťibáwa wlny a nedá ťa im utíťťť nateraz: Pán neťpí, zdwihne ruku, zaníknú príťťery morťké, ruka Spasíťela zaženie ich a príkuje na dno mora, a „ťtane ťa utíťťenie melíť.“ (Mat. 8.) Preto teba ťa držíme, ku tebe ť s úctou ľneme, ku tebe láťkou horíme, tebe wernosť až do ťmrťi neporuťťťenú zadržíme, lebo „wíeme, komu ľme uwerili.“ (II. Tim. 1, 12.)

Nad hrobom ťwätého Petra
Pne ťa welchrám do powetria
Tam má základ wiera, prawá;
Tam prebýwa Ćirkwe hlawa.

Swetowládný Rím pohanský
Dpanomal kríž kresťanský;
Rozohnalo bludy tmawé,
Wierný ťwätej ťwetlo prawé.

Kriťtus Pán za náčelníka,
Dal nám ťwojho námestníka,
Kto hlas jeho nepoťlúcha,
Kriťtówého nemá ducha.

Rímťky preťtol: ťkala ťilná,
W Ríme wiera neomyťná,
U pápeža kľúče neba,
Petroma moc i weleba!

Moc temným ťwojím záwojom zahalila wťťetko: kraj ťme wídeť nemohli; preto ťme ťa aj my známi oddali súkromnému rozjímaniu, až nás wťťetkých objal w náručie ťen, trhaný kde-tu ťahawým, elegičným „fermata“, — „partenza“, — „pronto“, na jednotlivých ťtanicách konduktormi wťkriťované. Ťať ťme nezbadano preceťtowali Ćhiuťťi, — Arezzo, až ťme ráno o 1/27. hodine dorazili do talianskeho raja, do hlavného meťta Toťkány, — do ťíbla nekďajťťích Medici-ow, — ktorí ho ozdobili a urobili ho Athénami wíed a umelťtwa, do — Florencie.

Dalťťie osudy našej zpiatočnej ceťty zaznačené ťú w obťťírnej a pôwodnej „Púťnickej ceťte do Ríma“.

